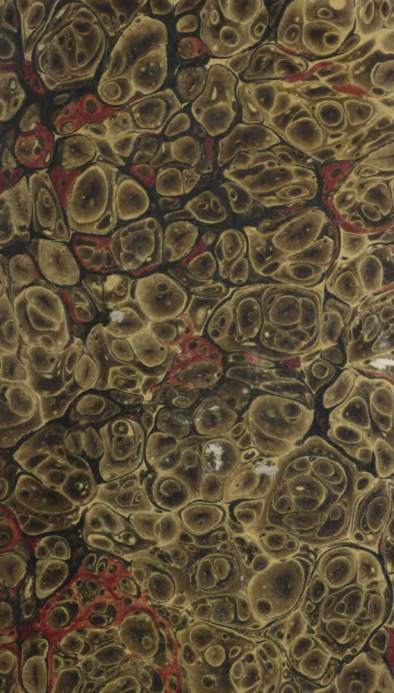

7 vols

270

ABS. 1.81. 113

G 8525 002

LÄSNING
I
B L A N D A D E
Ä M N E N.

FÖRSTA ÅRGÅNGEN.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,
1797.

MISSING

BLAND

A. M. D. E. M.

FORST / A. A. A. A. A.

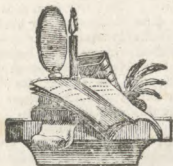
RECEIVED

THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1911

N:o I.
LÄSNING
I
BLANDADE ÄMNEN.

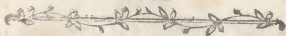
... from sounds to things ...
POPE.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,
1797.

Det arbete, hvarest en början härmedelst öfverlämnas Allmänheten, är egentligen en fortsättning af den redan utkomna skriften: *Läsning för Landtmän*, har samma Utgifvare och samma ändamål, och är endast til tittel, form och plan något förändradt. Sedan flere anonyme Författare genom redan insände Afhandlingar författat Utgifvarne i stånd, at omfatta flera ämnen, och då arbetets förra tittel gifvit anledning til den allmänna tankan, at det exclusift syftade på Landtbrukets förbättring; har man trott, at tittelns förändring vore passande och nödvändig. Äfven har man ansett arbetets utgifvande i smärre häften, hvilka följa tätt på hvarandra, såsom det lämpeligaste för upplysande litteraira skriftväxlingar. I hvilka delar hufvudplanen är förändrad och utvidgad, kan Läsaren, af sjelfva arbetets innehåll, såkräft urskilja. — Man tror sig af goda skäl kunna vänta alla deras benägenhet och biträde, som nitälska för Svenska Fäderneslandets seder, upplysning och välfärd, och man skall bemöda sig, at efter förmåga leda Allmänhetens uppmärksamhet på alla de föremål, som äro af vikt för Samhället. De, som vilja biträda med Afhandlingar, behagade låta inlämna dem i Utters boklåda. Vårt Tidshvarf synes redan hafva hunnit den grad af vett och odling, at man ej behöfver erinra Författare om nödvändigheten af et fogeligt skriftsätt, och af en noggran åttlydnad af vår Tryckfrihets föreskrifter; samt at vår Allmänhet skall förstå, at lika värdera det ljus som utbredes öfver sedolära, vitterhet, vetenskaper och näringar.

Om
SVENSKA TRYCKFRIHETEN.

*Försök at bestämma des nu varande
lagliga gränser.*

1. §.

Behöfvet af et sådant försök.

En fullkomlig Lag är kan hända ej mer möjelig än all annan fullkomlighet. Det bevisar åtminstone at lagar, ehuru goda de må vara, lika som alt annat, kunna behöfva förbättringar. Jag vet väl at det gifves sådana deribland, hvaröfver granskning ej är tillåten, och hvarvid intet annat val gifves, än den ovillkorliga lydnadens. Men en annan sak vore at vilja ombyta en lag til des grundbegrepp och innehåll; at föreslå, vare sig til större eller mindre del, förändring af des föreskrifter; en annan åter, at föka sätta sjelfva förståndet deraf i klarare ljus; at sö-

A ka

ka nogare bestämma dess mening och tillämpningar, och göra derigenom själfva lagen på en gång bättre förstådd och säkrare efterlevad.

De som finna vår Svenska Tryckfrihets Lag i behof af någon sådan åtgärd, hafva til äfventyrs mindre orätt än mången strax torde föreställa sig. Den kortaste erfarenhet, såsom Författare eller Boktryckare, skulle snart, jag är vis på, öfvertyga motfägaren om de bekymmer, hvilka nödvändigt måste födas af en lags ovissa tillämpning, som under några få allmänna rubriker innesfattar möjligheten af tusende slags förseelser. Hos nästan alla Folkslag har man känt, mer eller mindre, dessa olägenheter. Et litet stycke sundt förnuft, oförnekligt i sin princip, men vanstäldt genom påtvungna tillämpningar; et litet Filosofiskt joller, förgiftadt genom bigotteriet eller oviljan; et utbrott af känsla för frihet och samhällsrätt, mistydt af harmen eller oförståndet; et uttryck, et ord, ryckt ur sitt sammanhang och derigenom beröfvadt sin oskuld; hafva någon gång varit nog, (eller kunnat vara det) at hota Autor och Utgifvare med det svåraste öde. Hvad den bekante Fransyska Cardinalen sade til en viss Författare: *skrif tre ord på en pappers-*

perslapp och jag skall jätta er på Bastillen, var en sanning til äfventyrs icke blott i det fordna Frankrike. Det kunde vara en öfver alt, hvarest Tryckfrihets lagen, icke nog utredd, nog bestämd, lämnar altför öppet rum åt den villkorliga tillämpningen.

Jag skall bjuda til at förklara mig genom et exempel. Ingen ting är i sig sjelf hvarken tydligare eller tilbörigare, än det allmänna naturens bud: *följ rättvisan, föroldmpa ingen!* Men likväl vore ingen lag otillräckligare för alla färskilda fall af den mänskliga sammanlefnaden. Frågan var aldrig där: Är det brottsligt at oförrätta någon? men väl beständigt, huruvida den eller den gerningen verkligen oförrättar den klagande? En Domare med inga närmre föreskrifter än nyssnämnde Naturens allmänna bud, vore i altför många fall mästare af tillämpningen. Man kan ej neka at ju vår Svenska Tryckfrihets-lag har någon likhet deraf. Den allmänna helgd hon påbjuder för vissa fridlyfta ämnen, uplyser lika lå litet om hvad som bör kallas eller icke kallas fel deremot, som den allmänna naturs-pligten at följa rättvisan, uplyser gerningarnes dermed enliga eller oenliga förhållande.

2. §.

Urskillningen i dessa ämnen /vårare du man tror. Deraf möjliga missbruk vid rättegångar.

Jag vet väl at det knapt lär gifvas någon af mine Läsare, som icke skall tiltro sig at med sundt omdöme och righeten af sin naturliga känsla afgöra huruvida en Författare förbrutit sig eller icke emot de genom Tryckfriheten fridlysta ämnen. Men skulle det ej få förhålla sig at hvar och en dervid merändels föreställer sig blott några vissa, så tydliga fall, at nästan ingen ovifshet derom kan ägarum? Deremot efterfinne man huru litet det är möjligt at alla frågor skulle i detta, mera än i andra samhälls-ämnen, äga denna klara otvifstighet; huru många af högsta tvetydighet ofelbart måste upkomma; ja, huru nästan alla nödvändigt måste blifva sådana. Det synes i sanning föga troligt, at någon förnuftig Scribent skulle med val och vilja framställa sig för de vådligaste olägenheter, lika som det visserligen tyckes förutsätta en rar oskicklighet, at sjelf märka lagstridigheten, och icke utplåna de farliga spåren deraf. Man har sedt, jag vet det, någon enda obetänksam med aldeles ohöljda, aldeles up-
fåt.

fåtliga angrepp förolämpa vissa viktiga och fredade ämnen, men detta fall är lika så fällsynt, som alt utomordentligt, i förnuft eller dårskap. I allmänhet väjer väl en och hvar, så långt hans urskillning hin-
ner, icke allenast olägenheterna af et pu-
blikkt tiltal, utan äfven den verkliga ne-
fan, at utmärkas såsom fiende til lagar
och samhälls-ordning. Man kan således
med tämlig trygghet förutsätta, at hvar
Scribent af vett, om rent förstånd följes,
merändels skall finnas lagligen obrottslig;
och at om någon förlorar sig, är det an-
tingen en sådan, hvars redliga uplåt icke
tillåtit honom at misstänka tydningarnes
mångfaldighet, eller någon, som fastän
verkeligen innom gränsen af det lofliga,
likväl, genom begreppens olikhet derom,
anses at hafva öfverskridit den.

Då imedlertid hvarken lagen utfätter
denna gräns, eller klara grundsatser för
pröfningen blifvit faststälde; då alt följakt-
ligen stannar i beroende af vederbörandes
naturliga skarplinnighet, en egenkap i
allmänhet, så sparsamt skänkt af naturen,
och desutom så ofta förmörkad af pas-
sionen; då, säger jag, och under sådana
omständigheter, föreställe sig hvar oväldig
tänkare det möjliga förloppet af en sådan
rättegång, som en gång börjad har sit

mål gifvit, hvilket den måste syfta til, och kanske äfven — — måste hinna. Man förefälle sig, i brist af klar brottslighet, få fällan funnen, denna nödvändiga skicklighet hos Anklagaren at genom följder, draga af följder, leda meningen åt det håll, hvaråt man har behof at föra den; at genom sammanhangets uplösning, skilja uttryck och satser ifrån deras beroende at hvarannan, skilja dem från det mildare ljus de få af detta beroende, och så styckade, så sönderflitne från hvarandra, så ensamt framställde, dömma dem i direct förhållande til de granlagaste och viktigaste ämnen. Man lägge dertil denna, skal jag säga, ämbets-princip eller ämbets-vana, hos några publika Anklagare at först fastställa affigten på merändels ganska jäfviga grunder och så derefter förklara meningen genom affigten; at updrifva hvarje likhet af förseelse til den yttersta brottslighet, och at, som det heter, för lagarnes tilfredsställelse, om möjligt vore, skapa brottet, hvaräst det antingen ej finnes, eller påstås undangömma sig. Må ingen vara nog orättvis at anse såsom en Satir på vårt Rättegångsfätt, den målning jag här framställt. Jag förklarar uttryckeligen at min affigt är ej denna, och kan ej vara det. Min oskicklighet är ej så stor at jag skulle

le

le misbruka Tryckfriheten, för at visa dess lagliga gränser. Jag skrifver ej Sati-
rer: jag tror mig skrifva förnuft och san-
ning: Sanning, nemligen i sin möjlighet,
och sådan hon under vissa omständighe-
ter, kunde öfveralt inträffa; icke sådan
jag påstår at hon bland oss ännu inträffat.

Men efter at länge hafva hållit ögat
fästadt på denna teckning, dömmen man
om nyttan eller likgiltigheten af mera be-
stämda begrepp i detta ämne, utfundne
genom Philosophens pröfning, godkände af
det allmänna förnuftet, och i kraft deraf,
på en gång åtminstone et moraliskt band
på Domaren, och för Scribenten sjelf, en
tydelig gräns.

Religion, Regeringsform, Sedernas
helgd, Medborgares ära och rykte; dessa
termer äro tvifvelsutan i sig sjelfve klara
och fatteliga: hvar och en fäster dervid
ungefärligen de samma begrepp. Men om
hvad som verkligen fårar dessa helgade
ämnena, eller verkligen icke fårar dem;
se derom döma icke alla lika; derom har
någon gång strid uppstått (eller kunnat upp-
stå) icke blott emellan den anklagade och
hans anklagare; utan äfven hos sjelfva den
tänkande Allmänheten, tiläfsventyrs väckt
at först merka den påstådda förbrytelsen,
genom sjelfva rättegången derom.

3. §.

*Orsaken til denna skiljaktighet i omdömen,
Vacknae begrepp om Lagbrott af
ättio slag.*

Oviljan, hatet, hämden, kunna ofta förfölja oskulden och vara lyckliga nog at dertil finna skimrande skäl. Deraf måste nödvändigt följa en slags menings-strid emellan Orättvisan och Rättfinnigheten. Men det är ej om denna strid och dess orsaker, som jag här talar: En sådan skiljaktighet kan genom ingen begreppets upplysning förekommas. Jag förutslätter tvertom hos Anklagare och Domare det redligaste upplåt.

I sådant fall synes den vanligaste orsaken til stridande omdömen angående Tryckfrihets-brott ligga deri, at ifraren icke nog åtskiljer den olika beskaffenhet, den olika tillräcklighet af skäl som ursäktar det *Enskildas ogillandet*, från den som nödvändigt bör förutslättas til en *Laglig straffbarhet*.

Denna enda lilla skillnad, är likväl så högst vigtig, at deraf beror, icke allenast alt värde af Lagar i allmänhet, utan all sann upplysnings möjlighet, och med et ord hela det allmänna samhälls förnuftets trygghet eller slafveri. Hvad jag af den-

na anledning i det nästföljande ärnar fäga, måste anses, icke som påstådda fakta, utan blott såsom allmänna möjligheter.

De som vaka öfver lagarnes verkställighet påminna sig tiläfsventyrs, jemväl med bästa afstigt, någon gång icke nog, at Lagarne äro gjorda så väl för den ringaste Medborgarens, som för den högsta Magtägandens trygghet; at en sådan trygghet i fråga om brott och straff från hvarje embets-åtgärd nödvändigt utesluter allt själf-tycke, allt enskildt godtfinnande; och at således intet brott af hvad namn och natur det må vara, bör eller kan förklaras för sådant, utan under villkor af *de bevis som sjelfva dessa lagar föreskriva*.

Men bevis äro af tvenne slag: de som styrka at en gerning skett; de som afgöra dess brottslighet. Om desse senare talas här.

Låtom oss välja et exempel. Tagom dertil et af de efter Svensk lag otvifvelaktigaste brott: *sjelfva Gudsförsmädelsen*.

Under medgifvande af den antagna meningen at detta verkligen är et brott, i ordets rätta förstånd tagit, och icke snarare blott den ullaste, den önkansvärdaste af alla galenskaper, kan man visserligen ej annat än också gilla det stränga straff lagen derföre stadgar. Men för at rättvist

straffa et brott, måste man ju också med visshet igenkänna det; det vill säga, med visshet åtskilja det ifrån alt hvad som ej är samma brott; hvad som til äfventyrs *blott synes* vara det? Dertil fordras då at hafva derom bestämda, klara, oföränderliga begrepp. Det vill ej gå fullkomligt väl an, at flytta brottets gränser, och med dem straffet, längre fram eller längre tillbaka, alt efter som missförståndet och farhågan begripa mer eller mindre illa hvad dem til den anklagades försvar förefäges.

Bestämda, klara, oföränderliga kännetecken på hvad lagen kallar brott i dessa ämnen, — denna fordran är då för den allmänna tryggheten af en obestridelig rättvisa; ty af den, och genom den endast kunna Anklagare och Domare hindras at låna lagarne deras egna tillfälliga föränderliga, alltid osäkra meningar; af den, och genom den endast, kan den högst nödvändiga skillnaden ändteligen fastställas emellan *enskildt ogillande efter anledningar* och *laglig straffbarhet efter bevis*. Frågas altså: hvem tilhör det at utstaka dessa oföränderligt bestämda kännetecken, dessa evigt gällande bevis om brottsligheten? Hvars rätt, hvars pligt är det at föreskrifva dem? Jag har redan sagt det: *Lagens.*

gens. Den som bjuder straff, den bör också med all tilförlätelig tydlighet utvisa hvad som skall straffas.

Gör nu vår Lag detta? Ja, om hon rätt förstås, om man fastställer hennes mening efter den klara lydelsen af hennes ord; om man ej lånar henne nitets eller sjelfrådighetens smerre affigter, tvertemot alla Lagars stora ändamål, som är at vara et lika tydligt, lika nödvändigt band på alla: Styrande eller Lydande, Domare eller de som dömas. Men hvilka kännetecken utsätter hon då på *Gudsförmedelsen*? Inga; och det med största vishet. Huru vill hon då at den skall igenkännas? Utantvifvel blott genom sin egen tydliga natur af *klar mening* och *grof skamlöshet*. Ty der Lagarne antaga och måste antaga brottets natur, såsom bestämelig genom intet annat än sin egen tydlighet; der de med goda skäl aldeles inga finare kännetecken utstaka, der gälla också nödvändigt blott de för hvart menniskobegrepp, at jag så må tala, uppfallande, oförnekliga och directa; icke de, som under visst hänseende kunna röja en brottslig affigt, och under annat hänseende åter ej röja den: icke de som nitet, farhågan, ömtåligheten, tanke-haffet tycka sig finna; icke de som behöfva slutföljder och de-

deductioner för at utletas, och som kunna genom andra slutföljder och deductioner lika så kraftigt bestridas. Alla dessa kunna til det högsta, blott ursägta det *enskildta ogillandet*; men kunna, utan störande af all trygghet, aldrig gälla til *laglig straffbarhet*.

En Mahometan, som kallade Mahomet en *Lögn-Prophet*, han *smådade* sin Religion: ingen kan neka dertil. Det är sant at om den stora Muffti funne i en sådan smädelse emot Alcoranen, tillika en Guds-förmädelse, så raisonnerade den stora Muffti visserligen ganska flätt efter förnuftets, men troligen ganska rätt efter sit Lands Lagar. Den grofva tilvitelsen vore direct och påtaglig. All tvifstighet, all strid mot och med, vore derom omöjlig. Brottet vore bevisst genom sig sjelft, och så måste det vara. Philosophen brändes, eller spetsades; och det ty verr med all laglig Turkisk rättvisa.

Men om Philosophen til exempel i stället hade sagt: *Utan tvifvel brukade Mahomet räckdrmar större än hela Califatet, större än hela Asien, efter månen stundom passerade derigenom fram och tillbaka*; och den stora Muffti äfven derföre ville låta bränna eller spetsa honom såsom uppenbar Guds förmädare; och den Turkiska La-

Lagen vore i detta mål så vis som vår: se då kunde man, tänker jag, enligt all god philosophie vifferligen säga honom *Muffti*: at han på et groft lätt mistydde och missbrukade den visa Turkiska Lagen; at om han tyckte sig vilja finna en elak affigt i de anförda orden, så kunde någon med en annan blidare vilja, lätteligen tycka sig finna en bättre; at orden i grunden innehålla en ren fysisk nödvändighet, och at ingen Fysisk Sanning lika som ingen Logisk, någontin smädar Naturens Upphofsman.

Jag förutser hvad mina Läsare här emot skola invända. Troligen, lära de säga, vore dock affigten med en sådan anmärkning at förlöjliga det Mahometanska underverket. Sådan är också i fanning min hemliga gissning derom. Men hvad oemotfägligt bevis har jag för vissheten deraf. Den uttryckeliga ord-meningen är klar och obrottlig: den kunde vara åtlöjets; ja: men den kan också vara enfaldens. Ty om det än skulle fordrats et underverk för at hafva räckärmar större än hela Asien, så var det ena underverket ej svårare än det andra. Hvad således angår den gömda meningen som man vill tro sig finna, så frågar jag: huru kan den vara på en gång gömd och tydlig? på en

en gång hemlig och uppenbar? på en gång tvetydig och bevisslig? Af en dubbel mening, kan man efter förmodan någorlunda fluta til den verkeliga: en sådan förmodan kan göra nog för at med enskild öfvertygelse ogilla, förkasta, fördömma den; ty ingen ting beror af detta enskildta ogillande. Men det är högst nödvändigt för den allmänna tryggheten, at ingen på någons blotta förmodan, icke ens på tios eller hundraades, hvarken brännes eller spetsas, eller på något annat lätt misshandlas.

Jag finner mig nödsakad at vid hvar steg påminna om rättvis uttydning. Man skall säga at jag vill öppna undflygter för Religions-begabberiet och annan sjelfsväldig skrifart. Nej min Vän, Ni förklarar min mening, aldeles efter den stora Mufftis vis. Om jag hade den afligt som Ni tillägger mig, li då hade jag ju snarare bordt undandölja hvarje skymt af sådana misfsbruk som kunna tryggas, genom den stränga lagbundenhet jag fordrar; då hade jag ju ej bordt, ej kunnat välja et exempel som tydeligen visar de små, men likväl säkra fördelar som argheten verkligen kan draga deraf. Nu har jag genom sjelfva detta exempel, redeligen medgifvit dem. Jag skrifver då ej at försva-

svara, at bemantla något flags lagbrott; men jag vill nödvändigt finna skydd för den redlige Scribenten emot all möjlighet af ensidigt förtryck. Jag vill, på det o-skulden må vara säker, at sjelfva brottet ej dömes efter godtycke. Jag påstår alfarligen at det må undslippa, när det ej kan öfverbevisas; på det ingen sedermera må dömmas öfverbevisad om hvad han aldrig menat. Jag påstår at bevis böra vara något mer, än blotta tycken, blotta förmodningar, blotta sannolikheter: ja, äfven mer än den högsta sannolikhet. Jag påstår at den lilla argheten som aldrig gör stor skada, hellre må passera fritt under sin glefa mask, så länge hon blott vårdar sig at bära någon, än at alt hålles för mask åt argheten, och at hon sökes och förföljes under hvarje påstådd skydd af likhet; hvaraf snart skall hända at alt som skrives, tyckes likna henne, ock at det bästa, det renaste, det nyttigaste förnuft måste outhärligen bäfva at misskännas. Jag påstår at lagarne böra vördas i alt, men främst och heligast i deras stora princip, den allmänna tryggheten: at Scribentens trygghet, utgör deraf en ganska vigtig del: och at det lilla strafflösa sjelfsväld, hvartil denna trygghet någon gång kunde föranleda, aldeles icke är

är af den fara för Samhället, at man derföre skulle böra upoffra en af dess största och nödvändigaste fördelar.

4. §.

Fortsättning och tillämpning af det föregående.

För at ännu begripligare visa hvarföre blotta invertes öfvertygelsen om en Scribents brottliga mening, aldrig bör gälla til laglig straffbarhet, är det nyttigt at anmärka huru lätt en sådan öfvertygelse bedrar nitälskaren. Jag har til exempel hört och läst många som uprigtigt anse Voltaires Candide, såsom en smädeskrift emot Förfynen, följakteligen emot Gud. Likväl är det visst at man behöfver blott äga et medelmåttigt förstånd om den stora skillnaden emellan det Högsta Väsendets ära och hypothes-makarens, för at finna den uppenbara orättvisan af en sådan tilvitelse. Denna lilla Philosophiska Roman är visserligen en Satir; men emot hvad? Emot den andra Philosophiska Romanen, känd under namn af Optimismen, som fordom gjort så mycket buller i den lärda verlden, och som sjelf i sin början, likasom sedermera Critiken deröfver passerade för et farligt anfall på Religionens

San-

Sanningar. Man kallade den ena tiden
 själfva Författaren gudlös och en annan
 tid, den för gudlös som ogillade hans
 meningar. Man skulle hafva brändt eller
 steglat begge två, först den ena och så
 derefter den andra, om nitet och misför-
 ståndet alltid blefvo så hörda, som de ro-
 pa til. Se då til hvad grad öfvertygelsen
 om Författares affigter och om fasligheten
 af deras meningar, ofta är föränderlig,
 följakteligen osäker, och huru litet något
 annat än den tydligaste ord-mening bör
 gälla til laglig straffbarhet. De som e-
 medlertid hos oss ansett och til äfventyrs
 ännu anse förenämde Satyriska Roman för
 en Smädeskrift emot försynen; de som i
 fall den varit skrifven hos oss, således ger-
 na skulle hafva släpat Autor för Kåmnars-
 Rätten och med alla krafter befordrat den
 förmätne förnufts-människan til välförtjent
 näpft, frågas: hurudan vore, efter de
 grundsatser vi här antagit, deras anklagel-
 se; lätt, at en sådan nu verkligen existe-
 rade? Tvekom ej at säga det: salik, o-
 rimmelig, högst olaglig. Och hvarföre?
 jo, icke blott dertöre at de ej förstått
 Scribentens mening, som visserligen icke
 strider emot Försynen, utan emot en me-
 taphysisk hypothes, visserligen icke gäcker
 Gud, utan Leibnitz, men dertöre i syn-
 ner

nerhet at deras anklagelse tydeligen grundades på en b ott mening om Autors mening, hvadan alla deras bevis ockfå tåla motbevis; derföre at i följd deraf, en sådan anklagelse vore et klart afvikande ifrån Lagens rätta förstånd, som icke dömer och icke kan döma annat än fjelfva ord-meningens klara brottslighet; derföre ändteligen, at de derigenom underkastade Lagen villkorliga uttydningar, utsträckte des tillämpning längre än des ord, satte deras enskildta ogillande i stället för laglig straffbarhet, och med desamma, Medborgares trygghet i beroende af en blott förmodan, et blott godtfinnande, fjelft lå beroende af olika interessen, begrepp och böjeller.

Det förtjenar at härvid anmerkas huru litet fixerade begrepp man verkligen tyckes äga om Lagbrott i dessa ämnen, då alt gemenligen utmerkes med samma grymma namn, följakteligen underkastas möjligheten af samma grymma straff, ifrån de rysligaste grofheter som kunna utvräkas af urfinnigheten emot den Högsta Varelse, intil den Satyriska Scribentens hemligaste löje, så snart man blott deri finner möjligheten af någon för de antagna Symboliska Lärorne menlig tillämpning. Jag vet väl at Lagen fjelf gör här någon skill-

skillnad; men denna skillnad, huru ofta i agttages den af Religions- och Embetsnitet? När talar en publik Anklagare vanligen, i sådana fall, om något mindre än om Snädelse emot Gud och hans Ord? Och merk af et enda exempel hvad detta förfärliga uttryck ofta betyder. Den tid har varit, då et litet Satyriskt tvifvelsmål angående Eliæ korpar icke endast hade kunnat blottställas, utan verkligen blottstälde sin Autor för de svåraste följder. Detta underverk var då en helgad Sanning. Nu är det ej annat än en falsk öfverfäktning af et illa förstådt ebraiskt ord, hvaråt man kan le utan den ringaste fara. Det är bevisst och genom nya Bibeltolkningen antagit at med dessa korpar, bör förstås en caravan af Arabiska Köpmän; ty korp och köpman, uttryckas med samma ord i detta ursprungliga och sinligt bildande språk.

Icke at jag, ännu en gång sagt, gillar, elleröker försvara något slags gäckeri af denna natur. Nej, tvert om: hvad grad af laglig ostraffbarhet det ock må äga, blir det, efter mina grundsatser, likväl alltid otillbörligt och efter min känsla alltid vämjeligt. Men så snart frågan är om *brottslighet efter lag*, då är det nödvändigt at hålla sig bokstafveligen dervid,

och at icke förblanda denna straffbarhet, med sina enskilda moraliska omdömen.

Hvad i det föregående blifvit sagt rörande påstådda brott emot Religionen, kan af hvar förståndig Läsare utan svårighet lämpas äfven til ämnen af Regering och borgerlig styrelse, det andra föremålet för Tryckfrihets-lagens fredande myndighet. Samma art af tydningar och misförstånd kunna jemväl dervid finna rum. Den anmärkningen torde likväl böra tilläggas, at en Författare som skrifver för publik upplysning, kan i sina skrifter och uttryck mycket lättare undvika allt vådligt förhållande til det förra slaget af ämnen än til det senare, så vida alla våra timmeliga och medborgerliga angelägenheter hafva dermed et närmare sammanhang. Det är begripligt at faran, ovissheten, bekymren, för Autorer och Boktryckare skola derigenom förökas, och med det samma nödvändigheten af bestämda oföränderliga begrepp om det efter Lagen, verkligen straffbara, eller oförviteliga.

Nu, — hvar helst och så länge dessa begrepp äro osäkre och vacklande; hvar helst och så länge de bero af tydningar, härledningar, med derpå byggda slutsatser och et visst facit af troliga förmod-

nin-

ningar, der beror ockfå ofta oskuldens trygghet af Domarens blotta redlighet och fina urskillning; (tvenne egenskaper hvilka ej alltid begge kunna med lika vifshet förutslättas) der blir misfsbruket af Lagarnes magt åtminstone möjligt; och der måste Scribenten, stäld emellan önsknigen at gagna, och omforgen för sin trygghet, nödvändigt välja en af delarne: antingen at löpa faran, eller at på et långt afstånd afhålla sig från alla granlaga, det vill oftast säga, alla viktiga ämnen, hvilka förtjente at fysfelfätta honom som Philofophe och Medborgare.

Men man säge mig, hvar blir i sådan händelse, det säkra skydd som Lagen är skyldig hvarje dödlig, intil defs han oförnekeligen brutit defs uttryckliga vilkor. Hvar blir det band, lika tydeligt, lika rättvist lagt på brottet och på den som straffar det, hvori hon skulle fängsla sjelfva nitet, sjelfva embets-magten? hvad är hon, så använd, annat än en giffel, sväfvande öfver allas hufvuden, som efter vissa andra hufvudens tillfälliga obegrepp, misfsförstånd, farhågor, genom ofäkerhetens fruktan, skrämer bort ur alla publika skrifter de nyttigaste sanningar, hejdar handen på papperet, och hotar sjelfva tanken i själen? Jag torde kunna

visa i det följande at denna teckning icke är öfverdrifven.

Vi sågo för ej lång tid sedan hos oss utkomma i et af de viktigaste Samhälls-ämnen den bästa, visaste bok som på vårt språk någonlin blifvit skriven, och kanske på flera. Det var et litet mästerligt sammandrag af Politisk Philosophi. Men denna Författare, som, i fall han ej på et ännu viktigare sätt gjort sig värd Nationens högaktning, endast genom denna bok hade förtjent hennes eviga erkänsla; hvilka satser och meningar såg han ej, äfven i allment tryck, sig påtvingas, såsom ur hans egen skrift tydeligen härledde, och der yrkade? Til det publika förnuftets ära följde deraf, det är sant, ingen annan olägenhet, än den at Autorligen angripas; men hvar är omöjligheten at en publik Sribents missförstånd och beskyllningar, kunde äfven blifva en publik Anklagares? Ponera blott de i alla Stater möjligaste saker: en politisk förföljelse, en tjenstfärdig Actor, en rädd eller tankefvag Domare, och hvem ville i sådant fall ansvara för utgången? Til den grad är då mistydningen lätt, sanningen underkastad vanställningar, och Sribentens yrke äfventyrligt, så länge lagens mening icke har sin fastställda gräns, och så
län-

länge det är möjligt at utsträcka den lika långt med kedjan af förledande slutföljder.

5. §.

Misförstånd Nit.

Jag har redan oftare talat om nödvändigheten af denna gräns, hvilken man i allmenhet anser svår, om ej omöjlig at med fullkomlig tydlighet utstaka. Det vore tid, lär man säga, at åtminstone visa möjligheten deraf. Men innan jag vågar detta försök, tillåte man mig, at få mycket ämnet fordrar, först uppehålla mig vid et bland dels mäktigaste hinder: *Misförstånd nit*. Jag menar dermed enligt ordets antagna bemerkelse, icke et Nit, som förstås illa af andra, utan som sjelft förstår illa det rätta och nyttiga.

Det kan ej nekas at ju en sådan gräns i sin natur skulle blifva en slags inskränkning af Straff-Lagarnes vidsträcktare tillämpning. Nitet tror at man i frågor om tryckfrihets-brott hellre bör lämna möjligheten af denna tillämpning oinskränkt öppen, äfven med fara af några små missbruk, än genom en altför afmätt rättvisa, beröfva sig magten at förfölja brottet, hvar helst likheten dertil visar sig. Men

nitets natur är at med en öfverflödande kärlek för allmen ordning, i frågor om medlen dertil, vanligen bedraga sig.

Öfvertygelsen at hvar mening, hvart uttryck af en publik skrift, som på et visst lätt förstådda, kunde tyckas menlige för Gudalära eller Samhällsstyrelse, ockfå ofelbart skada Religion och Samhälle, — denna öfvertygelse, säger jag, är en följd af *nitet*, men en följd, hvars svaga grunder falla (som snart skall visas) til intet, vid det ringaste efterfinnande.

Förtrytellen at en i grunden vrång af-sigt, blott listig nog at insvepa sig i en viss förvillande tvetydighet, skulle genom Lagarnes och deras tjenares inskränkta myndighet, möjligen kunna undslippa näpsten, ja, kunna trötta den publika magten, — denna förtrytelse, är ockfå en följd af *Nitet*; men en följd, som i alt liknar den förenämnda.

Farhågan at Tryckfrihetens missbruk skulle, genom den minsta ökade trygghet för Scribenten, blifva alt flera och flera, sträcka sig alt längre och längre, ja kanske til slut förorsaka hvarjehanda verkliga oordningar, — denna farhåga är ännu en tredje följd af *nitet*, som mit ämne ålägger mig at tillika med de två nyfs-näm-

nämnda, först föka vederlägga, innan jag kan deri framställa mina slutliga tankar.

Til äfventyrs skall jag ej aldeles misslyckas at nedflå dessa svaga motvärn. Emellertid är det från förenämde trenne hufvudbegrepp, som alt missförstånd i dessa ämnen härleder sig; på dem som nitet och farhågan så ofta grundat deras förtryckande otålsamhet; och i anledning af dem, som det gamla kända: *prófsve Domaren*, tyckes gälla mycket oinskräntare i denna, än i alla andra delar af Lagskipningen.

Och hvarföre alt detta? "Derföre (fä- ger en främmande Filosofhe) at man orimligt anser all upväckt tankegåfva såsom en naturlig fiende til all föreskrifven ordning. Derföre at man af två onda altid hellre förtryckt än fruktat. Derföre at förnuftets rättmätiga frihet, synes altför bråksam at lagligen åtskilja från dess missbruk. Derföre at man tror sig aldrig nog kunna förekomma dessa senare. Derföre ändteligen at man efter principen af Europas gamla barbariska Lagsysteme, ännu i detta enda fall, gerna tyckes vilja anse hvarje åklagad såsom brottslig, och hvarje Dommare såsom ur stånd at vilseföras."

”Man tyckes tro (fortfar han) at redligheten, välmeningen med Religion och Samhälle ej kunna förvilla sig, ej gå för långt, ej någonsin blandas med oädlare böjeller: at de således ej behöfva några dem ålagda band: at det är tankens sjelfsväld, på hvilket man ej kan lägga nog många, eller nog tunga, och at all tankefrihet har en vifs benägenhet at utarta dertil. Man synes föreställa sig Lagarne i detta mål såsom stumme, eller åtminstone ouplyste innehafvare af en rätt, hvilken man måste hjälpa dem at inse och försvara: at Lagstiftarens synkrets behöfver utvidgas genom tolkarens vakfammare öga; och at man under straffbudets korta bokstaf derföre måste lägga en så vidsträckt tillämpning som möjligt är: at brottet, illparigt at gomma sig, måste med klokhet framdragas; och at med öfvertygelse om dess verklighet Lagens trängre bokstafliga förstånd kan, utan invertes orättvisa, i nödfall ökas til den vidd som fordras för at omgilla det. Man följer således utan tvekan impressionen af det första omdömet öfver en skrift eller någre dess uttryck: man tror sig inse Autorens vrånga affigter, fast mer eller mindre höljde och bortgömde. Man sätter sin moraliska conviction om meningen i stället för men-

nin-

ningens ordklara brottslighet. Man tror sig ej behöfva til egen öfvertygelse andra skäl, hvilka man för den utvertes rättvisan skull emedlertid föker, få goda de kunna finnas, tillskapas, utfmyckas genom uttydningar, härledningar, famnanställningar: må hända i grunden obekymrad om de verkligen gälla hvad de utgifvas för, blott de föra til ändamålet: den förmente brottsliges näpft."

Så långt denne Författare. Sådan vore ockfå i sanning det misförstådda nitets rätta målning, när och hvarest det ej af en visare öfvermägt hindrades at oinskränkt följa sina okloka ingifveller. Utan tvifvel kunna de som så tänka, til någon del urfäktas, dels genom deras egen ställning i Samhället, dels ockfå genom välmeningen af deras afligter. Domare öfver tryckfrihets-brott äro sjelfve fällan Författare. Å ena sidan behöfva de således ej i detta afseende tryggheten af lag-bokstafvens fixerade bemerkelse; å den andra åter, känna de må hända med öfvertygelse sin egen redlighet, och, som det heter, behöfvet at framdraga brottet, som undan gömmer sig. Hvad de ej känna eller ej besinna, är i:0 den stora Sanningen at den största redlighet eller det argaste upplåt böra, i fråga om Lagars skipning, va-
ra

ra genom samma band vanmäktige at öfverskrida deras bokstafliga gränser; i ty, at den redligaste kan bedraga sig och argheten möjligen finnas. 2:o At om brott som döljas, måste för Samhällets trygghet framdragas til dagen, så är det sådana gerningsbrott, som på et direct, tydligt, eller om jag så får tala, pålyst fätt skada Medborgare, och hvilkas natur af brott genom den skedda skadan, redan är klar och oemotlägglig: Icke sådana ord- eller meningsbrott, hvilkas *natur af brott* är af dem just det som ännu döljes, just det som af Åklagaren sökes, och som i fall den kan genom många och långa slutledningar ändteligen bringas til någon sannolikhet, det oftast hade varit bättre at lämna i sit mörker. Man har desutom något svårt vid at uträkna den verkliga skadan af en tanke eller mening, som först genom Åklagarens slutatser erhåller sin betydelse, och den ändå oviss och tviflig: hvadan äfven sådana ord- eller meningsbrott, som ej äro genom sig sjelfva klara, directa, påtagliga, sållan eller aldrig existera för Samhället, förr än genom konsten at bevisa dem. At på detta fätt framföra brott, det är at framföra dem icke ur deras gömsla, utan ur deras möjlighet; det är at på visst fätt gifva dem hvad de

är

ännu sakna, lif och födsel; hvilket icke torde vara det bästa medlet at mota deras verkan.

Om det kunde visas at man i några samtida Stater, til äfventyrs fäster en altför stor vikt vid det som blott *skrifves*, äfven då Landets antagna Gudalära eller Regeringsfätt derigenom verkligen kunde sägas trädas för nära; huru mycket mera borde ej denna anmärkning gälla om det som blott *tyckes* förnärma dem, och hvilket *blotta tycke*, man synes tro sig pligtig at genom all möjlig skarpsinnighet förvandla til *bevist Sanning*? Men hvad? invänder någon, skulle då ilskan, fronde-riet, irreligionen, onäpste få framsmysa deras gift? onäpste få förolämpa Regering, Gudadyrkan, Medborgare, endast med iagttagande at dölja deras arghet under floret af et visst tvetydigt ordaförstånd, hvaraf orden som ligga utanpå blott skulle höra under Lagarne; men aldeles icke meningen som igenomlyser dem? Skall då all förnufts-visshet, all moralisk conviction om brottets verklighet, vika för detta grofva hyckleri, denna dubbla mask af Laghån och Laglydnad, som vänder efter behag til den fromma fidan eller den grinande? Med hvad grund, med hvad rätt tviflar man om Publika Embetsmäns

mäns och hela Domstolars antingen förstånd eller redlighet? Hvilka elaka följder kunna väl befaras deraf at deras mögnade urskilning, deras svurna nit för Stat och Kyrka, deras erfarenhet af brottets undanflygter, användes såsom et supplement til Lagarnes fåordighet? Eller hvar är möjligheten at gifva åt Lagarnes föreskrifter, på en gång den vidd och den inkränkning, hvarigenom de å ena sidan ej förlorade sin natur af bjudande korrthet, å den andra lämnade ingenting åt Domarens urskilning? det vill säga, hvarigenom de sjelfve voro på en gång *Lagar* och *Lagtolkning*.

Deffa inkast äro skämrande. Jag har icke undvikit at i deras styrka framställa dem. Jag skall bjuda til at besvara dem med grundelighet.

(*Fortsätn. c. a. g.*)

Om Mensklige Förnuftets förådling.

Man må en gång efter behag lasta vårt Seculum. Koppymningen, Philosophien, Jacobinismen, Kautismen, Herschels Planet,

net, äro dets gräfeliga alster: och om man undantar det sista, hvaröfver Jorden åtminstone ej har at sig beklaga, så hafva de öfriges Advocater nog fått pligta för sina Principaler. Men innan detta Århundrade aldeles vänder oss ryggen, skyndom oss at göra det den rättvisa, som annars en dag skall göras, oss förutan: erkännom at det, mer än något annat Seculum, lärt oss *urskilja*, visat oss nödvändigheten där-af, bevisat våra förmögenheters tilräcklighet til all den urskilning som betarivas för vår sällhet, upgifvit pålitligare metoder för dets verknings-kraft, och därigenom, om ej mer, åtminstone öppnat oss ingången til en verld af Tankar, hvaruti vi liksom med en faderlig förhoppnings spådoms-anda kunne förebåda et lättare inträde för våra efterkommande.

Det är utan at vanprisa de förflutna Sekler, som vi kunne göra detta påståen-
de. Menniskan behöfver tid at väl se, huru mycket mer at rätt Tänka! Det fattades ålderdomen ej nit at utvidga Menniskans kunskaper. Hvilken mängd förtjente Filosofher kan icke Grekiska Historien upvisa! Och huru hög rang ibland Tänkare i Sedoläran behåller icke *Cicero* än i dag! Men at mennisko-förståndet ej i ålderdomen kunde göra lika framsteg
som

som i vår tid, är så naturligt, at et stridigt påstående skulle vara en orimlighet. De gamle Philosopherne ransakade djupt, men kunde ej känna naturen, såsom vi; Grund-fanningarne, som hufvudsakligen måste födas och alltid bevittnas af Erfarenheten, kunde hvarken blifva så många eller så säkra för dem, som sjelfve skulle forska och pröfva: och i brist af de hjelpmedel, som vi äge, til allmän underrättelse om andras Tankar, och allmän granskning af deras värde, blef det en oundviklig nödvändighet at med Gifsningen och Tron upfylla Förnuftets fördringar på Princip och System, vid alla de talrika tillfällen, då en länk saknades i Erfarenhetens kädja. Hvad var detta annat än at leda sig tillbaka til den vidskepelse, som måste vara människans lott i de första åldrar, då hon, ännu främmande i verlden, knapt kunde äga annan känsla än häpenheten öfver sin belägenhet bland storheterna af massor och rymder? Detta vidskepelsens insläppande och uphöjande til lika värdighet med den uttänkta Sanningen, hvad oreda skulle det ej åstadkomma i Förståndets operationer! och hurudane framsteg skulle urskilnings-kraften göra, då hon, i stället för at öfveralt finna sin bana upplöjd, måste som oftast möta drif-

drifvor af antagen öfvertro, hvilka kostade henne mera möda och tid at vältä af vägen, än hela den omätliga längden af hennes ostörda framfart? Hvad hinder skulle desutom ej födas af de löjliga, men ej därför mindre trodda Religionernas inblandning i Philosophien, af deras inflytande på menighetens tänkesätt, af Philosophernes delning i secter, i stycken af secter, i uppenbara partier, färdigare at strida för sina Hufvudmän, än för sina öfvertygeller? — Utan tvifvel skred likväl, oaktadt alla dessa svårigheter, meniskoförståndet småningom ur sin barndom, och vann til hög grad mannaålderns jämna styrka: *Aristoteles*, *Cicero*, med flere, kunna anföras såsom exempel på Snilletts öfverläggenhet öfver de segaste fördomar och de trasligaste Sophismer; men när Romerska Republiken förtryckte Grekelands Frihet, och Romerska Despotismen förtryckte Roms, feck Förnuftsverkningen tvänne betydliga förfall: *Onödigheten* at tänka, då Tankan ej mera väckte någons upmärksamhet, och *Faran*, då hon beifrades som et brott: Det återstod nu ej mer, än at göra henne omöjlig; därom bestyrde Götherne, som, med ingen annan Dygd än Tapperheten, ägde ingen annan Urkilning än på Byte: och

Förnuftet, plunderfritt för den okunnige, men förföljdt af krigaren, öfvergaf Europas stränder, för at på Afiens kuster i tyfthet samla och vårda helgedomarne af sina förströdda skatter.

En lång natt öfverhöljde nu Europa. Om det är fant at *Menniskorna* ej förtjena sit namn vidare, än de genom förnuftet äro uphöjde öfver Djuren, så göre vi utan tvifvel Europas folkslag under de tidedvarf som framlupo til det 15:de Århundrade, ej en ringa ära at låta dem behålla en titel, hvarmed vi, kanske ännu förmätit, hedra oss sjelfve. En ganska ringa och oförskämt missbrukad del af mennisko-förnuftet måste upletas i den andeliga och verldsliga regerings-lyftnadsens vinda systemer. Föga fans någon Påfve eller Monarch, som icke kunde hafva characteriserat sig sjelf och sit folk i denna anmaning: *Gif hit Penningar, Slaf!* och för at outhörlikt kunna säga detta, behöfdes at Förnuftet skulle vara regalt, och aldrig en gnista däraf få upskimra för Menighetens öga. Men detta Förnufts-ljus, så länge undanstuckit bakom de mäktiges förlåt, måste en gång tända sig sjelf i de förtrycktes hjertan. Menniskan kan til en viss grad uthärda alt, äfven *Ordtvifla* och *Svält*; men vid denna grad trött-

tröttnar hjertat at lida och tålmodet at hoppas: och då är Förnuftets tid at vakna kommen. Efter en lång dvala, kom den ock för Euröpa, ej följd af visheten, som söker fällhet, men af förtviflan som är nöjd at ombyta känsla: och dess förödelse skulle, må hända, til i dag utan uppehör hafva varat, om ej midt under branden af den nyfödda lågan, oförväntade eldfläcknings-ämnen kommit, at tidtals nedslå eller afsväla dess häftighet. Folkens begrep om sin ofällhet, omedelbart åtföljdt af det begrepp at en fällhet måtte finnas, men okunnigt om annan väg därtill, än våldets, kunde ej annorstädes än i sin egen odling finna de tjenliga medlen, finna det lugn som afbidar hjälpen, det hopp som döfvar lidandet: och denna odling var et verk af de, efter Constantinopels intagande (1453), til Europa återflygtande kunskaperne, och af en, liksom efter aftal, vid samma tid framträdande upfinning, Tankarnas allmängörande genom Tryck. Ur de Grekiske och Romerske Författare, som medföljde Araberne til Italien, och ur dem som nu tillika framdrogos utur Klostrens fördolda vinklar, hämtades ej allenast begrep och efterdömen i Sedoläran och Politiken, utan tvifvel ofta falska och o-

lämpeliga, och ännu falskare genom et okunnigt tidehvarfs förklaringar, men alltid tillräckliga at lifgifva och föda Tankar; utan där hämtades äfven den smak för Inbillningens och Förståndets njutningar, som människoslägtets historia öfveralt bevisar vara en föregångare för Tankegåfvans egenkraftiga utöfning. Tryckeri-inrättningen åter, i början lika illa använd genom utspridande af tidehvarfvets odugliga tanke-ämnen, framskred likväl, med Förståndets tilväxt, til et förädladt ändamål, och utkastade snart öfveralt dessa massor af stridiga begrep, ur hvilka, liksom ur blandade malmstrek, det alltid varit Snillenas mödosamma lott at utsmälta det fördolda guldets: Sanningen.

Nu var Förnuftet fatt i en verksamhet, som ej mer kunde förekommas. Den andeliga magten och den verldsliga funno snart bägge sin våda. Men af dem var den förre ännu den mäkt tryckande, ty den låg, lik et stort vidunder, med hela sin colofs öfver både Folk och Regenter. Någre Förstar som insågo sit intresse antogo Förnuftets parti, understödjande *Luther*, *Calvin* och deras anhängare, hvilke, liksom Michaël och hans änglar hade anställt en underlig kamp emot den Romerska Draken: och detta ge-

men-

men samma bemödande alstrade den stora Reformationen, hvars följder olyckligtvis ofta nödvändigt måste fåra menskligheten, innan hon, lika nödvändigt, skulle förbättra dess villkor. Men snart begynte Europas Regenter för egen räkning frukta Förnuftets öfvertag: och här och där upstodo Förstar, som, öfvertygade om omöjligheten att numera fjättra Tankan, visligen beslöto att gifva henne en ny riktning, och visa de oroliga passionerna belöningar, dem de i lugn och med ära kunde hinna. Sådane voro i synnerhet *Leo X* i det 16de och *Ludvig XIV* i det 17:de Århundradet. Med en fast och ofta grym hand i Religions-saker, räckte de upmuntringar åt Forn-forskningen, Vitterheten och de sköna Konsterna; beundran för de således upväckte Lärde och Snillen utbreddes sig snart kring Europa: och genom denna krokväg af en ökad kunskap om forntiden och en odlad smak i fanningarna af det Sköna, gick det redbarare Förnuftet, och måste nödvändigt gå, likasom genom ett beredelse-rum, till förmågan att fatta och urskilja de fanningar, hvilka nödvändigt sammanhänga med Menniskoslägtets allmänna bästa.

Det Europeiska Förnuftet (ty de öfrige Verlds-delarnes vele vi ännu några

Sekler upskjuta at omtala) en gång fatt i verkfamhet och utspridt, kunde ej mer gå tillbaka och försvinna i råheten: och nu til och med upmuntradt, kunde ej annat än framskrida på föknings vägen til et klarare ljus. Den egenteliga Philosophien, som jag gärna ville kalla Kunskapen om grunderne och medlen til Menniskans fällhet, hade likväl ännu föga vunnit annan fördel, än vissheten at en gång finna för sig behovet at tänka. Men den erfarenhet och den redighet som måste föregå en säker sanning och en säker methode, saknades ännu hos alla Tänkare, om man undantar den odödlige *Bacon*, som gjorde de beundransvärda steg framom sit tidehvarf; och de skulle saknas, så länge det speculativa Förnuftet käraft sysfellsatte sig med föreningen af *Aristoteles* och Theologien, och ej seck sysfellsätta sig med grunderne til Samhällsläran. Philosophien skulle således vinna redbarhet på en annan väg: genom forskningar i de mathematiske och physiske Vetenskaper; och förtjensten för denna redbarhet tilkommer främst *Copernicus*, *Galilei*, *Tycho Brahe*, *Kepler*, *Huygens*, *Descartes*, med flere, hvilkas upptäckter i Astronomien, Optiken, Algebran och den egentliga Mathematiken, och hvilkas blott
af

af upptäckterne dragne resultatet visade Tänkaren förnuftets enda pålitliga vandringens ban. Under samma tid arbetade åtskillige Häfdateknare på Menniskans historia genom strödda annaler och krönikor öfver de äldre Folkflagens bedrifter: en kännedom som måste föregå Stats-läran: och öfver denna läran samt den allmänna Folk-Rätten, kastade *Grotius* och *Puffendorf* et, icke fullkomligt, men för deras tid nästan til obegriplighet vidsträckt ljus: at förtiga en mängd lärde och tänkande Män i alla kunskaps-grenar, som för sit upplysta nit, men mindre synbara möda, ej erhållit all den rygtharhet de förtjenat; och en annan mängd kunnige, men af sina inbrända fördomar irrade, hvilke gjorde sanningen en större tjänst än de trodde, då de antingen bestridde henne med en hetta som gjorde deras redlighet misstänkt, eller med skäl, hvilkas matthet bevisste ogrunden af deras egna satser.

Så vida var Förnuftets väg banad emot slutet af det 17:de Seculum: hvarjämte ej bör förtigas at 2:ne faker i samma århundrade bidrogo til stora fördomars afnötande i Politiken: 1640 och 1688 årens Stats-förändringar i England, och *Ludvig*

XIV:s kraftiga opposition emot Påfvens anspråk på öfver myndighet i verldsliga regerings-mål. De förre beviste mensklighetens rätt och förmåga at afskudda sig et ok, som omåttligt förtrycker; den lednare uplyste alla regeringar om sit oberoende af alt annat inflytande, än af sin Klokhet och sina Dygder, så snart de vågade trotsa den spökande Tankan om den Alsmäktiges inneboende i sin förmenta Vicarius på jorden.

Sedan vi således medgifvit förflutne århundradens förtjenster, hvarföre skulle vi ej våga göra en lika rättvisa åt det, hvars efterverld vi innan korrt skole blifva? Och hvilken stor obillighet, eller hvilken falsk blygsamhet, eller hvilken förödmjukande fåkunnighet vore det ej, at behandla Förnuftet såsom Samtiden merändels behandlar Artister, då hon låter sin lefvande bifalls-känsla mot personerne borttvina, för at låta Minnet och Saknaden ropa några sedna och ohörda Farväl öfver deras grafvar!

Föga skulle mera behöfvas, än at upräkna några få namn, för at redan kunna afgöra rang-tvisten emellan Seklerne. At förtiga *Newton*, hvars namn ensamt inom hans tanke-krets kan sättas emot hundra-

vetius, Condillac, Bonnet, Rousseau, Montesquieu, Franklin, Bailly, Condorcet, m. fl. bidragit at utvidga Förnuftets gränser, förädla Menniskans egenskaper, stadga hennes bestämmelse, hennes moral, och hennes rättigheter! Älven *Bayle* och *Hume*, ehuru tviflare, huru högt värderlige män för deras klyftiga inkaft, hvilka gifvit Tanke-förmågan den retelse och den spänning som erfordras til bestämda fanningars framfödande! Och om (det vi ej våge bestrida, och ej kunne anse fällsam) stora misstag uti de upräknade störste philosophers systemer skulle finnas; och om det är sant at en nyss namnkunnig Philosoph från dessa misstag ledt sig fram til en bättre uplösning af de stora Gåtorna: *Menniskan* och *Samhället*; med hvad ökad erkänsla borde vi ej påminna oss både vårt tidehvarf, och honom: ja, skulle han ock, vid en mögnare granskning, ej hafva gjort mer, än berigtigat och bestämt Philosophiens uttryck och renat rymderne för våra tankar, så är han redan värd samtidens upmärksamhet och värd den högaktning hvarje rättfint Philosoph är skyldig en annan.

Men om vi, under åsidosättande af personerne, skulle af de synbara verknin-garne döma til Menniskans odling, så skul-

le vi, vid en hastig öfverfligt öfver detta århundrade, finna des hufvudsakliga framsteg vara gjorda i de physiske vetenskaperna, i kunskapen om Menniskan, i Samhälls läran, och i methoden til Förståndets operationer. Utan at påstå, eller ens otacklamt mena, at våra kunskaper skulle hafva uppnått sin nuvarande högd, de sistförflutne seklers mödor förutan: är det likväl et påstående som ej behöfver förvaras, at Förnufts-odlingen aldrig i något seculum fått den fart til fullkomlighet, som i detta, och (hvad som är ännu viktigare för meniskligheten) aldrig varit allmännare utspridd, aldrig haft en mera practisk verkan, aldrig haft den renhet och pålitlighet, som numera förvisar hoppet både om des stigande och des nytta: Och hvad är detta annat, än at säga, det intet tidehvarf til lika grad ägt de *urskilda* och *tillämpliga kunskaper*, som få namn af *Uplysning*, så snart de derjämte vinna den egenskapen at vara *tiirdcklige*? Men et hufvudsakligt inkast häremot plägar göras; och det är det enda, som torde behöfva besvaras, för at ej irra de fåkunni-ge, och ej gälla til vapen för Sophisterne.

Bevise ej (säger man) på en sida svärmerierne af Svedenborgianismen, Somnambulismen &c., och på en annan af Ja-

cobinismen, ganska mycket emot den förmenta Uplysningen? Jo. De bevisa ej allenast at Uplysningen ej är allmän, det hon förmodeligen ej heller skall blifva, annolunda än såsom en tro på en mängd dygdige vifes öfverensstämmande principer; utan ock at hon aldeles saknas i de fläste Menniskors hjertan: och det är redan förut medgifvit, at hon ej är fullkomlig, ej utvecklad til den grad, som skall göra henne allmän. Men de bevisa därjämte at hon i detta seculum starkare än någonsin arbetat sig fram til fullkomlighet. I fanning, hvilken annan källa kan upletas til dessa svärmerier, än falska grund-begrep i Religionen och Sedoläran? Nu hafva dessa begrep i allmänhet alltid varit falska: det är dem, som detta tidehvarf anfallit: det är de, som altså velat värja sit gebiet: och då Fördomar och Intressen kunnat räknas legions-vis emot Sanningar och Dygder, då de därjämte obetänksamt blifvit retade til pröfningen af en fysisk armstyrka, och då, i utöfningen alt moraliskt ondt i verlden hufvudsakligen måste härledas från en naturligen större bitterhet hos Fördomen än hos Sanningen, hvad skulle följden blifva annat, än fanatisme och förödelse? Hade inom Fransyska Nationen en fänadslig o-

kun-

kunnighet herrskat öfver allas begrep, hade därstädes ej några djupare tänkare funnits, som, uplyste dels genom andras och egne forskningar, dels genom Englands och Americas Stats-förändringar, up-
 täckt eller fattat sanningar dem Menigheten ej insåg, eller hade hela Nationen kunnat känna, och äga en fullkomlig tro på de riktiga begrep som utgöra Uplysningen; då hade ingen skiljagtighet i själfva hufvud-begrepen kunnat upstå, då hade ingenting updrifvit passionerna til fanatisme, då hade ej de oredor följt, som nu förorättat och blodat menskligheten. Om vi jämföre dessa politiska utbrott med religions-utbrotten i de förra secler, sådana som förföljelserne och krigen mot Albigenferne, Valdenferne, Husfiterne, Huguenotterne &c. hvaribland främst i grymhet bör nämnas Barthelemiska massacren, då inom några dagar emellan 80 och 100 tusen Menniskor på Konung *Carl IX:s* i Frankrike befallning mördades, var det ej en lika orsak, men lämpad til et annat tanke-ämne, som förorsakade lika fasor? Var det i grunden annat än Protestanternes omskapade begrep i religions-faker, som revolterade Catholicismens fördomar, och dessas försvar med Menighetens armstyrka, som kallade olyckor och brott.

öf-

öfver Nationerna? Och vore det icke aldeles egentligt talt, om man sade at under de nämnde århundraden uplysningen i himmelska ting betydligt tiltog, ehuru raferiet, emot Reformateurernes affigt och vilja, följde i spåren understundom af hennes anhängare, men oftast af hennes fiender? — At Svedenborgianismen i närvarande tidehvarf ej kan tilvägabrunga lika olyckor, har de naturliga orsaker, at hon framträdt et par århundraden för sent, at jordens lättrogne förminskas, at Sectens anfall ställas *emot* Förnuftet, och at henne fattas ryggvärn både hos Regeringar och Nationer.

Det skall utan tvifvel en gång blifva et Menniskoslägtets Vål nära rörande företag, at i målningen af de fednare seklers händelser, visa menskliga Förnuftets framsteg genom alla hindren af föråldrade fördomar och nyväckta passioners brott. Men därtill erfordras ej blott en Häfdateknare, det fordras en Philosoph, ej blott en upmärksam Menniska, men en dygdig. Det är blott af en sådan, man kan vänta Sanning med moderation, och principers rena tillämpning, utan upmaningar til den Allmänna Nyttans frampräffande genom förstöringar. Vid åminnelserne af reformationerne i andeliga och politiska hufvud-

vudfatfer, skall han med beundran erkänna det speculativa Förnufts upflygt öfver sina samtiders sigte: han skall ej förtiga at ur chaos af de hopdrabbade fundera och villsamma Tankar, vissa rena elementariska fanningar alltid sluteligen med seger utgått: och då han af Frankrikes exempel skall undervisa om Staters öden då man vill omstöpa alt, innan uplysningen hunnit bereda förbättringen, skall han utan tvifvel sluta med dessa anmaningar til Tänkaren: *Begrunda och författa*; och til Reformateuren: *Ajvakta Tänkarens verk och deras verkan*. Det är först i grund af denna vishet, vi kunne förvänta uppgången af lyckligare tidehvarf för meniskligheten; et annat århundrade skall utan tvifvel uttänka dygdigare medel för Förnufts framgång, ty Sedoläran förbindes oändeligen lättare med tankestyrkan än med tanklösheten; men et sådant århundrades mera *tillåmpliga* begrep, skola då tillika bevisa huru mycket det nuvarande banat vägen för dem, och huru det, under obetänksamhet och irring i utöfningen, *framdrifvit* djupa Förnufts slut, som ännu blott horde *framldggas*, men hvilkas fanning, af brådskan bestridd, torde af et långsamare efterfinnande bestyrkas.

Om Landtbruk och Hemmansjord i allmänhet, samt om Sverges Bostålls- och Frälse-jord.

Vi kunne hoppas, at det snart skall blifva en allmänt antagen, i nationella öfvertygelsen rotfästad, och af styrelsen älskad sanning, at jordbruket är den enda sanna grundvalen för hvart och et sådant Rikes styrka, anseende och sjelfständighet som inom sit sköte ej saknar vidsträckt odlingsbar jord: at nemligen Handel, Bruks-rörelse och Fabriker hämta deras förnämsta bestånd från Jordbruket, och deras förnämsta samhällsvärde från det stöd de i återbetalning gifva det samma; at denna Näring är den gifmildaste på tappre och hårdade Stridsmän och på de förnödenheter et Rike behöfver til sit försvar; at Åkerbrukaren med sit hjerta och sin arm är närmast fästad vid Fosterjorden; at Ödemarkernes framtida fruktbarhet och et hårdt climats förmildring endast af hans flit kunna väntas; at sedernas enfald och renhet sist skola saknas i Landtmannens boning; at all finance-klokhhet skall förgäves bemöda sig at rädda et Rike från vanmagt och undergång, om man icke anser jordens fruktbarhet för hufvudkällan
til

til allmän välmåga och Statsverkets bestånd. Är et Rike omgifvit af flera haf och har mäktiga grannar, blir denna näring af ännu större vikt: fientliga Flottor kunna tilfångta all utförsel af bytesvaror, kunna afskåra all tilförsel af lifvets första förnödenheter; då deremot landtbruket har sin näring och sit försvär inom sit eget sköte.

Måne man då nalkas det stora samhällsändamålet, enskild och allmän styrka och fällhet, om man genom författningar fredar Ödemarker och Skogar från odling och fruktbarhet, sanut inskränker äganderätten til en af jordens dyrbaraste produkter, för at gifva styrka åt Bruksrörelsen? Om man ger privilegier och understöd åt mångfaldiga andra inrättningar, hvilka ej kunna återgifva hvad de erhålla, och låter Landtbruket, som med skyndsamt återbetalar både capital och ränta, blifva lottlöst af allmänna understöd? Om man med lätt och lindrig hand skattlägger yppigheten, och låter Jordbruket bära det mesta af Statsbördan? Om alla allmänna besvär, vägars vidmagthållande, Resandes fortskaffning, Fosterjordens försvar, Krigsförnödenheternes framförande, med et ord *alt* betungar Landtmannen, och intet eller föga deraf besvärar Capitalisten, Köpmannen, Bruksidkaren? Om vidsträck-

ta och kostsamma inrättningar til Embetsmäns och alla slags Ståndspersoners upfostran och förnuftsodling förnämligast underhållas af Jordbrukare-classen, och man derjemte aldeles uraktlåtigt at draga försorg om denna sistnämndes bildande til uplyste, lycklige och aktningvärda Medlemmar af Staten? Om man nekar den närande Landtmannen den aktning man så frikostigt ger den tärande Dagdrifvaren? Måne man på detta sätt ger omvårdnad åt Samhällets mest behöfvande och mest gagnelige Medlemmar, och bereder Statens styrka? Vi vilje något utförligare omröra hvar och en af de omständigheter vi här i korrthet upräknat, med afseende på vårt Fäderneslands närvarande belägenhet.

Mångfaldiga äldre och nyare författningar yrka, såsom en sak af högsta vikt, at högre och lägre Embetsmän skola nogga öfverväga huruvida våra Bruks behof af skogar kunna medgifva, at Nybyggare erhålla tillstånd til inkräktningar af Sverges odlingsbara jord: de hafva blifvit ålagde at med vaksamhet förekomma altför många Nybyggens uptagande, hvar af Bergsbrukens undergång vore at befara. Således har man funnit för godt, at anse Bruksrörelsen för hufvudrörelse, un-

der hvilken Landtbruket borde lyda, och at fätta bommar emot Rikets spannemålsstyrka, boskapskötselns tilväxt, folkökningen, och den enda solida fjelfständighet som beror af Näringar, hvilkas tilväxt af ingen fientelig magt kan hindras, och hvilkas afkastning ej allenast ger Invånaren lifvets första förnödenheter, utan äfven är lika mycket, som någon annan handelsvara, begärlig til utförsel. Således har väl Egennyttan, som i allmänna begreppet förstår at förvandla sina egna fördelar til Statens, häruti haft mera del, än någon sann Regerings-klokhets; och kan hända, at äfven hon endast värderat sin närvarande vinst eller ej förmått tränga sin blick til framtiden. När flera Nationer blifva medtäflare i t. ex. en Bruksrörelse, skall väl den, hvars inbyggare hafva den lättaste och följagteligen minst dyra tilgång til lifvets förnödenheter, kunna lämna varan til det lägsta priset, och följagteligen de öfrige se deras välstånd undergräfvit. Skulle vårt Fädernesland en dag komma i detta beklagansvärda förhållande til någon af sina Grannar eller til andra Riken och Verldsdelar, blefve det ej allenast Rikets, utan äfven och förnämligast Bruksägarens enskilda lott, at, fastän fruktlöst, beklaga den uteslutande rättig.

tighet våra Bruk ägt til beskydd och förkofran, och detta på Landbrukets bekostnad. Mången torde vilja invända, at bristande tilgång på skog, och i följe deraf skogsafkastningens dyrhet snarare skulle hafva verkat detta onda, än lifsförnödenheternes, skulle redan i vår tid fätta oss under jämnvigten med våra Grannar, om ej denna fara blifvit afvänd genom nyss omrörde författningar; men andra medel, än Landbrukets oförrättande och inskränkning, torde kunna upfökas och användas för at undvika dessa svårigheter nu och i framtiden. Måne någon annan princip, vid skogarnes besparing för Brukens bestånd, kan med förnuft följas, än den, at all skog som växer på berg och annan mark, hvilken ej med fördel kan odlas, bör med yttersta omsorg fredas, användas med sparsamhet, fördelas så, at nerhuggningen är afpassad efter tilväxten, med et ord, så handhafvas til vård och nyttjande, som på skoglösa orter, i synnerhet i andra länder, är brukeligt. Och måne ej den skog, som i vårt bergiga och af vidsträckta sandhedar upfyllda land, växer på mark af nyssnämnde beskaffenhet, skulle, när den på ofvananförde sätt fredades och nyttjades, vara lika tilräckelig för våra nuvarande bruk, som hela

vår samfälda skog, då den utan omsorg för framtiden, utan minsta uträkning och skonsamhet fälles och förödes? Jag tror at denna fråga skall kunna besvaras med *ja*, i synnerhet om det villkoret förutsättes, at alla de durkfarter, til hvilka våra infjöar och strömmar gifva så många och fördelagtiga lägenheter, blefvo påtänkte och i verket satte, hvarigenom, utom alla andra oräkneliga fördelar för Stads- och Landtmanna-näringarne, äfven den betydliga skulle vinnas, at bruken kunde draga nytta äfven af de skogar, som nu äro från dem så långt bortt belägne, at deras afkastning, genom alt för stor transport-kostnad, skulle upstiga til omåtteligt höga priser. Genom dessa durkfarts-inrättningars försummande, stå de skogar, hvilka äga nyfsnämnde belägenhet, utan nytta för bruken, och oftast utan nytta för Ägaren eller andra verk, förfalla och vanvårdas. Jag tror det, i följe häraf, vara en klar och gifven sak, at genom en från äldre tider riktig omvårdnad om den skog, som, i anledning af hvad vi här anført, bör anslås til Bergsbrukens behof, och om nödiga durkfarter af våra förfäder varit inrättade, hade man bättre förgt för Brukens närvarande och framtida beånd, än genom odlingsbara markers

döm-

dömande til beständig ofruktbarhet, i
fynnerhet då folkmängd och lifsförnöden-
heters värden äga et så afgörande infly-
tande på alla näringars förmånliga tilväxt.
Lät också vara, at, hvad man likväl ej
utan starka skäl kan förmoda eller med-
gifva, visla bruk i mindre skogrika trak-
ter, skulle genom Jordbrukarens flit och
frihet, möjligtvis kunna komma at sakna
deras nödiga behof af kol och ved; så
kan detta dock aldrig blifva et giltigt
skäl, at, för en konstlad bi-närings uphjel-
pande, inskränka en annan, som bör vara
landets naturliga hufvudnärning. Detta skul-
le också minst tyckas böra äga rum i Sverige,
der vissa trakter äga omäteliga skogar och
malmslek, dit de verk, som fordra öm-
nig skogs-tilgång, och nu äro belägne i
skoglösa orter, med fördel för Riket kun-
na flyttas.

När man undantager Landbruket, fin-
nes väl näppeligen någon näring, som ej
blifvit biträdd och upmuntrad genom pri-
vilegier eller understöd af penningar och
räntor, oftast på bägge dessa sätt: de fle-
ste hafva erhållit deras fördelar directe på
Landbrukets bekostnad. I hela landsor-
ter har man betagit Jordägaren dispositions-
rätten öfver den skog, som verkligen är
hans; den styrka han, af sin skogs-afkast-
nings-

nings förmånligaste afyttring, kunnat, til Jordbrukets kraftigare drifvande, til nya odlingars företagande, til sina utskylders afbördande, til egen samt hustrurs och barns föda, hämta, har blifvit honom beröfvad, för at, efter sanna skrå-principer, gynna vissa inrättningar på allmän och enskild bekostnad. Man har anslagit många Socknars räntor för at drifva sådana verk, hvilka til Kronans cassa återbära en dryg del mindre än blotta omkostnaden; och skulle väl en rörelse vara förmånlig, vara värd omsorg, vara enlig med naturen, som oaktadt alla artificiella stöd, ändå aldrig utan förlust kan drifvas? Man jämför en sådan med Landtbruket, som ej allenast utan främmande biträde, men äfven under tvång och förorättande, återbetalar med vinst all den slit och omkostnad man ger det! Med hvad känsla bör då en verkelig älskare af Fosterlandet se hela trakter fruktbara fält öfveröfvämnade af updämningar, som äro nödige för verk af nyssnämnde oförmånliga beskaffenhet.

Man lär ofelbart snart vara färdig at möta mig med den förebråelsen, at lyftemålet med ofvan yttrade tankar, är at nerfatta en Närings verkliga värde, för at, på dess bekostnad, uphöja en annan.

Lik-

Likväl skulle näppeligen någon tilvitelse kunna vara mindre grundad. Jag har icke yrkat och skall icke yrka annat, än jämnlikt beskydd, gemensam frihet, odelad ömhet för Näringar, hvilka, såsom barn af samma föräldrar, böra räcka hvarandra välvilligt handen, dela hvarandras mödor, lika njuta alla förmåner; och skulle fråga upstå om oundvikelig företrädesrätt, bör han väl, i detta enda fall, tilhöra den som är äldst, som mest kunnat och mest kan bidraga til det helas bestånd. Det torde i vårt uplysta Tidehvarf blifva en af de mest gifna sanningar, at hvarje Näring, som ej nödgas för sit bestånd strida mot sin egen naturliga beskaffenhet, behöfver inga andra förmåner, än at vara öfverlämnad åt sig sjelf, med gränslös frihet i sin förköfran, med alla urgamla fjättrars uplösning. At åtminstone Svenska Landtbruket dermed finner sig vara nog skyddadt, til och med af blott första steget til detta vigtiga ändamål, vittnar den förköfran, som denna vårt Fäderneslands rätta Hufvudnäring så synbart vunnit genom den fria spannemåls-handel en nyligen afliden Konung återgaf sina Underfåtare, och hvilken uphöjde honom til mera sann storhet, än den han skulle hafva vunnit genom vidsträckta Länders er-

D 4

öf-

öfring. — Men, återvändom til de mördor, som åtfölja Jordbruket.

At Jordbrukaren, lika som hvarje annan Medlem af Samhället, bör bära sin del af allmänna Stats bördan, hon må vara större eller mindre, är lika få gifvit, som at ingen kan bära den med mera tålmod och välvilja, med mindre föregången granskning af nödvändigheten och fördelningen, än han. Men deraf, at Jordägaren bör bidraga til det allmännas bestånd, samt derjemte at hans förmögenhet är den mest gifna, den mest åtkomliga, följer väl icke, at han bör tyngst beskattas: det är väl vilst, at Statens behof efter lättaste beräkning och med minsta omgång, kunna fyllas af Jordägarens förråd; han kan ej gömma sig bakom oriktiga upgifter, och alla slags underfler; hvad han äger är ej flyttbart: han sjelf och hans förmögenhet äro med djupa rötter fästade vid Fosterlandet; men icke blott Statens, utan äfven hvarje enskild Medlems väl bör komma i beräkning, och under en nära förening dem emellan, torde, när man förmår utvidga allmänna synkretsen, den enas och den andras välförstånd visa sig vara högst upstegne. Vid beskattning borde väl de grundsatser följas, at största tyngden lägges på största sty-

styrkan; at Menniskans naturliga behof förtjena större skonksamhet, än de konstlade; och at, om någon företrädesrätt til lindring, utan afseende på föregående sats, skulle med skäl kunna äga rum, borde den tilhöra Landets Hufvudnäring, som skall gifva föda och välstånd och förivar åt det hela. Betragtom den lägsta, den talrikaste och gagneligaste Jordbrukare-classens behandling, betragtom den, med ögat derjemte fästadt på ofvananförde grundsatser. Om en näring, til exempel Landtmannens, är den enda så tungt skattlagd, at han just deraf hindras i sin förkofran; om de allmänna utskyldernes utgörande, så medtager hans styrka, så tvingar honom at upöka bivägar til utkomst, at han svagt eller blott medelmåttigt väl förmår sköta sin jord; och om hans yrke i allmänhet är det enda som känner detta öde, och han sjelf nästan den enda i Staten, som oagtadt alt bemödande ändå är fästad vid en punkt, öfver hvilken han föllan kan skrida til förkofran, under det at andra Näringsidkare genom flit och omsorg kunna utvidga deras rörelse och välmåga, och nästan altid göra det; manne ej detta bevisar, at Stats-bördan hvilar, der hon har sit säkraste fäste, men ej der största förmågan at bära, finnes. När man

åter vill underföka huruvida Menniskans naturliga behof äro vanlottade i jämförelse med de konstlade, skall man blott behöfva vända ögat på Jordbrukarens bönning, på hans bord, hans fäng och hans klädnad; blott se huru han, under det han räcker rika biträden til Statens bestånd, nödgas inskränka ej allenast den lilla och tarfliga beqvämlighet han skulle önska sig, utan äfven huru omtänksamheten befaller honom, at förknappa sjelfva den föda, som hans kropp, under climatets hårdhet och det tränga arbetet, oundgängeligt behöfver; och man jämföredan hvad man der sett, med hvad man ser i andra classer! Jag tror ej at det skarpaste öga skall, under Statens mest tryckande behof, märka någon de konstlade behofvens inskränkning, förorsakad antingen af det enskilda förnuftet, den egna mennisko-kärleken, det enskilda begäret til allmän gagnelighet, eller det allmänna förståndet, hvilket sistnämnde borde känna vigten, nödvändigheten och billigheten af, at vältra Stats bördan, så mycket man kan, från Näringarne och fattigdomen på öfverflödet, säsången och den samlade rikedomern. Af en förvänd upfostran och en misledd allmän opinion födas origtiga och följagteligen skadeliga begrepp om fäll.

fällhet och om medlen til betydenhet och anseende: Man tror sig bereda fällheten, när man ända til äckel mångdubblar sin hvila och sit njutande, under misskännandet af den gagnetliga verksamhetens ljufhet; man insier med skarpsinnighet, at den yttre glans, hvarmed man omger sig, och af hvilken man har alt större behof i den mån det inre värdet och den allmänna gagnetligheten saknas, är säkraste medlet til betydenhet och anseende. Detta onda är at beklaga, bör genom upfostran och sanna begrepps utbredande, så mycket man kan, utrotas: likväl bör tillika ingen påtvungen gräns kunna sättas för användandet af hvad man äger och förvärfvat. Men när dessa villfarelser förmå sträckas deras inflytande på sjelfva et Rikes beskattning; när den högst drifna läckerheten i lefnadsfätt, när egna och främmande Länders dyrbaraste varor på våra bord, när skimrande equipager, vidsträckta och ända til ytterlighet prydda bonings-rum, när en talrik betjening, när alt hvad man med et lindrigt ord kallar representation, bära en så lätt del af allmänna Stats-bördan at lättjan och vekligheten och såfänga knappast äro öfvertygade om dess verklighet; och när derunder näringsfliten och sjelfva fattigdomen nödgas gifva deras med svett och

och möda förvärfvade skärf åt Samhället; då torde man kunna och böra anmärka, at Menniskans naturliga behof äro med hårdare hand skattlagde än de konstlade; äfven som det lär vara lika gifvit, at då en sådan behandling förnämligast träffar et Rikes Hufvud-näring, har förörättandet utvidgat sin krets från den enskildes lefnadspunkt, för at omfatta hela Samhället.

Och likväl är denna mannamån ej den enda, hvarmed de, antingen för Rikets bestånd mindre viktige, eller ockfå endast tärande Medborgare-classerne blifvit deltagare i Statens allmänna befvär. Hvilka äro de, som draga nytta af våra allmänna vägar? Capitalisten, Köpmannen, Bruksägaren, Handverkaren, jemte Jordbrukaren. Hvilken skall med kostnad och en nästan aldrig afbruten möda underhålla dessa vägar? Endast Jordbrukaren. Hvilka äro de som begagna sig af våra skjutsinrättningar? Alla, utom den ringare Landtmannen. Af hvem underhållas de? Endast af honom *). Hvilken är af lagen förpliktad at sätta Stridsmän i fält, at kläda dem, at forskaffa deras förnödenheter, när fienden hotar hela Fäderneslandet?

*) Städernes väglagnings- och skjutsnings-befvär, torde, när fråga blir om det hela, ej förtjena at komma i beräkning.

det? Jordbrukaren. Hvad har man då i et land, der Skolor, Gymnasier och Akademier, med berömvärd omsorg och verksamhet, samt förnämligast på Jordbrukarens bekostnad, äro inrättade för förnufts-odlingens framsteg, för skickelige Embetsmäns undervisning och bildande; hvad har man i detta land gjort, ej för at gifva den lägre Landtmannen vidsträckt kunskaper, hvilka med hans släpshamma yrke ej kunna förenas, men för at lära honom hvad han så nödvändigt behöfver, skriva och räkna, för at bilda honom til Tänkare i sin näring, til en förnuftig Mennisko-varelse, til kännedom af moraliska pligter, til begrep om de enklaste delarne af Samhälls-läran? Jag tror man skall våga svara, (äfven när den så kallade undervisning han får, tages til högsta beräkning) *intet*. Och likväl begär man af denna sig sjelf lämnade Medborgare-clafs, til sit yrke den ädlaste, den gagneligaste; til sin näring, den mest betungade; til sin undervisning och sin välfärd den mest vanvårdade, at denna begär man alla enskilda dygder: redlighet, måttlighet, tålighet, lydnad, upoffringar, uegennytta, tapperhet; och af hvarje dels enskilda afvikande från dessa dygder tror sig den af upfostran och vilkor bättre lot-

tade,

tade, vara berättigad til hårda omdömen, til den afgrunds-värdiga fatfen, at okunnighet och tvång äro de enda verkande driffjädarne, som kunna leda en Allmoge til samhällsordning och gagnelighet. Äfven när denna clafs, jag vill ej säga jämnliknar, utan äfven och ej fällan, öfverträffar mången annan i husliga dygder, i kärlek för Fäderneslandet, i lydnad för lagarne, i tilgifvenhet för styrelsen; hvad aktning och anseende njuter han ibland sina blott af ytan mera lysande, oftast mindre gagnelige, Medbröder i Staten? En nästan trälagtig ödmjukhet är enda vilkoret för den välvilja, på hvilken Jordbrukaren får göra anspråk; hos Stånds-personen blir alltid dörren hans umgänges-krets; bönen hans talesätt; och rättvisan en sak, för hvilken mången tror det vara hans skyldighet at tacka. Til Tidehvarfvets och Svenska Styrelsens ära kan man likväl med fanning anmärka, at vår Allmoges välfärd i sednare tider varit bättre vårdad, än kan hända i någon af de föregående; och detta torde man få glädja sig åt, ej allenast såsom billigt och gagneligt för det närvarande, utan äfven såsom et säkert förbud til det verkliga menniskovärdets uphöjande öfver det inbillade.

Men

Men vi vilje nu vända oss ifrån Jordbrukaren til sjelfva hans yrke: vi vilje försöka at fastställa en allmän grundsats, på hvilken et Landtbruks upkomst synes förnämligast hvila, samt sedan bemöda oss at lämpa den til vårt Fädernesland.

Et Rikes jord bör af sina Odlare innehafvas, antingen under eganderätt eller i delar och långvarig besittningsrätt. Ingen annan vinst kan, i förening med jordbrukets verkliga förkofran, af det sanima hämtas, än den, som med omtänksamhet och tålmod syftar på framtiden; som grundar sig på varagtig afkastning, och följagteligen ökar jordens fortfarande värde. Den landbruks vinst åter, som sökes blott för dagen, för månaden, för året, kan väl rikta den närvarande Besittaren, men är til sjelfva sin grund et förstöringsmedel för jordbruket, och blir det ännu mera genom lättfinnig utöfning: Den, som verkligen äger sin jord, skall nödvändigt vara ganska korrtsynt, om han ej, efter all sin förmåga, bemödar sig at öka dess fruktbarhet för framtiden, hvaraf hans egen beständiga inkomst och i följe deraf hans hufvud-capital vinna säker tilväxt: han skall således hvarken spara kostnad, möda eller til och med den närvarande vinstens upoffring för at vinna et så viktigt

tigt ändamål. Den som äger läker och långvarig besittningsrätt på en annans jord, har väl ej bägge dessa driffjädrar, (både räntan och hufvud-capitalets ökande) til kostnads och mödas användande på jordens förbättring; men den ena (räntans varagtiga tilväxt) bör för hvarje omtänksam Menniska vara tilräckeligt verkande. Det skulle ju strida emot alt förnuft och all uträkning, om man, genom jordens närvarande misshandling, samt för at utprässa en snar vinst, beröfvade sig alla fördelar i framtiden; och icke mindre, om man förlummade at nedlägga äfven kostnad i en näring, som så iäkert och mångfaldigt, fast ej hastigt, återbetalar den. Hvilken skulle frukta, at bestrida utfädes omkostnaden, när man vet at jordmånen är bördig och at man säkert är ägare af skörden? Så förhåller det sig också med den kostnad man använder på jordbruket. Hos den åter, som på obestämd eller kort tid besitter en annans jord, måste man nödvändigt förutsätta antingen ovanlig patriotisme eller ovanlig galenskap, om man af honom väntar annan omtänksamhet, än den, at under jordbrukets vanmäktiga och vårdslösa drifvande, samt under hemmanets förfall, lifnära sig, eller at våldsamt och hastigt utprässa all den

den vinst han för ögnablicket kan, utan minsta bekymmer om samma jords framtida afkastning och värde. Och då man tillika befinnar, at hvarje förmögen och klok jordbrukare skall undvika all befattning med annan jord, än den han äger eller på bestämd och längre tid besitter, är det sannolikt, at ägendomar af annan beskaffenhet än denna, merändels skola falla i fattiges och vinglares händer, samt således skötas antingen med vanmagt eller efter präjningsprinciper. Det lärer således vara ögonskenligt, at et Rikes hufvud-näring: landtbruket, och i följe däraf et Rikes hela styrka och välfstånd berot förnämligast deraf, at dess jord skötes antingen af verkliga ägare eller sådane, som äga säker och långvarig besittningsrätt. Beklagligtvis är en altför dryg del af Sveriges hemmansjord — om jag får nyttja detta uttryck — i främmande händer.

Huruvida våra *boställen* skola längre eller kortare tid få skötas af samma händer, beror af listid och befordringar, och dessle kunna af ingen förutses, följagligen ingen säker beräkning göras, huruvida man sjelf får njuta eller til anhörige kan öfverlämna frugten af den kostnad man, i egenkap af boställsinnehafvare, på

E

landt-

landtbruket nerlägger. Således skulle detta löningsfätt, kan hända, med skäl kunna anses såsom aldeles stridande emot all klok hushålls-författning i et Rike, som bör hafva landtbrukets högsta tilväxt til sit förnämsta syftemål. Likväl bör man, som jag tror, härutinnan göra betydande undantag. De boställen, som af Presterskapet innehafvas, äga den fördelen framför andra, at de nästan alla brukas af sjelfva deras innehafvare; at desses Embetsförrättningar aldrig på längre tid aflägsna dem från deras hem och altförväl kunna förenas med vårdnaden om landtbruket; at befordringar i detta stånd ej i almänhet kunna följa tätt på hvarandra; at de fleste äro för listiden fästade på samma boningsställen; at deras öfrige inkomster ger dem styrka at drifva åkerbruket; at nådårsinrättningen förläkrar deras barn och anhörige om någon fördel af den på boställsjorden nerlagda kostnaden och mödan. Ock så synes dessa boställens närvarande beskaffenhet i almänhet bekräfta den verkan man tror sig kunna vänta af de här upräknade omständigheter. Den skulle fäkert visa sig ännu tydligare, til båtнад både för Riket och enskilde, om nådären endast tildelades såsom belöning för gjorda upodlingar och förbättringar på boställsjor-

jorden. Med denna låckande utfligt för ögat, med denna förläkrade trygghet för hustru, barn och anhörige skulle man snart få se Presterskapets boställen förvandlas til gagnande hushållsskolor för almogen, och detta vore ej minsta nyttan, som staten under förenämnde villkor med skäl kunde fordra af detta stånd. De civile Embetsmännens boställen äro til en del i samma belägenhet; men flyttningarne til och ifrån dem äro naturligtvis tätare, emedan den verldslige Embetsmannen har flera utfligter til utkomst och får ej innehafva fyfslans förmåner längre än han är tjenstbar: desutom fordra desse slags fyfslor vanligtvis tätare och längre bortovareller samt en mera delad upmärksamhet på olika göromål, som fordra vidsträcktare omtanka och verksamhet. Följden häraf är, at et ganska stort antal af dessas boställen är i hälftenbrukares och arrendatorers händer, hvilka ej böra räkna på långvarig besittningstid och följagtligen icke heller kunna våga kostsamma företag til jordens förbättring. Men framför alt utmärka sig Militairens boställen på denna ofördelagtiga sida. Tåta ombyten af innehafvare; ofta de flestas ungdom och lynne; Krig; militairiska öfningar under den för jordbruket angelägnaste

ste tiden, alt bidrager at öfverlämna denna vigtiga del af Sveriges jord i sådanes händer, som aldrig med skäl böra vänta at för längre tid besitta den. Erfarenheten visar ockfå, huru illa militairens boställen i almänhet äro skötte, huru få äro bebodda af deras innehafvare, samt huru litet man af dessa kan vänta nit och förmåga för en så nödosam och dyr handtering, sedan deras egentliga tjenstyrke fått en utvärtes glans, som uptager största delen, så väl af deras upmärksamhet som deras inkomst. Det vore derföre, som jag tror, en af statens viktigaste angelägenheter, at denna jord flyttades ur ombytliga innehafvares och osäkra arrendatorers, i verkliga ägares händer, hvarvid de förstnämndes välfärd ej behöfde eller borde lida någon inskränkning: den kunde tvärtom, likasom alla andra enkildes, stå i närmaste förening med statens.

Den betydliga del af Rikets jord, som bär namn af *frälsehemman*, är likaledes et icke ovärdigt ämne för almänna upmärksamheten. Dets skötsel torde i almänhet ej kunna anses såsom syftande på Rikets väl, och icke heller på den privata ägarens: den enas och den andras behöfde vifferligen aldrig vara skilde, om almänna synkret-

kretsen vore något utvidgad, ägde en större omfattning. Hemmansåboernes beständiga omflyttning och et dermed förenadt fäkert utarmningsfätt, synas på frälsejorden vara utarbetade til verkliga systemer, låta hela Rikets almänna hushållning känna deras verkningar, och äro ganska synbart bidragande at nerfätta den mindre förmögna almögens både välstånd och moralitet, det vil säga: at undergräfvä en af Rikets starkaste pelare. Jag vil ej tala om mänsklighetens och medborglighetens billigaste fordringar; men jag tror mig böra anmärka såsom ganska förundransvärdt, at man kan vänta sig vinst af sin egen jords vanskötsel, denna säkra följd af åboernes vanmagt, forglöshet och osäkra öde. Mången torde anse dessa uttryck såsom altför starka och vågade: vederläggningsrätten står naturligtvis hvar man öpen, och det skulle vara en glädje at i denna sak blifva vederlagd. Man erinre sig endast, at man öfvertygar med skäl, icke med bitterhet. Minst vil jag förmoda, at något vilst stånd skulle tro sig vara förolämpadt af nyförförde anmärkningar, då alla äro och kunna blifva delägare i frälsejorden, som säkert ej är bättre vårdad i det enas hand, än i det andras. Jag vet i öfrigt ganska väl

E 3

— och

— och hela Sverge borde veta det, för at kunna vända sin agtning och sin erkänsla mot et värdigt föremål — jag vet, at en frälsejordsägare, i en af våra födra Provincer föregått och öfverträffat alla våra landsmän i den patriotisme, som vil och förklar förena Rikets och frälsebondens väl med sit eget; at denne man, hvars förtjenst, i et annalkande uplyst Tidshvarf, ofelbart får mottaga denna stempel af sann storhet, hvilken väl en dag skall flyttas öfver från det inbillade til det verkliga människovärdet, at denne man, säger jag, förstått at gifva den jord han ärfst en mångdubblad frugtbarhet; grundat afkastningen på sina bönders ökade begrep och välstånd, ej på deras okunnighet och vanmagt; gifvit all sin Jord samma omvårdnad, och således icke ansett det vara klokt och patriotiskt at för sjelfva sätesgårdarnes odling utarma och vansköta den ofta vidsträcktare hemmansjorden; ökat hushållens antal på sina ägor, och således icke hyft den vanliga farhågan för mängden af fattiga barn; med det helas inrättning syftat på en framtida och beständigt växande, ej mindre sina bönders än sin egen förkofran; ansett åboernes långvariga och säkra besittningsrättighet såsom grundvalen för Rikets och enskildes välstånd;
vid

vid inrättningens början och äfven under en dryg del af dets fortsättning, ej studsat tillbaka från det stora och välgörande ändamålet, fastän dryga och drifliga upoffringar voro oundvikliga; icke aflägsnat sig från sin ärfda jord, för at öfverlämna sina bönders välfärd i främmande och tyranniska händer och låta hufvudstadens nöjen förtära frugten af deras svett och möda; — och det var denne man, som, vid en allmän sammankomst af den ortens invånare, föreslog den ädlaste, den mest välgjörande upoffring åt staten och mänskligheten, näml. at skänka ärftelig besittningsrätt*) åt frälsejordens åboer. Jag vet äfven, at sådana jordägare, til et ej ringa antal, verkligen gifvas, som antingen genom efterföljd eller et det varmaste bifall förtjena i mer eller mindre mån at anses för deltagare i en så oskattbar både förståndets och hjertats förtjenst; likaledes andre, hvilka, utan at afvika ifrån vårt urgamla sätt at förvalta svenska ägendomsjorden, ej spara kostnad och möda för at öka jordens frugtbarhet, och omfatta frälse-åboerne med en aldeles faderlig omvårdnad. Men jag frugtar — och som jag tror, af goda skäl — at dessas antal är olika mindre, än deras, som ännu, utan afseende på deras egna

E. 4

na

*) Se Extra Posten för 1792 N:o 53.

na fanna fördelar, på deras minst tvättdiga pligter både emot stat och mänsklighet, noga följa präjnings-systemet; föka den närvarande vinsten; föka den i frälsebondens utarmande, genom så högt drifna och mångfaldiga villkor af utskylder och arbetsbesvär, at endast den ytterligast nödstälde kan antaga dem; i den förhatliga sjelfpantningsrättens omilda utöfning; i den redan utblottade hemmansåboens säkra borrhjagande; i et lika ödes klyftiga beredande för den i stället antagne; i de arbetande händrens borrhtryckande från hemmansjorden til sätesgården; och hvilka finna hufvudstadens nöjen mera låckande, än vården af deras underhafvande bönders välfärd och angelägenheter, samt äro af ingen öfverdrifven känslighet besvärade, när de, under den högst drifna vällesnad och yppighet, om icke veta, dock borde förmoda, at arbetaren, som skall nära deras öfverflöd, med hustru och barn hung-
rar och lider. Statens fanna styrka och enskildes mest billiga anspråk på fällhet — jag har redan sagt det, jag säger det än en gång och jag tror mig aldrig för-
ofta kunna uprepa det — bero af detta on-
das afhjelpande, af hemmansåboers lång-
variga besittningsrätt och deras vårdade
välfärd. Men hvarest skall hjälpen fökas?
Dan.

Danske lagen bjuder, at ingen jordägare får hafva mera än en gård under eget bruk, samt at en åbo, hvilken fullgör sina en gång fastställda skyldigheter, ej kan upslägas från det hemman han besitter; denne förmån är äfven utsträckt til en af leden frälsebondes hustru, som ärfver besittningsrättigheten efter sin man. At landets hufvud-näring härigenom vinner styrka och tilväxt, at den ounbärligaste, gagnetligaste och mest behöfvande medborgareklassens välfärd på sådant sätt verkligen blifvit fredad och befordrad; at äfven jordägarens förkofran af denna lag är skyddad emot sjelfva hans egna oförstånd, kan icke bestridas. Huruvida åter en sådan lag skulle kunna anses såsom et verkligt ingrepp i äganderätten, samt til hvad grad den enskilda sjelfrådigheten i allmänhet bör vika och inskränkas för det allmänna bästa; detta synes icke egentligen höra til närvarande ämne. Alt nog, at svenska lagen ännu ej, til svenska frälsebondens förmån, vidrört detta ämne, och at denne sistnämnde behöfver lättning i sin närvarande börda samt för sig och barn en gladare utsligt i framtiden. Et medel, kraftigare än alla lagar torde i vårt Land utan onvägar kunna leda til detta viktiga ändamål.

Om Kronan (som enligt den billigaste rättvisa och lagens bokstafliga föreskrift, ännu i denna dag kan återtaga sin urgamla dispositionsrätt öfver en betydlig del af Rikets jord) styckade tina Kungsgårdar *) och

*) Under namn af *Kungsgårdar* komma egentligen de bebyggde och til vist hemmantal satte Egendomar å Landet, som fordom kallades *Upsala Öde* och til Konungarnas håf hållning samt Afgudaoöfrens underhåll anslagne, ännu til både jord och ränta äro Kronan tilhörige, utan at under evärdelig äbo- eller besittningsrättighet til någon enskild man eller någon menighet vara upplätne.

En del af dessa, såsom de Kongl. Luftflotten, stå omedelbarligen under Konungens och den Kongl. Familjens egen höga disposition. En annan och större del disponeras af Kongl. Maj:st genom Kongl. CammarCollegium och Landshöfdingarne til Kronans förmån efter omständigheterna.

I fordnä tider förvaltades de för Konungarnes egen räkning genom gårdsfogdar, som i gamla lagarne kallas *KonungsBryti å Upsala Öde*, med biträde af trälar, så länge de i Riket voro tillätne, och derefter af legofolk: och synes detta förvaltningsfätt varit brukligt ända til Konung CARL XI regeringstid. Då blefvo af dessa gårdar ganska många til böställen för Landshöfdingarne och de högre RegementsOfficerarne indelte, hvarigenom de från Kungsgårdsräkningen försvunnit. De öfrige, som til detta behof ej voro nödige, bortarrenderades, efter föregången ordentlig skattläggning, til private emot den åsatte

och Kungsängar til smärre skattlagde bondhem-

räntans betalning och gårdens lagliga bruk och byggnad. Men där någon ej fanns, som uppå sådana villkor dem emottaga ville, måste man låta sköta dem på det förut vanliga sättet genom fogdar och legofolk, med tillhjälp af, dertil anslagne Kronodagsverken af de närmast deromkring, eller inom två mil belägne Krono- och skattehemman. Se *Kongl. CammarCollegii Relat. til K. CARL XII d. 5 Maji 1697, pag. 77, 78.*

Sedan med slödde-inrättningarnes tilväxt och landtmanna-produkternes derigenom förhöjde priser, jordagods efter hand begynt blifva mera lönande och således äfven mer begärlige, har för nämnde hushållnings-principe med Kongsgårdarne, at nämligen borttarrendera dem, almänna blifvit vidtagen. Men i brist af någon viss och beständig method, hvarest sådana arrenden skulle inrättas, har med dem altför olika tilgått. Än hafva Kungsgårdarne under perpetuele och ärftlige arrenden blifvit bortgifne. Än har arrende-contractet blifvit stäldt på längre tid af 100 och 50 år, än på kortare. Och hvad Arrende-afgiften angår, är den stundom vorden betingad til en viss summa i et för alt; men merändels har man bestämt den efter räntan, som dock blifvit beräknad, än efter en antagen ständig markegång, än efter den, som hvarje år i orten blifvit upprättad. Under tiden hafva ock arrendatorerne, med minskning i arrendesumman, blifvit förbundne at til fårafvelns och kolagets förbättring underhålla et visst antal spanske eller andre utländske får och holländske tju-

hemman, och tillika funne för godt at til
ny-

rar. At jämväl ofta personlige confideration-
ner haft mycken inflytelse på dessa arrenden,
lärer svårligen kunna nekas.

Ändteligen 1766 blefvo de perpetuele ar-
renden, tillika med alla dem som på längre
tid än 15 år slutne blifvit, uphafne och all-
män författning gjord, det Kongsgårdarne der-
efter uppå 15 år, emot en vils städja för be-
la tiden, som genom offentlig auction å Lands-
contoiren i orterne komme at bestämmas, och
den gården påförde räntans årliga betalning
efter markegången, til arrende skulle uplåtas,
på fätt Cammar-Collegii Bref derom, med hvad
mera dervid borde i akttagas, af d 31 Octo-
ber berörde år, omständeligen innehåller.
Och ehuru til bibehållande af den helgd som
Kongl. Maj:ts och Riksfens Ständers beslut
och afhandlingar åtfölja borde, de perpe-
tuele och längre tids arrenden sedermera åter
blefvo bekräftade, såsom Cammar-Collegii
Bref den 3 April 1770 det utvisar, förbehölls
likväl, det med alle til nytt arrende ledige
eller ledigblifvande Kongsgårdar, jämlikt of-
vanberörde allmänna författning borde förfas-
ras. Se *Nyströms Beskrifning om Svenska Hem-
man* p. 65, 66.

At den för dessa arrenden således faststälde-
tid af 15 år är för korrt, så at näppeligen
är at förmoda, det någon arrendator, under
övisshet om hans besittning må förlängas, kun-
de ingå i någre kostsamare upodlingar til
Kongsgårdarnes förbättring, det har allaredan
Kongl. Kammar-Collegium grundeligen an-
märkt i dess år 1776 afgifne underdåniga be-

nybyggare uplåta all odlingsbar jord inom
 defs

rättelse til Kongl. Maj:ts rörande allmänna hushållningens tillstånd i Riket p. 58. Och saken är så klar, at den bör falla en och hvar i ögonen. Men om icke, utom besittningstidens prolongation til minst 50 eller 100 år, ännu någon säkrare utväg må kunna utfinnas, hvarigenom Kronan en vida förmonligare inkomst af dessa defs egendomar, som Luft-
 Slotten oberäknade torde utgöra minst 350 hela mantal; det är et ämne som synes kräfva närmare undersökning. Ofelbart torde det vara, at om Kungsgårdarne, där det sig göra låter, blefvo styckade i mindre hemman, och sedan efter förrättade nya skattläggningar til skatte förfälde, Kronan desmedelst skulle vinna en åtminstone dubbel inkomst af dem, emot hvad de nu af sig kasta: at ej förtiga det folkökningen derigenom märkeligen skulle befrämjas, då tillika värdet för de Kronan behållne dagsverken som af arrendatorerne nu vanligen nyttjas eller i penningar upbäras, åter komme at Kronan hemfalla.

Utom dessa Kungsgårdar äger Kronan ännu, Djurgårdarne och Konungens enskilda inhägnade jaktparker undantagne, åtskilliga lägenheter af skogar, utjordar, utbyskatter, ängar, krogställen, holmar och fiskerier, med hvilka en bättre och indräktigare hushållning til äfventyrs kunde vidtagas. Många til upodling nyttige mer och mindre vidsträckt skogsparker, äro under recognitions-vilkor til bruken uplåtna at endast til kolning användas, emot en aldeles obetydlig afgift. Om utjordar och utby-skatter, ängar och holmar, som

des mångfaldiga och vidsträckta skogar, utjordar och parker; om den öfrige Kronans skog, som bör nogå vårdas och sparas för brukens, städernes och landets behof, fördelades och anslags til evärdelig ägo åt färskilda nybyggare, hvilka borde hafva kolhandteringen til hufvudnärning, och i hvilkas hand skogen, då han vore deras ägendom, säkert bättre vårdades, än i deras, som nu nyttja, men ej äga honom, och hvartil desutom de förre af vissa föreskrifter och förbehåll kunde kraftigt bindas; och om derjämte en del af statsinkomsterne, i förening med vår indelta armées arbetskyldighet, användes på nya odlingar; skulle der-

ej förut til andre svage hemmans understödjande äro anslagne och för deras bestånd omkostelige, är väl för detta den författning vidtagen, at de, där det ske kan, måge af Landshöfdingarne med åboer förles och til hemman bebyggas. Men om denna gäneliga anstalt alltid blifvit til verkställighet befördad, lærer vara en sak, som förtjenar at närmare efterfrågas. Men beträffande fiskerierne torde det vara säkrast, at, där de ej til allmogen, emot en viss årlig ränta äro uplåtna och i deras åboende hemmans skatt beräknade, med dem härefter på enahanda sätt som härtills må förhållas, så at de genom auktion til den mäktbjudande på kortare tid af 6, 8, til 10 år måge öfverlämnas.

deraf naturligtvis upkomma en mängd nya hemman. Ej nog at detta vore den ofelbaraste och genaste vägen til folkökningens, financernes, landbrukets och alla näringars uphjelpande, hvilka fällan hämtat stora fördelar af inveklade systemer och konflade projecter: en, om möjligt vore, ännu vigtigare följd deraf skulle icke gerna kunna uteblifva; nemligen, at den nu förtryckta och lidande delen af vår allmoge snart uphöjdes til frihet och välfstånd. I vår tid böra underfåtare kunna göra anspråk på faderlig behandling af deras Öfverhet; och som en Far lika litet kan förmodas vilja draga vinst af sina barns betryck och förlägenhet, som af deras laster och dårskaper; så vore det helt naturligt, at allmogen emot billig ränta och utan köpeskilling finge tilträda dessa hemman och lägenheter. Det blefve då en oundvikelig nödvändighet för frälse-hemmanens ägare, at antingen förunna åboerne på dem, lång besittningstid och fördelaktiga villkor, eller ock, at se desse sistnämnde utströmma til de nya boningsställen, som en välgörande Regering för dem låtit bereda. Det nödvändiga valet emellan ödeshemman och et mildt behandlande, skulle snart medföra en verkan, som vore lika vigtig för Ri-

Riket i allmänhet, som för frälse-allmog-
gen enskildt; och hvilken torde länge för-
gäfvess få väntas af den egna klokhetens
mest påtageliga föreskrifter, så länge et
främmande nödtvång icke låter känna sig.

Sverige har nog länge, och med en
kan hända aldeles för stor framgång, be-
mödat sig at väcka Europas upmärksam-
het, at lysa i häfderne: det har fökt och
vunnit krigsäran; det har omgifvit sig af
en yttre glans, som för åskådarens min-
dre skarpa blick ofta undangömt den inne-
boende svagheten, det tyft och omärke-
ligt tärande lidandet. Det har fökt sit
välstånd ur källor, som ej kunnat gifva
det, ej varit naturliga, icke belägna inom
dets sköte. Det synes nu börja vända en
fäker blick inpå sig sjelft. Den önskan
torde, inom vårt fädernesland, snart blif-
va allmän, at den styrka Sverige visat sig
äga til mäktiga grannars bekrigande, til
falskt beräknade näringars understöd, til
et utvärtes, onödigt och magtlöst anseende,
til en nästan flölande frikostighet e-
mot de vackra konsterna, måtte en dag
riktas emot våra ödemarker, våra glest
bebodda och oftast vanskötta fält. Der-
ifrån böra alla andra näringar, all annan
styrka, hämta kraft och lif; och det tor-
de vara öls tillåtitt at hoppas, det pa-
trio-

triotismen på Thronen och patriotismen i Kojan skola en dag föka denna gemensamma väg til ära och fällhet.

Svensk Litteratur.

Någre personer, som önska at bidraga til dess förkofran hafva kommit öfverens at vanligen bifoga til dessa häften Recensioner af de hos oss utkommande böcker och skrifter. Man skall föka at följa dem, i den ordning de utkomma och at lämna ingen obemäld. I biff af nya, skall man välja bland de äldre, dem som förtjena uppmärksamhet. Deras förnämsta affigt de med är at gifva någon större väckelse åt det publika omdömet, som i detta ämne, synes hos oss mera hvilande, än hos de flesta samtidiga folkslag. De föreställa sig nogsammt obehaget af vissa fanningar, som de skola nödgas at ohögljdt frambära, eller åtminstone at göra synbara. Men det är först då, när någon grundelig skrift af dem dömmes orättvist, när någon sann Talang säras med afundsjukt tadel, när någon fanning eller skönhet icke njuter sin vördnad och sit loford, när Critiken, med et ord, någon sin hos dem användes som et vapen at skada, icke som et medel at upplysa. — det är först då, säger jag, som de böra anses missbruka den. Til dess vänta de at man gör deras uppsåt rättvisa.

1:o. Oförgripeliga Tankar om Barnamord til dess orsaker och anledningar, samt de medel och utvägar om böra användas t:l dess förekommande, af Joh. Möller. Stockh. Nordström, 1796 8:o. 70 f.

Författaren anser visserligen med högsta skäl, detta ämne för et ibland de vigtigaste som kunna fyfffläta Religions-Lärarens och Philosophens efterfinnande. Förföket, säger han i företalet, må gerna anses för ofullkomligt; men förtjensten at vara beledsagad af den renaste välmening, må det icke betagas. Jag vill ock förmoda at någon nytta skall deraf kunna hämtas, helst jag icke gerna kan lämna den öfvertygelsen at de här uppgifna medel äro de rätta. Men i fall de verkligen äro det, kan vist icke blott någon, utan den största nytta deraf hämtas, och förföket må aldeles icke anses för ofullkomligt.

Hvad i denna delen kan anses mest bidragande til ändamålet, (säger Författaren p. 14) synes kunna sammanfattas, under dessa hufvudsakliga punkter och omständigheter, nemligen: 1:o At oluktslasten i sin början förekommes och dämpas. 2:o At medel, tilfällen och anledningar til denna lastens befrämjande och utbrott, hindras och afskaffas. 3:o At giftermål befordras helst tidiga (at befordra deras tidighet) och så snart omständigheter tillåta. 4:o At häfstad kvinnas tilstånd, blifver ju förr dess hellre yppadt. 5:o At lägersmannen upptäckes och anses för lika, om icke mera brottslig än kvinnan, samt bringas til ägtenskap med den lägrade, eller at gifva deremot, varande upprättelse. 6:o At lägersmål icke straffas annorledes, eller hårdare och strängare än det bör och förtjenar. 7:o At barnamord

an-

anses med det straff, som emot detta brott är naturligen och bäst svarande. Författarens bok innehåller en utläggning af dessa sju hufvudpunkter.

Rummet tillåter ej en fullständig pröfning deraf: jag skall inskränka mig til några korta anmärkningar.

At förekomma oloflig kärlek genom en *förbättrad Christendom* och *strängare uppsigt*, var i alla tider den välmenta mannens hopp, beklageligen nästan alltid ouppfyldt. En sann Christendom skulle förekomma alla laster. Men hvad til dess utbredande kan verkas af et nitiskt presterskap genom lärdomar och föreställningar, månne ej det kan förutsättas vara redan gjordt och göras dagligen? Man måste då kan hända ej räkna derpå, som på et nytt medel. Hvad en *strängare uppsigt* angår, lå torde derom kunna sägas ungefärligen det samma. At förmana dertil alla som den åligger, är tvifvelsutan rätt och eftertänksamt; men at räkna derpå som på et nytt kraftigt medel torde ej vara det. Man bör förmoda at denna uppsigt, af Christliga och förnuftiga föräldrar, husbönder, eller andra vederbörande ej uragtlåtes. Vist kunna i nöjen, seder och lefnadsfätt bland allmogen, tilfällen til afvikelser förefalla, som kunna och böra undanrödjas: men är ej menniskornaturen sig alltid lik? och skola andra tilfällen ej ökas och finnas? Uppsigten deröfver har sin gräns af *möjlighet*, lika som af *tilbörlighet*. Sträckt derutöfver ända til fiscalisk och spionerande bevakning, blir den lika svår och oangenäm för dem, af hvilka den skulle utöfvas, som förolämpande för dem, öfver hvilka på *sådant sätt* vakas: och blir ändå, der lasten verkligen finnes, otillräcklig til sit ändamål. Tidiga giftermål; se der et bättre medel. Den flicka som älskar sällheten af et lyck-

ligt ägtenskap (och hvem gör det ej?) skall, så snart hon ser defs hopp nära at uppfyllas, icke lätt förföra det. Hvad författaren i detta mål förefår synes väl öfverlagdt, och förtjenar uppmärksamhet.

Oloflig kärlek, *anledningen* til det brott, hvarom här handlas, är likväl icke *orsaken* dertil. Man borde väl åtskilja dessa begge faker, för at vända botemedlet rakt emot det onda. Dets rätta grund är en individuel sinnesbeskaffenhet hos några olyckliga, som derigenom starkare än andra affeteras genom föreställningen af det öde som väntar dem. *Fasan för vanäran, smertan öfver förspild lycka i ägtenskap*: se der de rätta och fanna orsakerna.

Författaren tyckes hålla före at fattigdom, brist på tilgångar til barnets underhåll, och en deraf följande förtviflan möjligen kunna bringa en bekymrad barnaföderiska til detta barbariska beslut. Jag tror at de kunna i någon mån bidraga dertil; men aldrig skola de göra nog at ensamme verka det. Man skulle anuars se äfven hustrur i samma usla belägenhet föras til samma rysliga brott. Men deraf lærer knapt något exempel finnas; och om det finnes, beviser det ändå intet mer än blott den enda händelsen. Frågan är här, om hvad som vanligen åstadkommer samma effect. Tanken, påminnelsen om at äga i barnet et ofrånskiljeligt, eller åtminstone ofördöljeligt vittne om sin vanära; föraktet som därför skall lidas, och förspildt hopp om giftermål, se der, jag upprepar det, de rätta och enda orsakerna.

Dessa således en gång kända och gifna: huru skall det onda förekommas?

Det radicala botemedlet därför, borttagandet af alt; föragt, all vanära för oägta barnaföderiskor,

sker, vore orimeligt at nämna, och det icke blott för dels *omöjlighet* skull. Så länge feder finnas, skall en mildbrukad qvinna alltid anses förnedrad, och mankønet i giftermål alltid föka den första oskulden. Det kan vara rättvist at förbjuda förebräelsen, men et sådant förbud skall aldrig hafva en stor verkan, efter inga förbud verka på tänkfästen.

Två medel återstå således blott, och dessa aldeles motsatser af hvarandra. Det ena, at *med all omsorg befordra fördöljandet*; det andra at *med all omsorg göra det omöjligt*. Kongl. författningen af d. 17 Oct. 1778 vidtager det förre. Författaren af denna skrift yrkar det senare. Ingendera synes fullkomligt möjligt; men man måste välja til ändamålet det som minst illa uppfyller det.

Tvenne frågor förekomma vid det medel som Autor föreslår. Den första: *kan fördöljandet göras omöjligt?* Den andra: *skola de medel, som der-til användas, icke oftare påskynda och befordra brottet?*

Visseligen kan fördöljandet göras omöjligt, så snart någon kunskap erhållits, om kränkt qvinnas tillstånd. Men hvem äger, eller kan möjligt vis äga denna kunskap förr och vissare, än hon sjelf? Och nu: dessa undersökningar som hon har at befara efter författarens project; detta ideliga förande emellan präst och domare; rädslan för den förres bestraffningar, afskyn för den senares medvetande och lagliga åtgärd; dessa kallelser utfärdade til lägersmannen och sammanställda förhör med honom; korrt sagt hela detta solenna kungörande af hennes skam, jag frågar hvar tänkare som känner mennisko-hjertat; hvad skulle man göra mera, om man ville på alt möjligt sätt förbittra följderna

af hennes fel? om man ville långsamt njuta något af hennes förvirring? och om man ville fördubbla hos henne den skräck för vanäran, som ty verr utom dess ofta är nog stark driffjäder til det afskyvärda brott, hvars botemedel här sökes? Må författaren icke mistycka dessa uttryck. De böra ej anses som skuggor kastade på hans välmening och rena affigter: jag hyler derom den fullkomligaste öfvertygelse. Men de äro sanningar, som förnuft och mensklighet tvinga mig at här framställa til behjertande. Och hvartil skola alla dessa stränga anstalter ändteligen tjena, i fall den grymma föreställningen deraf til äfventyrs blott skall lära den olyckliga at genom et tidigare brott omerkeligen förekomma all verkan af et tidigare upptäckande? Hvartil, om de genom fördubblandet af hennes sinnesfruktan, må hända just väcka hos henne den första rysliga tanken på et medel emot vanäran, hvilket hon dem förutan til äfventyrs skulle hafva med tålamod väntat af lyckan och tilfället?

Lindring af publika straff för oloflig kärlek, är ej nog: de böra vara inga. Aldrig var et fel genom sina blotta naturliga följder, hårdare straffadt. Lägersmannens tvång til ägtenskap med den häfdade, har tusende svårigheter, och ingen nytta. Vanäran botas ej genom olyckliga giftermål. Dödsstraffet på barnamörderskor, förbättrar intet och förekommer intet. Det är ej straffets hårdhet, men visshet som gör det. Lagstiftare! varen mensklige: åtskilljen brott af arghet och brott af ångest. Och J som uppträden at råda: öfvertänken de råd J gifven dem!

Hvad medel blir då öfrigt emot barnamord? Et enda sannt, alfarligt, filosofiskt och, säge hvad man vill, *verksam*; *Möjligheten för den för-*

förförda at undandölja felet. Detta medel förtjenar at, genom flerfaldigade barnhus- och inrättningar och andra goda publika anstalter, göras så fullkomligt som tillgångarne tillåta. Vällignelse öfver den faderliga Konungens mull, som fört i Sverige vidtog detta råd af den visare menskligheten, och som hade mod nog at mera tro sit hjerta och sit förnuft, än deras motsägelser, hvilkas affigter vanligen äro mycket bättre än deras grunder och slutsatser.

E.

2:o. *Minne af JON. ÅKERSTRÖM Kongl. Historie-Målare, Ledamot af Kgl. Milare- och Bildhuggare-Academien. Upläst i samma Kgl. Academie på dess högtidsdag d. 26 Jan. 1796. Stockh. Carlsson, 8:o 18 l.*

Författaren af detta Åminnelse-Tal, är, som en liten förutgående anmärkning utvisar, Hr *Thure Wennberg*. Det innehåller, som et sådant tal rätteligen bör, en kort teckning af Åkerströms lefnad såsom Artist, af hans tillfällen at odla sin talang, hans framsteg och förtjenster; och så mycket man deraf kan dömma, synes författaren sjelf en kännare i dessa ämnen. Stilen äger merendels förtjensten af en viss enfald, som författaren kan hända aldrig borde öfvergifva, och som med en något närmare kännedom af språket, något större aktförsamhet i valet af ord, och en viss rättighet i sammanfästningen, som stundom saknas, skulle kunna få värdet af en slags naif egentlighet, visserligen ej allmen ibland våra författare. Så snart han åter skiljer sig ifrån det mera sinliga uttrycket och den enfaldigare sammanfästningen, aotingen för at höja sin ton eller för at hämta sina betraktelser från tankens ofinligare kretsar, förvillar han

fig merendels; orden och uttrycken lyda honom ej; de tyckas likafom löpa i oordning omkring tanken, som undanflypper dem och lämnar dem kvar enlamma. Et merkeligt prof derpå finnes straxt i sjelfva den meningen som börjar talet, och som lyder ord från ord på följande sätt:

Saknaden utföljande förlusten af det som utgör föremålet för en upprigtig tilgifvenhet. liksom närmare bestämmer värdet af hvad man ägt: hvad man förlorar: och grundar denna agtningsvärda erkänsla hvilande i minnet af den verkliga förtjensten.

Skulle man väl tro at författaren til dessa sällsamma ord-svep verkligen vore densamma, som tecknat med så näif enfald, följande begge stropher:

*Den ena stugan efter den andra i fadrens gård,
vittnade snart både om sonens flit, och dess tilgif-
venhet för en konst, troligen i största enfald yrkad,
men hvilken i detta land jerdels äger det allmänna
tycket.*

*Fadren älskade väl at väggarne sålunda blef-
vo pryddes: men älskade mer at finna sonens hog-
flytta (borde heta flyttas) från penslarne til plo-
gen, och tänkte icke låta den blifva Målare, som
han ämnade til Hemmansbrukare.*

Det är icke, jag medger det, en stor förtjenst at skriva på detta senare sätt. Det är en liten, men fann: en större åter at icke öfvergifva den styl, hvori man lyckas, för at förvilla sig i en annan.

Jag nämde en viss origtighet i val af ord och sättet at uttrycka sig. Den första lilla anmärkningen som finnes framför sjelfva arbetet lämnar redan inom ganska få rader flera exempel deraf. Se här:

Vid

Vid Åkerströms fränfälle lefde nästan alla de som med honom genom släktkap eller vänskap voro förenade. Om de voro förenade med honom vid hans fränfälle, huru skulle de icke då lefva? Huru kunde någon af dem då vara död?

Lätt har varit at upprätta Minnet öfver en konstnär, hvars förtjenster tildragit honom en agtning, den han gjordt sig värd at hos efterkommande så väl som hos samtida bibehålla. Upprätta har i språket icke den bemerkelse som Autor här gifver der, åt. Det betyder antingen at uppresa det fallna, eller at gifva ersättning, eller har det samma mening som fastställa, t. ex. *upprätta et contract, et förslag*, eller brukas det om vissa stiftningar i stället för inrätta, eller ändteligen också om förteckningar som göras för minnet, såsom cataloguer, inventarier, register och s. m. Man säger ej heller at någon tildragit sig aktning. Tildraga är alltid synonymt med hända. Lika så litet kan man säga til någons beröm, utan en förkastelig pleonasme, at han tildragit sig en agtning den han gjordt sig värd at bibehålla. Så länge man förtjenar aktning, förtjenar man också at bibehålla den. Författaren lärer svära at man kan förlora den aktning man vunnit; och jag medger författaren at ingen ting är, ty verr, lättare. Men när man försäkrar om en död man et helt tal igenom, at han både som konstnär och människa, genom NB. *verkliga förtjenster* gjort sig värd allas aktning, så är det icke lätt at förstå huru han ej skulle hafva gjordt sig värd at bibehålla den.

Til de så anförda exemplen, kunde ännu många flera läggas, i fall det behöfdes för en man af omdöme, hvars uppmärksamhet förmodeligen blott behöfver väckas för at utan anvisning själf finna dessa små origtigheter. En enda anmärkning

torde ännu förtjena sit rum. Författaren tyckes älska at mellan de vanligen rätt korrta perioderne, ställa vissa ännu långt korttare stancer af blott tre eller fyra ord likafom för at dervid bättre fåsta uppmärksamheten. Så ofta dessa korrta ställen antingen verkligen utgöra afskilda meningar, som fordra et visst periodiskt uppehåll i läsningen, eller äro af den vigt at uppmärksamheten dertil, behöfver väckas genom deras ensamma framtråde för ögat, äro de visserligen icke blott tillåtelige, utan kunna äfven med fördel brukas. De blifva då, (helt i senare fallet) en slags påminnelse för läsaren at merka til innehålllet, och at ej utan befinnande öfverhalka det. Så snart åter beskaffenheten deraf icke är denna; så snart de verkligen icke utgöra annat än afklipta stumpar från den förra eller nätföljande perioden, utan alt viktigt innehåll: så snart de således väcka efterfinnandet utan at gifva ämnen deråt: då äro de intet anna, än et misfsbrukadt manér af styl, löjligt genom dessa små triviala meningars åparta tanke-födelse, hvilka genom deras förnämre skiljaktighet ifrån den öfriga sammanfattningen, deras helt ensamma framtråde för ögat, icke tyckas vilja säga läsaren annat än detta: *merk tomheten!*

Den lilla half-radén til ex. — *Åkerström förblef altjemt i Rom* — står rätt väl ensam. Den ger åt Läsaren begrepp om Roms företråde i merkvärdighet för konstälskaren, framför alla andra ställen, och utgör derigenom ensam en liten afhandling. Det är sant at den i nästa rad tillagda orsaken något förminskar effecten deraf. — Af en helt annan och stridig natur är åter denna följande ensamma stance:

Den första omständigheten af Åkerströms lefnad är icke besynnerlig. Det tror jag väl, efter den,

den, så mycket jag vet, lärer vara den samma för alla menniskor.

För Artister af sann förtjenst, synes den lilla tillagda förtjensten, at med en viss rigtighet af, språk, styl och tankeföljd kunna uttrycka sina meningar, vara af en verklig outhärlighet. De befinna sig ofta i ställning at behöfva skrifteligen yttra deras omdömen, och skola dervid utan denna ringa och lättvundna skicklighet, alltid sakna hälften af det bifall, som de genom deras talanger och insigter annars rättvisligen förtjente.

Z.

3:o *Afhandling om Slafveriet och Slafhandeln, serdeles rörande Negrerne så väl i Africa som Vestindien, af Thomas Clark/ou. Öfverättning från Engelskan. Stockh. Nordström. 8:o 197 s.*

Se här åter et viktigt ämne, väl i allmenhet mindre nära beslägtadt med vårt lands fördelar; men som visserligen ej derföre skall sakna filosofiens och mennisko-vännens varma deltagande. Denna bok är en pris-skrift, belönad af Universitetet i Cambridge för några år tillbaka, och som förtjente at blifva det. Den har all nödvändig styrka af logiska skäl, och en ännu större genom de förskräckande exempel den framställer af Negrernes omänskliga medfart. Den som har mod at se menniskohjertat skillradt i hela dess möjliga djufvulskhet, eller den som älskar at skakas af rysliga uppträden, läse den blott för dessa orsaker. Den åter som vill glädjas at se det på en gång orättvise och oerhörda tyranni förkrossadt af förnuftets öfverlägsenhet, skall icke lämna denna skrift utan med segerkänsla. Det är sant at Autor stundom använder skäl, som icke tyckas behöfvas, stundom äfven utlägger dem öfver nödvändigheten.

Man

Man är förundrad at här finna en omständlig underfökning af Grotii mening om slaf-rätten: liksom det genom någon lärd mans mening kunde blifva försvarligt at barbariskt röfva menniskor från den ena verldsdelen för at ännu mera barbariskt behandla dem i den andra. Ännu mera förundrar man sig at här finna en alfvarsam underfökning af det påståendet, huru vida Negrerne såsom Chams afföda; och derigenom underkastade förbannelsen, icke böra tros med rättvisa lida det öde som dem öfvergår. Men man bör veta at dessa med flera sådana äro slafhandlarnes verkeligen anförda skäl. På så goda grunder bygga de sin moral och sin egendomsrätt. Den som ville eller kunde på et ställe samla de skäl och bevis, som öfver den mest upplysta delen af verlden gällt eller ännu gälla i de viktigaste ämnen, skulle i sanning framställa en vacker *förnufts-spegel* för mennisko-släktet. Man skulle deraf finna at de Africaniske *slafköparne* icke äro, imellann begge polerne, de slemsta Logici. — Skrifstättet af denna bok har all det enfaldiga förnuftets nakenhet och saknar dock ej sin stora vältalighet. Må likväl ingen sluta häraf at man behöfver til denna slags vältalighet ingen ting annat än blott omsorgen at undvika skrifartens yttre skönhet. — Öfversättningen har en sann förtjenst deri, at den behåller på nästan alla ställen hela originalets tydlighet. Men stylen rör sig tungt. Man ser at den icke böjer utan bryter et sträfvare språk efter et fullkomligare. Man ser, — det som alltid är et slags fel, — af mer än titulbladet, at det är en öfversättning.

E.

4. *Tal i anledning af K. GUSTAF IV ADOLPHS antråde til Regeringen, hållet för den vid Kongl. Akademien i Upsala studerande Stockholmska Nationen. Upsala, Edman, 1796 8:o 30 f.*

Tal vid högtidliga tillfällen, betyda sällan hos oss annat än en för hundra gången omstäld fogning af samma vanliga tankar och samma brukliga glädjephrafer. Detta tal är ändtligen annat. Det har i sig sjelft mycken förtjenst. Det synes få en större, när man vet at det är en ganska ung mans första kända försök. Det äger redan, och lofvar i ännu högre grad detta ord-stylens behag, som höjer uttrycket och ger, at jag så må tala, musik åt sammanfättningen. Derjemte saknar det hvarken redighet af plan, eller ljus i tankar, eller känslans lyftningar. Det har några ställen af lifligt rörande skönhet: ställen der förståndet, känslan, bildningsgåfvan i lika mått sammanträffat. I allmenhet förtjenar det beröm genom sin vändning åt redbara och viktiga föremål. Det är så långt ifrån at vara et rökverk af smickret, at det rättare kunde kallas et litet utbrott af tidehvarfets filosofiska lynne.

Små Critiker behöfvas kanske icke för en Autor, som lofvar stora framsteg, och som således visserligen skall rätt snart sjelf göra sig dem. Jag skall då ej uppehålla mig vid några särskilta uttryck och ställen af detta vackra tal, som kunde lämna anledning til sådana smerre anmärkningar. Til äfventyrs äro de följande icke af aldeles samma beskaffenhet. Man måste likväl anse dem så som gjorde mera i anledning af detta arbete, än deröfver. Autorn visar redan så mycken förtjenst, at jag, efter at et ögonblick hafva varit domare öfver hans tal, med nöje begär at han ville till-
ba-

baka vara det öfver mina tankar om talekonsten.

Mig synes som värtaligheten i sit rätta förstånd icke vore annat än *Bildningens och känslornas /språk länad* åt *Förnuftet och lämpadt efter dess ändamål*. Men dessa olika ändamål fordra af Talaren icke alltid blott *storhet och kraft*: de fordra äfven *val och skicklighet*. De förutsätta, om jag ej felar, nästan alltid en skarpsynt sammanhållning af flera saker: ämnets, talarens, tillfällets, åhörarnes, ofta äfven själva ställets, beskaffenhet m. f. l.

Vanligen deremot synes man förstå med värtalighet, en likasom til viss utfatt höjd drifven känslöspenning, en viss fastställd grad af uttryckets pragt. Derifrån förstå, den öfverdrift af styl, som icke är fällsynt at finna i några värtalighets-prof. Jag förstår dermed et visst ordprång, en viss utfökning af prydda talesätt hvarigenom man tror den högre stylen böra skiljas ifrån den vanliga. Denna ordpragt inskränker sig ej alltid blott til et tätare val af metaphoriska och poetiska uttryck; den röjer sig ofta starkt, äfven i stylens öfverbehof, schematiska rörlighet och lyftningar.

Schematologien är affecternes språk; men olika til mängd och kraft behövas dessa i et tal, som, ehuru stort och viktigt ämnet också är, dock til sin natur föga kan vara annat än blott en hvislande betraktelse, — och i et tal ämnadt at i stats- krigs- eller rättegångs-värf, frambringa en effect som dröjer eller motstås, vare sig beslutet til et stort företag, eller förändrade omdömen öfver viktiga ämnen.

Jag medger väl at hvart och et ämne af vikt för mänsklighet och samhälle, dess natur må nu vara den ena eller andra, tilläteligen uppeldar Talaren at uttrycka sina känslor, och at söka stämma

ma andras til lika grad. Men det är icke likgiltigt huru affectens språk dervid användes. Så snart de sanningar, de betragtelse Talaren framställer, icke finna hvarken tänkesätten skiljaktige, eller deltagandet ovilst, måste affecten hos honom nödvändigt föka sig annan väg til luft än den i helt motfäst händelse naturligen skulle föras at taga. Den är i sådant fall alltid illa rigtad, när den som en tvingande kraft vändes från blotta ämnet in på personer (närvarande eller frånvarande) och nästan som til en ej nog befunnad pligt uppfordrar dem til föresatser eller tänkesätt, hvilka alltid böra hos dem rättvisligen förutsättas.

Kan Talaren deremot, jemväl midt i en blott betraktelse, uppresa et stort och viktigt föremål, hvarom tänkesätten, viljorne, verkligen åtskilja sig, och för hvilket den enas eller andras deltagande kan förutsättas vara icke nog uppväckt, icke nog lefvande: måste någon, genom en viss känslokraft, likasom skakas til väckelse, likasom slipas til öfvertygelse, då är affecten, sålunda rigtad, på sin rätta ställe hos Talaren, och den starkare schematiska spenningen af hans styl, dervid lika så nödvändig som armsenornes spänning vid en lyftning eller annat starkt bemödande.

Men så löjlig denna senare skulle synas vid et kroppsligt ämne utan tyngd och motstånd, så illa afpassad blir jag upprepar detta, också den förra, så ofta de tänkesätt och rörelser, som skulle genom denna starka kraft åttadkommas, böra anses såsom förut fullkomligen gifne, och, til det högsta, blott i behof af en lindrig väckelse.

Ingen ting är så kallt som en affect brukad som blott rhetorisk prydnad; ingen ting så ovärdigt som känslokraften använd utan öfverläggning.

Bruket af affecternes språk är den sanna wältalarens seger, och blotta wälskrifwarens oundvikliga fall. Icke endast för svårigheten at härma deras ohärmeliga språk, men äfven för den lika svåra konsten at utkilja deras rätta rum och rätta riktning. Mången är full af sann känsla för sitt ämne, hos hvilken den först blir falsk igenom själfva utbrottet.

Vi äga af denna stora konst på vårt språk, inga större mästerverken än *Birger Jarls* och *Gyltenhjelm*s äreminnen. Det är der, öfveralt, icke blotta viljan at skrifa skönt, som på försök pröfvar känslans rörelse-krafter: det är det sanna och starkt leende förnuftet, som med vishet valt sina vigtiga synpunkter, och som upkallar affecten, at under sträng lydnad understödja sig. Denna förträfflige Scribent, med hvilkens första skrift wältaligheten hos oss föddes fullvuxen, har haft några lyckliga efterföljare, och må hända, ingen rival. Om han får någon, är det tvifvelsutan en ny förtjenst af hans arbeten. Fortfarom.

Det altför högsända begreppet om wältalighet, verkar icke blott *Skylens* öfverdrift, det verkar äfven stundom själfva ändamålets. Jag förstår med *ändamål*, den hufvud-effect på sinnena, som Talaren föresätter sig at åstadkomma. Statens eller medborgarens öden, der dessa kunna vara i fråga annorlunda än blott betraktelsevis; der de verkligen kunna afgöras genom wältaligheten, så til exempel, som fordom i Grekland, Rom, och ännu i Engelska Parlamentet, eller i Parisiska Tribunen: se der stora ämnen för konsten, stora ändamål för Talaren. Också har man sett på dessa ställen stora Talare.

Något olika förhåller det sig med våra brukliga *högtids* och *fröjdetal*. Men om Talaren
äger

äger skicklighet, kunna de af honom alltid användas at djupare intrycka öfvertygelsen om vissa nyttiga sanningar, eller at uppväcka vissa ädla rörelser. Detta tyckes också blifva hos oss, hans nästan enda möjliga ändamål. Emedlertid synes det som äfven detta ändamål stundom hade sina grader af rimmelighet, efter sanningarnes natur och vikt, sammanhållne med Talarens ålder, hans personliga ställning i samhället, Åhörarnes, stället, tillfällets beskaffenhet m. m.

Men se der hvad icke alla inse eller vilja fullkomligen medgifva. Någre tyckas hålla för nog, at taleämnet blott är godt och lofligt; at det naturligen födes af tillfället; och at talaren äger dertil tankens och snille-gåfvans förmåga i behöfligt mått. Jag är icke af samma mening. Jag tror at alla ämnen, fastän lämpeliga för tillfället, fastän af allment deltagande, äfven som alla sätt at utföra dem, fastän i sig sjelfva ej förkasteliga, dock icke passa lika för hvar och en talare, eller lika för alla åhörare.

Jag vet väl at i en publik skrift, hvars föremål blott vore at utreda och afhandla et visst ämne, det icke är på författarens person, utan på hans skäl som man bör göra afseende. Men detta synes mig en helt annan sak. När begreppen behöfva upplysas, då är det lika ifrån hvilken hjerter upplysningen framstrålar. Den som bäst undervisar, bevisar just derigenom at det var han som borde göra det.

Likafå vet jag väl, at et visst framställt ämne för vältaligheten, (t. ex. et Akademiskt prisämne) Scribenten kan, hvem han ock må vara, driftigt syfta til det högsta ändamål af sanning och väckelse, och på hvilket sätt som tjénar at träffa starkast och allmännast. Men det är der blott frågan om hög-

sta snilleförmågan, om starkaste verknningen: det är alla länders och alla tiders Genie, icke någon person, som der talar.

Annorlunda förhåller det sig, när frågan är at efter eget val, egen drift, göra vissa redan förut allment kända läror mera följda och verkliga hos människor; at förvandla deras flumrande bifall dertill i et uppeldadt nit; at genom talekonstens starkaste eftertryck inskräpa hos medborgaren deras storhet och angelägenhet, och när Talaren til den ändan i person, (det vill i förnuftsinnening alltid säga: *af en gilttig personlig anledning*) framställer sig at göra dem gällande. Är det icke sant, at sådant då tyckes fordra om ej för annat, blott för effecten skull, en viss behörighet af år, erfarenhet och anseende i samhället? Är det icke sant at Talaren tyckes då böra något närmare, än genom blotta begreppet och inbillningsgåfvan, hafva nalkats den större krets af ämnen, inom hvilken han föresätter sig at på detta sätt, allvarligen verka? Är det icke sant, at om detta i grunden är vore en fördom, är det likväl en fördom, hvilken hvar och en som söker frambringa en effect genom känslan, måste undvika at stöta?

Derföre ej betagit hvilken författare som kan, at syfta til alla nyttiga ändamål: blott måste, som jag tror, tillfället och sättet väljas olika. Anonymen, t. ex. är det allmenna förnufts röst; den har tid, år, erfarenhet, myndighet, tillhörighet, allt efter som den har förnuft och stark väckelsekraft. Den personliga talaren har dem visserligen icke alltid.

Men då alla sådana ändamål, hvartil han enligt sin ställning verkligen kunde allvarligen syfta, ofta icke synas honom stora och viktiga nog, för at passa til den storhet af styl och effect han föresätter sig, händer stundom at han för starkare

ute

utflykt skul, lånar sig et högre som ej naturligen kan vara hans, väl at önska, men tiläfsventyrs ej ännu at troligen verka.

Det är sant, t. ex. at vissa sanningar af samhällskräften, sådane som de om Kungars pligter och medborgares fordringar, verkligen äro af den enfold och begriplighet, at hvar och en, ung som gammal, med eller utan vigt i samhället, lätteligen kan hafva eller lära at hafva dem; men om de således kunna anses som gifva nästan hos alla af en viss upplysning; om enda frågan således blir at på det kraftigaste sättet upplifva och inskräpa dem; om dertil icke gör nog at kunna i vacker styl efterläga hvad man sjelf nyss inhämtat; utan et sådant ändamål hos den personliga talaren tilböriligen förutsätter äfven det förtroende, det nödvändiga anseende, som en längre erfarenhet, et djupare begrundande af deras rätta och funda tillämpning endast kunna gifva: då synes det vara i förnuftets regler, och derföre i värtalighetens, at icke utan med förtjenst af dessa egenskaper, eller åtminstone aunars, icke utan på et mindre direkt och högst lindrigt sätt, framställa sig at yrka detta Catoniska ändamål.

Det länge vanliga bruket at i högtidliga Tal fullröka Jordens Herrar, med et smicker, öfverdrifvit stundom, ända til vämjelighet, är visserligen förkasteligt: godt deremot, ganska godt, at sätta i stället, redbara sanningar, viktiga betraktelser. Men för at ej smickra osmakligen, för at aldeles ej smickra, för at verkligen vara redbar och nyttig, torde dock ej vara oundvikligt at antaga en sträng och ständigt lärande ton. Det gifves utan tvifvel vissa viktiga sanningar hörande til människoslägtets upplysning och väl, hvilka man starkt måste söka at intrycka. Men för at just ej

skada dessa sanningar, måste man förstå at dertil välja *sätt och tillfällen*. Den första nödvändiga omforgen dervid, är den at ej genom et elakt val deraf, kittla til et smålöje, som så lätt ifrån personen öfverflyttas på sjelfva sanningarne; den andra, at ej genom et ideligt och lexlikt omtonande af samma allmenna fast viktiga sanningar, fluteligen förvandla dem ifrån ställen af hög anda til ställen af utnött kraft, hvarmed man utan all verkan slipar uttröttade öron och bultar på hjertan utan deltagande. Z.

5:o. *Barnavennen af C. F. WEISSE, från tredje Tyyska upplagan. Första Bandet. Stockh. Ekmansson. 12:o 1871.*

Utgifvaren önskar i Dedicationen til Hans Excellens Riks-Canzlern at ämnet genom *sin vikt och sit inflytande på människoslägtets fanna lyckalighet, måtte rättfärdiga den glans boken lånar af Hans Excellences namn*. Utan at fela i vördnaden mot en hög Embetsman, torde läsaren i det goda förnuftets namn kunna önska tillbaka, at denna och dylika öfverispända smicker-phrafer från förra seclerne, uteslötos från våra tillegningskrifter, som för at sakna dem, för at vara skrifne, på en gång med vördnad och en viss förnuftets värdighet, kan hända icke skulle blifva mindre gillade offer åt män af upphöjd förtjenst eller upphöjd rang. En god bok, nyttig för människoslägtet behöfver ej låna glansen af något namn, och en medelmåttig vinner den ej derigenom. Den förblifver med hvad namn som helst, ändå lika mörk. Man söker denna glans blad från blad i närvarande arbete. Det är en af dessa slags skrifter som det är svårt at just egentligen klandra, och ännu svårare at just egentligen

ligen berömma. Det bästa som der kan hända finnes, är en liten barn-comedie kallad *födelse-dagen*. At skrifva väl för barn är visserligen et företag af större svårighet än man i allmenhet föreställer sig; men ingen ting är deremot lättare än at samla band på band af små moraler och berättelser, som för vanligheten skull af deras skrifart och innehåll, kunna af dem utan möda förstås, och äfven med något nöje läsas. Om sådana skrifter icke äro utan et slags förtjenst, kunna de likväl i riktigt förstånd ej få namn af goda arbeten. Et godt arbete för barn, vore en väl öfvertänkt omfattning af de ämnen och läror, hvarom de intil en viss ålder böra undervisas, i viss och stadgad plan utförde efter deras fattningsgäfva, och hvari man efter handen lyfte deras begrepp ifrån lägre och enklare föremål, til ämnen af högre förnuft och en mera öfvertänkt moral. At blanda om hvarandra efter tycke och hugskott betragtelse af den lättaste fattlighet och af vida finare urskillning, torde alltid förtjena at ogillas. Jag vill ej nämna at man borde, så snart man låter barnen tala, likasom i andra dramatiska föreställningar, åtminstone någorlunda bibehålla sannolikheten af deras verkliga tankekraft och sätt at uttrycka sig. Se här et samtal emellan en far och hans son knapast nio år gammal:

FADREN . . Här kommer således mycket an på i hvad omständigheter en människa blifvit född. Tror du icke det min son?

BARNET. Jo. Såsom t. ex. tiden, när en människa blir född; landet, luststrecket der hon blir född, folket ibland hvilka (folket — hvilka!) hon är född, Religion och uppfostran, mer eller mindre sund kropp, bättre och sämre vilkor, o. s. v. Allt detta måste nödvändigt hafva en betydlig inslytelse på

på vår lyckfälgghet. Ty jag har (hade) kunnat blifva född i aflägsna sydliga eller nordliga Länder, i tjocka skogar eller ödemarkar, af vilda okunniga föräldrar, eller på en tid då okunnighet, mörker, vidskeppelse och otro beherrskade världen, i en Religion som mera häddar än ädrar Gud, af elaka oförnuftiga föräldrar, med sjukliga, lytta eller svaga lemmar, eller i yttersta fattigdom, utan hjälp och utan vänner, med elakt hjerta och stormande begär, i en släkt belastad med brott och höljda af vändra. - - - Jag skall ej skriva mera ur den lille Magisterns afhandling om människans möjliga födelse-omständigheter. Det redan anförda torde tillräckligt visa at han, grammatiscan undantagen, var för sin ålder temeligen långt kommen. Alt är dock ej af denna beskaffenhet. Detta lilla arbete har äfven många vackra och berömliga ställen. Det förtjenar altid sit rum ibland temeligen goda moraliska tidsfördrif för barn, blott måste man anse det såsom sådant, men vilst icke såsom någon i sit slag classisk bok. — Öfversättningen är på några ipräktel nära, merendels god; stafningslättat något åtskiljdt från det vanliga; men som det tyckes, utan visis antagen grundfats. Öfversättaren stafvar emot vanan kände med två n; men deremot kunde på det antagna lättet. Han skrifer förefatts, men Sällskap; — knappt och krafier, med två f och två p, men deremot lukt och prakt utan det vanliga ck, som efter samma principer tyckes böra bibehållas. Han stafvar efter ljudet världen, själf, tjänst, med d, men i andra ord som hafva samma ljud, t. ex. desutan, eller, efter, infekt bibehåller han det vanliga e som han i de förra bortlägger. Bokstafven Q afseas så af honom aldeles ur alphabetet. Qvast, qvick, qvar skrivas här kvist, kvick, kvär. Det är svårt at inse orsaken til dessa skiljaktigheter från det almenna bruket. Det synes som man icke borde tillåta sig afvikelser derifrån utan efter säkra och stadgade grunder, allärminst i en läsbok för barn, hvilka, i den likväl möjliga händelsen at felaktigt skrifstätt, det icke vore väl gjordt at Barnavännen at på sådant sätt misstada. —

N:o 2 & 3.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNEN.

... *from sounds to things* ...
POPE.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,
1 7 9 7.

INNEHÅLL:

N:o 1.

1. Om Svenska Tryckfriheten.	-	sid. 1.
2. Om Menskliga Förnuftets förädling.		30.
3. Om Landtbruk och Hemmansjord i allmänhet, samt om Sverges Roställs- och Frdlse-jord.	-	47.
4. Svensk Litteratur.	-	81.

N:o 2 & 3.

1. Jacobinen i Grekland. (Poëme).		1.
2. Om Ldsning.	-	9.
3. Om det Romaneska	-	25.
4. Om Förtal och Beröm.	-	42.
5. Om Hemligheter.	-	55.
6. Undersökning huruvida en Allmänhet har behof af Militairisk kunskap.		74.
7. Fribyggare-Ordens Visa.	-	91.
8. Svensk Litteratur.	-	93.

Jacobinen i Grekland.

Jag har ej gâfvan at berätta.

Den är så rar, den är så stor,

At mången som den äga tror

Var aldrig i et mål så narrad som i detta.

Ej nog at, riktigt sann, Historiens kall
förrätta.

Man bör förstå, til hvar bedrift,

At här och der en skarf af egen väfnad sätta;

Men skarf som har förtjenst, som visar at

Er Skrift

Til mål för Digten valt det *sanna* och

det *rätta*.

Man bör, som *Arioste*, som *Wieland* eller

Swift

Med lätthet alla toner taga,

Ge känslor, ge begrepp, i synnerhet be-

haga.

(*Behaga!* — merken, Barn, en vigtig fö-

reskrift!)

Hvad likväl bäst behöfde merkas,

Och hvad J skratten åt, Gunås,

Det är, at Sagan bör til meningen förstås,

Et klokt beslut deraf i något ämne verkas,

Et bättre tankefätt i något ämne fås.

Men at en dyrbar tid med omfvep ej förhåla,
 Se här min Saga; gynnen den.
 Jag gör som andra Talemän:
 Bevisar, som Guds dag, at jag ej borde tala,
 Och talar oupphörligt sen.

Hvad blyghet, mit genie, gå på, som
 säga dugde!
 Beundran för sig sjelf gör alt hos oss
 ibland. —

En *Jacobin i Grekeland*
 (Nå skrik ej strax! . . det der kan låta,
 som jag ljugde;

Men lög jag än få uppenbart,
 Tänk efter Herr FAR-OPP! des mindre
 medhåll får jag;
 Gör därför intet gräl och stör ej sagans fart.)
 En *Grekisk Jacobin*, — med Jacobin för-
 står jag

En Vis af packet, det är klart; —
 Satt på lit Loft en dag, och grubblade
 på Staten,

Samt på Regerings-hjulets lopp.
 Han hade, fant är det, rätt litet på sin
 kropp,
 I magen, ingen ting, och föga mer på faten.
 Det der är hardt; men för en *Vis*,
 Hvad grofva ännen — råck och spis,

Mot

Mot ämnen af den art som *Ljus* och *All-*
ment bästa!

Ty fatt också den här och tänkte, som
jag sagt,

På Staten, och på dem som stiga der til
magt,

Och var, — som många vis, — rätt
missnöjd med det mesta.

Som han ej kunde strax, på Torget i Athén,
Sin ädla Sannings-ifver svala,

Och fatt här, temligt glömd, på loftet
mol allen,

Begynte han mot vanan tala

Med *Jofur* sjelf. — Jag ej förstår

Dig Jupiter, (så föllo orden,)

Hvad gör du? läg mig, styr du jorden?

Jag tror du tar din styl, och låter gå som
går.

Jag nämner ej at här vi än af Solen stekas,

Än öfvergifvas af defs blofs;

At regnets flod än dränker oss

Och än at våra fält förnekas.

Jag talar ej om krig, om pest, om vilda djur,

Om våra laster, våra dårar,

Och alt hvad tänkarn ser med löje eller
tårar,

Uti en illa bygd, och semre styrd natur.

Det der alt, — skönt förbannat illa, —

Är gammalt gräl, ej värdt at tiden der-
med spilla.

Men gode Jofur, om du kan,
 Säg blott hur styr du Greklands bygder?
 Hvar är den forna tid, då verlden hos oss
 fann

Förjenster, ära, mod och dygder
 I fysterliga band förente med hvarann?
 Hvem ärhöll förr befäl i striden,
 Och hvem i Statens värf, gehör på tor-
 gen vann?

Förtjensten, Jofur! Ingen ann.
 Är det räsön at nu förtiden,
 Hon utan börd och guld et steg ej göra
 kan?

En *Crates*, en *Demade*, en *Nicias*, dito
 flera,
 Se der de stora Män som nu Athén re-
 gera.

En hvar af dem sin flygt på namnets vin-
 gar tar

Til ära, rikedom och välde,
 Då dygder och förtjenst och snille tumla
 qvar

I smutsen der dem födseln fälde.
 På samvet jag dig frågar här
 (Om samvet, posito, hos Gudar existe-
 rar)

Hvad fäns dig? Är ej alt det der
 At riktigt göra narr af folk som räsön-
 nerar?

Hvad

Den der manien kan gripa om sig,
Och vore jag som du, lå strök jag til,
 nå fann,

Pedanten, så han mer ej kom sig.
Det samma fann en hvar; men Mercur
annat fann.

O Store Jofur! sade han,
Geniet har skräckliga exstafer,
Jag är Vältalighetens Gud,
Och vet hur fvärt det är, med åfkor och förbud

At hindra folk at göra phrafer,
Den här går något långt deri.
Men efter dock din thron är temligt högt
från jorden,

Och ej så lätt kan störtad bli,
Och ingen thron så lätt kan störtas blott
med orden;

Och efter fyndarn dock til någon del har rätt;

Och efter *flå ihjel*, är ej det bästa fätt
At fin Regerings-konst försvara;

Så tror jag nog få godt du låter Syndarn
vara.

Men om på flikt ändå bör följa något svar,
Så bjud at jag dermed må ner til jorden
fara.

Den milde Jofur log nu bara,
Och nickade til honom; — far!

Mer-

Mercurius tog sin staf på bordet,
Knöt vid sin rosenhöl den gyldne vingen
fast,

Slog manteln om, klöf skyn i hast,
Och stod på mannens loft, förn Gynnarn
viste ordet.

Nu tror jag Läsarn lätt begriper, om han
vill,

Hvad häpnad Philosophen kände,
Ej blott at se en Gud, som til hans bo-
ning lände,

Men ock at se en Gud, som, temligt
klart — var til *).

Han sade: Jofurs Son! mitt nit kanske för-
fört mig . . .

Olympen är så skild ifrån Philosophien . . .

Jag trodde hörelsen ej hos Jupiter så fin . . .

Jag ber om ursäkt, om han hört mig . . .

Mercurius svarade så här:

Til dig, o store Man! jag Jofurs hälsning
bär.

Han prisar ditt förstånd och dina reflexio-
ner

Så väl om tider som personer.

Det skulle fåfängt, som han ser,

För dina skarpa blickar döljas,

At lycka och förtjenst ej gå tilhopa mer,

A 4,

Då

*) Man behagade påminna sig at här talas om
den Hedniska Gudaskaran.

Då börd och namn tvert om af glans och
välde följas.

Han håller med ditt vifa tal
Och tilstår utan omsvep gerna,
At endast, som du sagt, förtjenst är
jak och kärna

Det andra åter blott, et tomt och färgadt
skal.

Men äf en Filosofhe, som til det sanna
fika

Den Store Jofur ock begär,
At skönja til hvad grad du varit honom
kär,

Och med hvad gunst för dig han bördens
lott förlikar,

Då han, som du så tydligt sett,
Precist åt lyckans barn det *tomma skalet* gett
Men *sjet/sva kärnan* juft, åt dig och dina likar.

Så talte Majas Son, med klokhet och
med fog.

Med phrafer, phrafer bäst besvaras.
Gör narr af Svärmarn blott; och tro, at
Ni gjort nog.

*Det dr til stora fall som blixten måfle /pa-
rar *)*.

Om

*) Det torde behövas at vid denna bagatelle,
påminna om den tilbörliga skillnad som alltid

Om Läsning.

Jag ägde för några dagar tillbaka en färdeles lycklig stund. Mina finnesförmögenheter voro i den jämnvigt, som fätter människan i tilstånd antingen at hvila med fullkomligt lugn, eller at verka med den

A 5

bä-

måste göras emellan den fanna medborgerliga Philosophen och den, med rätta få kallade, filosofiska Svärmaren. Sanningarne, grundbegreppen kunna hos begge lätteligen vara de samma, men fättet at yrka dem, tilfället som dertil väljes, ändamålet, måttet eller öfverdriften, åtskilja dem himmelsvidt. Det som derföre också förtjenar all uppmärksamhet, all vördnad i den enas mun, skall nödvändigt förlora dem i den andras; och se der just det onda som ifrare af detta slag alltid göra förnuftet och sanningen. Det fätt hvarpå de yrka dem, göra deras meningar til verkliga parodier af philosophens läror, hvaraf följden, liksom af all parodisk öfverdrift, blir den, at sluteligen vända det alfvarsamaste i världen til åtlöje. Om jag vore Philosoph, med gäfvor at verkligen uplysa människorna, skulle jag förklara et uppenbart krig emot alla ifrare. Om jag vore Statsman och tänkte falskt nog för at frukta upplysningen, skulle jag hemligen beskydda dem. En narr af detta slag, straffad af lagen, förlorar sin löjlighet, och det är skada: man borde tvertom med all omsorg akta sig at förminska den.

bästa framgång. Jag kände mig til någon grad, i den lefvande, men tillika stilla och rena författning, som jag föreställer mig skulle utgöra själens hälft, innan den ännu lidit någon brytning af det onda i verlden. Ingen enda böjelse häfde sig våldsam i mit bröst. Men de ädlaste upstego hvar efter annan til den grad af lifaktighet, som svarade mot deras särskildta föremål. Hela naturen tycktes småningom utgå ur den skugga, hvarmed sorgerna och inbillningen vanligen förmörkat den för min syn. I den mån tankan lätt och fredad vandrade mellan de åtskilliga ämnen som omgifva mig i människjörnas mindre och större samfund, kände jag hjertat vidga sig til hvarje ny synpunkt med et nytt och ökad deltagande. Det glädde mig at tilhöra den verld jag fordom flydde. Jag tackade Himlen för den lyckan at vara til, och at icke vara det för mig allena. Det syntes mig, jag vet icke hvilken godhet utbredd öfver sjelfva bristerna i min egen belägenhet och i människolifvet. Jag kände mig ingenting sakna, ingenting befara; jag var misnöjd med intet, icke en gång med mig sjelf. Med et ord, jag kände mig i denna belägenhet så lycklig, at jag icke en gång förjde öfver nödvändigheten at lemna den,
för

för at åter intaga min post i det tunga och bullersamma samfunds-lifvet.

Jag lemnar åt hvem som vill, at le både åt min lycka och min beskrifning. Det var utan tvifvel en ingifvelse, läger man? — Om Ni behagar. — Det var förnufts ingifvelse *genom läsningen af en god bok*: en aldeles icke ovanlig verkan af läsningens förmåga, i en stund då finnets ledighet och tyftnaden bereda henne en nödig upmärksamhet; och jag är säker, at hvar och en som i detta ämne äger någon förfarenhet måste medgifva, at han aldrig befinner sig i en lyckligare författning än den, hvaruti en nyttig och behaglig läsning lemnar honom. — Hvad mig angår, at jag denna gången mer än vanligen rönte läsningens lycksalighet, härledde sig, utan tvifvel, deraf, at min Författare afhandlade et ämne, som råkade at vara näst öfverensstämmande med min då varande belägenhet; at han fullkomligen träffade mitt naturliga lynne, mitt känslsysteme, mitt egna behof at se och betrakta verlden under samma synpunkter som han. Vare härmed huru det vill; men han förde mig dit han åstundade, och jag tackade honom i mit innersta för et af de sällaste ögonblick i min lefnad.

Den-

Denna för mig fjelf få behagliga anledning, denna lyckliga följd af tankans fysfelfättande genom läsning, ingaf mig den önskan at kunna upväcka en mera allmen smak för detta sinnes yrke, at framställa några synpunkter, dit denna smak förnämligaft borde riktas, några förligthets-mått, hvarigenom all skadelig missledning deraf kunde förekommas. Man borde, tänker jag, til det minsta fökorrättfärdiga en öfning, om hvars godhet man är öfvertygad. Jag calar, naturligtvis, icke til andra än dem, som, öfver förevarande ämne, tiläfventyrs torde hafva tänkt mindre eller osäkrare. Jag gör et försök, troligen frugtlöst genom sin svaghet, och urfäktadt genom affigten.

Det kan icke lättas i fråga, tänkte jag, at smaken för läsning, är, i sig fjelf och til sina grunder, af den bästa och hällofammaste art. Den födes af begäret at veta, eller af begäret at erfara behagliga sinnesrörelser, och fysfelfätter i bägge fallen menniskjo-naturens främsta och yppersta egenskaper.

Har man väl ännu gifvit åt denna smak all den uppmärksamhet den förtjenar, antingen i afseende på dess utbredande eller dess förädling? Har man nog allvarligt eller nog allmänt efterfennat, huru mäk-

mäktig des inflytelse på verlden redan varit, och huru välgörande den kunde blifva? hvilka tilflygter den ärbjuder, för menniskjan och för samfundet? O, de ljufva behag, som denna böjelse, riktad och odlad som den bör, kunde utbreda öfver det enskildta lifvet och öfver händelserna, den fridlamna känsla af nöjet, eller den icke mindre dyrbara liknöjdhet, den är skickad at underhålla inom bröstet, under det ouphörliga bullret af öden, som utanföre stiga och falla om hvarannan. Denna fälla inflytelse, som i alla tider ingen tänkande menniskjas erfarenhet bestridt, borde den icke ensam göra des orsak mera bemärkt, mera aktad, mera efterfökt? Utan tvifvel hade han rätt, den gamle Vetenskaps-älskaren *), när han gaf et så stort företräde åt tankans och smakens nöjen; när han prisade dem at lyckligast foitra våra ungdomsår, och at ännu hafva en hugnad förvarad åt vår sena ålder; at gifva et värde åt lyckan, och i vidriga händelser öppna oss en tilflygt och en tröst; at utgöra vår hvila i den fömnlösa natten, vårt sällskap i ensligheten, och icke en gång lemna oss enlamm-

me,

*) Cicero: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant &c.

me, när ödet jagar oss från våra vänner och fäderneslandet. Hvarje uplyst människas ärfarenhet instämmer i detta ömdöme. Den goda läsningen, äfven utan afseende på de aflägsnare och högre fördelar den bereder, endast betraktad som et tidsfördrif, endast skattad efter dess tjenlighet at behagligen fylla det närvarande ögonblicket, äger det sannaste företräde framför andra och mera fökta medel til vår ro. Det är i naturen af detta sätt at sysselsätta sinnet en egen förmåga at fäga och uplifva det. Det fordrar icke den våldsamme spänning af tankekraften, som mödar och uttröttar, och lem- nar den icke heller i den tunga överksamhet, som föder ledsnaden. Det förfäster oss i et slags mellanstånd af hvila och rörelse. Man känner sig sysselsatt, utan at arbeta, eller man arbetar sig til en förfriskning som man icke ägde i ledigheten. Det är alltid någon ny väckelse i tankan, någon angenäm skakning i sinnes-känslan. Man kringföres med inbillningen genom en växlad myckenhet af föremål och utfigter, som hålla upmärksamheten vaken genom själfva den hastighet, hvarmed de skynda sig undan för hvarannan. Omskiftet af de rörelser, dem dessa olika föremål hvar efter annan uppkalla, utgör et nytt

nytt och ökad behag. Stundom känner Ni er nyfikenhet fägnad af någon upptäckt i fanningarnes värld, som förut var Er obekant; stundom öfverraskas Ni bland händelserna, af belägenheter som antingen hänföra själen genom en känsla af storhet, eller smälta hjertat genom det öma deltagandet. Om någon gång Ni finner Er våldsamt uprörd och nästan lidande af en starkare svallning i känslorna; så är deremot det vanliga tillståndet under denna finnes-öfning, at sagta gungas af lindriga vindar, som endast krusa vatten ytan. Lägg til, at under den litteraira njutningen Ni är, mera än någon sin, ledig från känslan och från sjelfva minnet af de vanliga lifs-bekymren; lägg til, den bekvämligheten at i den djupaste ensamhet icke sakna det bästa af sällskapsnöjet; at Ni äger människornas umgänge, utan at aggas af deras nycker, utan tryckningen af en ständig uppmärksamhet at behaga dem. Ni bjuder den Ni vill; Ni lemnar honom innan han blir tröttsam. Återkallad, är han til hands hvad tima Ni behagar, och ursäktar sig aldrig, när Ni behöfver honom.

Hafva vi någon sin jämfört det nöje läsningen gifver oss i vår ensamhet, med dem oss vanligen ärbjudas i sammanlesnaden?

den? Det funda vettet har sin rättighet at befatta sig äfven med våra förtröelser. Det bjuder at man då och då, efter et flutadt tidsfördrif, frågar sig: hvad har jag njutit? Var jag road af nöjet, och i hvad belägenhet har det lemnat mig? Hvad har jag derigenom vunnit för mitt sinnes upptrifkning, för min skicklighet at återgå til samfunds-mödan, för mitt välstånd och min sinnes-ro i den dag som kommer? Utan tvifvel höra ock dessa omständigheter så väl til det väsendtliga af nöjet, som til dess ändamål. Jag ville tro, at de vanliga tidsfördrifven, at *nöjena* (par excellence) icke sakna förmåga at fylla den afligt, för hvilken man söker dem. Åtminstone måtte de äga en mächtig retelse. Det är icke dess mindre en uråldrig anmärkning, hvars tillämplighet hvar och en för sig må undersöka, at den tätare njutningen af dessa vederqvickelser icke fällan innefattar vissa små olägenheter för ögonblicket, et vist enahanda, et vist bryderi, en viss fattigdom på det verkeligen nöjsamma; man har trott sig röja uti de närmare eller aflägsnare följdena någon mindre behaglig inflytelse på lynnet, någon olustighet för arbetet, någon hemlig vämjelse vid den husliga lefnaden, någon oförsedd verkan på affärrerna.

na. Jag dömmar icke öfver andras ärfarenhet; men at fluta af egen jämförelse mellan själens tidsfördrif och luxens, tänker jag at hvar och en måtte lyckönska sig at äga en smak, som någon gång bevarar honom för spelbordet, fällskapsmönstringen, bacchanalierne, eller från en ännu större vedermöda, at under den folködande tidnings-discourfen finna sig med Wurmser innesluten i Mantua, och evinnerligen belägrad af Buonaparte. Sägom vår mening utan förbehåll. I den belägenhet, hvaruti de mäst gångbara tidsfördrifven ofta försätta oss, måste man vara af en förunderlig köld, för at icke då och då göra et utfall. Den mera rörlige, den naturen begåfvat med någon grad af tanke-lif, söker rymd, och vill andas. Åtminstone för honom äro sinnets njutningar genom läfning, en gifven och säker tilflygt; huru lycklig, om han vet betjena sig deraf!

Men det *goda* umgänget? — Det *goda* umgänget är fällsynt; och det är icke här fråga om det ovanligen *goda*, som träffas af några få; men om det vanligen släta, som är öppet för alla. Det är imellertid icke vår mening at man bör undfly fällskaps-ron, äfven den mäst ofullkomliga. Jag älskar böcker

och ensligheten; men denna enslighet är icke Misanthropens. At ofta trängas bland menniskjor, har sina svårigheter och sin tyngd; at aldeles sakna dem vore ojäm-förligen värre. Det tillhör naturen, skyl-digheten och det nödvändiga behovet, at dela nöjet eller ledsnaden med dem. Den man, som utan inskränkning, upoffrade sin lediga tid åt läsningens nöjen allena, skulle njuta dem illa, och vore dem icke värd. Växlingen mellan tankans och um-gängets tidsfördrif gör dem bägge tilbörli-ga. Det ena är samhälls-känslans, det an-dra vettets behof; och intetdera kan, med det andras uteslutande, lyckligen tilfreds-ställas. Fly då icke alla tillfällen dem bru-ket ärbjuder Er, at synas i er krets och behaga edra likar. Njut af det anständiga samqvämets förnöjelser hvad Ni kan, och betala det er egen gärd af munterhet el-ler tålmod: roa sällskapet med edra ta-langer eller med edra brister: neka Er ej den tilfredsställelsen, at förbinda andra ge-nom er artighet, och at försäkras om de-ras välvilja. Ni gör hvad er ställning i sammanlesnaden begär, och Ni må til äf-ventyrs af detta slags tidsfördrif icke sak-na edra fördelar. Det är icke heller en nödvändighet, at de skola skada i si-na följder. — Jag tillägger endast, at
om

Om det är en god uträkning för vår tilfredsställelse, at någon gång låna oss åt modets nöjen, är det onekeligen en ännu bättre, at i tjenlig tid kunna vara dem förutan. Ger jag för mycket åt kunskapsnöjet, om jag tillägnar det rättigheten at utgöra en tilflykt i brist på något bättre? I några ögonblick af saknad, när tiden tynger, när förfigtigheten eller minnet af gårdagens förtretligheter i umgänget bjuder Er vara hemma — påminn Er at det gifs et sätt af förströelse, mindre lifvadt, må hända, men mera säkert, hvars njutning kostar Er intet tvång och inga förödmjukelser, och som helt visst skall lemna Er i et lättare och mera tilfredsställdt lynne.

Men hvad gör jag? — Af fruktan at afleda något sinne från en samhälls-plikt, eller otidigt stöta en smak som bruket gillar, gör jag icke nog rättvisa åt den smak jag ville upväcka. Det är at förnedra förståndsodlingens nöjen, när jag sätter dem i jämförelse med de platta och ofta besvärliga sällskaps-lekarne; när jag endast betraktar dem som förströeller för ögonblicket, och gör dem til en slags näring för fysiolösa och utnötta sinnen, under väntan på mera älskade tidsfördrif. Det är sant, at den goda läsningen äger

en ärkänd förmåga, at fylla saknaden af nästan alla andra nöjen, at det icke gifs en bättre tilflykt för den af ledsnad förtärde eller den af forger olycklige, at behagligen fylla en tung och mulen stund. Men äfven denna egenkap af den literaira njutningen är endast en orsak mer, at gifva den et stort och beständigt företräde. — Det är, imellertid, at hafva gifvit et altför inskränkt begrepp om detta sinnets fysselfättande, och man har gjort ganska litet för dess heder, så länge man blott skattat det efter den lättnad det meddelar åt en närvarande stund. Det bör älskas för sin behaglighet, men det förtjenar vår vördnad genom sina påföljder. Ty tag äfven bort denna ögonblickets fördel, räknom för intet den vinst vi dragit af vår läsning i en försluten ro; återstår oss icke den mäkt väsendtliga, som följer oss til kommande stunder, och utbreder sig öfver framtiden? Återstår oss icke alltid en vunnen öfning i sinnes krafterne, en hemlig ledning at tänka, en vana at gifva akt på natur och händelser, et lifvadt behof, en ökad lätthet, upptäckta medel at finna reda och ljus i de ämnen, som nödvändigt inflyta så väl på vårt yttre välfstånd, som på den inre tilfredsställelsen? Då man lemnar sig åt detta yrke, följer
man

man en böjelse, som, tilbörligen odlad och använd, förer oförmärkt genom en följd af angenäma känslor til det som är mäkt värdigt menniskjo naturen, och ingifver småningom de väckelser, grunder och insigter, hvarigenom man sättes i tilstånd at både njuta lifvet och fördraga det. Läsfningen är et nöje, jag upprepar det ännu; men et nöje som hämtar sit förnämsta värde af det bättre tilstånd hvari det lemnar oss, af den förkofran i våra förmögenheter, och af den skicklighet at förmånligast använda dem, som vi genom dess fortsatta njutande förvärfva. Jag skall, i det som följer, närmare ådagalägga, genom hvilken riktning af läsfningens tidsfördrif och genom hvilka förligtighetsmått man säkraft och med minsta omvägar skulle vinna de fördelar det innefattar. Imidlertid, hvem ser icke redan at denna smak måste vara af det största och betydligaste inflytande på menniskan och samhället, hvilken fart den kunde gifva åt båda at lyckligen hinna sina ändamål, huru mycket den förtjenar at allmännare utbredas, mera fullkomnas, för at blifva hvad den kan, det behagligaste och verkfammasse medel til allmänt väl.

Men alt detta, torde någon säga mig, är altförväl bekant. Talar man i et bar-

bariskt land, där literatur och vetenskaper äro nya och främmande föremål? Den smak här yrkas, är den icke redan väckt, redan utbredd til alla kretsar i samfundet? Hvem, ibland oss, ärkänner icke läsnings värde, och hvem läser icke? Det synes, at då man vill gifva sig det nöjet at undervila, man borde fästa sig vid något annat, än hvad hvar och en redan vet. — Jag befarar denna tilvitelse minst af dem, som voro mäst berättigade at göra den; och huru nöjd skulle jag icke vara, at förtjena den af alla! Det har icke heller undfallit min uppmärksamhet, hvad framgång det literära tycket de senare tiderna vunnit i vårt land: denna framgång stämmer för mycket öfverens med min lifligaste önskan, at jag icke med nöje skulle se och ärkänna den. De äro visserligen icke få, hos hvilka kunskaps-nöjet näres af sina naturliga källor, och är allskadt för sin egen skull. Et upväckt nit för samhällsuplysningen har gjort läsning begärlig hos andra. Hederslystnaden eller fäfan har äfven, i någon mån, vändt sig åt denna tidan. Man behöfver gifva sig en viss upphöjelse genom smak och insigter. Okunnigheten har tagit en grad af räddhåga, och behöfver gömma sig för at icke blottställas för åtlöjet. Man

må

måste läsa någonting, eller låta göra det. Man måste veta namn på vissa främmande, kanske äfven på inhemske, Författare som skola berömmas. Man måste, vid något tillfälle, gifva sit jugement öfver et mycket omtaladt arbete, och kunna upprepa ur minnet en och annan charmante idé. — — Jag erkänner alt detta, som icke underlåter at medföra både sin tilfredsställelse och sit hopp. Men, med anledning af åtskilliga icke sällan märkta symtommer, frågar jag i min ordning: hvilka tydliga företräden ger man då i allmänhet åt tankans nöjen framför andra, som äro af mindre värde? Huru ofta nekar man en tima åt spelet för at skänka den åt läsningen, eller en depense åt luxen, för at rikta sin boksamling? Frågar man vanligaft: huru god är denna boken? — eller frågar man: huru lång? Den fingers tjocka afhandlingen, är det en draglig afhandling; och kan man uthärda med en skrift, som icke roar på titelbladet? Hvilket är det rätta uttrycket: *läsa* et arbete, eller *blåddra* det? När man verkligen sysselsätter sig med lecture, hvilka äro ämnena? — — Under väntan at någon svarar mig på dessa frågor til min fullkomliga förödmjukelse, fortsätter jag mina välmen-
ta ärinringar, och skall göra hvad jag

kan, at om läsningens värde öfvertyga hvar och en som ännu icke älskar den nog, eller icke öfvar den med urskillning.

För at vinna mit ändamål, är nödigt at jag förer mina Läsare at undersöka de räsionnerade invänningar, som man gjort och kan göra mot nyttan af en allmännare böjelse för tanke nöjet, och hvilka, om de voro grundade, skulle öfverändakafta allt hvad vi hittils talat til dess förmån. Dessa invänningar äro mer och mindre allmänna, och af mer och mindre vikt. — Det ljus, säger man, som uppkommer genom förståndets odling, skulle det ej kunna förderfva menniskan, och uplösa, eller åtminstone oroa samhället? — Skulle ej en mera upväckt böjelse för dessa sinnets öfningar föda en affmak för de outhärligare samhälls-yrken, beröfva dem många omistlige händer, eller åtminstone frångå dem en tid, den de ej utan skada kunde förlora? — Är det icke sannolikt, at det onda, som sprider sig ur skadliga böcker, öfverväger det gagn som de goda möjligen kunna åstadkomma? — Dessa svårigheter förtjena at allvarligen efterfinnas. Låt oss tänka öfver ämnet så klart och redigt vi förmå,
med

med den minsta konst och den minsta
vidlöftighet,

(*Fortfällu. c. a. g.*)

Om det Romaneska.

Roman, *Romanesk*, kommer af *Romance*,
och icke af *Romare*, hvilket ej torde va-
ra otjenligt at först anmärka, på det at
aldrig mera någon förnäm Fru hos oss
må säga til sin Dotter: *Du läser Roma-*
ner, mitt barn, tils du blir sjelf en Romare.
Svårare än ordets derivation är des be-
tydelse at riktigt fastställa.

Man är ej *Romanesk* blott då, när
man ristat sin skönas namn i barken af
träden: när man talar om en koja med
den man älskar, när man sättes utom sig
vid åskådandet af de gröna fälten och lu-
fande bäckarne: när man gör långa herda-
qväden tre trappor opp i en trång och
finutlig gränd: när man som fordom, svär-
mar omkring at söka ridderliga äfventyr,
eller, som senare skett, räcker fram hal-
sen åt bydelsyxan, för äran at säga hvad
man kallar *vissa starka sanningar*. — Man
är det vid tusen andra tillfällen af sin korr-

ta lefnad, hvarföre också detta ordets vidsträckta betydelse, likasom nästan alla andra ord, bäst läres af bruket.

Se här några fragmenter ur den upplysta samhällslefnaden, hvilka ännu bättre än ordets torra metaphysik kunna tjena at förklara det.

Du dr Romanesk min Son, säger en förnuftig far, när den unga token begynner grubbla om människors medfödda jemlikhet, om den politiska magtens missbruk, om förtjenstens rättigheter framför bördens, eller när han, tilfreds med en lägre lycka, aldeles icke vill bekväma sig at krypa, lifma, smickra, löpa barhufvad i trappor, och stå sig trött i förmaken, för at erhålla en liten befordran.

Du är Romanesk min Dotter, säger den fluga modren, som på sin tid förfökt verlden, när den unga fjollan älskar en bras, men fattig karl, och väljer honom framför en gammal rik narr, som hon snart kunde begrafva.

Du är Romanesk, min Vän, säger den ena kloka brodern til den andra, när denne senare, genom et enda litet olkyldigt knep lätt kunde stöta sin medtäflare ur brädet, och har den barnsligheten at intet vilja betjena sig deraf.

Var intet Jå förbannadt Romanesk, min kdra Herre, säger den durkdrifna Statsvinglaren til en ung man af talanger som han kastar ögat på til köp, och som litet skäms för at sälja sig.

Det dr en ung Romanesk narr, säges vanligen af alt klokt folk om en yngling af lifliga känslor, som tror det skall gå an för honom at i allmänna lefnaden verkställa alla de vackra maximer af ädelmod och rättskaffenhet, åt hvilka han hört handklappar declamerade från skådeplatsen.

En satans Romanesk käring var visserligen den krögerskan i Köpenhamn, som sedan hon länge utan fördel spelat på Claß-Lotteriet, tilhopa med en fattig arbetskarl, och denne ändteligen, af brist på penningar, nödgades uppläsa lottlaget, icke dets mindre trugade honom at emottaga de 500 Riksdalers vinst, som hon vid påföljande dragning gjorde, för sin egen ensamt betalda lottfedel.

Af dessa och flera exempel skulle tyckas:

1:o. Som det Romaneska egentligen bestod i en oförståndig kärlek til det vackra, ädla, rättvisa. Jag menar med oförståndig kärlek, en böjelse, som ej
til-

tilbörligen subordinerar under den klokare egennyttan.

2:o. Som denna löjlighet vanligast vore ungdomens eller det ringare folkets. Detta kan äfven synas naturligt, i anseende til begges oerfarenhet af verlden, och de tusende omständigheter, som hos äldre eller bättre folk, odla förståndet til en vida större realitet.

Men hvartil all vidiöftighet? Nog af. Vet man ej redan at ordet Romanesk, härleder sig ifrån ordet Roman? och är det ej alla dessa böckers natur at skilra, eller rättare sagt dikta händelser och äfventyr, som icke kunna tildraga sig i den allmänna sammanlesnaden? Men hvarföre kunna de ej tildraga sig der? Jo, derföre, at de grunda sig på känslor och tänkesätt som det är afgjort at ingen vidare följer, ehvad bifall och beundran man också må lämna dem på skådeplatsen, eller i nyfsnämnda känslö-dikter.

Ingen slute häraf at jag förkastar detta bifall såsom otillbörligt. Nej, långt derifrån. Klappa Er tvertom gerna öm i händerna: skrik charmant! superbt! divint! ända til heshet: gråt full näsduken, om det är Er möjligt: så mycket bättre. Alt det

det der visar en öm och ädel själ, full af höga och sköna tankar. Men när Ni slutat boken, eller kommer hem ifrån spectaklet; när Ni för sista gången trycker de uppfvällda ögonen, och Er däfna näsduk emottagit hela utbrottet af Er ömhet; då, — om Ni är klok, — om Ni vill hållas derföre, — lägg bort maximen tillika med näsduken.

Det gifs et moraliskt Phenomene, som alltid gör okunnighetens stora förundran; men hvilket genom det redan anförda, ganska lätt förklaras. Det består i at se samma menniskor ömsevis storsnyfta och storskratta åt samma moraliska maximer. Den förhaftade åskådaren tar vanligtvis sådana menniskor för lätt sinniga hufvuden utan all enlighet med sig sjelfva. Men det är han, som intet förstår at åtskilja bruket och missbruket. Man kan til ex. röras intil tårar af en vacker sång, och musiken är visserligen, om något i verlden är det, de ädla och ljufva känslornes tungomål; men man skulle ofelbart i den allmenna lefnaden skratta åt en utskickad, som söng fram sit ärende, åt en Actor som slog en lång och heroisk drill mitt i påståendet, eller åt hvem som på et musicaliskt Thema melodierade samtalet om hälfsan och väderleken. Och är ej förhållandet
just

just det samma med bruket af våra bästa moraliska maximér? I samning hvad är mera skönt och rörande än dessa känslor och tänkesätt, när de användas som de böra, endast til prydnad för talet, och til et ömt nöje för inbillningen? Men hvad lånar deremot oftare ämnen til åtlöje än just de, när de drifvas ända til ytterlighet, det vill säga i andra ord uttryckt, — ända til utöfning i den vanliga sammanlefnaden?

Om någon frågar mig, hvartil de således tjena och för hvad jag i grunden håller dem, så svarar jag: för rätt vackra saker, hvilka man väl i de forna okunnighetens tidehvarf verkligen försökt at utöfva, och för hvilka en och annan känslotok ännu behåller en viss hängifvenhet, men hvaraf alt klokt folk efter verdens nu varande lopp, målte finna verkställigheten orimkelig, eller platt omöjlig. *Romanskt* blir då i dess rätta förstånd, *alt det vackra och ädla, som det vore lågt och barbariskt at icke med förjusning höra och läsa, men som det också vore högst narraktigt at någonsin utöfva.* Och hvarföre? Jo först, emedan man skulle bli aldeles ensam derom, och således ej allenast ganska narrad på sina ädla känslor, utan ock derigenom ganska löjlig; — för det andra, emedan

det

det ddla och det kloka, äro til deras natur i denna sublunariska verlden, så väsendt-
ligen åtskilde, at Englarnes forna gifter-
mål med människors döttrar, icke funnit
flera tviflare, än dessa begge fakers möj-
liga förening.

Jag är helt öfvertygad, at om någon
med häftighet bestrider mig detta och för-
svarar motsatlen, är det ej så mycket för
de ädla och stora gerningar, han sjelf å-
tager sig at uträtta, som för dem, hvilka
han tycker borde, hos andra, hedra och
pryda menskligheten. Men om nu hvar
och en med samma undantag af sig sjelf,
önskar åt menskligheten samma prydnad
och heder: på hvem skall då lotten fal-
la at sålunda pryda och hedra den? —
Man ser då huru alt efter en korrt om-
gång, ändå sluteligen återkommer til des-
sa maximers nullitet för den vanliga sam-
manlefnaden.

Men vill man änteligen häri som i
andra ämnen ändå stundom röja likasom
en skymt af verkställighet; vill man åt-
minstone som et slags moraliskt tidsfördrif
intagas af vackra gerningar, och beundra
ansigte mot ansigte personer som göra så-
dana; lå valän: ingenting är hvarken möj-
ligare eller lättare. Blott måste man ej
örimligt fordra at dessa personer och ger-
nin-

ningar skola vara *fanna personer, verkliga gerningar*. Det gifs långt bekvämare medel at komma til detta ändamål. Man väljer et nanin af ålderdomens, eller man diktar et. Man lånar deråt en figur för ögat, en röst för örat, tagne hvar man finner dem, (til ex. från gatan). Man ställer Phoenomenet på et upphöjdt ställe i folk-samlingen, och låter det sedan utbrista intil svettning, i de ädlaste sinnesrörelser. De tappreste hjeltar, de dygdigaste skönheter, de förträffligaste menniskor kunna således, i et välbestäldt samhälle beundras för 16 à 32 schillingar, så ofta man dertil har tid och penningar. Ja, det gifves ingen ädel gerning prisad af moralisten, som ej på detta sätt skall hedra menskligheten, och som man ej skall få se göras nästa Tisdag eller Torsdag, så snart man blott förklarar sin önskan i dagbladen. Vill Ni at en ung hjelte dömd utan brott til vanäran och döden, skall gå dem til mötes med den yppersta ståndaktighet, eller at en stor, men bedragen Konung skall erkänna sit misstag, och stifta en lag för oskuldens trygghet? — intimera blott. Vill Ni at en ung förörd hustru, som lupit landet omkring med sin älskare, skall komma tillbaka til dygden, och at hennes man skall fätta på sig

— lig tålamodets krona, i trots af åtlöjet?
 — intimera blott. Behagar Ni at Naturen skall segra öfver fördomen, och at en gammal vällustig Herreman, skall efter 20 års glömska på en gång väckas, upp-röras, vråla af ånger, erkänna sin oäkta son och taga sin brud ur torpet? — intimera blott, säger jag Er. Det förträffligaste af altflammans är, at all denna dygd och sinnesstorhet, hvaraf man ända til tårar bevekes, ända til hänryckning förkjusas, kostar på sådant lätt ingen dödlig den ringaste afvikelse ifrån sin vanliga lefnadsart, eller den minsta annan möda, än minnets, röstens, och gesternas.

Man ser då åtminstone, at jag ej vill beröfva menkligheten hedern och prydnaden af dessa ädla tänkelätt. Nej, tvertom lätter jag derpå det högsta värde. Men alt har *sin tid* och *sitt rum*, hvilka måste iakttagas. Ombyt, förblanda dessa, och alt förlorar sin skönhet, alt vanställes och förlöjligas. Dygden och de ädla känslorne hafva då visserligen också deras dem ensamt tilhöriga tid och rum. Denna tid är hos oss *icke hela dagen igenom*, och kan ej vara det. Hvilka stunder skul-le i det fallet återstå för hushålls-gräl, embets-trögel, rätttegångs-käbbel, chicaner, uppvagtningar, vinglerier, lyck-fök-

ningar, agioterings-knep, police-krängel, discont-spring, torg-sqvaller, och andra lefnadens viktiga angelägenheter? Man har därför med klokhet utfatt Dygdens och de ädla känslornas allmänna tid, til klockan precise 6 om aftnarne. Likaså litet är deras rätta ställe (man läge hvad man vill) den allmänna jemnlåga jordytan, hvarest de skulle ofelbart begravas obemerkta bland tusentals disparater af alla naturer och färgor. Deras högre värde, fordrar tydeligen et högre rum, hvarifrån de kunna skådas och beundras. Också har en rättvis vördnad utfett för dem visse små brädgolt af tre eller fyra fots upphöjning, hvarest de finna alt för dem på bästa sätt inrättadt: Kejsare, Konungar, Prinseffor, Grefvinnor, Hjeltar, ur kläd-kammaren, betalte för at tre gånger i veckan vara de tappreste, dygdigaste, högfintaste af dödliga; en Souffleur i luckan som med ifver yrkar de ädlaste tänkesätt, och en liten illuminerad pappers-verld, grann af gull och glitter, som et splitt nytt Jerusalem: altfamman svarande i soliditet emot de maximer och känslor, åt hvilka dessa rum enkom blifvit helgade. Se der således deras rätta ställe. Hvarföre ville Ni stöta dem derifrån ner i den vanliga sammanlefnaden, hvars

rakt

rakt motvända gång, antingen skulle ömkeligen hopklämma deras ädla storhet, eller själf af dem sönderbrytas. At de finnas i alla böcker och skrifter, ämnade til publik läsning, är ej et inkast? De orsaka der ingen förvirring, sedan man vid tiltagande upplysning, lärt at riktigt förstå meningen dermed, lärt at med oförblandeliga gränser åtskilja ifrån hvarannan, det som *bör skrivas* och det som *bör göras*: en finhet af urskillning mera tilhörig vår tid, än någon föregående, och hvarifrån den antagna Fransyska maximen: *Cela est bon dans un livre*, (*Det der går an i en bok*) också tydeligen härleder sig.

Den benägne Läsaren finner tvifvelsutan med lätthet at en serdeles stor skilljaktighet härigenom bordt och måste uppkomma, emellan böckerna och lefnaden, emellan den allmenna jemnlåga jordytans och brädgolfs-maximerna. Det är klart at man kan tänka och handla oändligt mera högt och lustigt, kan med större mod trotsa alla faror i en liten illuminerad pappersverld, hvarest ingen eld bränner, ingen sjö dränker, ingen åska krossar, intet svärd fårar, än i en solidare, gröfre, eftertryckligare verld, sådan som

C 2

vår

vår vanliga, hvarest ingen ting, långt ifrån med den lätthet aflöper. Det är klart at menniskan måste vara en vida högre, ädlare, frimodigare varelse på Theatren, der olyckan aldrig förföljer dygden längre än högst til foyern, — än i den allmen-
na lefnaden, der hon ofta förföljer henne intil grafven: i en verld der batailler dansas, och der den som stupat stiger straxt opp igen, — än i en, der det är blott kulorna som dansa på strids-fältet, och der den som en gång stupat, aldrig dansar mera: i en verld der Bastiller försvinnar vid minsta ljud af siffletten, — än i en, der de knappast falla vid canonens dunderstämma: i en verld, der fångens bo-
jor göras af tunnt förfilfradt jernbläck, om 10 à 12 lods vikt, — än i en, der de göras af godt solid smide, och väga som Trenks omkring 2000: i en verld, der Tyranniets dolkar gå tillbaka in i skaftet, — än i en, der de gå framåt, in i kroppen. — Det är klart, säger jag, at alt detta med mera måste verka en ofantlig åtskillnad af maximer och lefnads-reglor.

Men nu, denna skillnad så allment antagen, man kunde förundra sig öfver at ingen af Europas goda Författare någon-
sin tänkt på at i riktigt klara läror och grundsatser fullständigt utföra den. Alla
böc-

böcker öfverflöda af pappers-verlds eller brädgolds-maximerna; men utom den ende *Machiavell*, (och som dertilmed inskränkt sig blott til Regerande Herrars undervisning) skref ännu, mig vetterligen, aldrig någon Autor et systeme af tankefätt och läror för den verkliga sammanlefnaden. Jag har ofta undrat, hvarifrån en sådan efterlåtenhet kunnat härflyta. Förmodeligen har man ansett kunskapen derom såsom så gifven, och deras allmänna antagande, redan så afgjort genom sjelfva utöfningen, at all vidare undervisning blefve i den delen öfverflödigt.

Inedlertid har man härigenom fått likasom två ferskilda Moraler: den som skrives och den som tänkes; den som herskar i orden, och den som råder i lefnaden: med et ord sagt, den *talande*, och den *görande Moralen*. Och det är, när man antingen ej känner denna skillnad, eller obetänksamt förblandar begge slagen, det vill säga: *ndr man gör efter den talande*, som man i den allmänna och vanliga bemerkelsen kallas *Romanesk*, och förtjenar at så nämnas. Jag skall för större tydlighet upplysa saken genom några flutelige exempel.

Den som älskar heder (invertedes) mera än penningar och lycka: *han dr Romanesk.*

Den som älskar vackra gerningar, ända til at med offer af mödor och fördelar, sjelf göra sådana: *han är Romanesk.*

Den som hyser det dåraktiga begrepp om rättvisan, at hon måste följas äfven i hemlighet, äfven då när det gäller honom sjelf och icke andra: *han dr Romanesk.*

Den som fattar annat begrepp om lycka och sällhet, än at de blott äro andra namn på characterer, eqvipager, arf, testamenten, befordringar, livréer, dorurer, ljuskronor, sidenväggar, &c. *han dr Romanesk.*

Den som har den enfaldigheten, at tro den förädlade menskligheten bestå i något annat än i dessa formler: — Jag är charmerad af Er välgång, — jag beklagar af innersta hjerta Er olycka, — jag är förtviflad at ej kunna tjena Er: *han dr Romanesk.*

Den som inbillar sig at vänskapens pligter fordra något annat, än visiter, samtag, förfäkringar och bjudningar: *han dr Romanesk.*

Den som tänker at *ddel stolthet* bör äga någon annan grund än vapen boken; bör

bör bestå i annat än at föra en rak nacke emot, eller förbi ringare folk, — eller at den onöjligen låter förena sig med orättvisa, egennytta, plundring, stämplingar, och alt det oagadt, ändå med et hjertans litet mått af begrepp och tankegåfva: *han dr Romanesk.*

Den som tror at man icke allenast är skyldig alt åt Fäderneslandet, utan ockå at man då nöden tränger verkligen bör betala sin skuld: *han dr Romanesk.*

Den som inbillar sig at Statens Embeten äro inrättade för annat än at med bekvämlighet lefva deraf: *han dr Romanesk.*

Den som drifver kärleken för ordning, upplysning, samhällsväl — ända til verkställighet: *han dr Romanesk.*

Den som bonnement högaktar förtjensten hvarest och hos hvem den finnes: *han dr Romanesk.*

Den som är född förnäm och tror at någon förtjenst ännu felas honom: *han dr Romanesk.*

Den som bekymrar sig om människans allmenna upplysning, allmenna förbättring, allmenna sällhet, innan han ännu sjelf är riktigt berjad, och det som vore dubbelt löjligare, sedan han sjelf ej mera behöfver något: *han dr Romanesk.*

Den som äger til bergning och heder inga andra medel än förstånd, kunskaper, dygder och arbetsamhet, och ger sig med sådan bräte åttad at löka lyckan: *han dr Romanesk.*

Den som påstår at erkänslan för välgerningar, förbinder til längre hugkomst deraf, än de kunna fortsättas: *han är Romanesk.*

Den som i hvad ämne det må vara, ger vika blott för det at han har orätt: *han är Romanesk.*

Den som tycker om en annans hustru och låter henne aldrig merka det, blott för det at hon icke är hans: *han dr Romanesk.*

Den som har en annans egendom i sin hand och intet gör sin hand så svår at upbryta som möjligt är: *han är Romanesk.*

Den som intet vinner på andras nöd eller dumhet, så mycket han kunde vinna: *han är Romanesk.*

Den som går ut ifrån et lag af sina bästa vänner, trygg om sit ryckte: *han dr Romanesk.*

Den som påstår at nåd-gunstiga löften bära hållas, likasom gement folks: *han dr Romanesk.*

Den

Den som tror at stora ofantliga bedrägerier äro lika få skamliga som de minsta skälmstycken: *han dr Romanesk.*

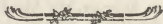
Den som förargas, när han ser orättvisa, våld, dumheter, nedrigheter, gäckrier med allment väl, allmen rätt, allment förnuft, och hellre skadar sig än tiger: *han dr Romanesk.*

Den som tror det hjälper at ropa emot misfsbruk, lågheter, vanvett, osmakligheter, och därför skriker det bästa han förmår, och menar at han höres: *han dr Romanesk.*

Den som känner höjden af en Autors kallelse, och förlorar sin hvila för at uppfylla den, och inbillar sig at en god Scribent, eller äfven en stor Scribent, någon sin betyder annat i Sverige, än en kar som *skrifver*: *han dr Romanesk.*

Se der en hop exempel. Många kunde ännu tilläggas, men man skulle snart falla på den mistanken, at jag ville på et indirect sätt framkomma med vissa fanningar. Sådant skulle se ut som om jag trodde at någon hos oss läser det som skrives verkligen för nyttan skull, eller som det som skrives och tryckes borde hafva et nyttigt ändamål, hvilket visser-

ligen vore at vara ännu mera *Romanesk*, än någon af alla dem som jag hittils uppräknat.

Om Förtal och Beröm.

Det är en urgammal anmärkning, at Tungan oftare misbrukas, än hon brukas rätt. Efter den Logik som så ofta är använd emot Upplysningen, Friheten, Tryckfriheten m. m. skulle ingen ting vara så naturligt som at yrka Tungans afskaffande ur Samhället. Då skulle allt misbruk aldeles upphöra, på samma sätt som en sjukdom säkert häfves, om patienten dör. Men denna logik, så snabb i sin slutledning, så bekväm för Lättjan och Räddhågan, och så universell i sin tillämpning, at Menniskoslägtet genom dess principer oförmodligen kunde blifva qvitt både Religion och Lagar, har — utom det ledsamma felet at vara Menniskoslägtet i allmänhet ganska okär — et annat ännu bedröfligare, at vara falsk. *Afhugg det onda vid roten*, är en riktig grundsats, då frågan är om et absolut ondt — hvars syftemål ej är godt — som ej ens är blandadt

dadt med godt. Men är frågan om et godt som endast blir ondt genom sit missbruk, om förmögenheter som ej allenast äro outplånlige ur människan, utan ock bestående til hennes snart eller sent oförhinderliga fullkomnande; då saknar denna principen det funda förnuftets bistånd, och erfarenheten nedslår aldeles hoppet om dess framgång: Ty at til exempel vilja upphäfva medlen til all förfyndelse genom Omdömen, hvad vore det annat än at vilja upphäfva sjelfva Omdömes-gåfvan? Och hvad orimligare these kunde försvaras, sedan Catholska hierarchien upphördt at despotisera nationerna? Ty det är numera en erfarenhets-lanning at människans perfectibilité, uppdriflig til en grad som vi ej kunne förutse, aldrig mer än skenbart kan hindras uti sit framskridande: och hvem kan neka, at sjelfva våldets och förföljelsens tidevarf hafva varit de fruktsammaste på klara och nyttiga begrep för menkligheten?

När det alltså vore både orätt och fä-fängt at aldeles afskära canalerne och ut-torka källan til våra omdömen, hvilka ä-ro Philosophens pligter för at minska de felagtiges och öka de rättas antal? At berigtiga människans tanke-grunder, och lära henne mistro sina passioner: Och
hvar-

hvarföre? Emedan tvänne, och ej flere, upphof finnas til våra falska omdömen: Villfarelse och Våld, eller Okunnighet och Begärelse.

Detta vare i förbigående sagt såsom fanningar nödvändiga för en theori öfver Förståndets natur och verkningar. Jag vill för denna gång blott inskränka mig inom några critiska anmärkningar öfver de flags omdömen om menniskor, som egentligen kunna räknas höra til det allmänna umgänget, och hvilka jag vill hänföra under titlarne af *Förtal* och *Beröm*.

Förtal och *Beröm*, när de nämnas i *motfats mot hvarandra*, betyda ej annat än vrånga omdömen til ondo — och til godo: och ehuru väl okunnigheten ofta kan vara bägges upphof, anses likväl villfarelsen mindre vara deras orsak, än egennytta och våldet.

Förtälet skadar andra: Berömmet för-ringar berömmaren. Förtalaren är ofta en elak menniska: Berömmaren merändels en låg. Den förre är oftast lidcn i sammanlefnaden, emedan man där älskar både en fri ton, och historier om sin nästa: den sednare icke, emedan smicker om andra och til andra, förutsätter et egit ned-
fät-

fåttande under den rang, som fordras för at äga entré i societeten.

Societeten — detta ord är det rätta: ty det utmärker egentligt hvar Förtalet florerar. Där man talar rena Svenskan, finnes det nästan ej. I alla fysselfatta Folk-claffer, där tiden skänkes åt pligter och redbara göromål, där känner man verkligen menniskan på en för god fida, för at misakta henne, där har man bättre at göra, än förtala, där har man för godt vett för at älska anecdoter, där är man ej nog qvick för at värdera elakheten. Där kallar man Förtalet nedrigt, och jag menar at man har rätt; men det gifves ställen, där *Medisanten* är *aimable*: det gifves en verld, som kallas *den Belevade*.

Menniskan kan tröttnas; men hennes natur är at vara verksam: Hon kan behöfva at hvila vid vissa föremål; men hon älskar mäst at de omväxla: Se där orsakerne til tycket för Förtal, likasom til vanan af Kortspel, vanan at bo på Spektaklerne m. fl. Det kan ej, utan väid, nekas, at den belevade verlden är angenäm och är rolig: den misaktning vore ock oloflig, som skulle afhålla Philosophen at vistas där: det är kanske ej i sina imåheter menniskan är minst intressant.

fant. Men det vitnesbörd bör ock denna flags verld meddelas, at hon är besynnerligen ledig från alla göromål af värde; at hon har et jämt behof at uppfriskas; at hennes högsta begär vore at kunna förvandla lifstiden til en enda oupphörlig högtidsdag: och at hon rätt fällan vore elak, om hon vifste at vara road, om hon orkade vara nyttig. Det är denna brist på verkning, dessa tomma stunder mellan nöjena, som äro Förtalets anledningar och tilfällen. Hvad gör man icke häldre, än man gäspar? hvad talar man icke häldre, än man tiger? Tillägg nu drägten hvaruti Förtalet klädes, qvickhetens värde, belefvenhetens angenäma ton, inconsequencens tycke af oskuld; och undra sedan at Orklösheten och Ledsnaden med välluft njuta för sin oro en läskning, hvilken kostar så litet som at präsfa de sämsta drufvorna i sin frånvarande nästas vingård!

Kanske borde man, som någon Författare tilförene anmärkt, skilja emellan två flags *Malice*, en giftig och en oskyldig. Bristen på ord synes rättfärdiga detta urskiljande. Den oskyldiga är det genom sit ursprung och sin affigt; men bägge flaggen bära ofta en lika phisionomi. Bägge äro oftast et tidsfördrif, det ena naturligt för

för menniskan, som är skapad med känsla för skämt lika som för alfvar; det andra ej undransvärdt inom allmänna umgänget i de Folk-claffer som alltid hälft göra något annat, än det de göra (*hic aliud agens populus*, som Tacitus säger). Men fastän vi ej undre, gillom ej: beklagom häldre: och frambärom fanningar som kunna förbättra.

Skulle det ej, t. ex. vara en fanning, at ibland de synligaste orfakerne til Tungans missbruk och Tålsamheten däremot, äro en Förstånds-egenskap och et vilst köns uppfostran? Denna utlåtelse har utan tvifvel alt hvad som fordras, för at synas paradox. Men om jag utvecklar tankan, om jag säger: Sätte vi ej för mycket värde på *Quickheten*, för litet på det Goda Förnuftet, och är ej *Fruentimrens* uppfostran förnämligast rigtad til det ytliga, föga til det redbara; så synes denna onda verlden sjelf ej gärna kunna svara annat än Ja på mina frågor.

Det är, ty värr, nog säkert, at, oaktadt denna förlummade uppfostran och blott i kraft af de naturliga skälen af Skönhet och Behag, är det Fruentimren som regera tonen i den belevade verlden, hvarest få af dem äga göromål af en gagneligare natur. Det är ock säkert, at man
kan

kan äga Qvickhet, utan Godt Förnuft; yttermera, at där Nyttan är fatt utom all räkning, at där man förskrifvit sig til Nöjet, där måste bland alla Förståndets egenskaper Qvickheten ensam spela hufvud-rölen. Fördenskull är den stränga Moralen umbärlig, fördenskull det omfattande Förståndet, fördenskull Urskillningen som leder och pröfvar, fördenskull kärleken til Sanning som är för ädel både at vara snar- talig och vara lättrogen, för ömtålig at ej vörda människjors Rykte lika högt som deras Talfrihet.

Om nu någon, i dessa världens sista tider, ännu skulle hysa hopp om Seder- nas förbättring; om han, försmädlig nog at gifva den redan danade generationen förlorad, likväl, med en öm tanka på den nyfödda, skulle uppstiga och ropa til alla Föräldrar: "Lären — hvad säger jag? "Låten lära edra Söner de redbara kun- "skaperna mera än de nöjsamma, edra "Döttrar, moralen mera än coëffuren"; så kan man väl ej neka hvarken at han gjorde en stygg satir öfver tidehvarfvet, eller at den belevade världen gärna ville kasta ut honom genom fönstret; men visst, om jag törs säga så fult, visst hade han rätt at så förmana.

Emot Förtälare svarar *Berömmare*, som i sin högsta rang kallas *Smickrare*: ty någon skillnad torde vara dem emellan. Den förre berömmar af brist på vett, af öfvertygelse at artigheten det fordrar, af farhåga at upprigtigheten skall vara platt olidelig i umgänget. En sådan är *fadé* och behandlas sålom löjlig: han kan li-
 das i Societeten af det skäl at hans när-
 varo lättar mjelten. Man gör honom små puts, man snärjer hans omdömen, och när Societeten beler honom, förstärker han som tjenstskyldigast det allmänna lö-
 jet med sit eget: — korrekt sagt, han är, til sit Genus, en Narr. Men detta *Species* är föga allment.

Smickraren är kan hända icke en mindre Narr, men i annan bemärkelse, och af högre anspråk. Han kan äga Förstånd och Snille, och likafullt berömma oberömliga ting, gärningar, tankar; berömma af ren egennytta, drifven af någon passion, som är starkare än han. Han kan til ex. vara en förträfflig kännare af målningar, och förläkra en förnäm dukstrykare at han är en *Carache*: ty han söker då genom honom någon slags lycka; och det är med lyckan som med Rom: alla vägar bära dit: valet bekymrar honom icke.

Det berättas at *Ludvig XIV* en dag visat *Boileau* verser af sin egen tilverkning, och begärt hans omdöme. Poëten läste dem och svarade: *E. M. har framgång i alla sina företag: E. M. har velat göra dåliga verser, och det har lyckats.* Den gången åtminstone var han ej smickrare. Men *Ludvig XIV*:s Hofmän voro til största delen lyckfökare: de skulle ej hafva släppt et så oskattbart tillfälle.

En Smickrare med kall blod, är en af de lägsta varelsen på jorden, och hans närvaro är för en dygdig menniska nästan det samma som et vomitiv. Han är merändels så mycket elakare än Förtalaren, som han nästan nödvändigt måste förena bägges naturer. I mån af sin krokryggighet under sit krälände tillstånd, blir han ända til stelhet rak, om han en gång tilltror sig kunna stå upprätt: och den själsghemenhet som erfordras at förnedra sig, är merändels den samma som erfordras för at hålla sig uppe. Hvad är hans föremål? Lyckan, under hvad skepnad eller namn hans hufvud-passion helst må föreställa henne: ty Smickrare och Lyckfökare äro motsvarige ord. Den som söker lyckan, vill ock njuta henne: kan hon njutas med ära, då kan Smickraren (men rart är det) undergå en moralisk metamor-

morphose; men kan hön det ej, behöfves den lågheten at svärta, at förkrossa andra, då är ingen tvifvel at den person som krupit, blir ock den som nedslår; och i et ögnablick af vaknande blygsamhet är en pris snus alt hvad som behöfves til den fräckheten at utöfver andras hufvuden upplyfta samma näsa, som tilförene snokat efter deras hälar.

Sådane berömmare äro af et altför alfvarligt slag, för at blott beles: den som vill göra dem rättvisa, föraktar dem, och den som känner dem, hatar dem. Det är ej deras förstånd som missleder dem: det är deras förmättna vilja, det är deras saknad af menskligt värde och moralitet, hvilken för dem gör den jacobinska grundsatzen klar, at det ändamål de pröfva godt, rättfärdigar alla slags medel til sitt ernående. Hvad beviljar detta annat, än nödvändigheten af en så inrättad Uppfostran, at Tron på Dygdens principer inskärpes lika starkt som Tron på Religionens, och lika bevisligen som Mathematikens.

Men af hvad anledning finnas Smickrare? Af den, at de tålas. Och tålas, hvarföre? För egenkärlekens skull, för denna samma egenskaps skull, som tål Förtalaren. Den hvars öra kittlas af an-

dras förringande, den har ock et anfigte altid färdigt at klarna vid upphöjelsen af sin egen medelmåtta. Man anser andras fel som et tilstånds-bref at få äga defamma: och andras beröm som et certificat på de oskattbara egenskaper man hos sig sjelf velat finna — och altså funnit. Men en besynnerlig fanning bör anmärkas: at den som gärna hör förtal, hör ännu häldre smicker; men at ofta, rätt ofta, den, som med vällust inandas rökelsen, bär et hjerteligt förakt för etter-tungan som förgiftar andras rygte. Menniskan kan lätt vara svag, och god; tro sig sjelf väl, och tro andra lika: Och huru många narrar hafva ej funnits, uti hvilkas hjertan aldrig en illvillig tanka uppstigit? huru mången förnäm man med svaghet nog, och ädelhet nog, at til glans och ära befördrå både fine Smickrare utan värde, och fine Försmädare utaf förtjenst?

Äfven är det en fanning, at i allmänna umgänget en Förtalare ofta kan vara en man af mycket värde, men en Smickrare nästan aldrig. At förtala förutsätter ofta någon driftighet, någon sjelfständighet, någon öfverlägsenhet, något värderligt godt, hvarförutan man ej understode sig så familiert behandla andra. Men at smickra, hvad förutsätter det? Intet annat än

än litenhet, fynd, hunger och elände. Emellan dessa personer är ungefärligen den skilnad, som emellan de två med människan näst intima små kreaturen, hvaraf det ena hoppar och det andra smyger: det ena ger människan lifliga känslor, det andra förargliga; men man behöfver sina två fingrar til det enas bestraffning, och blotta nageln til det andras.

Det är egentligen omkring Monarcher som Förtalare och Smickrare samlas och äro farlige: ty de finna sig där närmast lyckan, och en Monarch är af alla människor längst från Sanningen, och bör sannolikast kunna öfvertygas om egen förträfflighet. Också är det dessa tvänne slags personer som oftast mer än någon annan orsak vållat både Folkens olyckor och Völdens fall. Också, när *Vespasianus*, *Trajanus* och *Antoninerne* innehade Romerska thronen, var det just genom delateurernes och flatteurernes stränga utehållande från sine personer, som de satte sig i en annars omöjlig förmåga at göra sina Snillen och sina Vålviljor brukbara både för monarchiens bästa och sitt eget välde.

Om man, med ett redligt hjertas böjelse at medgifva allt verkligt, besinnade huru svårt Sanningen har at framtränga til

thronen, huru Förtalaren vanställer, huru Smickraren förgyller henne; så skulle man i sanning ännu oftare beklaga Regenter, än man tadlar dem. När en Regent omöjligen med klokhet och rättvisa kan ensam styra; när han nödvändigt måste, eller åtminstone billigen bör, mottaga råd af andra; och när han nödsakas höra alla uppgifter, de falska och färgade med de sanfärdiga och rena; hvad ökad börda på dens skuldror, som slutligen ofta skall finna sig ensam at urskilja och besluta! Dock äro et rent Förstånd och en dygdig Vilja, betänksamhet i rådslag, farhåga för egna passioners öfvervinning, och den grad slughet som är loflig för et redligt uppfåt, tillräcklige at mot listiga ingifvelfer väpna det öra som ej vill bedragas, tillräcklige at lyfta masquen både af Förtalaren och Smickraren: och några demasquerade afskräcka flere från at blottställa sig för samma skymf. Det är utan all tvifvel med sådane egenskaper de Regenter varit utrustade, under hvilkas styreller Berömmet hungrat och Angifvelfen varit mållös: och det är på samma egenskaper medborgaren skulle i närvarande tidpunkt grunda sin förhoppning at omoraliska eller haltlösa varellser funne samma öde, om de driftade förföka

et

et insteg inom det palats, som bör vara den yttersta fristaden för Förtjenst och Dygd.

Om Hemligheter.

Om det är en Dygd, at vara återhållsam i tal om Medmänniskjor, och at förtiga sådana deras hemligheter, som möjligen kunde tilfoga dem skada, såsom ock, om Tjenstemän äro pligtige, at icke uppenbara de dem förtrodda hemliga Rådslag, hvarå Rikets vård och säkerhet ligger; så tola dock en rättskaffens Mans gärningar, at läggas i öppen dag, och en välgörande Regerings handlingar at granskas af förnuftet. De så kallade ARCANNA PUBLICA äro vanligen för långt utsträckte, och härleda sig merendels från okunnighet och våld. Förstånd, Sanning och Rättvisa äro alltid oskiljaktige: en upplyst granskning blir vådelig endast för bedragaren. De störste Statsmän hafva, såsom Sanningsmän, förvärfvat sig både inhemskt och utländskt förtroende, samt således vunnit en lycklig utgång å de viktigaste ärenden; då däremot sjelfva sannin-

gen döljt sig för den listiga och inbundna Ministern.

En upplyft och sanfärdig Regent väljer sig Ämbetsmän och förtrogna af lika egenskaper, samt vill nödvändigt, at alt des Folk skall upplysas af sanningens klara fackla; och detta Folk eftersträfvat då med full hog, at likna sit mönster. Folkets trefnad och gemensamma välmåga blir et vida större föremål för den goda Försten; än skattkammarens förökte inkomter; han föraktar därför alla lönliga planer til sådana intraders ökning, som trycka Menigheten, och som blott åsyftas af vissa Statens tärande lättingar, til vinnande af nya eller större löner. Då imidlertid skattkammaren med all ömhet vårdas, lå måste det ock för den styrande Magten vara en stor tilfredsställelse, at uppenbarligen för Allmänheten visa, huru de gemensame samanskotten blifvit til Statens sanskyldiga behof använde. Många falske ryckten och ovärdige misstankar på verkligen redliga Ämbetsmäns förvaltning, skulle såmedelst å ena sidan qväfvas, och å den andra egennyttiga tillgrepp förekommas. Det var en renhjärtad Finance Minister aldeles värdigt, at sig på följande sätt yttra: "Den allmännelige kändomden af Statsverkets tillstånd är det

"kraft-

"kraftigaste medel, at vinna förtroende,
 "och at förekomma okunnighetens mis-
 "tag. Allas förenta bemödande bör gå där-
 "hän, at en man af vanliga snillegåfvor
 "må kunna handhafva Riks-medlen, och
 "at den slugaste person ej må blifva far-
 "lig. Där gifves blott en enda stor Na-
 "tional-politique, eller en sann grundfats,
 "at vinna ordning, styrka och sällhet, och
 "denne fatts grundar sig på den rena sedo-
 "läran, at vid utöfningen af alla göromål
 "upprigtigt visa Ära och Tro; vid minsta
 "afvikande därifrån måste man esomoftast
 "ombyta rättsefnöre, och man tager för
 "skicklighet, konsten at draga sig ur såda-
 "na svårigheter, som man sjelf tilskapat *).
 De, som äro intagne af gamla fördomar,
 torde vilja härleda en mächtig Throns om-
 störtning, just ifrån den offentliga känne-
 domen af Statens tilstånd; men grundor-
 saken igenfås uti äldre och senare tiders
 dolda ränker, som förstört Statsverket,
 och som förtryckt en til förtviflan sluteli-
 gen uppbragt Menighet; det har dervid
 tilgått, som med en länge dold låga, hvil-
 ken ändteligen med en oöfvervinnelig våld-

D 5

sam-

*) De l'Administration des Finances de la Fran-
 ce, T. III, p. 281, 282, & sur l'Admi-
 nistration de M. Necker, par lui-même, p.
 68, 72.

samhet utbryter. Stor-Britannien gifver däremot det mäkt öfvertygande bevis, at ehvad man ock, med mer eller mindre skäl, klagat öfver Ministrarnes olagliga tiltagshet, så har dock den allmännelige kännedomen af Statens inkomst och utgift, samt den offentlige redogörelsen vid alla riksvårdande anstalter, tilfredsstält Folket i gemen, samt förmått det samma, at ingå i de största uppoffringar til Staten; och desse dryge afgifter hafva, utan Menighetens synnerliga förtryck, blifvit möjelige, i den mån man i det landet hunnit til den allmänna upplysningen, at, jämte en oförd fäkerhet för person och egendom, aldeles skona de första nödtorftvarorne ifrån pålagor. När man annorstädes tycker sig hafva öfverräkat en stor rikshemlighet, då man fått et summariskt statsförslag för något år i händer, får man i England se utförliga förteckningar tryckta å all slags uppbörd, så väl som å all stats-utgift, bestående i enskilda medel til Konungen och Kongl. Famillen, Hof-Statens, och alla så högre, som lägre Ämbetsmäns särskilda löner, Flottans och Landarméens aflöning och behof, alla så kända, som oförsedda militära och civila kostnader inom och utom sjelfva Britannien, interessen, pensioner, subsidier, samt

Mi-

Ministrars underhåll och equipering. En omständelig utredning göres med det samman å den tillslagna summans, så väl som å hvarje utbetalnings verkliga belopp, samt sluteligen å bristen eller öfverskottet vid dessa medel. Man kan således, långt ifrån dessa Öboers hemvist, vinna mera kunskap om deras Statsverk, än den uppmärksamaste Forskare annorstädes kan, i anseende til egen fosterbygd, förvärfva sig. Skulle t. ex. en Svensk vara nyfiken, at veta hvad den här residerrande Engelske Extraordinaire Envoyén egde at förtära; så kunde han, på sin kammare, af tryckta skrifter inhämta, at til denna Minister bestås, å 5 Pund Sterling om dagen, L. 1825, och til extra utgifter 400 d:o, tillammans svarande, efter silfver-innehållet, emot Svenska R:d. 9595: 15, sp. —

Om ej årligen Riksgäldsverkets tillstånd i Britannien offentligen kungjordes, skulle aldrig det landets Invånare hafva försträckt Kronan så ofanteliga summor, emot vissa Taxors förpantning til godtgörande af blotta räntan, och det utan en enda lapp i sina händer vid den funderade gälden til bevis, samt utan rättighet, å långifvarens sida, at återfordra de bokförda Capital-summor, förän det faller Kronan

nan lägligt. Et stycke ur de förordnade Ombudsmännens berättelse om de publica räkenenskaperna, näst för utbrottet af nuvarande krigslåga, kan förtjena ord från ord at anföras: "Det är angeläget, at "Riksgäldens sanna tilstånd yppas för All-
 "mänheten; hvar Underfåte bör hafva til-
 "fälle at känna det. Denne gäld är upp-
 "stegen til en storlek, som fordrar de
 "skickeligaste händers, och de renaste
 "hjärtans förenta bemödande, at til väga
 "bringa de mäst passande och kraftigaste
 "medel til dets nedfättning. Nationen
 "påkallar alla dets medlemmars hjälp, at
 "jämte Regeringen medverka, och förena
 "sig vid verkställigheten af sådana mått,
 "som kunna antagas til vinnande af et så
 "nödigt ändamål. Denna hjälp är hvar
 "Underfåte skyldig åt Staten och sit Fä-
 "dernesland; och med et sådant gemen-
 "sam biträde skola, som man hoppas,
 "alla svårigheter, ehuru stora de synas,
 "icke blifva oöfvervinnelige. Lät den of-
 "fentelige välgärningen råda öfver den en-
 "skilta egennyttan; efterdömen verka myc-
 "ket, och måste någorstädes börja. En
 "utomordentelig och förut okänd ställning
 "i Rikets Financer fordrar et utomorden-
 "teligt och ovanligt biträde. Hvar och en,
 "som bidrager til et så stort ändamål,
 "må-

"måste känna en tilfredsställelse vid af-
 "bördandet af den viktigaste medborgeliga
 "förbindelsen, at hafva medverkat til all-
 "männa nödens minskning, at hafva åter-
 "ställt förtroendet, och afböjt Fäderneslan-
 "dets undergång. En plan måste uppgö-
 "ras til denna gälds förminskning, och det
 "ofördröjeligen under Fredens gynsamma
 "tidehvarf; det onda tol intet uppskof,
 "eller blott skenfagra utvägar; det är för
 "mycket påträngande, och måste motas
 "med styrka och ståndaktighet" *). Det-
 ta är lättet, at uppväcka hvad man i
 England kallar *public Spirit*, eller en med-
 borgelig anda för Samhället; men inga-
 lunda vinnes den, med at uppbära större
 Bevillningar, än någon sin tilförene, och
 at dölja hvad båtnad de förmått åstadkom-
 ma til förminskning af den gäld, som lan-
 det sig åtagit; och ännu mindre måste råd
 och hjälp kunna förväntas, om en illiken
 Angifvare egde, i stöd af Misg. Balkens
 IV: 5, at antasta för riksförräderi en man,
 som til äfventyrs haft Riksgäldsverkets
 räkenskaper under sin granskning, och i
 hvars gömmor funnos några anmärkningar
 i detta ämne förvarade. Uti mera upp-
 lysta Tidehvarf, torde Lagens rum om
 bå-

*) The 11:th Report of the Commissioners, p.
 34 - 36.

både Trulldom och Förräderi, undergå mycken granskning, samt förbud emot hemliga rådflags och fluts yppande uppdragas åt publica Verk, at med mera noggranhet bestämma i Instructioner för vederbörande Tjenstemän. Hvad nu det Svenska Riksgäldsverket beträffar, så skola både Redofordrande och Redogörande med Ed förpligta sig, *at doldt och förte-gadt hålla det, som tyft vara bör, samt för ingen något upptäcka, som kan förorsaka detta Verk någon skada och misstredit.* Det kunde således vara otilbörligt, at på Bour-sen kungöra, at det året voro så och så många millioner Gulden til inlösen förfallne, eller at så och så store lån summor i haft uppbringas skulle; men då vi allmänneligen vete at R:d. 29,537,826: 2. 4, äro af Riksens Ständer garanterade, så måste det vara en fägnande upplysning, at inhämta det samma Gäld uti Julii månad 1795 var nedfatt til R:d. 28,097,797: 38. 7, som af Kgl. Brefvet til Riksgälds-Contoirets Herrar Fullmäktige af den 20 Aug. f. å. med all sannolikhet flutas kan. Om sedan befarade krigsoroligheter fördrat nya biträden, så torde dock Allmänheten kunna hugnas dermed, at genom nitiska Förvaltares omsorg, den garanterade Riksskulden, och i synnerhet den ut-
ri-

rikes Gälden, icke desto mindre blifvit minskad. Man tycker sig ock med god anledning kunna förespå, at nästa Instruction, långt ifrån at öka Hemlighets-principen, fast mera torde ålägga vederbörande Fullmäktiga, at årligen visa den contribuerande Allmänheten de beviljade sammanfiskottens behöriga verkan. Den Svenske Riksgälden är under all jämnförelle emot den Engelska, som genom de tätade Fredsbrott, och i synnerhet genom de förstörande Sjökrigen, nu säges hafva uppgitt til 400 Millioner Pund Sterling, hvilken dock år 1789 endast utgjorde L. 247,981,927: 5. 2 $\frac{1}{4}$; men så böre vi åt en annan led kunna hämta mycken upplysning af denna Nations dyrköpta förfarenhet. Det är blott Räntan af den funderade Gälden, som i rörelsen är synlig, och om den, med all kostnad inberäknad, stige til 5 procent årligen, så skulle den samme 20 gånger förökas, innan 100-talet kunde göra lika verkan, som i de gäldbundna Stater, hvarest Capitalet är genast, under penninge-egenkap, utsläppt i omlopp; och det beror ändock mycket därpå, huru långt det förut gängle Rörelse-capitalet mäktat förslå til Interessens godtgörande, och huru fort varu-mängden tilvuxit under Riksgäldens och den ideala Pen-

Penninge-stockens succesliva förökning. De klagorop, som imedlertid från Britannien höras öfver Ministeriella hemligheter, dels såsom grundläggande orsaker til Nationella Gälden, dels ökande des belopp genom stora bestådda förmoner til Långifvare, torde icke vara så ogrundade; och jag önskar, at de spådomar, som til följe där-af göras, ej må komma at störa detta upplysta och idoga Folks lycka. De skakningar, som härflutit af et förstördt Stats- och Penninge-verk, hafva eljest af alla varit de äfventyrligaste, emedan följderna där-af träffat hvar enda Medlem af Samhället. Lönlige Finance-tillställningar hafva ock oftast på et förskräckande lätt fluteligen träffat den Minister, som under Hemlighetens skygd velat bana sin lycka på Landets ofärd.

Många hafva här i Landet högeligen befvärat sig öfver våra Banco-hemligheter. För en flitig Forskare kunna väl desse hemligheter ej vara så förborgade, som det föregilves, och hvilket i synnerhet bevises genom vissa utrikes Scribenters uppgifter om vårt Penninge-väsende; men ehuru Tyfthets-ednen här, likasom förut om Riksgälds-verket anfördt är, blott förbinder Ständernas Ombud och Banquens Tjenstemän, *at hålla det doldt, som kunde för-*

förorsaka Verket någon skada; så torde dock, af en öfverdrefven farhoga, mera om Banquens tillstånd hafva blifvit förteget, än för sjelfva Verket, så väl som för Allmänheten varit nyttigt och nödigt. Vid utrikes Banco-affociationer sker utdelningen i mon af årsvinsten; och som til följe af Sveriges Banco-ordning, *Rikens Ständer skola disponera den salderade gevinsten til publicos usus*, så torde en Allmänhet, icke utan skäl, förväntat at den vinst, som med Verkets bestånd aflåtas kunnat, årligen, eller åtminstone vid hvart Riksmöte, offentligen blifvit uppgifven; Statsverkets tillit därutöfver hade förmodeligen dymedelt kunnat förekommas, och Banquens Borgenärer hade då icke blifvit vanlottade, som nu likväl, ifrån 1745 års slut til 1777 års början, icke fingo sine innehavande förskrifningar, likmäßigt förbindelsen, med redbart mynt inlöste. — Som ministerielle inflytelser, samt förblandning med Statsverket, altid blifvit för både Banque och Samhälle skadlige, och som äfven, enligt mångfaldig förfarenhet, Regenter icke varit lycklige vid handhafvandet af mercantila företag eller penningenegocer, hvartil Banco-rörelser med skäl räknas; så hafva Sveriges Konungar, på det värdigaste sätt, affagt sig all disposi-

tion af Banquens medel. Men om förtroendet i penninge-värf ej alltid åtföljer Magten, så förvänta dock Underfåtare med skäl, at deras Öfverhufvud, som i all annan mätto förjer för den allmänna säkerheten, äfven bevarar penninge-värdet ifrån et obestånd, som skulle skada ej mindre Drätselverket, än Samhället i gemen. Banco- och Riksgälds-Verkens inra tilstånd bör då så mycket mindre vara doldt för Högsta Magten. — Hade man tilföre varit underrättad, at Banco-fedelstocken, då den varit som allraströft, aldrig öfverstigit R:d. sp. 8,369,433: 20. 3 $\frac{1}{2}$, och at de publique och private Banco-lånen aldrig samfält gått utöfver 842 Tunnor Guld och Dal. Sm:t 99,387: 13, hvaraf dock 513 Tunnor Guld och Dal. Sm:t 79,790: 15 $\frac{1}{8}$, varit Kronoskuld, såsom ock, at Banquen til Kronan och publicos usus, inom år 1778, uppoffrat R:d. sp. 8,388,749: 5. 9, m. m., hvarom man uti en nyligen utkommen authentique skrift blifvit försäkrad *), så hade aldrig så oriktige gissningar om Banquens rörelse-capital, vinst och biträde til Publicum kunnat utspidas. Som upplysningen aldrig stannar i sit forskande, så torde en Allmän-

*) Bref om Rikets Penninge-Verk af D. v. S. p. 144, 163, 170, 220, 276.

mänhet icke utan grund ännu önska fullständigare underrättelser om Sveriges Penningeverk. Tryckfrihetens ändamål är, at skingra okunnighet; men den kan ock ibland förvilla Allmänheten, då ursprunget, hvarifrån den sanne upplysningen hämtas skall, äro för mycket tillslutne. Affigten med Tyfthets-eder vid Penningeverk har utan tvifvel varit, at bevara dem från vinglares egennyttiga försök; men ingalunda at slänga Samhället från en nödig upplysning. — Om imedlertid vid de äldre Författningar ännu för mycken hemlighet vore rådande, så måste en forntid ej ega rättighet, at stifta mörker, och inskränka Förnuftets gränser för efterföljande tider och slägter.

De mäkt upplyste och rättrådige Monarcher föras ej sällan bakom ljuset; dem vifes altid den vackra sidan, samt til utseendet de oskyldigaste affigter, och de mäkt riksgagneliga förslag; men med nit för det allmänna bästa på tungan, söka många, antingen enskild åtkomst til de allmänna sammanskotten, eller til andra Medborgares förmögenhet och arbetsvinst. Många listiga försåt förekommas utan tvifvel, då den Patriotiske Försten sjelf tilstänger alla lönnfigar, och aldrig antager obehöriga Rådgifvare, utan förviser alla

fökande til vederbörande offentliga Verk, samt hänvifer Ämbetsmännen til stadgar-
nas uttryckeliga bokstaf. Men mycket
mörker torde ännu öfverhölja den allmän-
na politiska hushållningen, och våre mång-
faldige och sig imellan stridige Oeconomie-
förordningar hafva ofta åstadkommit fast
mera oordning. De mäst hälsofame råd
kunna ock möjeligen undfalla et Colle-
gium, ehuru sammanfatt af flera ledamö-
ter; de Engelske Parlamenten bestå visser-
ligen ockfä af många ledamöter; dock kun-
göres där alla förslag til nya Författnin-
gar, nästa dag, uti Parlaments-Tidningen,
få väl som i andra Dagblad; och som må-
let i 6 veckor ligger oafgjordt, så har
hvar Medborgare rådrum, at i Parlamen-
tet, eller i offentliga Skrifter, yttra sig
om förslagens nytta eller skadlighet. I
Länder, som styras efter andra Regerings-
lagar, torde politiska misstag, härflytan-
de från ensidiga underrättelser, nästan li-
ka kunna förekommas, om alle förslag til
förändring af oeconomiska Författningar,
få väl som monopoliske anfökningar, i
offentliga Tidningar kungjordes, och All-
mänheten föruntas, at inom vissa veckor
å vederbörlig ort, eller i samma Tidnin-
gar därvid göra sina anmärkningar. Hög-
ste Magten bibehölle, lika väl sin deci-
sions-

fionsrätt oqvald; men undvek förmodeligen mången delusion. De händelser måste vara ganska få, där en så hastig åtgärd, eller ändring, tarfvades, at minsta uppskof vore vådeligt. Många allmänne Författningar hafva tagit sit ursprung från enskilde Personers eller en viss landsbygds fördel; men besluten äro icke kände af Samfundet, förän de af predikstolen kungöras, då det är för sent, at visa sakens motfida. Riktas dymedelst blott Monopolisten och skrå-bandet, eller blifver förordnandet, såsom naturstridigt, i utöfningen omöjeligt, så blir ock följden däraf många Medborgares oskyldiga lidande, obestånd i näringar, knorr och lidvördnad för Öfverhetens allmänna bud. De Förordningar däremot medföra alltid den mäkt välgörande verkan, där Underfåtares öfvertygelse om nyttan redan föregår lydningen. — Vill en Svensk Konung kalla och rådföra Rikets Fäder, så torde ofta den sanne National-kunskapen hos dem saknas; tackelfet, som ännu i mångfaldig måtto höljer våra Penninge-Stats- och Cameral-Verk, förtager den sammanhängande kunskap, som vid riksvårdande mål är så oundgängelig. Utan at vara uplyst, kan intet folk rätteligen blifva lyckligt; mycket mindre gå sit Öfverhufvud tilhan-

da med nyttiga råd. Den läran måste ock evärdeligen besannas, at ju mera uplyst vett, ju mera dygdig vilja. Endast den okunniga fysiska Magten är vådelig; men däremot medför alltid den öfvertygande fanningen enighet och ordning.

Et rum ibland tillåteliga hemligheter vilja ock visse fysiske och mekaniske snillen förbehålla sig för sina nya påfund. Sedan det blifvit undersökt, at upptäckten verkligen är ny, kan det vara billigt, at uppfinnaren på en bestämd tid däråf skörda nytta; men ej bör kunskapen med honom begrafvas, eller alla andra för långliga tider betagas tillfälle, at begagna sig af en kanske lika lycklig uppfinningsgäfv. En anecdote må ock i detta mål anföras ifrån det upplysta England. För 2:ne år sedan börjades därstädes med utgifvandet af en skrift, kallad *the Repertory*, och hvaraf redan flere tomer af trycket utgått. Denne samling innefattar de nyaste och märkvärdigaste upptäckter i alla konster och vetenskaper, ifrån hela Verlden, men i synnerhet alla nya påfund i slögder och manufacturer inom Britanien. Den exclusive egande och nyttjande rättigheten af det nya påfundet förvaras för Uppfinnarens räkning genom et Kong-

Kongligt Patent, men som, enligt Parla-
mentets förbehåll, ej får sträckas öfver
14 år: det åligger därjämte innehafvaren,
at låta inregistrera en omständelig uppgift
af dess påfund i det så kallade *Patent-office*
of the high Court of Chancery, och från
hvilket publiqua Verk. Utgifvaren af *the*
Repertory unfår en authentique afskrift af
dess uppgifter. Man ser ock i andra skrif-
ter noggranna ritningar uppå vissa med
patent försedda machiner, hvilka endast
Uppfinnaren är berättigad, at ännu til-
verka och försälja *). Om någon inom
den beviljade tiden, och inom den utlatta
distrieten, som i England ej alltid sträcker
sig til Skottland och Irland, vågar efter-
göra et sådant privilegieradt verktyg eller
gods, undviker förbrytaren ej at umgelda
de utlatta dryga viten, jämte tilverknin-
gens confiscation; men med tilerkännan-
det af dessa förmoner, anser ock det En-
gelska Publicum sig hafva fullgjort en bil-
lig erkänsla och belöning åt Uppfinnaren,
utan at finna sig förbundet, at länge hål-
la nyttiga påfund döda för den forskande
industrien. — Ännu mera komma hushåll-
nings-hemligheter i England at landförvi-
las genom den förträffeliga inrättningen,

E 4

kal-

*) Såsom i synnerhet i Hall's Encyclopedie,
revised by Lloyd.

kallad *the Board of Agriculture*, som inom kort tid med sina kungörelser utspjadt så mycket ljus i landhushållningen, och så mycken statistisk kunskap inom Britannien. Detta publica Verks President har ock vändt sig til alla den upplysta världens Magter, med anhållan, at gemensamt bidrağa til belöning af sådana upptäckter, som kunna tjena til Människoflägtets gemensamma nytta *). En sådan sociale öfverensstämmelse utgjorde visserligen en aldeles ny politisk scene, som sluteligen på det värdigaste sätt lyckade det nog blodstänkta 18:de seculum. — Ibland alla länders Läkare har ändteligen den ärofulle upplysning blifvit rådande, at näppeligen någon vill förnedra sig med, at dölja sina uppfinningar, eller at vara en så kallad *Nosstrum-Jdjure*. Qvacksalvares arcaner måste ock af en billig omvårdnad för människolif i alla länder uppgifvas til deras Medicinska Collegier, eller åtminstone til Potentaternes Archjatrer. Om Fältskären Nouffers Enkas medel mot Binnikema-

*) *Projet d'un accord entre les Puissances de l'Europe et les Etats unis de l'Amerique, pour l'effet de recompenser les decouvertes, qui tendent au bienetre general de la Société, par le Chev. Baronet Jean Sinclair, Président du Bureau d'Agriculture.*

masken (som flera hundra år förut säges hafva varit känt ibland Läkare, men kommit ur bruk) skall räknas ibland sådana hemligheter, så gjorde den olycklige Konung Ludvig XVI:de sig världen förbunden genom kännedomens allmänna meddelande af detta dyrköpta medel.

En oinskränkt upplysning tarvas i alla välgörande konster och vetenskaper. Lyckligtvis kan moralen icke förnedras med hemligheter; men den nära befryndade politiquen öfverhöljes ofta vid dess utöfning af hemlighetens larf. Sanningen, den Gudomelige sanningen segrar dock öfver alla hinder, och intager sluteligen allas hjertan. En Förste, ur hvars mun aldrig et sanningens löft ord utgått; som föraktar all flärd, och som lyder lagen, såsom den sanna Rättvisans Tolk, uppstiger knapt uppå thronen, förän alla tvedragstens röster tyfna. Den, som har *Gud och Folket* til sit föremål, kan ej annat älska än Rätt och Rättvisa, och för honom måste falskheten och lögnen vika.

Recta valent, obliqua cadunt, stat gloria
veris;

Eventus turpes, quæ simulantur, habent.

PHILALETHES.

*Undersökning huruvida en Allmänhet
har behof af Militairisk kunskap.*

Det torde få anses för en af de större motsägelser i mången klok mans begrep, om der bor den dubbla öfvertygelsen, at all kunskap, som är gagnelig och oumbärlig för Staten, förtjenar Tänkarens upmärksamhet, och tillika, at Krigsycket bör syfslosätta endast Krigsmannens tankegåfva. Man begriper lättare, och äfven ganska lätt, hvarföre hvar och en, som tror sig godtgöra Samhällets rättmätiga fordringar och bäst förja för sin enskilda sällhet, då han framflumrar et overksam, tanklöst och endast, som det kan, hända orätt nämnes, njutande lif, studlar tillbaka från et ämne, som kräfver tankans styrka och ihärdighet. Man begriper likaledes, at den, som af natur och uppfostran blifvit knapt begåfvad med förståndets förmögenheter, skall af välmening eller höghmod, och i alla fall af kortsynthet, söka förvandla bisaker til hufvudsak, anse grenarne för stam, göra orätt val emellan skal och kärna; med et ord: förfela verkligheten och uppsöka det skenbara. Detta kan med lätthet förklaras; och man ser, at dessa afvikningar från Samhälls-

la.

lagens och förnuftets första budord, leda til okunnighet och villfarelser. Men huru, enligt hvad förut blifvit anført, en rik kunskapsgren kan blifva vanvårdad af dem, som ej misškänna dess värde; huru bekymmerslösheten om fanna begrep i konsten at försvara Fäderneslandet, kan ägarum hos patriotiske nitälskare för verkelig upplysning; huru fördommar mot denna vetenskaps möjliga popularitet kunna trifvas tillammans med förmågan och begäret at utvidga förstånds odlingen; och ändtelligent, huru den af philosophien vägledde patriotismen kan låta sin eljest outhörligt sökande blick bekymmerslöst afvika ifrån en vetenskap, af hvilken ofta hela folkflags öden bero, och som kräfver det starka snillets yttersta förmåga; detta torde ej utan svårighet kunna förklaras, och väl förtjena en äfven mödosam undersökning.

Om fanna begrepp i denna vigtiga och förfärande konst voro mera utbredda, mera förvandlade til folk-mening, skulle verkningarne deraf lika tydligt låta känna sig hos Regering och Folk, och detta til bägges fanna och gemenlamma väl. En rätt kännedom at den våda, som åtföljer vidsträckta krigsplaner; af omöjligheten at sammanhålla långväga eröfringar; af faran

ran at fördjupa sig emellan fiendens fästningar eller at tränga långt in i des s endaft af naturen befästade länder; huru litet de mest folködande fältslag merändels bidraga til fälttågets utgång och des fördelagtiga följder; af omöjligheten, at med varagtig framgång fullfölja en inkräkting på andra sidan af hafvet; af den mennisko- och penninge-förödelse, som kriget fordrar och kriget aldrig kan betala; en sådan kännedom skulle kanske förvandla den med så mycken värma och oftaft med så mycken korrtfynthet eftersträfvade krigsäran, til mindre lysande och begärlig, och detta äfven någon gång i en Styresmans öga, som eljest vore böjd at til lågt värde beräkna sina Underfåtares blod och skatter. Det verkliga fadershjertat hos en Konung skulle utan villrådighet kufva första känslan af et begär efter en odödlighet, som altid måste köpas dyrt af folkets faror, förluster och lidande, och hvilken desutom så ganska ofta, i den upplystes öga, finnes, under alla möjliga synpunçter, vara aldeles falskt beräknad. Man kunde derföre, af en ökad allmän kunskap i krigsycket, med sannolikhet vänta, at jorden mera fällan härjades, at folkslagen mindre ofta uttömdes och aftynade under omä-

omäteliga krigsrustningar, på ej mindre den äregirige, än den godhertade Styresmannens vink. Detta kan anses för aldeles gifvit, när man nemligen förutfätter, at den, som blifvit utledd at föra styrelsen, af sin pligt och den tilgång til öfverlägsen förnuftsodling han äger, ledes til den låfvärda äregirigheten, at i kunskapsgrad och uparbetad tankegåfva åtminstone jämnlikna dem, han skall styra. Och om vi ej utan skäl tro, at denna ökade kunskap skall äga förmåga, at med styrka verka directe på Styresmännen; huru mycket kraftigare visar han sig icke i egenkap af Folkets tilhörighet och talande genom des röst? Det torde vara öfverflödigt, at i vårt upplysta tidehvarf erinra Läsa ren om allmänna opinionens styrka: den kan i mörka tider vara misskänd, men äfven då har des gifna öfverlägsenhet öfver sjelfva Despotismen aldrig legat dold för den seendes öga; och aldrig har någon, utan at falla, inlåtit sig i strid emot des öfvermägt. Han är våldsam och rörlig hos et okunnigt och barbariskt, han är fast och fredlig hos et tänkande, det vill alltid säga: et laglydigt och sedigt Folk. Han är hos det förra mera förfärlig til sina verkningar när han motarbetas; men hos det sednare, som

Som med tydligt begrepp om allmänna lugnets höga värde förenar kännedomet af sina rättigheter och fördelar, är allmänna sällheten bättre förvarad. Orsaken til denna skillnad är tydlig: Despoten, Hjerarchen, Aristocraten eller Demagogen kan förvilla och misfleda den förre, men icke den sednare; och et direct motarbetande, skall hos bägge misflyckas. Det ofelbara inflytande opinionen alltid tar sig sjelf, på äfven den oinskränkta styrelse, blir derföre af högt värde, af stor välgörenhet, af varagtig framgång hos et upplyst Folk. Om, i följe häraf, de tänkande inom Nationen, förutfatt at desses antal ej vore altför inskränkt, ägde en på säkra grunder hvilande öfvertygelse om hvad som kan och icke kan utföras i krig; om de af erfarenhet och beräkning kände huru snar, säker och betydlig förlusten, huru långväga och tvåtydig vinsten af ödeläggande fälttåg alltid varit och i alla tider skall blifva; om de, jemte dessa allmänna och sanna grundsatser i krigsvetenskapen, och denna kännedom af alla krigs ofelbara följder, förenade et begrep om huru et Folks armat och skatter bättre kunna syfslosättas, än på främmande länders ödeläggelse; om från de verkeligt tänkandes grundbegrepp
i det

i detta ämne, lätt fattelige resultat utbredda sig ibland den mindre upplysta mängden; så skulle en på sann klokhet grundad opinion snart blifva en orubbelig förmur emot hvarje okunnig eller egennyttig styrelses ärelyftnad; så skulle hvarje falsk förespegling af krigsära, eröfring och rof ej förmå väcka den blinda folkenthousiasme, som i den säkra egna ödesläggelsen ej ser annat, än segrar, eröfrade länder, rika krigsbyten och kufvade grannar. Snart skulle Nationen möta Åkerbrukets Beskyddare, Ödemarkernes Bekrigare och Näringsflitens Befriare från alla konflade och tyranniska band, med den beundran och kärlek, hvilka så ofta varit Krigshjeltens oförtjenta lott. Om en sådan öfvertygelse från ålder varit rotad i Svenske mäns begrep, aldrig hade våre tappre, verkfamme och med stort snille begåfvade Konungar, af hvilka någre kanhända varit mera like vandrande Riddare, än Svenska Folkets fäder och beskyddare, velat eller förmått uttömma Rikets blod och förmögenhet, för at i egenkap af Segervinnare landstiga på de stränder, som genom et haf äro så naturligt afstängde ifrån vårt land; aldrig hade våre modige Stridsmän nalkats Rhenströmmen, framträngt öfver Donaus och Nieperns

perns stränder, eller lika fruktlöst fördjupat sig emellan Norriges berg, strömmar och fästningar. Ännu mindre hade et tänkande Folk kunnat finna sig tröstadt öfver förlusten af de armar som rycktes ifrån åkerbruket och flöjderna, öfver vidsträcktä kärrs och markers förfunniade odling, öfver det förfelade utrymme som nybyggen och nya näringsgrenar kunnat gifva arbetssamheten och folkökningen i närvarande och kommande generationer; aldrig, säger jag, hade et tänkande Folk funnit sig tröstadt öfver dessa förluster, eller funnit det lofvärda nationella högmodet närdt, af ultramarinska besittningar, hvilkas sammanhang med Sverge är så litet enligt med naturen, af så tvätydig varagtighet, och hvilkas förvärfvande, äfven då man blott har afseende på eröfrings- och försvars-kostnad samt det närvarande förhållandet emellan utgift och inkomst, ej en gång kan rättfärdigas af noggrann penninge beräkning. Sådana eröfringar skulle kanhända visa sig vara ännu orimligare och skadligare, om man funne för godt at rådfråga rättvisan, statsklokheten och et sundt militairiskt omdöme. Det klander, som billigt synes kunna tilläggas dylika afvikelser ifrån sann välgörenhet emot Fäderneslandet, fäster sig
väl

Väl helt naturligt vid Regenternes enkil-
ta ärelsynad, hvilken hos dem så ofta
förmått qväfva all känsla för deras Under-
fåtares fanna väl; och äfven, nästan lika
rättmätigt, vid den anda hos vissa Med-
borgare-claffer, som förmått dem, at, för
deras egna anseende och bestånd, förvilla
allmänna tankefättet, stempla lysande men
önyttiga bedrifter til medborgelig förtjenst,
och genom krigsbragder söka rättfärdiga
den partiska hand, hvilken tildelat dem de
första fördelar Staten kan gifva: det har
varit mäktige individuers urgamla bemö-
dande, at draga den lägre allmänhetens
blick från dess egna och fanna angelägen-
heter til Europas och til en inbillad ära;
och man upföke i häfderne de bevis som
styrka, antingen at allmänna ömdömet va-
rit vägledt och rättadt, eller missledt och
förvillat af dem, som fått namn af Fol-
kets Lärare! Vi torde böra härleda från
dessa orsaker, det bedröfliga förhållandet,
at Sverige, som kunnat vara et odladt,
folkrikt och i afseende på sin hushållning
et aldeles sjelfständigt land, ser hälften af
sin jord bestå af ödemarker, en stor del
af sina näringar bero af utlänningars väl-
behag, och sin Riks-skuld omätelig. Här-
til har väl ganska hufvudsakeligt bidragit
den ytterliga och beklagansvärda brist hos

Nationen på fanna begrepp om hvad som kan verkställas i Krig, om hvilka eröfringar, som äro naturliga och af bestånd, huruvida de fördelar et krig ger kunna uppväga den kostnad dess utförande fordrar, m. m. Om sådane begrepp funnits i Nationen, hade aldrig Seland, Norrige, Tysskland, Polen, Ingermanland, Kexholm och Ukraine varit ofredade af Svenska Härar, äfven som aldrig Sverige i någon fredstraktat afstått Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän och Jämtland. Äldre tiders misstag, ehuru viktiga och förödande, äro likväl til en stor del urskuldade af Tidehvarfvets mörker och den då rådande Donqvixottiska andan; men sednare tiders bedrifter, ehuru af samma upphof, äga ej samma urlägt, så vida man åtminstone af Statsmän och Anförare med skäl kunnat begära, at de ej skolat vara aldeles obekante med de nu mera påtageliga grundsatser och sanningar, hvilka i nyare tider blifvit af stora snillen uppdagade och utbredda. At likväl vår aflägsna Nord ej mera än andra folkslag varit förnedrad och skadad af origtiga begrepp i detta afgörande ämne, vittnar Europas mäktigaste och mest upplysta Folkslags äfven nyaste Krigshistoria: vi hafve ju sett Tyssklands Härar tränga öfver Rhen-strömmen för at eröf-

ra

ra Frankrike; vi hafve sett de modige Republikanerne fördjupa sig i Tyskland; Franika Hårar hafva segrande aflågnat sig ifrån Pyrenéer och Alper; Brittiske Stridsmän hafva landttigit på Frankrikes kuster; man har trott några ögnablicks fördelar förboda och grundlägga en varagtig framgång; och alt detta i trots emot de folkklara sanningar, hämtade från förnuft och erfarenhet, och med geometrisk bevisningskraft framlagde, hvilka böra öfvertyga hvarje begripande varelse, at alla långväga krigsplaner leda til säker undergång; at man, när frågan blir om Stater, hvilka redan antagit en stadgad borgelig och militairisk form, i längden aldrig östraffad öfverskrider de gränser, som Naturen tydligt utstakat för nästan alla Nationer; at landstigningar aldrig kunna medföra långvariga fördelar; at de så kallade mest afgörande legrar afgöra ingenting i det hela, när planen för själfva fälttåget eller kriget har landets naturliga läge och beskaffenhet emot sig; at eröfrings- och odödlighetsbegäret ej får vara så varmt och lekande, at man glömmar beräkna om de mångfaldiga krigsförnödenheterna kunna anskaffas och framflyttas. Huruvida Folkslagen varit framföre sine Styresmän och Anförare i denna viktiga del af Upp-

lysningen, har bäst kunnat utrönas af den enthoufiasme, hvarmed de förre mött fegertidningarne, den nedslagenhet förlusterne verkat, det rika understöd til krigets närande och fortsättning de så frikostigt lämnat; men förnämligast af de omdömen som öfver krigshändelserna blifvit fällda, af denna så rörliga öfvertygelse, som, vid hvarje ny utfigt, gått öfver til motsatsen af hvad den nyls var. Hela allmänheter hafva ju väntat Tyskarnes ankomst til Paris, Fransoernes til Wien; man har ju redan ofta i förväg sett Franka Revolutionens besegrare landfuga på Bretagnes kuster, för at från la Vendée utströmma mot Frankrikes hufvudstad; man har på allvare menat, at Italien skulle kunna vara en Frank Provins och äga et rätt sammanhang med den nyfödda Republiken; man har ju ganska allmänt, än förutsett Tysklands eröfning, än lystrat til de skäl, hvarmed en del Franske Författare sökt bevisa, at Frankrike borde, för at köpa fred, afstå redan intagne Länder och derigenom aflägsna sig sjelft ifrån sin starka och naturliga gräns, Rhenströmmen; vi hafve med nygirighet väntat, at se Franske Stridsmän bekriga Brittiska ministären inom sjelfva England; Frankrikes vänner hafva, i anledning af den misf lyckade ex-

pe-

peditionen mot Irland, mera tyckts beklaga, gifvit en större uppmärksamhet åt förlusten af några Örlogsfartyg, än den militairiska tankeförmåga, som utstakade en sådan operations-plan; man nöjer sig icke med at blott beundra det öfverlägsna mod och de ovanliga talenter som kufvat och til närvarande dag qvarhållit Italien under Francka vapnens välde: man synes äfven vänta at hjeltemodet och snillet skola beständigt fortfara at segra öfver natur och belägenhet; och det gafs ju ej länge sedan en ganska allmänt utbredd slutkonst, som ville öfvertyga oss, at det öppna och svaga Polen skulle med lika framgång kunna motstå sina väpnade grannar, som det mäktiga och af starka gränfor omgifna Frankrike. Om, under krigets omskiften, personer gifvits, hvilka aldrig misströstat om endera de krigförande Magternes framgång; männe deras öfvertygelse i allmänhet härledt sit upphof ifrån föresatsen at vara en sak blindt tilgifven, eller från en riktig kännedom af ömse sidors sann fördelar? — Jag vill tro, at de länder, hvilka nu ligga härjade och förödde, hade kunnat blomstra under idoghetens hand, om allmänna omdömet i dessa ämnen varit upplyst och stadgadt.

Den militairiska Upplysningen skall ej allenast förmå, at i deras födfe qväfva alla utfväfvande krigsplaner, riktade mot andra länders bestånd och lugn; den skal äfven ofta göra en liten Stat trygg emot en grannes öfvermagt, afvända all farhåga för det colosfaliska i des sammanfattning, gifva en känsla af egen styrka, och således grundlägga en sjelfständighet, lika nödvändig och oskattbar för samhälle, som för enskilda personer. Ofta skall en rätt kännedom af egna gränfors och den egna geographiska belägenhetens militairiska styrka, samt at en grannes enskilda svårigheter vid et krigs utförande, gifva en fastare grundval för denna sjelfständighet, och säkrare afböja alla försök at genom våld och hotelser rubba den samma, än alt hvad man kan vänta sig af det fysiska modet, Folkets hårdighet, de Stridandes antal, krigsförrådernes ymnighet, och den eljest så afgörande penningestyrkan.

Kanhända, at man från denna kunskap om gränfors naturliga styrka, och des tillämpning til Staters enskilda belägenheter, när den nemligen bleve utvidgad til sina grenar och de redan fastställda grundsatsernes resultater tillskapade en folkmening;

ning; kanhända at man då från densamma kunde vänta, hvad i alla tidebvarf af så goda hufvuden blifvit ansetts såsom reu chimére, nemligen krigens aftynande och sluteliga upphörande. Öfvertygelsen om egen skada och fördel verkar vanligtvis starkare, än öfvertygelsen om rättvisa och billighet, intil dess den grad Uppllysning är vunnen at man ser deras nära gemenskap: häraf torde följa, at et rätt och allmänt begrepp om krigs skadlighet ej mindre för den angripande än den angrepne, i förening med den nyss nämnde kännedomen huru litet det åtminstone i längden batar, så väl at föka sträcka sina landmären utom den naturliga gränsen, som at bibehålla en landsträcka hvilken öfver skjuter densamma, förr kan gifva världen lugn, än sedoläran som utstakar och befäller pligter och den lidande menisklighetens röst som bemödar sig at röra hjertat. Ännu kraftigare skola dessa militairiska grundsatfers verkan blifva, om de i förening med den länna philosophiens, nalkades Regeringar och Nationer, om mennisko-hjertats förädling tätt följde menniskobegreppets framsteg, och om nationella kännedomen af eget bästa, genom alt näringstvängs undanrödjande, öppnade et fält för vår medfödda verksamhet och led-

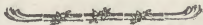
de dels blick och dels arm til fredliga yrken.

En mindre vigtig, men likväl ganska betydlig fördel af krigsvetenskapens utbredande äfven utom Krigståndet, vore ögonskenligen, at et Folk kunde, genom bifall eller övilja, belöna eller straffa efter verkelig förtjenst sine försvarares förhållande under et krig, och dels skärpta ondömesgäfva skulle snart göra de blott skimrande och förvånande bedrifterne åtminstone mera fällsyna. När allmänhetens öga började kunna urskilja det som företogs för at gagna, från alla slags bländverk, skulle högre och lägre Befälhafvare finna, at hvart och et företag, som ej hade patriotismen och klokheten til ledare, aldrig kunde berättiga til anspråk på ära och fördelar.

Hvarföre är då denna vetenskap, hvilken äger et så viktigt inflytande på mensklighetens väl, och så värdigt kan fyslöfatta Tänkaren i afseende både på sin djupsinlighet och sina verkningar, ansedd at icke förtjena andras uppmärksamhet, än deras, som valt honom til sit enskilda yrke? Man har förmodeligen tyckt sig i denna Konst ej finna annat än tvänne, i sjelfva verket blott ikenbara, ytterligheter, på omäteligt afstånd ifrån hvarandra, och

och ifrån den vanliga tankegåfvans verkningsskrets; den ena omöjlig at hinna, den andra låg, mödosam, motbjudande, blottad på all prydnad, och död för tankan. Man har i mera målande, än sannfärdige och forskande författares skrifter fått et begrepp om Hjeltar, om deras snillen och bedrifter, som så ofta kunnat förleda til den förödmjukelsen, at tro sig blott böra beundra och antaga för stort och ofatteligt, hvad man i stället hade bordt pröfva och begrunda: man har på andra sidan ej ansett något mera återstå af Krigsvetenskapen, än Reglementerne och den dagliga tjenstens mekaniska och tröttande gång. Man har, äfven i upplystare tider, nästan vidskepeligt tilbedt det förra: man har med förakt och vämjelse ansett den sednare, utan at derföre alltid misskänna dens värde och nödvändighet. Således har den icke militairiska allmänheten ansett den högre delen af Krigskonsten vara öfver sit omdöme, den lägre under sin uppmärksamhet; och de allmänna sanningar, som kunnat och bordt vägleda allmänna opinionen, göra honom aktningvärd och aktad, uppfesa honom til et värn emot den korrtfynta krigslystnaden, hafva legat undangömda för de eljest tänkandes blickar.

Et försök är gjordt, at leda Svenska Allmänhetens uppmärksamhet på dessa ämnen. En Loyds och en Tempelhoffs mest populära och säkrast vägledande afhandlingar äro för flera år sedan öfverflyttade i vårt språk. Desse Författare hafva uppfökt och framlagt Krigskonstens enklaste och viktigaste grundsatser, med all stylens enfald och fägring; och de sanningar, som af dem blifvit verlden meddelade, hvila på förra tidens erfarenhet, och äro redan bekräftade af vår tids. Det skulle tyckas böra vara af något intresse för våra tänkande landsmän, at erhålla tillförlätelig kännedom om nästan alla Europeiska Rikens militairiska lägen, om deras mot hvarandra svarande fördelar, om krigens deraf följande utgång, och om de säkra synpunkter under hvilka hvarje militairiskt företag bör betraktas. Man har trott, at denna förutgående kännedom skulle kunna förvandla sjelfva avis-läsningen til gagnelig. I denna afslut hafva KRIGS-SAMLINGARNE blifvit utgifne. Man skall bemöda sig, at i närvarande arbete, efter förmåga, gifva anledningar til betraktelser af denna art.

FRIBRYGGARE - ORDENS VISA.

Melodie som: Menar Du min Bror at den är säll &c.

Tills jag hunnit bli en Ordens - Bror
 Jag icke vågar at någon orden klandra,
 Men, ge Herrar! jag mig veta tror
 En hemlighet så god, som många andra.
 Fritt må andra bygga,
 Blott jag fritt får brygga,
 Utan plikt och snäso,
 Utan extranåso.

Aldrig hemlighet så dyrbar var,
 Som den at brygga, ndst den at tömma brygden:
 Blott man hjertat varmt af drycker har,
 Nog blir det varmt för friheten och dygden.

Första regeln i min Orden lär,
 At dömma riktigt och skilja lögn från sanning,
 Känna om bouteillen uppspödd är
 Och skilja Pounche från annan jämvre blandning,
 Dagens ljus från nattens,
 Aracks lukt från vattens;
 Vara fin i smaken
 Bara tyft med saken,
 Ty aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Sanningen jämväl förskönas bör,
 Det pro secundo min ordenspligt skall vara:
 Rhenskt och Mosler härlig verkan gör,
 Man Socker och Citroner ej bör spara.

At Din vishet öka,
 Må Du det försöka,
 Men Du skall bedyra,
 At Din tunga flyra,
 Ty aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Tredje regeln är en ren myflere,
 Den lär en janning, högst farlig at bekänna;
 At Champagne en hårlig vara dr,
 Af mycken nytta i en bål, som denna,
 Svär at tiga stilla,
 Annars går det illa,
 Ty Policen vakar,
 Öfver hvad Du smakar;
 Och aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Är til slut du iika klok, min vän,
 Se'n i min Orden du intet nytt fått kdna,
 Så, at sdga rena janningen,
 Sker så i flere Orden än i denna.
 Men för Guds skull bara,
 Låt det hemligt vara,
 Ty af hemligheten
 Helgas usetheten;
 Och aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Vill du bli adept, så drick et glas,
 Drick två, tre, fyra, så får du veta mera;
 Tag et rus, bestå et godt calas,
 Snart, som Stormåstare, skall du regera.

*Af et rus betagen
Ser man klart som dagen
Ordens hemligheten;
Gode Herrar veten:*

*Aldrig hemlighet så dyrbar var,
Som den at bryggå, ndst den at tømme brygden.
Blott man hjertat varmt af drycker har,
Nog blir det varmt för friheten och dygden.*

Svensk Litteratur.

6:o. *Grundläggning til metaphysiken för Seder, af Immanuel Kant. med Företal af Författaren. — Öfversättning, med Företal och Anmärkningar af Öfversättaren. Upsala. Edman, 1797. 8:o. 166. s.*

Professor Kants namn är så berömdt i Europa, och hans ovanliga förtjenst äfven redan hos oss så mycket omtalad, omskrifven, omtvistad, at et arbete af denne djupfinnige tänkare, skänkt åt vår språk af en Philosoph, sjelf af den upphöjda rang som Herr Professor Boëthius, och rigtadt med hans anmärkningar, icke annat kan än redan derigenom förtjena den största uppmärksamhet. Ännu större blir rättigheten dertil, då detta arbete innehåller grundläggningen til en vetenskap af den vigt som Sedoläran; och (hvad som ändteligen til yttersta grad höjer interessen deraf) en grundläggning som ger åt denna vetenskap hvari så många berömda Phi-

Philosofher sedan århundraden arbetat, en aldeles ny rigtning, och jag kunde säga, et aldeles nytt ändamål.

Få är hafva förflutit, sedan Herr Prof. Boëthius på lika sätt lämnade oss Öfversättningen af några stycken hörande til upplysning af den Kantiska filosofien. Om et fullkomligt begrepp derom icke kunnat af dessa korrtta stycken inhämtas, (hvilket icke heller kunde vara Öfversättarens väntan) hafva de åtminstone kunnat tjena at vända Läsarens gifsning närmare åt sjelfva hufvudämnet för den nya critiska läran, och at gifva honom en förmodan om dess värde. Dessa stycken, tillika med några Recensioner i *Litteratur-Tidningen*, och i synnerhet en liten Afhandling, full af förtjenst, om den Critiske Philosophiens anledningar och fortgång, som blifvit införd i samma Tidning, hafva i vårt språk hittills varit de enda källor, ur hvilka några sanna begrepp kunnat hämtas om den Königsbergiske Philosophens alt omskapande djupsinlighet. Jag nämner ej tvenne Öfversättningar, den ena af en bland Kants egna Skrifter om *känslan af det sköna och höga*, den andra af en vis *Fichtes* bok om *de Lärdes bestämmeelse*, författad, som det påstås, efter Kants grunder, och icke derigenom läsvärdare. Den förstnämnde af dessa, utan at vara et egentligen sagt filosofiskt arbete, har åtminstone den merkvärdigheten at utom flera filosofiska utfigter som den innehåller, visa oss den djupsinligaste af vår tids tänkare, såsom en, då ämnet tillåter, tillika prydelig Författare, och hvad man knapt skulle förmoda, äfven stundom glättig skämtare. Hvad åter angår den senare skriften, torde man utan orättvisa kunna säga derom, at i fall den ej förgås ibland skräpet af all den öfverdrifna härmning

ning som en Philosoph af *Kants* nyhet, nödvändigt släpar efter sig; om den med et ord sagt, någon sin hiinner fram til efterverldens kunskap, blir den i sådan händelse, et verkligen merkvärdigt monument af ouyttans grundlighet. Beropandet på *Kants* grunder, när det sker i Skrifter utan det egna värde som bör svara deremot, hedrar visserligen ej hans philosophie, tjänar den ännu mindre, och skulle fruktansvärdt til slut aldeles förlöjliga den, om det vore möjligt at förlöjliga en stor mans nyttiga mödor: stor man, utan all tvifvel och nyttig för verlden, äfven med förutfäktande hos honom af möjligheten at bedraga sig. Det bör här mindre än alt annat förbigås, (och det är det vackraste, som kan berättas til en sann philosophes ära) at Öfversättaren af närvarande arbete, oagadt sin enskilda öfvertygelse om rättheten af *Kants* grundläggning til sedoläran, och oagadt han med denna öfvertygelse byggt deruppå hela systemet af sina föreläsningar, likväl med den ädlaste upprigtighet förutsätter både hos honom och sig, möjligheten af en förvillelse. Så tänker och yttrar sig en man, som med redlig afsigt at upplysa människor, men med saun och djup insigt af det mensklige förståndets vanliga sviklighet, väljer den väg som han finner tryggast, utan minsta påstådda tvång för andra at som ofelbara orakel antaga, hvad i själva, verket ej kan vara det. Det är nyttigt, icke för metaphysiken af feder, men för deras utöfning, at med denna blygsamhet hos en verkliga öfverträffande förtjenst, jemföra det lätt fullt af hetta, okunnighet, och förolämpande oanständighet, hvaruppå den nya Critiska Läran och dess efterföljare, blifvit hos oss i vissa skrifter antastade. Det är icke utan at stora tvifvelsmål kunna vid denna nya lärobyggnad yppa sig, och det är icke

icke omöjligt at framtiden efter en längre undersökning torde deri, som i alt annat vanliga skett, finna misstag och brister, större eller mindre, hvad vet man? Det är i synnerhet af en ojäfvig nödvändighet, at innan ljuset derom hunnit allmennare sprida sig, hvar och en må äga frihet at efter sitt mått af begrepp och insigter framställa sina svårigheter. Förnuftet i sin sanning begär ingen blind påvisk vördnad: det vore blott den menckliga svagheten som kunde önska at förvärfva den åt sina meningar. Förnuftet och sanningen vilja undersökas, och äfven motiägas för at bättre öfvertyga, bättre framtränga. Om någon Filosofhe känt, medgifvit, yrkat denna rätt, och dess nödvändighet, är det visserligen, som vi nyss sett, den Critiska Lärans första och yppersta efterföljare hos oss. En ton af motsatt öfvertygelse, någon grad starkare eller någon grad lindrigare, litet lifligare i uttryck, eller litet mera undfallande, är också ej det som härvid bör komma mycket i fråga. Ämnet är i sig sjelft viktigt, det angår hela Philosophiens omskapning til nytt ljus eller ny förvillelse, och det har ännu et ganska betydande hänseende, nämligen det vanliga funda förnuftets otillräcklighet til denna upplysning, och nödvändigheten at återkalla i våra Philosophiska skrifter den djupaste och svårfatteligaste metaphysik. Alt detta kan verka en sammanstötning af stridiga tankesätt, och det låter icke lätt föreskrifva sig med hvad mått af nit eller kraftspänning en sådan sammanstötning på den ena eller andra sidan bör ske. Men at angripa utan minsta begrepp om hvad man angriper: at försvara utan minsta urskiljning om det man försvarar: at icke hafva någon enda verkeligen egen tanke, utan ideligen strida för et blott minnesgräl af lånade begrepp:

at

at i brist af argumenter angripa med arghet, smädeord, hänvisningar til dårhusen, ändteligen med hoteller hvilka visserligen ej förtjena at höras af andra än dem som göra sådana: se der hvad vi sett hända; hvad vi icke bördt se i vårt land eller på vår tid, och hvad som gör at jag icke kan nämna stridskrifter af sådan natur ibland dem som hos oss tjénat at upplysa beskaffenheten af den nya Kantiska eller Critiska Philosophien.

De af allmenheten som äga någon kännedom af dessa ämnen, och som önska at utvidga den, finna nu en tillräckligare anledning dertil i öfversättningen af Kants ofvaannämde Grundläggning til en Metaphysik för Moralen. Öfversättaren yttrar i företalet at denna bok synts honom äga all den klarhet, som något annat arbete författadt med lika grundelighet. Öfversättaren mistycke ej min upprigtighet; men det kunde vara at snarfatteligheten deraf, likväl förutsatte en längre och fullkomligare bekantskap med Autors öfriga philosophie, än de fleste läsare ännu kunna äga, och at de som ej äga den, måste finna boken tvertom, på flera ställen, temmeligen mörk. Så tillstår jag at det, åtminstone vid första läsningen, händt mig, oaktadt jag verkligen tror mig äga någon vana vid Philosophiska Skrifter af hittils känd grundlighet. En bok är ej klar, et systeme är ej klart, der hvar sats ej tillräckligt upplyser sig sjelf, eller der satserne åtminstone ej succesfult förklara hvarandra. Det är ej mängden af metaphysiska bestämmelser och af fina tankekillnader som utgör mörkheten af et nytt system. Det är förutsättandet af grunder, som måste sökas annorstädes, eller ej nog tidigt angifvas; det är bevisningens gång då den följer en tankeordning mera affigtsklar för Scribenten än synbar för Läsaren; det är öf-

vergången från satser lämnade i halft ljus, til slut följer hvaraf systerlingen är obettämd; det är ändteligen svårigheten at göra sig sjelf reda för sammanhanget utan genom en större eller mindre omställning af tankeordningen. Jag nämner ej at alla systerlingar grundade på en enda primitive idé, nödvändigt måste för Läsaren omgifvas af en viss skymning som sent skingrar sig, så snart denna idé icke straxt tydeligen lägges til grund, utan som här, fört emot slutet likasom tillfälligt förekommer. Det är sant at gången ifrån en viss aflägsen ståndpunkt til en sådan grundidé, får et större anseende af djupsinlighet, än i omvänt förhållande; men den måste också just derigenom blifva mörkare. Denna grundidé är här tanken om en öfverfinlig förnufts-personlighet hos människan, tilhörig blotta förståndsverlden, och som har sig sjelf, sin egen rättighet til sit ändamål, utan at hafva något ändamål gemensamt med sinligheten. Hela *Metaphysiken för Seder* är byggd på detta enda grundbegrepp, och alt det förutgående, utgör nästan intet annat än svårigheter som af sig sjelfve upplöses, så snart man blott lyckas at riktigt urskilja denna Autors förmodeligen första tankegrund.

Då affigten med närvarande Recension, icke kan vara at för den lärda verlden kungöra et arbete som den tröligen känner långt bättre än Recensenten, utan blott at gifva åt allmenheten af Läsare, något begrepp om detta nya pligt-systeme, torde mig tillåtas at i min redogörelse derföre mindre fästa mig vid den yttre formen af arbetet, än vid dess hufvudsakliga innehåll. Detta skall jag söka at framställa, sådant som det af mig möjligen kunnat utrönas, men jag förutläger det, blott i den
 sjelf-

Sjelffattade ordning, som det i mitt begrepp sammanbundit sig.

Alla vetenskaper hafva eller fordra sin yttersta grundsats, hvarur deras sanningar böra följa med en ovilkorlig förnufts-nödvändighet. Man söker den ännu för Moralen, säges det. Om man betraktar de mensklige gerningarne, finner man deri en blandning af grunder: mycken egennytta, något medlidande, litet välvilja, litet känsla af det moraliskt sköna, som man har, eller inbillar sig hafva. De lärde åter som velat bygga en vetenskap under namn af moral, ha vacklat i val af grundprincip. *Lydnaden för en högre vilja, Fullkomligheten, Lycksaligheten*, hafva ömfevis varit antagne och förkastade. Autor gillar ingen af dessa. Det är emot den sista i synnerhet som han här vänder sin bevisningsstyrka. Man kan ej, säger han, fastställa hvari den egentligen skall bestå. Den ena gör et til sin lycksalighet, den andra et annat. I följd häraf bli dess bud endast medel til ändamål, valde efter erfarenhet, och gälla ej utan så vida man vill det ena eller andra slaget af lycksalighet. Då Pligterna åter fordra en ovilkorlig grund, blir det, efter Autors tanke, nödvändigt at söka en annan och bättre än denna.

Autor begynner med at utreda begreppet om Pligt. All gerning, företagen i afseende på någon slags deraf väntad nytta för mig sjelf eller andra, all gerning, hvartil man drifves af någon slags böjelse, vare sig för sjelfva gerningen, eller dess följder, eller för varelsen i afseende på hvilkas väl den företages — all gerning med et ord, föreskrifven och utförd såsom medel til något ändamål gifvet af erfarenheten, huru högt, ädelt och viktigt det än må vara, är icke pligt eller

gerning efter pligt; det vill säga, får icke et sedeligit värde derigenom at den bereder människors väl, och at man företager den med bästa affigt och vilja til detta ändamål. En gernings sedeliga värde, säger Autor, ligger icke i den verkan man af densamma väntar och derföre icke heller i någon handlings grund som behöfver låna sin magt öfver viljan från en sådan väntad verkan; (det vill säga: icke i affigten och önskan til det goda som med gerningen åsyftas): Ty all denna verkan, den må vara förbättring af ens eget tillstånd, eller befordran af andras väl, kunde genom andra orsaker til väga bringas, och behöfde icke nödvändigt en förnuftig varselles vilja &c. — Då förnuftet är o/s gifvit (heter det vidare) såsom en praktisk förmögenhet, det är en sådan som skall visa sin verkan på viljan, så måste dess sanna bestämmelse vara: icke at som medel til någon affigt väcka utan at för sin egen skull frambringa en god vilja: En god vilja åter, är efter Autors beskrifning den, som bestämmes til gerning utan minsta afseende på gerningens följder til väl eller ve för människor, utan minsta grund af något i hela den menckliga erfarenheten uppgifvit ändamål, blott och endast af en abstract förnufts-princip, hvar ur gerningens nödvändighet följer, men hvilken förnufts-princip, sjelf icke har i hela det menckliga lifvet något verkligt ändamål til sin orsak och grund. — Aktning för den grund som bestämmer viljan, är som Autor visar, til pligt nödvändig: men för et föremål såsom verkning af min förhåfvande handling kan jag väl, säger han, hafva böjelse men aldrig aktning (Således ej eller om detta föremål, denna verkning af min förhåfvande handling än vore hela fäderneslandets eller hela menniskoslägtets väl?). Men, fortfar han, då man från viljan således afskildt alla pådrifvande

de orsaker (gerningarnes ändamål och goda följder) som hon af lydnaden för lag skulle kunna hämta, så blifver icke annat än en allmen laglighet i gerningarne öfrig, som bör tjena til princip för viljan. — Och vidare: Här af följer, at intet annat än föreställningen af lag, i och för sig sjelf, och denna föreställning, så vida han, men icke verkan som man af sit företagande hoppas (för sitt eller andras väl) är den grund som bestämmer viljan, utgör det egentliga goda som vi kalle sedeligit. Det som med visshet följer, är at sådant är Autors påstående.

Enligt de grunder som Autor i det föregående lagt, blir således det begrepp han om *pligt* stadgar detta följande: *pligt* är en handlings nödvändighet af aktning för lag; och i stöd af hvad redan blifvit anført, så ovilkorligen ensamt af aktning för lag, at deri ej ingår det minsta afseende på hvad med gerningen uträttas, hvem eller hvartil den tjenar, och hvad deraf följer eller icke följer.

Den första hufvudgrunden af Autors system synes jag mig således hafva med tydlighet anført och fastställt. Den utgöres af begreppet om *pligt*, eller våra moraliska gerningars fullkomliga oberoende af alt ändamål i den menckliga lefnaden, vare sig enskildtas behof, samhällets väl, eller om frågan också möjligen kunde angå hela menniskoslägtets, hela naturens bestånd eller undergång. Autor yrkar deremot som deras enda ursprung, lydnadens ovilkorlighet af blott aktning för lag, det är, för den abstrakta förnufts-princip hvarur de härledas.

Det nästföljande steg vi hafva at göra til ljus i detta nya Sede-system, blir således at skaffa oss begrepp om denna lag som bjuder så ovilkorligen. Enligt Autors uppgift, och sakens tydeliga fordran måste denna lag bestå i en objectif, apo-

dictisk; det vill säga för och genom sig själf bestående förnufts-princip, som icke är en följd eller härledes af något annat förnuftsflut, icke är till för något ändamål skuld i den menckliga erfarenheten; icke drar sin förbindande kraft från någon afligt som derigenom skall vinnas, men verkar på viljan genom sin egen själf-nödvändighet, och verkar så ovilkorligen, at vi derefter måste handla, om än all vår hog, våra böjelser, hela inrättningen af vår natur's beskaffenhet (förhållandet af menniskoslägtets behof och sällhet) stridde deremot; och det så, at högheten och inre värdet af pligtens bud desto mera är synbar, ju mindre det af subjektiva orsaker (menniskors väl eller ve, enskildt eller gemensamt) understöddes: ja, ju flera syntes tala deremot &c. —

Det är merkvärdigt at Autor själf stannar et ögonblick vid detta påstående, likasom af häpnad och förundran öfver dess ofantliga driftighet: *Här se vi nu* (så uttrycker han sig) *Philosophien i själfva verket stäld i en färlig ståndpunkt, hvilken skall vara fast, oaktadt den icke hänger vid något hvarken i himmelen eller på jorden, eller deraf kan få något stöd.* Jag har icke funnit i hela denna djupfinniga bok någon ting sagt med mera grundelighetsvilshet än detta; och det är fänt at Philosophien här icke ens tycks hafva någon ståndpunkt, utan som en öfverjordisk varelse hänga i blotta luften.

At finna en sådan lag som den nyss fordrade, detta är således Problemet. Dess tvenne egenskaper måste vara 1:o at bjuda utan något tänkeligt ändamål gifvit i erfarenheten. 2:o At likväl bjuda med en absolut förbindande kraft. Ämnet delar sig således i tvenne hufvudfrågor: Hvar skall den sökas? Och om detta vore gifvit: är den möjelig, och äns den verkeligen?

Til första frågan svaras at en sådan lag icke kan fökas i erfarenheten. Skälet är mörkt: då man ej sett en enda gerning som man kan med visshet veta vara skedd af ren pligt, och då hela erfarenheten således icke ger oss något säkert exempel deraf, så kan ej heller Lagen för pligt, efter Autors mening, fökas i erfarenheten. Pligtbudet äro då utan all erfarenhets grund. All undersökning af mennisko-naturen tjänar här til intet. Erfarenhetens bud äro desutom alla hypothetiska, eller medföra villkor af tjenlighet til något ändamål, de må nu vara *konstbud*, eller *klokhetsråd*, (råd för väl). Moraliska bud åter, böra vara Cathgoriska, det vill säga, nödvändige i sig sjelfva, utan all affigt på något hvartil de tjena såsom medel, och sådane at de gälla för alla kretsar af förnuftiga varelser. Sådane bud kunna endast fökas i det sjelfbestående, från all blandning af sinnlig erfarenhet renade förnuftet. Dettas bud, äro ensamt Cathgoriska, ty de måste, om de finnas, nödvändigt vara bud genom deras egen natur, utan all affigt gifven i erfarenheten. De blifva bud, lagar, icke för den rena förnufts-viljan, som af egen beskaffenhet nödvändigt instämmer dermed, utan i afseende på den af sinligheten förvillade viljan, som de ålägga pligt, utan alt subjectift interesse, det vill säga utan afseende på något som derigenom skall vinnas.

Det är då klart, efter Autors mening, at sådana bud om de finnas, nödvändigt måste fökas i det rena förnuftet afskildt ifrån all möjlig erfarenhet. Nu frågas: finnas verkligen bud af detta anseende? Hvad innehålla de? och hvari ligger deras förbindande kraft?

Så långt jag, åtminstone med en slags allmän ordbegriplighet tyckt mig kunna sammanföra sat-

ferna af denna bevisning, efter den ordning de naturligaft födas af hvarandra, synas de vara des-
sa följande :

En sådan förnuftslag som fökes, och som för
dets allmenhet och ovilkorlighet skull, blott kan
finnas i det från finnligheten aldeles afskilda för-
nuftet, måste för samma orsak skull, också kunna
tjena såsom en *allmen naturslag*, det vill säga, så-
som lag för varellernas allmenna verksamhet.

Alla öfriga förnuftsbud, sådana som de i men-
niskolefnaden erfaras, kunna icke hafva denna all-
menhet och ovilkorlighet, och orsaken dertil är
*det olika värdet af de syftemål genom hvilka de
såsom grund bestämmas.*

All lag för gerning måste nemligen hafva grun-
den til sin bestämmeelse, i något *värde*: antingen
den sakens värde som genom gerningen fökes, el-
ler något värde hos själfva människan, hvarigenom
både gerningen och dets beskaffenhet föreskrifves.
Begge dessa värden, kunna kallas *syftemål*. Man
i akttage blott at detta ord således har en dub-
bel bemerkelse, på hvilken man icke måste förvil-
la sig. Det kan betyda något ämne eller någon
verkan af en handling som åsyftas; och i så mät-
to blir förnuftets lag blott et medel til ändamål.
Men det kan också betyda et nödvändigt och o-
vilkorligt afseende på något, hvilket väl icke är
en sak som kan vinnas, men bör såsom högsta vil-
koret förutfattas vid alla affigter och syftemål,
hvilka de helst må vara. Detta senare blir en
objectif practisk princip, eller regeln hvarefter
alla handlingar böra inrättas. Och en sådan
objectif princip kallas et *befallande förnuftsbud*.

Nu, och hvad angår värdet af dessa olika syfte-
mål, så påstår Autor at alla i erfarenheten möjliga
ämnen, icke kunna hafva något egit eller absolut
vär-

värde, utan blott et relativt til dens behof och böjelser, som öker dem. I följd häraf måste också alla förnufts föreskrifter derom blifva blott och endast *hypothetiska*; det är: de säga endast, at en handling vore god til den eller den affigten; kunde bli et nyttigt medel til det eller det ändamålet. Dessa bud kunna således icke tjena til allmenna gerningslagar. Et allment nödvändigt förnuftsbud åter, eller en objectif princip som skulle bli grund för alla pligter, är, säger Autor: *en sådan form af befallning hvilken utan at som vilkor lägga grund til någon affigt, som genom et visst förhållande skall vinnas, omedelbart bjuder detta förhållande.* — Detta bud, (fortfar han) är *Cathgoriskt*. Det angår ej ämnet för handlingen, och hvad af den följer, utan endast formen och principen hvarur den härflyter. Et sådant bud är *Moraliteten*.

Hvad åter nu beträffar möjligheten at leda et sådant cathgoriskt bud ur det blotta rena förnuftet, så existerar, säger Autor, denna möjlighet blott under et enda vilkor. Detta vilkor vore at något verkligen gifves, hvars varelse i och för sig sjelf hade et värde; (icke blott relativt som grunden för de hypothetiska buden) något, hvilket som systemål i sig sjelf kunde vara grund til bestämda lagar, (förstå: något som kunde vara icke det som åsyftas at vinna genom lagen, utan det högsta vilkoret för alla affigter och systemål) *då skall i et sådant ting och i det allena, grunden ligga til et möjligt cathgoriskt bud; det är til den moraliska lagen.*

At et sådant ting verkligen gifves, det är hvad Autor i följd häraf påstår. Detta ting är, säger han, *den förnuftiga naturen, hvilken är til såsom systemål i och för sig sjelf.* Menniskan och

hvar förnuftig varelse är til såsom *syftemål* i sig *sjelf*, icke blott som medel, hvilket kan af den eller den viljan, efter behag brukas. Detta vill säga, om jag annars rätt begriper förståndet deraf, at hvar och en vid handlingar för egna syftemål, hvarvid andras rätt eller fördelar på något sätt kunna komma i fråga, måste betrakta dessa andra, icke såsom blott tjänstbare för hans affigter, utan såsom *sjelfve* lika berättigade med honom at hafva sina egna affigter; på hvilken beskaffenhet af hvar och en annan såsom sit eget syftemål, hvar och en således måste hafva afseende. Då nu hvar och en på detta sätt är sit eget subjectiva syftemål och tillika måste betrakta andra såsom stadda i samma naturliga förhållande til sig *sjelfva*, uppkommer deraf en allmen förnuftslag för alla, at, hvilka deras affigter och syftemål helst må vara, likväl alltid dervid anse andra, såsom varande icke mindre än de *sjelfva*, sina egna syftemål; hvadan de således ingalunda med förgätande af detta värde, få brukas af någon, til hans blott egna ändamål. Och den allmenna lagformel som derifrån härleder sig, och som innehåller denna allas gemensamma rätt, blir nu det Cathégoriska bud eller den objectiva praktiska princip för alla pligter, som enligt Autors påstående, det rena förnuftet, oblandadt af all erfarenhet, gifver oss.

Vidare, och då denna allmenna förnuftslag af ingen från människan åtskild öfvermägt föreskrives, utan hvar och en *sjelf* finner den i sit eget förnuft; och då viljan hos hvar och en förnuftig varelse, betraktad såsom afskild och söndrad från sinlighetens interessen, af sig *sjelf* alltid determineras efter förnuftets föreskrifter, så blifva förnuftet och den rena förnuftsviljan härigenom fullkom-

ligen öfverensstämmande. Däraf uppkommer hos hvar och en människa den slags viljans allmenna lagstiftning, som igenom och i kraft af förenämde objectiva Princip ger bud åt alla förnuftiga varelser, så vida hvar och en viljas bud nödvändigt på sådan grund, blifva de samma med de öfrigas. Dessa bud äro de likväl icke underkastade annorlunda än såsom flytande från deras egen vilja och såsom varande sjelfve, hvar och en för sig, lagstiftande ledamöter i det stora ideala riket af syftemål och affigter, hvilket härigenom blir enligt Autors påstående, tänkbart, och hvarom han i förbigående meddelar några begrepp.

Moraliteten hos människan, kommer således at, efter detta system, bestå blott och endast i lydnaden för den rena förnuftsviljan, såsom lagstiftande ledamot i affigternas och syftemålens rike. Och de moraliska pligternes hela omfattning inneslutes i blotta *lydnaden för denna lagstiftning*, utan minsta afseende på människo behofvet eller något ändamål af lefnadens ordning och sällhet.

Den stora allmenna förnufts-lagen för gerningarne, eller den objectiva praktiska principen som ensam lägger grund för pligterna, och til hvilken vi således kommit, betraktas af Autor under trefskilda förhållanden, och får derigenom en trefaldig skiljaktighet i uttrycket. Då de konst-termer hvarunder denna skiljaktighet hos Autor framställles, kanhända skulle äga för vissa läsare föga begriplighet, skall jag försöka at äfven med fara af någon ofullkomlighet ersätta dem genom andra mera lättfatteliga. Den objectiva praktiska principen får då, säger jag, en trefaldig skiljaktighet i uttrycket, efter sina tre olika förhållanden, eller då den betraktas efter *Systemålet*, efter *Lagstift-*
nings-

ningsgrunden, och i anseende til sjelfva användnings-regeln.

Den heter i afseende på syftemålet: *Handla så at du brukar meniskligheten så väl i din person som i hvar och en annans, alltid tillika såsom systemål, aldrig såsom blott medel.* — I afseende på lagstiftnings-grunden: *Hvar och en förnuftig varelses vilja, är en genom alla sina maximer, lagstiftande vilja.* — Och ändteligen i afseende på sjelfva användnings-regeln: *Handla endast efter de maximer, genom hvilka, du tillika kan vilja at de blefvo en allmen lag; eller: Handla så, som om maximen, hvarest din handling sker, genom din vilja skulle blifva en allmen naturlag.*

Autor visar i en dubbel tillämpning af det första och sista bland dessa lagbud, huru alla den meniskliga lefnadens pligter derifrån kunna härledas. Det är sant, at man kan se af denna härledning grunden hvarigenom eller hvarifrån våra pligter, (i synnerhet de strängare deribland) hafva deras förnufts-rätthet. Den visar likasom yttersta föreningspunkten hvori de alla sammanstämma til enlighet med det abstrakta förnuftet. Men man kunde tvifla på, at hela orsaken hvarföre de oss åligga, deri innehålles. Det synes mig som til ex. pligten at icke mörda eller röfva, hade ännu någon annan grund än den metaphysiske förnuftslagen: *behandla hvar och en som sit eget syftemål, eller handla endast efter maximer tjenligt at vara allmen lag.* Det synes mig vidare som välgörandets pligter finge genom denna lagstiftning ingen eller åtminstone en ganska svag grund. Också tyckes Autor, temeligen klart medgifva at människorna gerna må bortlägga välviljan och människokärleken, endast de utan afvikelse hålla sig vid det förnuftsrigtiga. Et sådant tänkesätt är aldeles

consequent efter Autors system. Men jag tror at den fanna moraliteten äskar begge delarnes oskiljaktiga förening.

Jag nödgas tillkännagifva, at jag i framställandet af dessa cathgoriska bud något afvikit ifrån den ordning hvori de hos Autor förekomma. Jag har trodt denna ordning vara, hos honom, tilfällig: hvori jag, för skäl, dem jag ej infer, til äfventyrs kan bedraga mig. Men det har varit för mig nödvändigt, då jag velat meddela läsaren et kortare begrepp om hans system, at då framställa satserna i den ordning, som de efter min fattningsgåfva naturligaft sammanbundit sig.

Af det som redan blifvit anfördt, tar Autor sig anledning at i tvenne små påföljande afhandlingar tala om det som kan kallas viljans *autonomi* och *heteronomi*. Han förstår med den förre alla viljans determinationer efter dess egen lag, (den anförda objectiva practiska principen) och med den senare alla sådana viljans determinationer, som genom sinliga subjectiva interessen förvilla henne derifrån.

Efter at på anförda sätt hafva härledt ur det rena, erfarenhets-tomma förnuftet, en objectif princip, allmen, nödvändig, tjenlig til högsta lagstiftningsgrund för gerningarne, men utan minsta ändamål af deras följder, — och således cathgorisk; — efter at hafva framställt denna princip så så väl i dess uttryckta användningsregel, som i anseende til dess systemål, och dess förbindande grund, skulle det tyckas, som föga mera i detta system återstode at afgöra. Emedlertid anser Autor ändå ej möjligheten af et sådant cathgoriskt bud såsom fullkomligen bevisst, utan egentligen taladt blott förutfatt vid hela den föregående underfökningen. Man frågar sig sjelf, hvad ännu återstår, och man
upp-

upplyses derom i en följande afhandling, hvilken Autor sålunda öfverskrifver: *Bezreppet om frihet, är nyckeln til förklarande af viljans autonomi.* Se här det vigtigaste deraf.

Vilja är en slags *orsaklighet* (causalitet, eller grund til verkningar) hos varellser med förnuft. *Fri vilja*, en *orsaklighet*, bestämd genom inga anorrtades ifrån verkande motiver. *Fri vilja*, är dock icke en laglös vilja; det är en vilja som ger sig sjelf lag. Men så snart jag betraktar viljan såsom gifvande sig sjelf lag, så kan en sådan lag omöjligen uppkomma genom tillfälliga subjectiva intressen, hvilka befalla öfver viljan och hon icke öfver dem. Sådant vore ej at ge lag, utan at sjelf lyda. Denna lag måste då bestå i en allmen objectif princip för gerningarne, en *maxime*, duglig til lag för samma varellses verksamhet, alltid och allestädes. Men en sådan *maxime* hvad blir den annat än just det omtalte categoriska budet, moralitetens yttersta grundfats? En *fri vilja* är då ofskiljaktigt sammanbunden med denna grundfats; och denna grundfats med en *fri vilja*. En *fri vilja* är då äfven detsamma som en moralisk vilja, och tvertom. Friheten och moraliteten förutsätta hvarandra.

För at nu veta om det categoriska budet verkligen är möjligt, synes frågan således just blifva denna: Har människan en *fri vilja*? En vilja som ger sig sjelf lag, en vilja som ej determineras nödvändigt af subjectiva påstötande intryck? Har hon det, så är en sådan vilja moralisk och den objective förstånds-principen existerar verkligen såsom categoriskt bud.

Hvar och en människa har, efter Autors påstående, en själskänsla, eller, för at tala mera enkelt hans system, et medvetande af friheten; hvar-

hvarförutan hon ej skulle kunna anse sig såsom
 själfverkande. Nu är det visst (om jag ej fe-
 lar) at denna själfverksamhet, i det egna medve-
 tandet derem, blott tyckes innehålla tanken om at
 verka efter egna begrepp, och icke derföre med-
 vetandet om kraften at alltid determinera sig efter
 moraliska lagar, hvilket egentligen skulle synas va-
 ra friheten. Men Autor påstår at hvar människa,
 intil den argaste bos har äfven detta medvetande,
 när han med tanken flyttar sig ur den lägre kret-
 sen af begär och böjelser, upp i den högre be-
 grepps-kretsen om det rätta och tilbörliga; och at
 derifrån endast dessa förebråelser härleda sig som
 man känner för hvad man icke gjort fast än man
 finner och infer at det bordt göras. Å andra si-
 dan nekar Autor likväl ej at vi tillika känna oss
 fastade vid Natur-nödvändigheten, eller sinligheten,
 hvilken i alla yttre afscenden värkar hos oss, ef-
 ter ofvikliga fysiska lagar, hvarifrån också alla
 dessa sinliga intryck, sinnesrörelser, böjelser och
 passioner härleda sig, af hvilka vi så ofta drifvas
 at handla emot moraliska lagar. Se der således
 på en gång hos människan, frihet och natur-nöd-
 vändighet, hvilka begge saker skulle tyckas utgöra
 en klar motsäggelse; men hvarur Autor utreder sig
 på följande sätt.

Det gifves en tvåfaldig värld, om hvars dub-
 bla verklighet vi genom et nogare efterfinnande
 kunna öfvertygas: *Sinnenas* och *förståndets*. Om
 den förra hafva vi ingen annan kunskap och kun-
 na aldrig hoppas at vinna någon annan, än den
 vi erhålla genom erfarenheten af våra sinliga in-
 tryck, hvilka likväl visa oss tingen som verka
 dessa intryck, blott på det sätt, eller med den
 beskaffenhet som vi af dem *röras*; men ingalunda så-
 dane som *de i sig själfva äro*. I detta förhållan-
 de

de kunna de yttre tingen endast blifva för oss hvad Autor kallar *phænomen*, och hvarmed bör förstås (om jag får få uttrycka mig) blotta *sådanheter* som de nemligen oss förekomma, utan at vi om deras iure verkliga beskaffenhet äga den ringaste kunskap. Denna beskaffenhet skulle för andra *verldsåskådare* (varelser begåfvade med andra fattningsredskap eller sinnen) troligen synas helt olika emot hvad den för oss visar sig.

Äfven om oss sjelfve såsom hörande til sinneverlden, få vi begrepp genom denua sinnliga erfarenhet af intryck, känslor, böjelser; men vi erfara tillika något inom oss som afdrager och skiljer sig derifrån, til et från sinneverlden söndradt, för sig sjelf bestående väsen, et *jag* med tankar och sjelfverksamhet, och hvilket ligger likasom til grund för all den sinliga erfarenheten. När vi nu med uppmärksamhet undersöka detta *jag* af så egen och ren sjelfverksamhet, så urskilje vi deri utan stor möda de förmögenheter hvarigenom meniskan sålunda skiljer sig icke allenast ifrån den öfriga sinliga världen, utan ock ifrån sig sjelf så vida hon af tingen emottager intryck. Vi sinne et *förstånd* som tjänar at bringa de sinliga föreställningarne under vissa regler, (hvarförutan vi ej hade *tankar*, utan blott *representationer*) och i synnerhet et förnuft hvilket genom sina idéer (begreppen om det *allmenna* och *nödvändiga*) utsträcker sin verksamhet långt öfver sinneverlden, och inefattar i sig lagarne för en helt annan och större värld. Denna värld hvilken Autor kallar *förståndsvärlden*, ligger hos oss til grund för den sinliga, men den är icke som denua, föränderlig och olika för olika verlds-åskådare. Dets lagar, måste vara i eller utom sinligheten de samma för alla med förnuft begåfvade varelser; och förnuftets förnämsta

sta bestämmelse hos oss, är, at genom denna dels natur af fullkomlig öfverfinlighet (förstå förnufts- sanningarnes *allmenhet* och *nödvändighet* hvarigenom de skilja sig ifrån blotta erfarenhets-sanningar) upptäcka för oss denna olikhet af förstånds- och sinneverlden. En bestämmelse, utom hvilken Förnuftet vore oss (efter Autors tanke) onyttigt, såsom aldeles intet ämnat at bidraga til vårt väl i sinne-verlden, och dertil icke heller af någon brukbar hjälp, än mindre nödvändighet.

De af mina Läsare, som förmodeligen ofta hört omtalas Prof. *Kants Critik der Reinen Vernunft*, och som tiläfsventyrs, utan at kunna eller vilja genom egen möda, utröna dess värde och föremål, likväl icke ogerna skulle äga derom et visst begrepp, finna i detta föregående, hela dess hufvudsakliga innehåll. Det är vid juft dessa nyss anförda sätser som den egentligen uppehåller sig, och hvaröfver detta arbete, (enligt Öfversättarens uttryck) bör anses såsom en *Commentarius* och et *rättfärdigande*.

För at nu återkomma til frågan om friheten, så låtom oss tilse huru Autor til förklarande deraf, här använder öfvan anförda meningar.

Menniskan har, säger han, i medvetandet af sit förnuft och i erfarenheten af sinliga beroende, tvenne olika ståndpunkter, hvarifrån hon kan betrakta sig sjelf. Hon kan anse sig som en sinlig varelse, och äfven som en aldeles öfverfinlig. I förra afseendet hör hon til sinneverlden underkastad dess intryck och lagarne för dem; i det senare åter til förstånds-verlden, och står under lagar, hvilka icke beroende af natur, icke genom erfarenhet gifna, endast äga grund i förnuftet.

När människan nu betraktar sig til den del af sig sjelf, som lyder under sinneverldens intryck, så är det omöjligt at derifrån åtskilja beroendet

af natur-nödvändigheten. — När hon åter tänker sig såsom hörande til förståndsverlden, så är det omöjligt at från hennes vilja, (under denna synpunkt) skilja begreppet om frihet: emedan friheten juft består i oberoendet af alla finliga orsaker, hvilket förnuftet alltid måste tillägga sig sjelft. All frihet är då förnuftig, d. ä. moralisk; och oskiljaktigt förenad med den oftare nämnda yttersta principen för moraliteten, (*handla efter en maxim, som tillika kan tjena til allmen lag*) hvilken i tanken, ligger til grund för alla förnuftiga varellers verksamhet, lika som natur-nödvändigheten för all finlig erfarenhet.

Vore människan blott en lem af sinne-verlden, så hade hon ingen annan lag at följa än begärens och böjellernas naturslag, och ingen annan princip än *lycksalighetens*. Men såsom hörande genom sit förnuft til förståndsverlden, så har hon en med detta förnuft nödvändigt förenad lagvilja, eller hvilket är det samma, en förnufts-vilja oberoende af all finlighet. Men nu måste man föreställa sig förståndsverlden, såsom innehållande grunden til sinne-verlden: Förståndsverldens lagar äro då nödvändigt viljans, och jag sjelf, såsom en öfverfinlig varelse derigenom lagstiftande för mig sjelf, såsom underkastad sinneverldens intryck. Dessa lagar böra då af mig anses såsom *bud*, och alla de handlingar, hvilka dermed öfverensstämma, såsom mig ålagda ovillkorliga *pligter*; men *pligter*, endast derföre at de öfverensstämma med förnuftet, icke för deras verkningar til ordning och sällhet i människolefnaden.

På detta sätt förklarar Autor möjligheten af et categoriskt bud, det vill säga en princip för moraliteten, icke ledd ur någon erfarenhet af det som gör människors ve eller lycksalighet; icke tjänande som

som medel til något ändamål af meniskt väl;
utan omedelbart och blott genom sin förnufts-
rätthet förbindande til åttlydnad, utan alt afseende
på hvad deraf för lefnadens sällhet eller olycka
må följa eller icke följa.

Se der den Kantiska Sede-metaphysiken, så
tydligt framsteld, som jag sjelf kunnat i sit hela
fatta den. Om vid redogörelsen derföre någon viga-
tig punkt blifvit förbigången eller någon origtig-
tighet råkat insmyga sig, skall jag med alt nöje e-
mottaga rättelser. Jag föreställer mig nu at denna
bok utkommit utan Författarens eller Öfversätta-
rens namn, och frågar mig sjelf mit omdöme der-
öfver. — Men skola väl under läsningen af dessa
anmärkningar, andre också likasom jag glömma
dessa begge förtjente namn, från hvilka arbetet
hämtar et så rättvilt anseende? De svårigheter jag
dervid funnit, den skiljaktiga öfvertygelse jag kan
hysa, skal jag våga at sätta dem i motvigt af de
två största reputationer i metaphysiken som vi kän-
na, den ena i Europa, och den andra hos oss?
Detta tvifvelsutän mångårigt öfvertänkta system,
med rötterna fästade i djupet af en metaphysik som
jag ej kan mäta, ej ens har mig fullkomligen bekant,
skall det skakas af en medelmåttig populär Philo-
sophes tillfälliga försök, sedan längre tid bortvänd
från dessa grundmörka ämnen, til andra af mera
allmen fattelighet? Kan jag åtminstone lofva mig
at alltid uttrycka mig med den hemställande tve-
kan som en stor mans arbete och en högaktad Lä-
rares bifall dertil, synas ålägga? Skall jag i syn-
nerhet ej löpa fara at til afigt ock kanske til vigt
af påminnelser förblandas med dem som tilföre
hos oss angripit den nya kritiska filosofien? —

Jag har ej underlåtit at göra mig dessa frågor, och at lika hastigt finna deras ringa vikt. Man kan utan begäret at öfverändakafta en ny lärobyggnad, vilja se dess mörka sidor upplyste, vilja känna hela fastheten af dess grunder. Man hatar ej at den antages, man fruktar blott at den faller; man vill veta hvaraf den uppehålles, och om den verkligen har nog fäste at ej en gång sjelfstörtas. Högaktningen för en tänkares arbete eller för en annan tänkares bifall dertil, förutsätter för at vara dem värdig, icke blind vördnad, utan pröfning efter krafterna. Det är ej skam at hafva dem medelmåttiga, men skam at ej bruka dem. En svag invändning visar blott et ringare mått af tankestyrka. En undfallande häpnad redan för blotta anseendet, är en afsläggelse af alt sjelfbegrepp. Et system kan stödjas ofvikligen på grunder hämtade ur en ny metaphysik, långt öfver den allmänna fattningsgåfvan; men det allmänna förnuftets eller den vanliga metaphysikens inkast deremot, blifva ej derigenom någon otillbörlighet. De förtjena alltid at upplösas. Jag vet ej hurudan ton jag skall lyckas at taga, eller hvilka uttryck af mera tveksam eller mera fastställd öfvertygelse som kunna undfalla mig; men det är, (en gång för alla sagt, och huru helst mina ord på det ena eller andra fället må råka at falla) aldrig lärdomar som jag påstår gifva, alltid upplysning som jag önskar at erhålla. Och dermed til fäken.

Ändanålet för hela detta arbete, är, som Läsaren utan möda finner, at utreda den rätta grunden til *pligt*, det vil säga til detta hemliga bör i mennisko sinnet som ålägger eller förbjuder vissa gerningar, och som vi med et vanligt ord kalla moralisk förbindelse. Autor söker visa som vi redan sett, otillräckligheten af de tre förnämsta grun-

grunder, hvilka hittills varit ömfevis antagne såsom princip för moraliteten: lydnaden för en utom människan bjudande vilja, fullkomligheten och lyckfälggheten. Det är denna sidsa i synnerhet, som synes hafva varit längst och mest gälande.

Då denna princip, i sit rätta förstånd, under ändamålet af hvar och ens eget väl, infattar äfven nödvändigheten at befordra andras; då alla pligter, hvilka offer de må föreskrifva, alltid äro lika angelägna til den görandes egen tillfredsställelse, som til andras väl; och då naturen således genom den tydligaste omsorg förenat all enskild sällhet, med det helas nödvändiga bestånd: synes det som människan svårligen bordt förmoda at hennes gerningar kunde hafva någon annan bjudande grund, än enligheten med sjelfva naturens oförnekeliga ändamål. Utan mycken djupinnighet har hon visserligen ej bordt kunna leta sig fram til den slutsatsen, at moralens pligter, så högt befallde af samvetet, så strängt hämnade, genom sinnets förebräelser, när de öfverträdas, vore bud til gerningar, och likväl bud utan minsta affigt på följderne deraf til mensklighetens sällhet eller olycka. Hon har tvertom länge bordt tänka, at om, enligt hvad nyss fades, hvar och en gerning hvilken som verkelig pligt åligger henne, tydeligen bidrager til hennes eget, eller hennes med andra gemensama väl, och om ingen enda finnes som icke på det klaraste sätt tjenar dertil; så vore också detta väl (enskildt, allment, utvertes, invertes) under den korta tiden af hennes varelse, alla pligters verkliga ändamål: ehvad de nu må härledas ur blotta rena förnuftet, eller från förnuftet användt på erfarenheten.

Se der et litet begrepp, af moral-philosophien efter lycksalighetens princip. Det är likväl icke sådan, jag kan ej underlåta at anmärka det, som den i detta arbete framställes til vederläggning. Lycksalighet betyder här icke annat än den ena eller andra sinliga njutningen eller utvertes fördelen; och Autor antager såsom omöjligt at bringa den til något visst determineradt begrepp, eller at finna någon säker princip för menisklig sällhet. Det synes likväl icke svårt at härvid påminna sig detta *sinnets egna bifall* som är hvar menniskas högsta och innersta behof, och utom hvilket alla njutningar äro blandade med bittra hågkomster och förebräelser. Detta behof som icke är någon blind kännloretelse, utan en fordran grundad på värdigheten af et öfver sig själf dömande sinne — detta behof, säger jag, har naturen visserligen gjort til den högsta principen, för vår lycksalighet, och därigenom äfven för våra moraliska gerningar; hvem som följer någon, följer den och ingen annan, och skall så länge mennisko-naturen är sig lik följa den och ingen annan. Jag tror ej någon djupsinlighet tillräcklig at omskapa naturens verk, och at förändra mennisko-sinnet. Men nu, detta Sinnets egna bifall, säge mig hvar Läsare som varit lycklig nog at äga det, hvarpå grundar sig saknaden eller njutningen deraf, om ej på föreställningen af det verkligt goda vi gjort eller underlåtit? Jag förstår med *verkligt godt*, det som i sina följder är sådant, eller åtminstone på hvars följder såsom *välgörande för menskligheten*, affigten grundar sig. Men om så förhåller sig, är det då ej fråga i moralen om gerningarnes följder för menniskovälet? Kunne vi skilja själfva blotta förbindelsen til en god gerning ifrån den nödvändiga affigten på dess verkan? Skulle, utom vigten af en gernings följder för menskligheten, den kunna åligga oss

un.

under vilkor af eget bifall eller egna förebråelser? Och om undvikandet af dessa förebråelser, om njutningen af detta bifall, utgör högsta villkoret för all mänsklig sällhet, har då ej lycksaligheten sin vissa yttersta princip, och sit verkligen afgjorda begrepp?

Autor inlåter sig ej i allt detta; men det är likväl allt detta hvaremot hans system är förnämligast vänt. Han visar, som vi sett, at då man för at verkligen finna *pligt*, måste i pligt-begreppet uppfatta til en viss *allmenhet* och *nödvändighet*, och då dessa icke kunna gifvas af någon erfarenhet, utan höra ensamt til det rena förnuftet såsom helt och hållit oafhængigt deraf, så kan också ingen pligt hvarken kännas af erfarenheten eller grundas deruppå. Har nu all pligt sin grund i det rena förnuftet, afskildt från erfarenheten och alla dess affigter; så bjudes också, efter hans påstående, hvarje pligt af detta rena förnuft, blott och endast för dess (förnuftets) egen rättighet skull, icke såsom et medel til någon mänsklig fördel, hvarmed förnuftet, i sin renhet från all sinlig erfarenhet, har aldeles ingen gemenskap. Pligt har således likasom ingen grund i erfarenheten, intet heller något ändamål af mänskligt väl. Ja den har så litet något sådant ändamål, at den skulle vara, efter Autors påstående, likaså visst *pligt*, och ålägga oss likaså obestridelig lydnad, om den ock stridde emot hela vår natur-inrättning. Det goda i gerningarne ligger i stöd häraf, och som Autor tydeligen och oftare erinrar, icke i någon välgörande affigt, ehuru starkt den må yrkas af samvetet och mennisko-kärleken, eller med hvad offer af våra egna fördelar den må vara beledsagad, utan blott och endast i den blindt lydande undergifvenheten för en abstrakt förnufts-maxim utan allt

slags jordiskt ändamål. Sådant är hos Autor det väfendliga af Pligt. Dets definition är, *en gerning af blott agtning för lag*, utan allt afseende på följderna.

Se här hvarom jag tror at fråga således egentligen uppstår. Den förbindelse man känner inom sig själf til vissa gerningar, hvaruppå grundas den? På lagmyndigheten af en abstrakt tanke-formel, utan allt ändamål för mennisko-lefnaden? eller på begreppet om gerningens rättighet och nytta för menniskovälet, jemte nödvändigheten at för sit eget finnes tilfredsställelse bidra till det? Har den förnufts-rättigheten en abstrakt och utan allt annat afseende, til sin enda rätta synpunkt? eller har den framför denna, åtminstone jemte denna, mennisko-behovet så väl af gerningens följder, som af tilfredsställelsen at uppnå dem? — Vidare: en lag för menkligheten och dets verksamhet, kan den vara utan ändamål af ordning och sällhet? Om den kan vara, och som Autor påstår, verkligen är, af denna natur, hvar är förbindelsen, det vill säga nödvändigheten at lyda den i afseende på dets blotta tankerättighet, för oss, som icke äro blott Tanke, och som hafva, ännu andra nödvändiga ändamål? Öfverensstämmer den åter på det fullkomligaste med mennisko-välet, med vårt behof af ordning och sällhet, leder hvart enda af dets bud osvikligen til detta ändamål, hvarföre skulle den lydas blott som et abstrakt förnufts-bud, icke snarare som en förnufts-lag til väl? Hvarföre skulle allt afseende på gerningens följder uteslutas från lydnadsförbindelsen? Grundas den ej snarare helt och hållet på behofvet af dessa följder och på sinnes-nödvändigheten at söka dem? Kan då afslutningen på följderna skiljas så aldeles ifrån den moraliska

liska förbindelsen til en gerning, at de hafva med hyarannan ingen gemenskap?

Må det vara mig tillåtit at häröfver yttra mig med något större utförlighet. Det är sant at man kan i tanken åtskilja detta *bör* som förbinder til en gerning, ifrån sjelfva gerningen och dess materiella följder til väl. Et annat är en god gernings nytta för menskligheten, til exempel den hjälp jag lämnar en behöfvande; annat åter det som förbinder mig at öfva hjälpsamhet. Det ena ligger helt och hållit i den utvertes verkningen, det andra i sjelfva sinnet hos mig såsom görande. Ingen ting är begripligare. Men hvar uppå detta hemliga *bör* inom sinnet nu också må grunda sig, så frågar jag först och främst, är det ej alltid och allestädes förbindelsen til en gerning god och nyttig för menskligheten? Jag åberopar mig här ännu blotta erfarenheten och frågar om man nånsin känner sig förbunden til andra gerningar? Nu säger jag: förbindelsen til en sådan gerning kan, det är sant, tänkas åtskild ifrån gerningen, efter denna är en yttre verkning och den förra et tanke-begrepp eller sinneskänsla: dertil pekar jag ej. Men männe affigten til det väl som deraf skall följa, derföre ligges utom sjelfva gränserna af förbindelsen? Stå de ej nödvändigt tilbopa i menniskosinnet? Och när jag tillstår mig förbunden at hjälpa en behöfvande, är det ej just til effecten af gerningen, den lidandes räddning, til hans glädje och njutning deraf, som jag känner förbindelsen at bidraga. All förbindelse är då, at jag så må tala, sammanväxt med en affigt på mennisko-sällheten, fastän den kan genom metaphysisk finhet tänkas åtskild, icke allenast från *gerningen*, utan ock från *affigten* dertil, eller såsom *nödvändigheten* at hafva denna *affigt*.

Så länge pligter ideligen befalla gerningar för den menckliga fällheten (inga andra) och samvetet som straffar oss för brott deremot, alltid föreställer oss dervid såsom skulden til vår egen eller andras olycka, (merendels begge tilhopa) så länge skall alltid förbindelsen til goda gerningar, förenas med affigten på deras verkan, och bestå i *nödvändigheten at hafva denna affigt*. Den metaphysik som säger annat än detta, är metaphysik i ganska stark bemerkelse.

Kan nu detta förenas med Kants fæde-systeme? Nej, förgäfvess skulle jag smickra mig dermed. Gerningen har der ingen affigt vänd åt *väl*, utan åt metaphysiken. Förbindelsen ålägger ej at verka til ändamålet af sin eller andras fällhet; den ålägger blott lydnaden för en abstrakt förnuftsformel, som enligt påstående, icke har minsta afseende på människolefnadens behof; som, det är sant, icke dess mindre befaller *gerningar*, men väl förståendes, gerningar utan affigt och ändamål.

Jag har deremot fökt visa at all förbindelse är förenad med någon affigt på människoväl, eget eller andras. Mig synes som åberopandet af hvars och ens erfarenhet, borde häri göra nog til öfvertygelse, om just ej nog til fullständigt bevis. Erfarenheten, jag medger det, låter ofta ganska olika förklara sig; men om likväl detta fätt at se pligterna ligger i daningen af hvart enda mennisko-finne; om ingen dödlig finnes, som icke tror sig förbunden til det goda han gör, just för detta godas skull; skulle ej denna allmenna öfverensstämmelse kunna sättas i ställe för en bevisning, ofta långt svikligare genom sjelfva sin fina djupsinlighet? Om vi nu blott lyckades at uppföka orsaken til sjelfva förbindelsen, det vill säga til nödvändigheten at hafva med våra gerningar denna affigt

på

på andras väl eller vårt eget, så synes mig som pligternas grund vore derigenom funnen, och som detta hemliga *bör* hvilket ålägger oss dem, föga behöfde någon vidlöftigare förklaring.

Visserligen hafva vi ej, hvarken et stort eller fvärt fleg at göra til denna upptäckt. Om naturen först och främst icke, som Autor påstår, fatt förnuftet hos oss utom alt förhållande til hela vår öfriga varrelse; om åtminstone dess lagar, vare sig med eller utan affigt på lefnadens fördelar, likväl visa oss hvad oss tilhör at göra för detta ändamål; om hon dernäst gifvit oss kärleken til oss sjelfva, för at nödvändigt vilja ordningen af egen sällhet när vi rätt begrippe des vigt, och välviljan för at finna icke blott rätthet, utan äfven njutning i andras väl; så frågar jag: skulle vi kunna handla stridigt emot alla dessa, utan at nedstiga til en pinsam oenlighet med vår egen naturs rätthet? Utan at blifva medvetande förstörare af vår egen sällhet, sjelfdömde åverkare på andras? Ändteligen, utan at genom alt detta sätta oss i misstning af det sinnesbifall, som utgör vår högsta lyckfahighet, i sit rätta förstånd tagen, och som altid grundas på rättheten af vår verksamhet til våra ovilkorliga ändamål?

Detta, jag tillstår det, är ännu blott en slags utläggning af vår moraliska förbindelsegrund, och ingen riktigt metaphysisk bestämmelse deraf. Men en metaphysik som ej inkränker sig at närmare utreda denna, utan vänder oss tvertom bort derifrån til en helt annan, kan den möjeligen vara lika så sann och pålitlig, som i öfrigt djupsinig och beundransvärd? Ehuru litet grunddjup deremot nyss anförda förklaring också må synas, ligger likväl ej deri det enda sanna ursprunget til detta *bör* som utgör moralisk förbindelse? — *Moralisk*, icke derföre at den vänder oss från alla

ändamål til en abstract maxim, utan derföre at den vänder ofs mot et högre ändamål än den blott själfnjutande djurlighetens, och derföre at den förenar vårt väl med andras i en gemensam synpunkt. Har all moralisk pligt, det vill säga alt sinnestvång til gerning, någon annan grund än denna anförda, eller det som vore ännu förundransvärdare, någon helt stridig deremot? Skulle ej den rätta grunden til våra pligter vara just den som antingen förmår hvar dödlig at i agttaga dem, eller lämnar, när de försummas, hos hvar dödlig förebräelsens tagg kvar i hans lidande sinne? Men detta lidande, har det sin grund i något annat än i föreställningen af det goda vi försummat för ofs själfva och andra, eller det onda vi förorsakat? Ty själfva denna smertande förnedring under vår naturs rättighet och godhet som vi dervid röne och som utgör, at jag så må tala, vårt innersta lidande, uppkommer den nånsin utan i sammanhang med dessa föreställningar, och efter den grad som de afmåla för ofs följderna af vårt elaka förhållande? En sådan känsla, förenad med den dagliga erfarenheten af menklighetens tusende olyckor och vidrigheter, visar den ofs ej på en gång pligternas invertes och utvertes nödvändighet? Jag frågar nu: kan man känna sina pligter, såsom pligter, utan vettskap hvarföre de äro det? Och kan då et system efter sexti secler upfunnit, som ändteligen lär ofs at de hafva intet ändamål i erfarenheten, intet afseende på menklighetens sällhet eller olycka, utan blott och ensamt på en nyss upptäckt förnufts-formel, möjligen vara det rätta och sanna? Jag hänskjuter detta til det allmenna förnuftets afgörande i Samtiden eller bland Efterkommande.

Visseligen hafva gerningarne en begrepps-rättighet, som ligger i förnuftets lagar; men är ej den

na nödvändigt, antingen en följd af, eller åtminstone en motfvarighet til en annan materiel rättighet som ligger i deras förhållande til natur-ändamålet? Hvilkendera rättheten är den förbindande? Eller böra de åtminstone ej begge förenas i pliktbegreppen? Har ej naturen tydeligen dragit omsorg för denna förening derigenom at hon gifvit menniskan jemte *förnuftet* äfven *sällhetsbegäret* och *välviljan*: det förre för at vara rätthetens regel; de begge senare för at vara dess ämne? At då utsluta hufvudämnet ifrån pligternas ändamål är det ej at kasta bortt saken, och behålla endast den tomma tankeformen?

Man må ej tro at jag håller detta föregående för en grundelig vederläggning. Jag vet nog at det ej är så den måste företagas och at en skarp-sinnig metaphysik vederlägges af intet annat än en skarp-sinnigare. Det hör ej til detta ställe, och är kanske ej i min förmåga at så djupt från grunden upphälfva detta mörka ämne. Men jag ville kunna, jag tillstår det, åtminstone gifva några viktiga anledningar til närmare underfökning.

När man betraktar sörheten, godheten af naturens synbara ändamål, varelsernas sällhet, (et ändamål hvarmed hela dess inrättning intil i sina minsta delar så tydeligen instämmer) borde man väl i sanning, knappast kunna falla på den tanken, at förnufts-lagarne för de meniskliga gerningarne icke skulle syfta til samma ändamål, icke hafva den meniskliga lefnadens jemvel utvertes fördelar til ögonmerke. Emedlertid, jag tillstår det, saknar den motsatta meningen icke derföre all slags anledning. Ty det är oförnekeligt at när man vid uppfyllandet af någon moralisk plikt, med

med uppmärksamhet undersöker sitt eget sinne, känner man dervid lika som en hemlig aning, eller et slags medvetande, om något annat ännu högre ändamål för gerningarne än blott och enbart den fysiska effecten deraf. Man skiljer verkligen ofast med temmelig tydelighet det egentligen rätta i gerningen från det nyttiga som för oss sjelfva eller andra derigenom uppkommer: til ex. rättheten at ej bryta sina löften, ej bedraga någon, ifrån den utvertes fördelen som deraf följer ömsesidigt, för både den som emottagit löftet och den som uppfyller det. Redan i blotta åtföljden af denna rätthet röner man en naturs-förträffelighet, som ofta synes oss af långt viktigare värde, än sjelfva verkningen deraf til vårt eget eller andras bästa. Hela frågan tyckes då hvälfva derpå: huruvida förnufts-rättheten är *ensam* de moraliska pligternas ändamål, eller huruvida den måste vara förenad med det utvertes ändamålet af menklighetens bestånd och väl?

Undersöke vi nu til en början hvari hon egentligen består denna rätthet, som synes oss af et så högt värde, så hafve vi blott val emellan tvenne förklaringar. Antingen är den en blott ren förnufts rigtighet, utan annat föremål än sig sjelf, eller är den verkligen en rätthet för människoväl. At detta senare deraf följer, är otvifvelaktigt; men huru vida det derföre utgör dels ändamål, huru vida det följer såsom någon med det menniskliga förnuftet åsyftad verkning, lämnom detta ännu oafgjordt. Ställem frågan blott och endast sålunda: När vi känne oss inwertes bundne vid denna rätthet, och då vi efter vår egen inwertes erfarenhet undersöke grunden til sinnestvånget at följa den, hvaraf uppkommer då detta sinnestvång enligt vårt eget medvetande? Af blotta förnuftsrighteten ensam? eller tillika med den

denna af dess välgörande användning? Denna frågas upplösning afgör rätt mycket; ty låtom oss för ingen del tro at naturen bedrar oss i medvetandet af vår förbindelse-grund, och at det är af metaphysiken som vi först och endast kunna erfara den.

Jag har i fanning en svår stig at framtränga; min förefats är at undvika finheter, och det är ej lätt i dessa ämnen, at dem förutan utreda sig. Se här likväl hvad jag tror kunna sägas tjealigast til detta dubbla ändamål.

Mig synes som vissa moraliska gerningar verkligen vore til deras omedelbara följder så obetydliga för andras väl, och ofta derjemte så rakt stridande mot den görandes, at intet annat ändamål än blott rättighetens medvetande tyckes kunna vara dertil den verkliga driffjädren. Sådan är til exempel den, at sjelf i behof, betala en okänd skuld til en rik som hvarken vet af, eller behöfver den. — Vid andra tilfällen åter, synes mig som pligtbudens följder, vore tvertom af den högst viktiga natur, at man borde vara förnedrad under menkligheten, för at ej hafva just dem til gerningens högsta ändamål. Sådan vore til exempel, frälsningen af et nödtäldt fädernesland, i fall den händelsevis berodde af någon enskild mans förhållande, eller försvaret af en oskyldig människans lif och välfärd, när och hvarest de af orättvisan hotades. Enligt alt hvad vi således genom vår egen invertes erfarenhet kunna förnimma, angående naturen af våra moraliska förbindelser, tyckas de ömfevis härleda sig, stundom mera från blotta rättheten, stundom åter mera från följdernes vikt för människovälet. Jag slutar deraf at våra moraliska pligter hafva i grunden altid et dubbelt ändamål, hvaraf det ena eller andra efter tillfällets vikt behåller företrädet i vårt omdöme: *förnufts-*
rätt-

rättheten, såsom et sublimt människovärde, och *följ-*
 derna såsom et systemål hvarpå affigten stundom
 förutfattar en annan icke mindre naturs-förträffe-
 lighet, än sjelfva förnuftsgåfvan: denne andra är
välviljan.

Jag har nämnt detta af den moderna Philoso-
 phien nästan föraktade ord, och jag vet hvad man
 skall invända. Välviljan, skall man säga, hvad är
 den i sig sjelf, annat än en tillfällig rörelse af from-
 het, medlidande, godhjärtighet, olika hos menni-
 skor efter kroppslynnet; som i följd deraf väl kan
 blifva en naturlig driffjäder til vissa goda gernin-
 gar, men har ingen ting gemensamt med morali-
 teten hvilken måste innehålla sjelfva regeln för ger-
 ningarne. Denna fordrar en fastare grund, lik-
 ställig hos alla, och kan derföre blott ökas i den
 enda förnuftsgåfvan. Dets rätthet är då också den
 enda verkliga grunden för all moralisk förbin-
 delse.

Vi stå således här in på hufvudfrågan, och hålla,
 at jag så må tala, knuten deraf i händerna. Lå-
 tom oss se til huru vi kunna lyckas at upplösa
 den. Frågan angår at bestämma moralitetens be-
 grepp, och derefter dets vidd. Ty derigenom lä-
 ter endast utreda sig huru vida förnuftet är ger-
 ningarnes enda moraliska princip, eller huru vi-
 da vi derutöfver ännu hafva någon annan.

Moralitetens begrepp är lätt at afgöra. Det är
 omöjligt at den skulle kunna bestå i något annat
 än i *enligheten af vårt förhållande, emot oss sjelfva*
och andra, med de väsendliga egenskaper hos män-
niskan, som utgöra hennes naturs förträfflighet. Hvil-
 ken eller hvilka dessa egenskaper nu må vara, lå
 får regeln för våra gerningar dermed en lika vidd,
 det vill säga: den blir et uttryck af deras fordrin-
 gar. Utgöres vår naturs förträfflighet väsendtli-
 gen,

gen, ursprungeligen blott och ensam af förnufts-
gäfvän, så sträcker moraliteten sig icke utom blot-
ta förnuftsriktigheten, och denna ensam är förbin-
dande, äfven utan allt afseende på föremål i er-
farenheten, (så långt nemligen som *den bevisligen*
ej grundar sig derpå). Utgöres åter vår naturs
förträffelighet väsendtligen, ursprungeligen, af nå-
gon ännu tillagd annan egenskap, så måste mora-
liteten utvidgas äfven til dess fordringar; denna
andra egenskap blir en regel för gerningarne jem-
te förnuftet eller lika så väl som det; och om
den har i medvarellers väl sitt oförnekliga syfte-
mål, så få de gerningar den ålägger, derigenom
nödvändigt sina ändamål i människolefnaden, lika-
som de skulle få den i hvilken krets af yttre verk-
samhet, hvori naturen ställt varellers begåfvade med
denna egenskap.

Nu frågar jag: detta deltagande i andras säll-
het eller olycka, detta begär til deras väl, som
hos hvar dödlig röjer sig, så snart det ej förqväfvades
af egna sinliga begär, (och sådant händer äfven
helfva förnuftet) har det någon fast grund, något
oföränderligt ursprung i mennisko-sinnet, eller be-
ror det helt och hållet af en tillfällig characters be-
skaffenhet? Autor antager det senare, och hans
system fordrar det.

Men om Autor — man förlåte min förmäten-
het — om Autor häri felade? Om välviljan i sitt
fanna förstånd tagen, verkligen bestode i något
annat än endast i en kroppsdaning lätttrörlig för
intryck af synbart eller tänkbart lidande? Om den
utgör en väsendtlig egenskap hos människan; et
inifrån verkande, icke utifrån härkommit begär til
medvarellers lycksalighet, oåtskiljeligen förenadt
med alla ändliga, efter begrepp verkande varell-
ser, och derföre hos dem lika ursprungeligt med

sjelfva förnuftet? — Skulle ej då deraf följa at moralitetens begrepp måste nödvändigt utträckas något längre än til blotta förnufts-lagarne? at regeln för gerningarne måste omfatta äfven välviljans fordringar? (icke derföre blinda, begrepps-lösa, skillda ifrån förnuftet eller stridiga dermed) at alla så kallade *pligter emot andra*, singe derigenom ändamål i menniskolefnaden, eller i hvilken yttre krets af verksamhet hvari förnuftiga varrelset må besinna sig? at ändteligen *förnufts-rättheten*, i följd deraf, intet blir annat än *wälviljans*, *godhetens ordning*? och at dets förbindande, kärnske bättre sagt, förmående kraft, måste härledas icke ensamt från förnuftets fordringar, utan från enlighetens nödvändighet med begge dessa hos menniskan väsendtliga egenskaper?

Beviset at välviljan är i mennisko-naturen en verkeligen så beskaffad egenskap, borde nu följa. Jag är vis på det icke gifves någon filosofisk fanning antagelig af en strängare bevisning: Den torde också finna sitt rum någonstädes. Här skulle den blott leda til en vidlöftighet som aflägsnade mig från mitt egentliga ändamål, det, at väcka pröfningen, icke at vederlägga. Til detta närvarande ändamål tjena följande få anmärkningar, som jag förmodar, tilräckligen:

1:o Föreنا det kallaste hjerta och det tanklösa hufvud; afdrag blott det kanske rådande begäret til egna sinliga fördelar: det skall alltid återstå en benägenhet, en vilja til medvarellers väl, en ganska sjelftydlig afsky för egennytta, orättvisa, förtryck, så snart de af andra emot likar utöfvas. Denna benägenhet och denna afsky, hafva de hos en sådan menniska deras grund i någon blödighet eller någon blott förnuftsfordran? Visserligen ej. Den starka sinneskylen är icke blödig, och förnuft

tet behöfver mycken odling för at känna sina fordringar åtskillde från all tillämpning på menniskolefnaden? — 2:o Är det antingen genom godhjetenhetens hugskott, eller blotta tanken på den metaphysiska rättigheten; som de kunnat gifvas dessa menniskoslägtets odödlige välgärningsmän, hvilkas hela lefnad varit en öfverlagd och beständig uppoffring åt andras väl? Om vi sätter til grund för detta ädla förhållande den inifrån härledde känslan af blotta förnuftsvärdigheten, (hvilken Kant tillåter at antaga) hvarföre skulle vi förneka, den ej heller utifrån uppkomna och ej mindre sublima känslan af värdigheten såsom menniskoslägtets välgörare? — 3:o Om det mildaste, det mest medlidande sinne öfvervinner sin egen smerta för at hårdt straffa en brotslig den han kunde skona, så snart menniskors trygghet och väl olyckligtvis fordrå detta förgeliga exempel; månne det sker, också detta, af samma blödiga, godhjetenhet? Eller månne af en blott förnuftsriktighet tom på ändamål, hvilken säkert ej skulle förmå et sinne af denna art at trycka et hår från hufvudet på någon deraf lidande varelse? Menniskoväl, allment menniskoväl, i dess ädlaste och ursprungligaste begär, se der enda grunden dertil, visst icke den fromma blödigheten och ännu mindre metaphysiken. — 4:o Det finnes, jag nekar ej dertil, vissa så kallade sinnes-egenskaper, hvilka kunna bero af en finare eller hårdare kroppsdaning, och således vara olika hos olika menniskor. Men i hela denna olikhet af *Tänke- och Känslö-förmågenheter*, finnes det ej också ojäfaktigt hos alla dödlige en viss princip til hvaradera, en viss fast och varaktig grund, som icke beror af kroppsdanings föränderlighet, men som svarar ursprungeligen deremot, och som är den samma hos alla, fast ej til graden af dess uttryck,

(ty denna beror af organisationen) dock til väfendtligheten? Snillet, minnet, qvickheten äro således olika hos människor; men det egentliga förnuftet är det samma hos alla. Fromheten, medlidandet, blödigheten äro föränderlige efter kroppslynnets; men välviljan, godheten (i deras rätta mening förstådda) äro från människonaturen oåtskiljelige. Man må lika få litet förblanda dessa med et lättördare finnes affecter, som förnuftet med et qvickare snilles liflighet. Geniet och fromheten, kunna finnas och ej finnas: förnuftsgåfvan och välviljan utgöra väfendtliga egenskaper af mennisko-finnet, och dels tvenne sammanfattande grundförmögenheter. Om dessa anmärkningar icke ovederfägligen bevisa en välvilja i människofinnet, åtskild ifrån kroppslynnets, torde de åtminstone böra gälla framför det obevifta förnekandet deraf.

Man skall invända emot alt detta, at godheten, välviljan, om de än ursprungligen finnas hos människan och hos alla varelses af högre ordningar, utgöra de likväl til deras natur blotta känslor, eller en vis blind böjelse, som behöfver förnuftets öga för at ej förvilla sig, och at regeln för våra moraliska pligter således altid blir liggande i förnuftet. Jag svarar dertil at om så än vore, behålla dessa pligter likväl altid deras ändamål i människolefnaden, så snart välviljan är en i människonaturen ursprungelig egenskap, med hvilken enligheten af hennes verklighet nödvändigt måste förutsättas til moralitet. Och detta är hufvudsaken. Hvem har för öfrigt någonsin påstått at välviljan vore i utöfningen åtskiljelig från förnuftslynnen af människors rätta väl, rätta sällhet? Är det för at ej biträda hvarandra som naturen förenat begge dessa egenskaper? Men hvad jag tror kunna påstå, och
 hvad

hvad förmodeligen ingen metaphysik någon skall lyckas at vederlägga, det är at moraliteten hos människan, och med den, hennes moraliska gerningsordning, utsträcker sig mycket längre än til blotta förnuftsrigtigheten. Denna, huru långt når den? Jo, endast til den stränga rättvisans lagar. Och sjelfva dessa? Efter Kants system, endast til underlåtandet at skada; ty, det synes mig en uppenbar omöjlighet at man af någon allmen regel, med utslutten affigt på människoväl skulle kunna föras längre än til at blott ej strida deremot. Men är detta nog til naturens ändamål? nog för människovärdet? At, äfven af princip, icke vara skadedjur, är det nog til moralitet? — Gör deremot som naturen: lägg välviljan til förnuftet; då skall ni finna huru den moraliska gerningsordningen för hvar enda människa, utvidgar sig til fullkomlig enlighet med det allmenna synbara natur-ändamålet, varellernas väl; icke blott genom underlåtande rättvisa, utan äfven genom positiv verksamhet til inbördes lyckfahet. Ni skall då se huru godheten ligger til grund för alt, och huru det alltid är hon, styrd af förnuftet i den stränga rättvisans uppfyllande, och lämnande dess fordringar långt bakom sig i välgörandets utförelse. Ni skall då se födas ibland människorna, vänskapen, troheten, tackfaheten, förlåtelsen, alla dessa, (at jag så må kalla dem) öfverförnuftiga dygder, ända upp til det högsta, alt uppoffrande ädelmod; dygder, som skulle göra jorden til en himmel om de från så många håll icke uppvägdas af rättvisans saknad, men som äfven under saknaden deraf, åtminstone göra hennes lindring och tröst. Alla dessa tankefäst som så oomäteligen upphöja människan öfver den djurliga sjelfnjutande egenheten och gifva åt hvars och ens verksamhet en direct vändning åt medvarellers allmenna

väl och sällhet, (detta är moralitet,) alla dessa tankefätt säger jag, kunna til deras nytta väl af förnuftet begripas, men aldrig fattas til deras väfendtlighet, aldrig ingå i dess fordringar, aldrig af förnuftet åläggas, ännu mindre verkas och uppkomma. Deras princip är helt annan: det är godheten. Denna ensam ger ämne åt hela den menckliga verksamheten i dess förhållande til andra. Förnuftet ger blott regeln, och det ändå endast til en viss gräns, eller så långt som rättvisans ovilkorliga fordringar (förnuftslagarne för gemensamt bestånd) sträcka sig. I allt hvad som öfverskrider dessa fordringar, ger åter godheten sig sjelf, helt ensam både ämne och regel.

Et inkast bör här upptagas. Man kunde säga: lät vara at välviljan såsom en grundprincip finnes i mennisko-naturen; men dess utveckling, dess verksamhet, beror visserligen ganska mycket af kroppsdaning, tillfälliga passioner, mer eller mindre trängande behof som kunna motsäga, må hända aldeles förqväfva den. Huru vill man då bygga en moralisk lag på en så vaklande princip? Huru vill man göra til en *kännedom's grund* för de menckliga pligterne en viss benägenhet för andras väl, antingen större eller mindre, som just derigenom tyckas böra gifva åt olika sinnen olika förskrifter? Huru, til *förbindande grund*, en känsla som kan genom oändligt många orsaker förminskas och qväfvas? Lägg til, at om man ändtligen måste tilstå at vissa pligter verkligen tyckas äga en starkare grund i mencklighetens ovilkorliga behof, än i någon slags förnuftslag, så gifvas åter andra hvilka af ingens väl eller lidande omedelbarligen åläggas, och hvilkas enda förbindande grund tyckes vara blotta medvetandet af deras rätthet. Det är svårt at

at härleda dessa senare ifrån välviljan, och svårt at för moralen antaga en dubbel princip.

Jag skall svara först til den senare punkten. Det bör icke vara svårt at antaga någon sanning som har sin fullkomliga grund, skulle den också stå med det ena eller andra systemet mindre väl tilhopa. Om det gifves inom kretsen af själfva den stränga rättvisans föreskrifter vissa pligter, til hvilkas uppfyllande vi tydeligen drifvas långt mindre i afseende på blotta förnuftsrigtigheten deraf, än på deras nödvändighet för människoväl, och om just dessa pligter alltid äro de viktigaste, de mest trängande, så bevisar sådant, tyckes mig, klärligen, at det icke är blotta förnuftet som af egen grund bjuder dem; at dess allmenna ordningslag endast ger en dubbel styrka deråt; at välviljan ensam är hos hvar dödlig deras rätta, deras egentliga princip; at denna princip således verkligen är til, och at det derföre vore högst orätt at utesluta eller förneka den. — Om åter några pligter af oss uppfyllas blott och ensamt för rätthetens skull, och utan at de tyckas äga minsta merkbara sammanhang med någons väl eller lidande, månne deraf följer at de icke höra til vilkoren för människolefnadens bättre skick, och at de icke, lika som de förra, kunna hafva deras bjudande grund i en upplyst välviljas föreskrifter? Man stanne blott ej vid välgörandets individuella föremål; man upphöje sig til den högre allmenna välviljan, som omfattar hela samhällets bestånd och förkofran, hela människosläktets trygghet och väl, och man skall då med lätthet finna at ingen pligt gifves, så litet den omedelbarligen tyckes afvända någons lidande, eller befordra någons sällhet, som likväl icke har sin rätta grund i en upplyst välviljas omsorg, hvars föremål icke är blott enskildtas tillfä-

liga njutning, utan äfven lika få mycket den allmänna ordning som befordrar och tryggar den. Man skall då finna, säger jag, huru all *Rätt*, så blott och ensamt förnuftsrigtig, så motstridande emot den enskilda välviljan, den också någon gång tyckes vara, likväl til hela sin skönhet uppstår från denna enda grund, och utgör, som jag ofvanföre yttrat mig, i dess rätta förstånd icke annat än *godhetens ordning*.

Hvad således angår den svårighet som skulle uppkomma af dubbla principers antagande, då fömlige pligter skulle härledas från förnuftet, andra från välviljan, så finnes den ej. Välviljan, enskild eller allmen, ger grund åt alla pligter. Förnuftet så långt det behöfver rådfrågas, ger deråt ordning och regel. Dess gräns är den inbördes rättvisan. Välviljan sträcker sig längre, upp til den högsta själförgätenhet. Begge tillsammans utgöra en gerningsordning, svarande emot naturens stora synbara ändamål: varellernas allmänna lycksalighet. Enligheten med välviljan och förnuftet, dessa begge menniskonaturens förträffligheter, aldrig uraktlåten i dess oundgängliga fordringar utan invertes blygd och förebräelse, aldrig följd i hvad som öfverkrider dessa ovilkorliga fordringar, utan invertes bifall och finnesglädje; se der förbindelsegrunden. Denna korta metaphysik förleder, är enkel och begriplig: Den synes mig, om jag förs säga det, utan mörker, och utan behof af finheter. Kan hända skall man efter långa omvägar, en dag ändteligen nödgas stanna dervid.

Men ännu återstår at möta det första hufvudsakliga inkastet om välviljans vaklande natur, såsom princip för våra moraliska gerningar, då den nemligen, dels genom själfva kroppsdaningens olikhet

het kunde til olika grad låta känna sig hos menniskor, dels genom passioner och behof mer eller mindre förqvävas. Detta må vara, men man svare mig: Äro då ej förståndsgåfvans grader, hos olika menniskor, ännu mera skiljaktiga än välviljans? Hufvudfrågan är egentligen huruvida af den senare som af den förra, någon fast och oföränderlig grundprincip finnes hos menniskorna, och huruvida denna, såsom en blott böjelse eller benägenhet, kan blifva en förbindande regel. Jag har redan besvarat den ena punkten af denna fråga: til den andra torde det vara tillräckligt svaradt, at all grundbenägenhet hos varellser, medvetande genom förnuftet och erfarenheten af dess rätthet och förträfflighet, måste just derigenom blifva en ovilkorlig regel för deras verksamhet. Både förnuftet och välviljan kunna hos dem yttra sig på et trögare eller lifligare sätt; den ena och andra kan vid hundrade tillfällen motstridas och nerqvävas: men det gör nog at begge finnas, och finnas alltid i tillräckligt mått, för at gifva, af det rätta i gerningarne, et outplånligt ideal åt menniskorna, och för at hos dem underhålla et ständigt medvetande af deras afvikelser. För verkställigheten gör detta tilfyllest. Så snart åter det blott ankommer på at philosophera och at göra systemer för den lärda världen, då synes mig principen ligkiltig, endast den är fann; blott skulle jag senast känna mig benägen at antaga en sådan, som beröfvade pligterna alt ändamål i menniskolefnaden; ty den lärda världens satser böra dock åtminstone kunna, genom upprepade förklaringar, blifva de olärdas rättessnöre, annars vore filosofien såfång och onyttig; men jag vet ej om man nånsin skulle kunna intala menniskorna at de pligter som dem åläggas, hafva, såsom sådana, intet afseende på deras eller medvarel-

fers väl; jag vet ej ens om det vore nyttigt att intala dem det. För en riktigt slutbunden filosof, gifves likväl, jag är derom öfvertygad, intet medel att undvika denna slutföljd, så länge principen för våra moraliska gerningar inskränkes inom blotta förnuftsgåfvan. Det är blott genom efterföljd af naturens tydeliga anvisning, genom antagande hos människan af et ursprungeligt, et til hennes fullkomlighet hörande sällhetsbegär som omfattar andras väl, och gör derigenom andras ändamål til våra egna, — det är blott på sådant sätt, säger jag, som våra pligter kunna få, också enligt system, det ändamål i människolefnaden, som de verkligen hafva, enligt hvars och ens eget medvetande. Man har orätt att anse denna princip för osäker och vaklande. Hvar dödlig, äfven den minst tänkande, den minst fromsinnade, röner visserligen genom egen erfarenhet hvad til lefnadens trygghet och sällhet ovilkorligen fordras, och skall i anseende til andra, alltid mycket hellre bidraga dertil än beröfva dem det. På detta kan med visshet räknas, och detta just är det vigtiga. Egennyttans frestelser, passionens hänförelser kunna stund från stund förblinda omdömet och til en viss grad vanställa människo-naturen, men de förmå ej omskapa den. Principen til godhet är qvar, fast än öfverväldigad, och den uppvaknande förebrälsen bevisar det. Om denna princip ej är hos alla nog verklig, nog lifaktig, att föra dem til dessa hjeltomodiga offer åt andras väl, som utgöra den moraliska ordningens högsta skönhet; är den likväl hos alla stark nog, för att aldrig utan egen bestraffning tillåta någon att uppoffra andra åt sina fördelar; och den blir derigenom tilräcklig att åtminstone motverka möjligheten af den moraliska ordningens totala förgätenhet. Förnuftsgåfvan ensam,
med

med all sin skarpsinnighet, kan hon uträtta mera? och skulle hon ens kunna förmå så mycket, om moralitetens grund verkligen intet vore annat än en abstrakt tankerättighet, utan föremål i människolefnaden, och utan motsvarande verksamhets-princip i människo-sinnet? En verksamhets-princip icke derföre blind, utan medvetande af sig sjelf och sin egen förträfflighet, undergifven förnuftets allmänna regler, så långt de sträcka sig, men blott såsom regler för dess ändamål; och någon gång, til människoläget ära och sällhet, öfverskridande dem, ända til gränsen af den yttersta sjelfförskelle?

Man må nu bäst man gitter stämpla denna nödvändiga grundhållt af människo-naturen, och af all ändeligt förnuftig natur, äfven i dess ädlaste verkningar, med de nästan förakteliga namnen af *fromhet, medlidande, naturlig godhjärtighet, o. f. v.* Man må finna dess grund i kroppslignen, characters-beskaffenheten, ja til ock med i en blott djurlig sympathi: Man må ändteligen derifrån härleda, om det låter göra sig, alla vänskapens, trohetens, tacksamhetens, förlåtsamhetens, ädelmodets, sanningens, ordningsnitets, frihetsnitets, människokärlekens och fosterlandskärlekens sublima uppoffringar, hvilka alla hafva välviljan til ursprung och medvarefers lycksalighet til deras tydeliga ändamål: alt detta kan behöfvas för syftet. Det kan fullkomligen tjena at från moraliteten utesluta välviljan med alla hennes ändamål, och at inskränka sedenaturen inom det enda så kallade *rena förnuftets* abstrakta maximer, hvilka påstås ej hafva några ändamål. Men antingen bedrar mig et långt eftersinande, eller felas något i denna filosofi, och just det *något*, hvaraf den upptäckta saknaden gjort at så många systemer fallit;

lit: — Sanningen. Man förlåte min driftighet; men sådan är ännu, rätt eller felaktig, min öfvertygelse.

För at efter denna långa afvikning ändteligen återkomma til den abstrakta rättheten, hvarom jag började at tala, och som tycks i åtskilliga gerningsbud, vara sjelf sit enda systemål, så se här hvad jag, i anledning af det redan sagda, tänker derom. Jag tror at man kan och måste göra en skillnad emellan blotta förnuftsrigtigheten, och den egenteligen sagt, moraliska rättheten. Denna senare innefattar tydeligen något mera, innebär tydeligen förnuftets användning på det högsta ändamålet för vår verksamhet: varelsernas förenade lyckfahet. Låt förnuftet, i och för sig sjelft betraktadt, ej hafva detta ändamål, men den förnuftiga varelsen måste i kraft af hela sin öfriga natur nödvändigt hafva det. Då förnuftet ej kan tänkas utan hos någon varelse, det vill säga: då det ej kan ensamt utgöra en sådan, och då hvar ändelig varelse visserligen måste tänkas både verksam och med vissa ovilkorliga ändamål för sin verksamhet, så få alla de förnuftsbud, som öfverensstämma med dessa ändamål, otvifvelaktigt genom en sådan förening, samma ändamål med sjelfva den förnuftiga varelsens. At skilja åt hvad naturen så oupplösligen förenat, at göra förnuftet til en egen särskild personlighet, med blott sin egen rätthet til systemål, och deremot hela den öfriga varelsen til ingen, med alla dess behof och ändamål, det synes mig också vara, jag kan ej undgå at säga det, en öfverdrift af förnuftsaktning, som föga instämmer hvarken med förnuftets egit medvitnande eller med naturens synbara affigter. Et förnuft som redan i sin abstrakta renhet innefattar gerningslagar, innefattar dem visserligen i

af

äfligt på någon förening med vareller, verk-
 samma til något ovillkorligt syfte; och man finne
 mig et annat högre syfte för verksamheten i
 hvad krets man också vill föka det, än allas före-
 enade utvertes och invertes lyckfahghet. Bedrar
 jag mig då således, när jag håller före, at det just
 är förnuftets tillämpning på människolefnadens all-
 menna väl, som i vår närvarande författning ut-
 gör hvad vi kalle *moralisk rätthet*, i dess objectiva
 förstånd. Maximernas abstrakta beskaffenhet, de-
 ras från sinnligheten afföndrade formler, deras be-
 hörighet för alla kretsar af förnuftiga vareller,
 hindra dem ej at vara, för alla dessa, något mer än
 blotta förnuftslagar, och at verkligen lyfta lika-
 som på sällheten i alla kretsar (ponera at flera
 gifvas än denna), äfven på *vårt närvarande väl*
 genom reglornas allmänna lämpelighet och infly-
 tande. Det är nemligen ej svårt at finna, huru
 den som blott följer en fastställd ordnings lag, fast
 af hans gerning ingen välgörande följd merkbarli-
 gen härledde sig, likväl handlar lika så visst efter
 ändamål af den mensklige lefnadens fördelar, som
 den hvilken omedelbarligen befordrar dem genom
 ädelmodiga gerningar. At vi stundom, vid åtlyd-
 naden af vissa pligtbud, tycka oss känna ingen
 annan förbindelsegrund är blotta *rättheten*, är en
 uppenbar förvillelse i vårt omdöme, som metaphy-
 siken har, (efter min tanke) stor orätt at styrka och
 underhålla. Denna förvillelse kommer deraf, at
 vi sakne vid dessa tilfällen något visst gifvit före-
 mål för vårt välgörande; at få människor upphöja
 sig til den allmänna välvilja som förutsätter tyde-
 liga begrepp om ordningens nödvändighet, och som
 i kraft deraf har den til sit föremål, icke mindre
 än vissa enskildtas väl; ändteligen äfven deraf,
 at det förnufts-rätta verkligen i och för sig sjelft
 ut-

utgör en naturs förträfflighet, som vi, jemväl för
dels egen skull, känne en värdighet at åttlyda;
men hvaraf likväl ej följer, at det hvarken är
eller bör vara vårt, eller någon samhällig varelses
enda ändamål. Jag slutar af alt detta, och som
jag tror, med temelig trygghet, at det abstrakt
rätta, hvartil vi någon gång erfare en hemlig för-
bindelse, äfven utan något tydeligt afseende på
följderne, likväl i grunden ej är annat än en rätt-
het för menniskoväl, uttryckt i någon vils allmen
regel som altid har detta väl til sit verkliga syf-
temål; men hvilken vi ömfevis följe, stundom
mindre för effectens skull när den är obetydlig,
än för värdigheten af det förnufts-rätta som tilhör
vår naturs-förträfflighet; stundom åter, mera för
följderna än för sjelfva rättthetens skull, när dessa
hafva för menniskor en stor och synbar nödvän-
dighet.

Hvad nu angår detta moraliskt rätta i sina yt-
tersta förnufts-lagar, så tror jag det vara svårt at
bättre uttrycka dessa, än Kant gjort i närvaran-
de arbete. Det är kanske omöjligt at vara i ab-
stractionen rigtigare än detta nästan aldeles öfver-
finuliga Genie. De begge maximerne: *Behandla
menschligheten hos dig sjelf och andra, altid tillika
såsom ändamål, aldrig såsom et blott medel*; —
och denna andra: *Handla altid efter någon regel
tjenlig til allmen lag*, — innefatta visserligen all
den undervisning som, i fråga om allmen rättvisa,
det upphöjdaste förnuft någonsin kan gifva åt väl-
viljan. Det är också sant, at äfven utan alt af-
seende på följderne för menschligheten, och om in-
gen sådan förbindelsegrund tillika gäfves, skulle
dessa begge maximer likväl ålägga lydnad genom
blotta förnuftsvärdet. Så långt har då min sinnli-
gare fattningsgäfva, riktigt kunnat följa flykten af
det-

detta sublima metaphysiska snille; men der stadnar den också, der är dess gräns. När den store Königsbergska Philosophen derutöfver tillägger, at dessa maximer, såsom grundade i blott det rena förnuftet, och således utan allt beroende af erfarenheten, icke heller kunna hafva något af erfarenheten gifvit ändamål; när han deraf slutar at det abstract förnufts-rätta ensamt utgör tillika med regeln för moraliska gerningar, äfven deras förbindande grund; när han påstår at det väsendtliga af all pligt ligger i blotta lydnaden för maximer-na, utan minsta afseende på hvad som af deras användning följer eller ej följer; och at denna förbindelse vore lika stor, lika gällande, om än hela vår natur befunnes på et deremot stridigt sätt inrättad: då tillstår jag at dagsljuset likasom undanviker för mina ögon; jag tror mig se honom sväfvande i en rymd der jag skönjer strålen af hans fart utan at kunna följa den, och jag nödgas söka, som dufvan i floden, en qvift som ger grund at hvila på. Icke at jag ju rätt väl inser hans system, men ännu en gång, jag ser icke sannin-gen deraf.

Är det verkligen sant at de begge anförda maximerna, sådana som vi känne dem, och efter det sätt hvarpå vi komme til kunskapen derom, hafva deras grund aldeles utom erfarenheten? Autor påstår det. Må vara. Det är blott förundransvärdt, huru de gerningar som af dem bjudas, i sådan händelse likväl tyckas förutslätta det fullkomligaste begrepp om människors gemensamma väl i dess yppersta sammanfattning. För min del tycker jag mig komma til just de samme abstracta lagmaximer, så snart jag söker at förena hvar och ens enskilda sällhet under den möjligast allmän-na föreskrift. Derigenom påstår jag dock ej at för-

förneka deras öfver all ertarenhet upphöjda förnufts-nödvändighet. Det synes mig blott som en sådan förnufts-nödvändighet finnes i alla våra slutsatser, hvaröfver de helst må göras, utan at derföre sjelfva materien deraf ligger, som här, utom erfarenhetens gränser. Jag kan ej finna et enda begrepp, en enda term, i dessa lagbud som ej har, at jag så må tala, sin rot i erfarenheten; blott formen af nödvändigt finner jag ej der, åtminstone ej med samma öfvertyglighet. Men om denna form är gemensam med händrade andra slutsatser, hvilka likväl alla til deras ämne härledas från hvad vi med våra sinnen fattat, kunde då ej på samma lätt maximerna för våra moraliska gerningar, vara, efter en ganska nödvändig förnuftsform, hämtade från erfarenheten af det, som gör vår sällhet i dess möjligaste förening med allas? Jag framställer detta blott som en fråga, ty jag förstår mig ej at i detta härnämnda ämne kivas med mina mätare. Hvad jag åter med större tillförlåtlighet tror mig kunna påstå, det är at visserligen ingen varelse NB. med samma daning til kropp och sinne som dem jag känner under namn af människor, skulle kunna föra en trygg och lycklig lefnad, utan at af andra behandlas såsom sit eget ändamål; och at ingen sammanlefnad af, NB. lika natur med denna närvarande, skulle kunna bestå utan vissa allmänna regler för gerningarne. Denna kunskap tror jag mig åtminstone äga af erfarenheten. Är det, från denna erfarenhet, mycket långt til de begge maximerna?

Men lät vara, at de ligga verkligen i det så kallade aldeles rena förnuftet, och kunna ej ledas från någon erfarenhet: männe väl deraf följer at som pligtbegreppen icke hafva deras yttersta bevisningsgrund i lefnadens behof, så hafva pliktger-

gärningarne icke heller i lefnadens väl deras rätta ändamål? Hvad synes tvertom mera enligt med alt fundt begrepp, än at sjelfva förnuftet genom Skaparens förutseende godhet, troligen blifvit för- enadt med sällhetsbehöfvande varellser, för at bere- da dem det gemen samma åtnjutande deraf, efter be- skaffenheten af den krets, hvori de helst må vistas? Och huru vill man bestrida detta ändamål, utan at gifva åt förnuftsbuden en nästan förlöjligande tomhet? Men i sådant fall blir ju förnuftet ändå intet annat än et medel til väl, det vill säga til lefnadens utvertes ordning, och människans inver- tes tilfredsställelse af enligheten med hennes högre natur?

Emedlertid vore denna tanke, jag tillstår det, på intet sätt förenlig med närvarande Sede-system. All erfarenhet med dels affigter och ändamål må- ste nödvändigt derifrån uteslutas, både som känne- domsgrund och systemål för gärningarne; alt afse- ende på mänsklig fördel utstrykas ur pligtför- bindelsen. Pligterna måste nödvändigt härledas från et förnuft, oberoende af alla begrepp i sin- neverlden, och ensamt hafva detta förnufts rättighet til ögnamerke. Denna nödvändighet grundar sig här, om jag ej felar, i synnerhet på tvänne huf- vudskäl, hämtade från systemets beskaffenhet.

Det första består deri, at om pligtbuden hade de- ras ändamål i människolefnadens sällhet, så vore det också för denna sällhets skull som de af oss hufvudsakeligen borde lydas. Enda förbindelse- grunden dertil kunde då ej blifva, som Autor an- tager, en öfversinnlig viljas allmänna lagstifta- ning, bygd helt och hållit på et lika öfversinnligt förnufts föreskrifter. Man vore föranlåten at sö- ka någon förbindelsegrund, nämare verkande på menskligheten, någon subjektiv, sinnestvingande

orlak at uppfylla förnuftets föreskrifter. Då et sådant sinnestvång åter icke kan finnas utan i et sällhetsbehof som tillika omfattar andras, skulle man derigenom nödgas återkomma til den gamla, af Autor förkastade sällhetsprincipen. Pligtbuden skulle på sådant sätt snarare blifva sällhets-råd, än befallningar och svårigen kunna få den form af absolut lagstiftning, som Autor bemödar sig at gifva deråt.

Den andra orsaken hvarföre alt ändamål i människolefnaden, ur detta system uteslutas, tyckes beltå i dets fordran på pligtreglornas absoluta lagmyndighet, som antingen ej blir absolut, eller måste tillåta inga undantag. Sådana undantag, skulle likväl ofelbart blifva någon gång nödvändiga, i fall mennisko-sällheten vore pligternas verkeliga ändamål. Et fädernesland på brådden af dets undergång, räddat, til exempel, genom et oskadeligit löstesbrott; et oskyldigt offer, genom en lycklig ofanning undanryckt våldsverkaren, skulle blifva goda och berömliga gerningar. De blifva det ingalunda efter detta system, hvarest en övillkorlig lydnad för den abstracta förnufts-regeln utan afseende på hvad deraf följer eller ej, utgör pligternas enda och äkta väsendtlighet. Också är det Autors symbolum: (se hans bok om den evigvarande friden) *Fiat justitia et pereat mundus*, och med *justitia* förstås här maximen i sin abstracta rätthet. En annan princip än människosällheten, var således oundgänglig, och en bekvämare kunde verkligen ej finnas än förnuftets från sinneverlden åtskilda personlighet, som sätter sin egen rätthet til sina lagars enda syftemål, utan alt afseende på något ändamål af människoväl, gifvit i erfarenheten. Det är här som den Kantiska Sede-metaphysiken

visar sig i sin högsta spenning, och just här som den kanske måste bryta, i fall denna spenning, (som den åtminstone förekommer mig) verkligen vore en öfverspenning.

Man lär ej kunna neka, at ju, som jag redan anmärkt, dessa ytterst allmänna rätthetsgrunder, hvilka påstås tilhöra vårt egentliga förnufts-
Jag, eller vår öfverfinliga personlighet, om de nu hvarken uppkomma genom erfarenheten, eller hafva lefnadens väl til deras syftemål, åtminstone af en serdeles lycklig slump, samt och synnerligen leda dertil. Skulle man således mycket fela, om man i anledning deraf förestälde sig at dessa maximer i deras stränga förnufts-nödvändighet, och som skola vara de samma hos alla förnuftiga naturer, endast utgöra hos dem, likasom hos oss, et allment vilkor för sällheten i hvarje krets, et visst förnufts-
sätt hvarpå allt gemensamt väl måste förhålla sig; men et vilkor som vore intet utpm sit ämne eller föremål, och hvilket såsom blott vilkor således intet skulle finnas hos ändliga varelser utan under förutfatt nödvändighet at öka ändamålet? Jag kan föreställa mig detta vilkor, såsom et nödvändigt sätt af allt samhällsväl liggande i förnuftets rena natur, innan ännu någon erfarenhet begynt eller någon tillämpning deraf vore tänkelig; men jag kan omöjligen föreställa mig, huru det skulle finnas der utan för någon slags tillämpnings skull. Jag kan ej tänka mig huru, sedan en finlig erfarenhet är gifven, sedan materien för välet och behovet dertil existerar, blotta sättet deraf, i sin abstracta nödvändighet, skulle vara lag utan genom sit afseende på sjelfva saken och ändamålet. Jag finner väl at blotta rättheten af det rena förnuftet kan redan vara et ändamål: men jag finner ej, upprigtigt sagt, huru detta ändamål kan vara vårt en-

da, eller ens vårt högsta. Om denna förnufts rätt-
het, skulle i och för sig sjelf utgöra vårt högsta
ändamål, så borde också denna blotta rätthet, ut-
göra vårt yttersta natursbehof. Men så förhåller
det sig ej med oss. Vi värde rättheten; redan så-
som blott rätthet; sådan är vår natur: men vi bin-
das dertil på et ännu starkare sätt, genom dess
vigt för vårt gemensamma väl; och detta hör ej
mindre til vår naturs beskaffenhet. Det ändamål
som svarar emot vår högsta yttersta natursdrift, som
uppfyller hvarje ändlig varelses outplånligaste be-
hof, sällheten, detta endast måste också hafva för
oss det högsta värde; och så mycket större i fall
förnuftets rätthet dermed står i den klaraste förening.
Vi vete ej och kunne ej veta om förnufts rätt-
ten ensam kan vara syftemål för någon varelse utom
den Högsta, om hvars natur vi ej kunne göra oss
något begrepp. Förnuftet, för at intet vara medel
til annat ändamål, utan sjelft ändamål, och det
enda, borde känna sin sjelffullkomlighet och finna
sit alt deri. Men hos ändliga varelser med et in-
skränkt mått af begrepp, kan ej detta *alt* finnas i
blotta förnuftet; minst om de oupphörligen behöf-
va använda det på ämnen utom dem sjelfve, nöd-
vändige för deras bestånd. Vår lilla portion af
begrepp, ja äfven våra mest abstracta tankefatser
så rotfästade de också må vara i grundnödvändig-
heten för alt möjligt förstånd, äro då för oss blott
medel och icke ändamål, utan så vida deras rätt-
het, som en förträfflighet af vår natur, går in i det
ändamål hvartil vi syfte, och utgör en nödvändig
del af vår sällhets njutning. Vore också det så
kallade rena förnuftet något annat än en blott
form af nödvändighet och allmen giltighet i våra
tankefatser, (en form som Gud ensam må veta hu-
ru den förenat sig med våra erfarenhetsbegrepp,)

vere det än en verkelig varelse åtskild från våra finliga föreställningar, så skulle ändå intet under föreningen med en finlig varelse, det vill säga hos et dubbelt *jag*, et *jag* af tankelagar och af känslöbehof, des blotta rätthet kunna blifva det enda syftemålet, men väl tjena at förena begges, til et sammanflämmande ändamål af rätthet och väl. Och sådan befinner sig, så långt mitt förstånd räcker at se, verkligen naturens inrättning med oss.

Hvad således angår dessa allmenna maximer, som utgöra förnuftsgrunden för all pligt, och hvilka Autor tillägger en absolut förbindande kraft; men absolut förbindande, derföre endast, at de skola finnas i det rena förnuftet, skildt ifrån all erfarenhet, och syfta på aldeles intet ändamål af människolefnaden; så understår jag mig tro at Autors metaphysik torde här komma at, med tidernas längd, undergå någon förändring. Sedan den rättvisaste beundran för hans stora och fällsynta snille lämnat rum åt et längre efterfinnande, torde man väl finna nödvändigheten at ej aldeles öfvergifva det mindre upphöjda, men derföre ej mindre tilförlåteliga förnuftet. Kan hända skall man då säkra inse, huru vida de hafva någon grund, eller ej, dessa följande meningar, hvilka jag åtminstone för min del, anser såsom ännu ovederlagda fanningar:

At det abstrakta förnuftet med hela des lagstiftande vilja, (om det har en sådan) intet förbinder en ovilkorligen sällhetsökande varelse genom något annat än des egna ändamål.

At personligheten hos människan, efter hvilken allt närvarande ändamål måste dömmas, icke består i blotta tankegåfvan, än mindre i vissa tankeformer, ehuru oskiljaktiga från alla förnuftiga väsenden, utan i hela sammanfattningen af des

närvarande natur-system, med alla dess utvertes och invertes sällhets-fordringar, så långt de kunna förenas.

At den möjligaste förening af dessa, vare sig af hvar ferskild människas, til högre enskild sällhet, eller af allas, til gemenligt väl, utgör de moraliska lagarnas rätta natur-ändamål.

At principen för dessa lagars iagttagande, är hos hvarje dödlig njutning, — och alltid njutning, — ifrån det lägsta sinliga väl, som består i uppfylld åtrå, upp til den högsta sinnes-lycksalighet af förnuft och godhet, som åter ofta grundar sig på idel uppoffringar: At dessa uppoffringar, de må bjudast, af den enskilda eller den gemensamma sällhetsordningen likväl aldrig äro någon förminskning af väl, utan blott et utbyte emot något flörre och väsendtligare: någon gång verkliga utvertes fördelar, men alltid och säkert en ännu högre, ännu oumbärligare invertes sällhet. At hvar människas syftning til denna sin högsta sällhet, således är den kraft som binder henne så väl til alla förnuftets pligter emot sig sjelf, som alla rättvisans, emot andra, ehuru motsagda någon gång de kunna vara af hennes lägre sinliga begär.

At all moralisk gerningslag, således har vanligen tvenne ganska redbara syftemål til väl, inträffande på samma person, eller delade emellan flera: följdernas nytta för människolefnaden, och den görandes inre tilfredsställelse; hvarföre utan moraliteten vore blott en tom tankeform.

At det blott formella i moralen, likasom i all ordning, intet har eller kan hafva någon vikt, utan för det materiellas skull. Och at det formellt rätta kan således vara gerningsbudens yttersta regel, utan at i och för sig sjelft vara deras yttersta ändamål.

At

At förbindelsegrunden til deſs åttlydnad, af ſamma orſak icke kan ligga i någon abſtract förnuſtſviljas ovilkorliga lagſtiftning, det vill ſäga i en viljas formella befallningar, ſom har intet afſeende på den görandes ändamål, utan måſte nödvändigt finnas i deſs egna orſaker, i behofvet af utvertes trefnad, och det ännu itörre behofvet af ſinnets invertes tilfredſtälleſſe, aldrig förenlig med gerningar, ſtridande emot deſs väſendtliga egenſkaper, förnuftet och godheten.

At om en förnuftig natur blifvit förenad med en altid fällhetsökande varelſe, har ſäledes detta viſſerligen ej kunnat ſke utan afſeende på deſs nödvändiga ſyſtemål, lyckſaligheten. Det har tvifvelsutan ſkedt, för at i hvad lägre krets en ſådan varelſe må befinna ſig, eller til hvad högre han en gång må uppflyga, leda honom, at der bereda ſig en förnuftig, det är, en för hoſom ſjelf med viſhet inrättad, och med andra gemenſam fällhet; — ändtligen äfven för at upphöja den genom medvetandet af ſjelfva förnuftsvärdet och deſs förträffelighet.

At det ovilkorliga förnuftſfättet af detta egna och gemenſamma väl, (de ytterſt abſtracta maximer) det må nu aldrig få ſäkert härleda ſig från den öfverfinligaste tankeform, och vara på denna grund, det ſamma för alla förnuftiga vareſſer af högre eller lägre ordningar, äger likväl ſådant oagtadt, en icke mindre klar och ſann tillämpning, likasom på all ſamhällighet emellan förnuftiga vareſſer, äfven på vår närvarande lefnad; och ſyftar derigenom viſſerligen til et ändamål, om icke förut gifvit af erfarenheten, åtminſtione förvaradt åt menſkan at der finna.

At ändtligen, då blotta förnuftet i ſin abſtracta renhet icke känner något behof, kan det ockſå

lätt betraktas såsom syftande i sin verksamhet, blott och ensamt til sin egen rättighet; men at då den tänkande, sällhets-behöfvande människan har derjemte et annat ändamål, hvilket hon icke kan affäga sig, så förbindes hon också af det formella i sit förnuft, icke ensamt genom dess allmänna rättighet, utan förnämligast genom dess tillämpning på hennes ovilkorliga ändamål.

Hade naturen ej förenat dessa begge faker, då hade hon handlat illa mot oss, och stridigt emot sig sjelf; människan hade lefvat i en beständig slitning mellan sit förnufts fordringar och sit nödvändiga ändamål, lycksaligheten. Men nu har naturen verkligen förenat dem, och så förenat dem, at förnuftet på en gång visar det rätta i människosällheten och utgör en del deraf genom sit eget värde. Dess gerningsbud, som redan hafva detta värde af deras blotta förnufts rättighet, få likväl för den sällhetsbehöfvande varelsen, icke sin til utöfning bindande kraft, utan genom deras *rättighet til väl*. Moraliteten ligger då icke i blotta tankeregeln (minst i reglor utan alt afseende på ändamål). Den ligger, som Kant riktigt undervisar oss, i viljans godhet, men hvani består då denna? Männe i den blinda lydningen för en abstract förnuftsrigtighet, på hvilken man stirrar med bortvändt öga från alla följder för sig sjelf och andra. Nej; i affigtens allvarlighet at bereda andras sällhet, föreskrifven af förnuftet, yrkad af välviljan, och i den öfver djurligheten upphöjda syftningen til en egen lycksalighet, som i sit rätta begrepp, nödvändigt innefattar alla vishetens, den allmänna ordningens och människo-kärlekens uppfyllda föreskrifter. Det moraliska bör som utgör pligt, och hvars lag är: *handla enligt sällhetsbehöfvat af dit eget invertes bifall*, säger då intet blott och blindt: *lyd*? Det så-

fäger: *lyd för väl*, ditt och andras; och förstå med *väl*; utom lefnadens fördelar, och äfven framför dem, det oförkränkta bibehållandet af enligheten med din högre naturs förträfflighet.

Skall nu detta vara, fäger någon, en vederläggning af Kants Sede-metaphysik? Nej, det skall vara hvad det är i sjelfva verket; en undersökning af svårigheter, hvilka jag icke funnit undanröjda genom detta djupsinliga arbete; svårigheter, bilagda med några skäl som styrka den motsatta meningen, utan at, jag tillstår det, fullkomligen *bevisa* den. Jag älskar ej finheter, eller rättare sagt, jag fruktar dem. Min erfarenhet är den, at de ofta förvilla mera än de utreda. Det allmenna så kallade lunda menniskoförståndet förekommer mig som en mulen dag på hvilken man, det är sant, ej ser klart nog, men ändå tillräckligen vidsträckt för at vägleda sig; den metaphysiska finheten deremot synes mig likna en i natten upptänd lyckta, som starkt upplyser en liten vifs fläck, men har det djupa mörkret rundt omkring sig, Oagadt detta mistroende, denna fördom kan hända, emot klyftiga tankekillnader, föreslår jag dock tvenne, efter de ingalunda äro hvarken så svåra eller så klyftiga, som nödvändiga at göra. Den första: at väl skilja emellan fanningen af en hypotes, och otillräckligheten af de inkast som deremot kunna göras; den andra: at ej mindre väl skilja, emellan en vifs ton af enskild öfvertygelse, för hvilken man har svårt at akta sig, när man motsäger, och prétentionen på fullständig bevisning.

Se här ännu några strödda anmärkningar, hvilka jag tillägger til de föregående, och hvilka icke torde vara utan all verkan til något närmare upplysning af detta omtvistade, och förmodeligen, så länge världen står, omtvisteliga ämne.

Vi kunne ingen ting bevisa, utan från någorr vifs gifven grund. Tage vi den menckliga sällheten blott och ensam til princip för våra moraliska gerningar, så förlora de derigenom deras natur af sträng pligt. Föreskrifterne blifva icke absoluta lagar utan sällhetsråd, och följderna af deras öfverträdande synes blifva mindre straffbarheten, än sjelfva lidandet. Göre vi åter deraf, som Autor gjort, en absolut lagstiftning och intet annat, så måste dess grund nödvändigt ligga utom våra egna subjectiva orsaker; våra sällhetsnjutningar blifva icke dels systemål, våra moraliska gerningar få icke deras orsak i lefnadens behof, och man kommer efter handen til hela detta närvarande system. Emedlertid känner hvar dödlig, både at hans yttersta ändamål är sällheten, utom hvilket han skulle bindas til ingen regel, och at regeln är lag, det vill säga i sig sjelf förbindande, hvarförutan ingen pligt gäfvess, och ingen straffbarhet.

Då ingen vetenskaplig bevisning kan härledas utan från någon enkel grundfats, som i sig innefattar alla följderna, har man således ömsevis funnit sig i nödvändighet at antaga någondera af de begge anförda med den andras utelutande. Och då sådant åter icke kunnat ske utan at falla i ganska stora motsägelser, så synes den svårighet man haft at finna en vifs och säker princip för moralen, derifrån leda sin rätta upprinnelse. Man har valt fullkomligheten: men hvad systemål dermed, utom lycksaligheten? Man har valt denna senare: men i sit rätta begrepp förstådd, hvori har den sin

sin grund utan i fullkomligheten? Hvilken är nu det först ursprungliga af dessa begge begrepp? Det har man ej kunnat säga, och skall ej kunna det.

Man disputerade i Babylon om man borde först inträda i Templet med den högra eller vänstra foten. Zadig, säger sagau, för at skilja trätan, hoppade jemföttes öfver tröskeln. Jag tror (om det vare tillåtit at lämpa detta skämt på et alfvarsammt föremål) at man borde verkligen göra något dylikt i närvarande ämne. Det synes mig som man aldrig skulle sluta tvistigheten förrän man i en enda princip förenar fullkomligheten och lycksaligheten, ehuru obeqväm en sådan förening också må blifva, för den ytterst ifrån gerna bevisande grundligheten.

Om man sätter människans fullkomlighet i enlighet af hennes förhållande med hennes ursprungliga naturs-förträfflighet, grunden til all hennes invertes tilfredsställelse, så förenar man verkligen i en enda punkt både lycksaligheten och fullkomligheten. Fullkomligheten genom medvetandet af dess fordringar, blir lag för varellser i möjlighet at hänföras derifrån, lycksaligheten genom sitt nödvändiga sammanhang dermed blir en varaktig bevekelsegrund, utan at man derföre någon sin torde kunna säga hvilkendera af dessa är til för den andras skull: lagen för sällhetens njutning, eller sällheten för lagens iakttagande. Alt hvad man med trygghet kan göra, det är at sätta vår möjliga fullkomlighet til ideal för vårt bemödande, såsom det enda medel til den lycksalighet, hvartil vi alla af behof syfta.

I begreppet af denna fullkomlighet ingå lefnads-pligterna redan såsom blotta förnuftslagar, antingen man härleder dem, från erfarenhetens undervisningar eller från vissa ursprungliga grund-

maximer. Kan hända måste den djupt forskande filosofhen icke stanna förr än vid den sistnämde af dessa grunder. Då man ej kan ovedersägligen bevisa huru vida någon fullkomlighetslag är til för sällhetens njutning skull, låter det också icke ur pligternas formella natur bevisa sig at förnuftets föreskrifter hafva den menliga lefnadens yttre väl til deras ändamål. Men med visshet tror jag mig hafva kunnat antaga och kunna här upprepa, at om ibland människans väsendtliga egenskaper, någon finnes, som icke har sit föremål i det blott formella af gerningarne, såsom förnuftet, utan i sjelfva materien af det rätta, i det verkliga moraliskt goda, det vill säga i et väl som åsyftas icke för oss sjelfva utan för andra, då blifva denna egenkaps erkända fordringar verkligt moraliska föreskrifter; den måste räknas til moralitetens grund hos människan; förnuftets abstrakta regler få genom föreningen dermed deras ofelbara ändamål i människosällheten, och man förbindes genom sin egen natur, icke blott at uppfylla all förnuftets rätthet, utan ock at uppfylla den just för medvarellers väl och lyckfalsghet.

Vågar jag här yppa en tanke som ofta förekommit mig; Jag ansvarar ej för dess grundelighet, men den torde dock förtjena någon uppmärksamhet. Mig synes nemligen som några Philosopher, för at finna moralitetens grund, origtigt begynna med at instänga sig innom gränser, hvilka svårligen kunna fullkomligen omsluta den. Det är omöjligt, enligt alt vanligt förnuft, at icke affigten på människoväl skulle gå in i moralitetens begrepp. Detta medvetande är altför djupt hos oss inprägladt, för at kunna genom någon bevisning utplånas. Men huru gör man? Jo, man förutsätter at alla moraliska gerningar blifva sådana genom
de-

deras blotta rätthet: man föker då endast grunden til denna rätthet, hvilken svårligen kan med trygghet finnas annorstädes än i förnuftets egen ursprungliga natur; man kan således på denna väg aldrig komma til annat än det ytterst formella, och ehuru motstridande mot allt medvetande, måste man stanna dervid, och endast deri sätta moralitetens yttersta grund. Om den nu aldrig så översägeligen innefattade äfven affigten på det materiella af förnufts-buden, har man likväl på detta sätt afstängt sig derifrån, och man kan, utan öfvergifvande af sin princip, icke komma dertil.

Det synes mig likväl, som man uti ingen undersökning borde begynna med at inskränka sig inom gränser, hvilka man icke sedan kan öfverstiga, äfven då Sanningen fordrade det. Man utfätter sig på det sättet alltid för faran at sluta ensidigt. Äfven då det formella i förnuftet, som, i visst hänseende, ligger til grund för pligtbuden, icke låter härleda sig från erfarenheten, torde dock ej vara afgjort, at hela moralitetens natur kan kännas utan at rådfråga den. Det första vissa begrepp vi derom kunna göra oss, är at Moral-lagen är en gernings-ordning för menniskan: hvilken också dess rätta princip hos henne nu må vara. Hvari denna gernings-ordning egentligen består, och huru långt den sträcker sig, kan åter svårligen finnas, utan derigenom at man följer den ända til dess tydeliga inträffande med naturändamålet. Då först kan man veta at man uppmätt hela banan, och känner dess vidd. Vid denna punkt kunna, som jag inbillar mig, moralitetens objectiva gränser först begynna at utfattas, och i de deremot svarande ursprungliga egenskaper hos menniskan, dess subjectiva grund rättast igenkännas.

Es.

Efter jag redan vågat så mycket, skall jag äfven fördriita mig at här tillägga en kort teckning af denna moraliska gernings-ordning, sådan som den til sin omfattning för mitt begrepp framställer sig.

Låtom oss taga människan i sin första djurliga natur-beskaffenhet, då hon rakt och utan öfverläggning följer retelsen til alla sinliga njutningar. Hon är då ännu aldeles omoralisk. Men begynn blott at genom förnuftets öfning och upplysande, vända henne ifrån denna första grofva djurlighet, til en sammanstående och verkeligen öfverlagd plan af egna njutningar: då har Ni redan gifvit henne början af en gernings-ordning, det vill säga; begynt at göra henne moralisk. Ty detta namn tilkommer utan tvifvel all förnuftig öfverensstämmelse med det allmenna Natur ändamålet.

Går Ni längre: lyckas Ni at vända henne ifrån den inskränkta ordningen för hennes enskilda väl, in på den större ordningen, som sätter andras der med i gemen samhet, (vore det också till en början endast af omsorg för egen trygghet), så är der igenom ännu et nytt framsteg vunnit i den nödvändiga gernings-ordningen, hvars yttersta ändamål skall finnas, så snart banan deraf slutar sig.

Genom blotta förnuftets tilhjelp torde näppe-
ligen et steg kunna göras utom denna gräns. Men
fortfar Ni ännu vidare: hinner Ni ändteligen så
långt, at människan, om det behöfs med glömska
af alla egna utvertes njutningar, icke allenast upp-
fyller emot andra alla rättvisans stränga föreskrif-
ter, utan följer derutöfver, såsom en ny fullkom-
lighet af hennes natur, alla välviljans och men-
nisko-kärlekens verksammare ingifveller, ner ifrån
det lättaste välgörande, upp til de största, ädel-
modigaste upoffringar; (det förstås: så långt de ej
strida mot den allmenna förnufts-ordningen); —

se då har Ni lyckats at gifva henne hvad man bör kalla moral, det vill säga en gernings-ordning, hvarigenom hon föres i beständig vändning ifrån djuriska njutningar, til förnuftigt öfverlagda, och ifrån den til sig själf inskränkta egenheten, til den sublimaste öfverensstämmelse med det helas väl och förträfflighet. Ni har på sådant sätt fatt hennes förhållande i fullkomlig enlighet med naturens allmenna stora och nödvändiga ändamål.

Följer nu människan, under allt detta, ändå tillika sit eget nödvändiga ändamål, lycksaligheten; har naturen så stäldt, at denna, i sit högsta begrepp, är ovilkorligen bunden vid rätthetens och godhetens utövning; ålägga de henne, men för sit eget högre väl, denna oftare förgätenhet af egna utvertes fördelar, denna beständiga vändning från den lägre egenheten som alltid är ensam njutande, til den ädlare, som blott njuter i förening med andra, — med alla: — då ser ni uti denna sammanbindning af det helas bestånd och sällhet, med hvar enskild varelses högsta lycksalighet, och i föreningen af denna senare, med dess natur-fullkomlighet, — då ser ni, säger jag, deri planen för den stora gerningsordning, som vi kalle moral, moralitet, och kan fatta derom et begrepp, värdigt visheten och godheten af dess upphofsman.

Jag inlåter mig ej i metaphysiska bevis; men man torde se dem förutan af denna korrta teckning, och som jag tror, med temmelig tydelighet, at varelsernas möjligast gemensamma väl, måste utgöra hos naturen ändamålet med moraliteten, efter hela dess ordning til alla delar instämmer dermed. Deraf följer til en början, at liksom andras, äfven hvars och ens egna utvertes fördelar, måste otvifvelaktigt åsyftas genom förnufts-
bu.

buden, så långt som nemligen detta lägre väl kan stå tilhopa med sinnets högre och nödvändigare lyckfalsghet.

Man ser vidare at natur-ändamålet höjer sig ifrån den lägsta finliga njutning som kan förenas med ordningens bud, ända upp til den invertes njutningen af moralisk fullkomlighet, hvilken progression tycks hänvisa på en ännu högre destination med menniskovarelse än denna närvarande.

Men hvad man i synnerhet torde finna af föregående teckning, och hvad förnämligast förtjenat anmärkas, det är at aldrig menniskan med ingen annan egenskap än förnuftet, skulle uppfylla hela denna moraliska plan til fullkomlig enlighet med natur-ändamålet. Sjelfva den stränga rättvisan, så enfamt beroende hon synes vara af förnufts-lagarne, skulle svårligen få endast genom dem, sin fulla utöfning; än mindre skulle blotta förnufts-buden til välgörande (om sådana kunde finnas utan ändamål til väl) i deras abstrakta tomhet från all verklighet, blifva tilräckligt förmående. Hvilken annan egenskap finnes då hos menniskan, som jemte förnuftet, svarar emot den stora moraliska natur-planen? Jag har redan i det föregående sökt visa det. Det synes mig omöjligt at en blott formell grundsats, skulle vara här tilräcklig; omöjligt at ingen princip i mennisko-sinnet skulle svara emot sjelfva saken och verkligheten, likasom den förra emot fättet och ordningen. Begge synas mig af högsta nödvändighet, begge måste vara väsendtliga hos alla förnuftigt verkfamma varelses, och gemensamma med alla högre eller lägre kretsar deraf. Också finnas begge hos menniskan. Emot det materiella af den moraliska gerningsordningen svara tydeligen sjelfkärleken och välviljan, emot det formella, förnuftet. Sjelfkärleken är til
fin

sin natur ej moralisk, den blir det först genom dess ledare, förnuftet. Men förnuftet är såsom regel, i sig själf moraliskt, och välviljan är det såsom innehållande på en gång både regel och moraliskt ändamål.

De grunder som jag i denna afhandling tillföre framställt för at styrka tanken om välviljans väsendtlighet i mennisko-sinnet, och dess oberoende af kroppsdaningens och characterens skiljaktighet, bestodo, som man torde minnas, blott i några populära skäl, det är, skäl, hvilka utan at utgöra någon egentlig bevisning, likväl kunna medföra en hög grad af trolighet. Se här, efter mitt sätt at begripa, et verkeligt bevis: Jag kunde hafva rätt, änskönt det vederlades, men jag tror icke at man skall kunna göra det.

Det är omöjligt at föreställa sig et blott rent förnuft såsom i och för sig själf, utgörande någon varelse. Hvarken den hvilande tankesynen af allmenna sanningar, eller vore den äfven förenad med en princip til olika sammanbindningar deraf, göra nog at svara emot begreppet om et verkligt existerande actift subject. Man måste, om jag ej felar, nödvändigt tillägga förmågan at verka utom sig, och verka efter begrepp gifna af förnuftet. Då först uppkommer tanken om en förnuftig varelse sådan som vi kunne föreställa oss den. Men en sådan utvertes verksamhet kan hos ändliga naturer, omöjligen hafva annan grund än något som måste sökas utom dem själfva, och som de följakteligen inom sig själfva sakna; vore det som sökes också ej annat än tilfredsställelsen af et vist verkningsfatt. All princip til verksamhet hos ändliga vareller är då et behof; behofvets uppfyllande är *väl*; begäret til väl utgör då hos alla sådana vareller deras ursprungliga verksamhets-princip.

N:o 2 & 3. I. och

och denna princip är hos dem lika väsendtlig med själfva förnuftet.

Så snart man antager detta, (och jag tror at man skall nödgas antaga det,) måste man också medgifva såsom oförnekeligt, et från den ändliga varelsen oskiljaktigt och med förnuftet lika ursprungligt subjektift ändamål för användningen deraf. Ty hvar och en varelse med et förnuft och et ändamål, måste tänkas såsom verkande til detta ändamål efter sina förnufts-begrepp, dessa må nu bestå antingen i medburna ursprungliga regler, eller regler uppkomna genom användningen. Huru jag helst må föreställa mig sällhets-behovet förenadt med en förnuftig natur, antingen genom en Skapares vilja eller på hvad annat sätt, är det omöjligt at de skulle strida emot hvarandra, eller ens vara, utan til någon gemensam affigt, förenade. Alla förnuftets föreskrifter för gerningar måste då stå i et nödvändigt afmätt sammanhang, med den subjektiva verksamhets-principen. De kunna icke allenast aldrig utan orimlighet tänkas stridande deremot: de måste tänkas såsom syftande til samma ändamål, om icke i kraft af förnuftets egen natur, hvilken kan vara i och för sig själf deraf oberoende, dock i kraft af föreningen med nödvändigt sällhetsökande varelser.

Vidare: man kan ej tänka sig någon ändlig varelse såsom absolut ensam, eller såsom verkan- de utom sig, utan i och genom föreningen med andra. Ätminstone kan en sådan förening öfver alt med trygghet förutfattas. Innehöll då principen för hvars och ens verksamhet blott och endast begäret til dess eget *ensamma* väl, så skulle alla förnuftslagar som för andras skull ålade uppoffringar deraf, antingen ej kunna vara til, eller vara rakt stridande mot den hos hvar och en ursprung-

öfprunliga verksamhets-grunden. Ålades åter des-
 sa uppoffringar, icke för andras skull, icke för
 någon varelses väl, utan blott och enlamt genom
 en så inrättad förnufts-natur, så vore motsägelsen,
 visserligen ännu större. En sådan varelse hade rätt
 at anklaga naturen för osammanhang i hennes in-
 rättning, och rätt at oförordt följa sin egit övilkor-
 liga ändamål. Det var då nödvändigt, at icke
 allenast en verksamhets-princip skulle finnas hos
 alla förnuftiga varelser, utan en sådan, som full-
 komligen svarade emot alla förnufts-föreskrifter,
 och gjorde derigenom naturändamålet af gemen-
 samhet möjligt. Men en princip af denna beskaffen-
 het, innehållande på en gång med hvars och ens
 egit ändamål, äfven en fullkomlig enlighet med al-
 las, i hvad annat kunde den möjligen bestå, än
 i et sällhetsbegär som tillika omfattar andras, gör de-
 ras ändamål til våra egna, och genom medvetandet
 af sin egen förträfflighet, bereder på detta lätt hvars
 och ens egen högsta tilfredsställelse. En sådan princip
 åter, hvat finnes den, utan i den af andras väl själv-
 njutande godheten? Denna är då hos alla förnuftiga
 varelser, nödvändigt lika så utsprungelig, lika så
 väsendtlig som själva förnuftet. Vi kunne ej ne-
 ka at vi hafve den, men frågan är om des-
 sel väsendtlighet hos all förnuftig natur; eller
 huru vida den hör endast til den sinliga menni-
 skan, det vill säga til djuret. I detta senare fall,
 vore djurligheten det yppersta af vår varelse. Men
 jag tror mig hafva bevisat motsatsen.

En svårighet oätlikjeligen förenad med det
 Kantiska moral-systemet, och som icke kan undvi-
 kas, utan genom antagande af nyssnämde princip,
 är också den at all grad af lagstridiga gerningars
 störte eller mindre brottslighet, derigenom för-
 svinner. Ty är det icke sant at samma grund

fom ensam gör pligt, utan afseende på mennisköväl, samma grund, måste också i motsatt hänseende ensam göra brott, utan afseende på mennisko-lidande? Deraf följer oemotfägligen, at likasom affigten på gerningens följder til väl, icke förökar den *moraliska* godheten deraf, så förökar också ej medvetandet af des följder til skada, den *moraliska* fördömligheten. Det är sant, jag medger det, at det dygdiga af en gerning, icke kan mätas efter följdernas vikt, utan synes tvertom i motsatt förhållande bli större efter deras litenhet, när de icke des mindre förutfatta lika mödor och lika offer. Men det är oförnekligt at brottsligheten förstoras genom medvetandet af följdernas större verkan til medvarellers olycksalighet. Denna gradation af moralisk brottslighet, kan likväl aldrig finnas, der pligterna hafva intet ändamål i mennisko-fällheten; ty der hela väsendtligheten af pligt ligger i blotta lydnaden för en vis regel, der ligger också hela väsendtligheten af brott, i blotta olydnaden, utan at i det ena eller andra fallet kunna antaga grader efter medvetandet af följderna. Jag kan likväl icke utan svårighet föreställa mig at den som för egennyttiga affigter förrådt sit fädernesland, eller den Domaren som hemligen öfvertygad om den dygdige Calas oskuld, störtade honom och hans olyckliga hus i det djup af outfägligt lidande, som dem öfvergeck, — jag har svårt at tro, säger jag, at dessa i grunden icke gjort sig skyldige til något större brott, än hvilken helst, som vid något tilfälle, utan merkelig följd til skada för menniskor, blott underlåtit at *behandla dem såsom deras egna ändamål*. Cartouche som klädde en hafvande Qvinna naken, öfverströk henne med honing, och lämnade henne på detta sätt bakbunden i en myrstack, at der aflida en långsam och pin-

nan-

nande död, — denne bofs hela moraliska brotshet låg då blott och endast i olydnaden för nyssnämnda abstrakta förnufts-maxime? Antingen försvara denna oförfvarliga sats, eller flytta gränserna för moraliteten öfver det blott formella, och medgif en verkelig moralisk princip hos människan, som tillägger i pligtbuden affigten på det materiella deraf; det vill säga, på gerningarnes följder, til medvarellers sällhet eller lidande. Det är genom antagande af en sådan princip, som vi endast kunne äga en måttstock för graderne af den moraliska brotsheten.

Kant öker pligternas förbindelse-grund. Det är sant at om vi hafva pligter (och vi hafve dem otvifvelaktigt) så måste denna vara en lag-grund och icke blott et sällhets-begär. Men det är också derjemte sant at en sådan lag grund icke måste nödvändigt vara blott formell, blott bestående i allmenna förnufts-maximer, utan at dertil kan och bör räknas, alt medvetande hos människan af hennes egen naturs-förträfflighet, all sinnes-fordran på enlighet dermed. Ej mindre sant är det likväl äfven, at vi tillika med lag, och jemte medvetandet af dess rätthet, hafve et outplånligt sällhetsbegär, som utan hvilat öker sit föremål; at vi aldrig kunne verka efter någon moralisk lag, utan i kraft af detta senare; och at hvilkendera af begge man sätter framför den andra, faller man i ouplösliga svårigheter. Vi kunne ej verka, jag upprepar det, utan för sällheten, och vi känne likväl at rättheten och godheten äro i sig sielfva bjudande. Hvad återstår då at göra? At erkänna vår inskränkning, at upphöra med systematiska bevisningar, hvilka ej kunna af människor med visshet föras ifrån deras rättat y-

fersta princip, och at hellre sätta bredvid hvarandra tvenne lika ovilkorliga grunder af hvilka vi icke kunne gifva det första rummet åt någondera, Dessa begge äro pligt-förhindelsen och sällhets-behovet. Den förre härledd från våra ursprungliga egenskaper förnuftet och godheten, samt medvetandet af deras absoluta förträfflighet, det senare, såsom en nödvändigt medverkande princip til deras åttlydnad. Uti idealet af förnuftets och godhetens sjelfständiga förträfflighet, ligger visserligen, hos dermed begåfvade varelser, en ganska sann förhindelsegrund til enlighet dermed i deras gerningar. Vi känne oss derigenom bundne til ordning af egna njutningar och befrämjande af andras, redan blott för ordningen och godhetens egen skull, såsom de högsta förträffligheter; men den derifrån oskiljaktiga lycksaligheten, kan tillika visserligen, utan förminskning af vår moralitet, vara vårt ändamål likasom den är naturens, och det så mycket oförviteligare, som den just består i sjelfva utöfningen af det rätta och goda. Det är omöjligt för den dygdigaste människa, at ur sit eget medvetande nånsin utleta antingen rättheten eller sällheten är den ursprungliga driffjädren til hans pliktgerningar. Det slutbundnaste system kan ej komma längre än til et välbevisadt *bör*, grundadt på rättheten, men hvilket alltid lämnar frågan öfrig om den yttersta grunden til sjelfva rätthetens iagttagande.

At i trots af dessa svårigheter, icke allenast helt och hållit bygga moralen på en ovilkorligt bjudande Lag, ren från blandningen af alla sällhets-fördringar, utan äfven derjemte bevisa oss sjelfva fullkomligt medvetande af denna aldeles rena förbindelsegrund; detta var, i fall möjligt, visserligen et företag, värdigt en Philosoph af Autors öfverlägsna
 skarp.

skarpsinnighet. Jag kan hafva haft orätt i de anmärkingar jag deröfver vågat; mina begrepp om detta mörka ämne kunna vara ofullkomliga; men äfven andra inkaft oberäknade, huru ikall jag fatta sjelfva hufvud-grunderna af detta nya Pligt-system? — När Autor förutfätter hos människan, såsom hennes rätta väsendtliga *Jag*, en vis afsträckt förnuftspersonlighet, med dertil hörande lika afsträckt förnuftsvilja, lagstiftande ledamot i affigternas rike; när han antager såsom enda rätta ursprunget til pligtbuden, en så beskaffad afskild personlighet, som har intet ändamål gemenamt med hela den öfriga människan, men hvars lagar ej dess mindre ovilkorligen gälla för den lägre varelsen, ehuru fäktad af natur-nödvändigheten vid sällhetens ändamål: — månne han ej då verkligen ger sig sjelf något mera förut än den pröfvande tveksamheten kan utan tvärighet medgifva? och månne denna metaphysisk-dramatiska föreställning af vår moraliska förbindelsegrund, til äfventyrs icke innehåller ännu mera bild än verklighet?

Jag kan ej nog anhålla om ursäkt för min dristighet; men består människan verkligen af en sådan dubbel personlighet, med riktigt åtskilda, eller rättare sagt, stridiga ändamål? Hvarigenom beviser Autor at det så kallade rena förnuftet är hos människan, förenadt med en utan all affigt på följderna, lagstiftande vilja, och at dessa begge utgöra hos henne et ferskildt befallande jag, utan minsta sammanhang med hennes sällhetsfökande varelse? Gifs något jag, det vill säga, någon personlighet, sinlig eller öfversinnlig, (blott ädelig,) med inga andra än allmänna förnufts-ändamål? Om sällhets-behofvet måste som en nödvändig princip til verksamhet väsendtligen förutsättas hos hvart och et ädeligt *jag*, innan det kan tänkas såsom en ferskildt existerande, och

verkande varelse: hvar får då Autor, eller huru låter det antaga sig, detta högre öfverfinliga *Jag* hos människan, som blott består af allmänna förnufts-lagar, evigt skilde ifrån all tillämpning på något, och en dermed förenad allmen vilja, utan allt subjectift ändamål? Det är likväl et sådant, som Auteurs pligt-system nödvändigt förutsätter.

Man måste ej bedraga sig på den abstrakta föreställningen om Rätt och Rättvisa, hvartil vi erfare inom oss en känbar förbindelse. Denna föreställning beviser ej någon ferskild personlighet, högre än den sällhetsfökande, som befaller utan ändamål. Den är, sådan den vanligen hos oss uppkommer, (och enligt hvad jag redan tillräckligen visat) en följd af våra samlade begrepp om de nödvändiga reglorna för allment väl, hvilka förnuftet och välviljan hos oss i förening erkänna, och hvilka behofvet af egen tilfredsställelse, manar oss åtlyda.

En varelse sådan som den ponerade lägre eller finliga människan, övillkorligen fästad vid sällhetens ändamål, huru förbindes den af allmänna förnuftslagar utan genom deras öfverensstämmelse med detta dess egna nödvändiga ändamål? At det är mitt högre jag, som utan at hafva något eget ändamål, befaller mitt lägre jag at öfvergifva sina, upplöser det svårigheten? Hvad vore detta för en inrättning af naturen? Måste då ej nödvändigt et sätt finnas at alltid förena *väl* med *rätt*, sällheten med moraliteten? och har ej naturen funnit det i den högre invertes tilfredsställelsen, som vi känne i förnuftsensligheten och välgörandet, och som betalar alla lägre uppoffringar?

Detta slag af högre sällhet än den finliga, är det ej til? Man lär ej påstå det. — Välan: hör det då också til den lägre finliga varelsen? Jag tror ej. Men då syftar ju själfva den högre, också

få alltid til et ändamål af njutning och lyckfälgighet? En ädelig varelse utan detta syftemål, är då et öting. Alla förnufts lagar hafva då detta ändamål: omjicke i och genom själfva förnuftet; (så vida förnuftsgåfvan är en egenfkap hos varelsen och icke en varelse som har ändamål:) men dock hos naturen, genom dess inrättning, och hos oss själfva genom tillämpningens behof.

Det är et nytt, och vördnadsbjudande ord, detta rena praktiska förnuftet, hvarom Autor författat en ferskild afhandling. Det skulle betyda et redan af sig själfst viljande abstrakt förnuft, som innan all erfarenhet, och utan minsta affigt på något ändamål i människolefnaden, stiftar absoluta lagar för gerningarne. En sådan gerningslag vore då den ofvannämde maximen: *Behandla menfkligheten hos hvar och en, såsom fit eget ändamål.* Dess grund i det rena praktiska förnuftet synes vara *den förnuftiga naturens egna värde.* Det allmenna fundera förnuftet deremot, bjuder samma lag, men af andra skäl; *på det nemligen ingen må lida orätt och man själf må undvika egna förebråelser.* Jag törs ej inlåta mig i dessa finheter: men jag lämnar åt hvar och en at dömma, hvilketdera förnuftet har de bästa räfsonerna.

Det är kanske ofelbart at de maximer som angå allment menniskoväl och som vi endast derföre (rätt eller orätt) vanligen kalle moraliska, måfste hafva, äfven med afdrag af all tillämpning, en vis afstrakt förnuftsrigtighet, som ger dem, användningens orfaker oberäknade, ännu dertil, deras för tanken ytterft möjliga rätthetsgrund. Sådan anfer jag fatten om den förnuftiga naturens värde, hvar af följer med geometrisk flut-nödvändighet at den måfste behandlas såsom fit eget ändamål. Men denna fats, sålunda uppkommen, och betraktad utom

all tillämpning, är den ännu annat än en blott logisk tankeföljd? Är den mera praktisk, mera moralisk, det vill säga mera samvetslag, än denna andra, at man måste draga en rät linia emellan tvenne punkter, för at finna den korraste vägen dem emellan? Öfvergången ifrån den logiska förnuftsriktigheten til moralisk rättthet, begynner den ej juft med tillämpningens nödvändighet? Denna nödvändighet är visserligen af helt annat slag än blotta rena förnufts-nödvändigheten. Det är sant at maximen har i sin natur et moraliskt föremål. Men det som gör en förnuftsats til et moraliskt bud, är det blotta naturen af ämnet som den angår, är det intet fast mera sjelfva förbindelsegrunden? Hvar finner då Autor här någon sann och tydelig förbindelsegrund innan all tanke på tillämpningen? Jo, svaras mig: I den rena och af alla erfarenhetens ändamål oberoende, allmenna lagstiftande förnuftsviljan. Jag frågar tillbaka: en sådan vilja är den verkligen til?

Har det rena, det vill säga det högst abstrakta förnuftet någon vilja? Består det ej blott af ytterst allmenna begrepp, hvilket ämne de nu helt må angå? Kan med dem vara förenadt något annat än högst et medvetande af rätttheten, icke ännu såsom praktisk, utan blott såsom tankefanning? Medvetandet af en sådan rättthet är det en vilja? All vilja är den ej en determination som uppkommer af en princip til verksamhet? Om denna princip hos ändliga vareller nödvändigt är et behof, (som jag ofvanföre sökt visa) härleder sig då ej hos dem all vilja ursprungligen från subjectiva grunder, den må nu, genom dessa grunder blifva enlig eller oenlig med förnufts-begreppen? Sätt nu at en sådan varelle determinerar sig efter den allmenna förnufts-rätttheten: sker sådant likväl någonfin, utan en

en subjectif rörelsegrund, vare sig sjelfva rätt-
 tens förträfflighet, eller nyttan för henne sjelf, el-
 ler de välgörande följderna för andra? Och nu
 denna subjectiva vilja, hvad är det som gör
 den til moralisk? En enda sak: den sjelfkän-
 da, den, af egen drift, åsyftade öfverensstäm-
 melsen med *ordningen för väl*; det vill säga öf-
 verensstämelsen med, på en gång, förnuftet och
 godheten. Först genom denna förening, blir då
 förnuftet moraliskt. Der affigten på väl begyn-
 ner, der först begynner då äfven det morali-
 ska, eller som Autor kallar det, practiska förnuft-
 et: I alt öfrigt är det en blott tankerätthet. Men
 hvar skall jag då finna i verkligheten denna rena,
 lagtåstade, af alla ändamål i erfarenheten obe-
 roende, och således från all subjectif grund affön-
 drade, moraliska förnuftsviljan? Jag finner med
 lätthet sjelfva de allmänna förnuftsbegreppens rig-
 tighet; men detta är ännu icke någon vilja, ännu
 mindre någon moralisk vilja. Jag finner i menni-
 skosinnet ett sällhets behof, at handla i tillämp-
 ningen enligt med sin egen naturs förträfflighet;
 utom denna enlighet intet sinnesbifall, ingen til-
 fredsställelse; den vilja som deraf uppkommer,
 är visserligen moralisk; men härleder den sig ej
 helt och hållit från subjectiva orsaker? Och kan
 någon vilja hafva andra än sådana?

Männe det intet är naturens mästerstycke at
 hafva satt våra subjectiva bestämme- lse - grunder i
 den fullkomligaste motfvarighet til den objectiva
 rättheten? Hvar til behöfs då hos människan det
 metaphysiska machineriet af en dubbel varelse, högre
 och lägre; befallande utan alla ändamål af til-
 lämpning, och lydande utan alt afseende der-
 på?

När

När vi föreställa oss maximen: *Behandla menskligheten hos dig och andra såsom sit eget ändamål*, eller denna andra: *Handla alltid efter någon regel tjenlig til almen lag*, kunne vi, då vi upprigtigt ransake vårt eget medvetande, någonfin tänka oss dessa såsom moraliskt förbindande, utan genom de orsaker som ålägga användningen deraf? och uppkommer ej först med dessa orsaker all moralisk vilja derom, äfven som sjelfva deras form af absoluta bud, hvilken de annars ej nödvändigt hafva. Ty det synes mig klart, at mensklighetens behandlande såsom sit eget ändamål, när alla följer af försummandet eller iakttagandet i tanken fränskiljas, icke blir någon lag, utan blott under förutsättning at jag ville handla logiskt consequent efter det abstrakta förnuftsbegreppet, hvilket föreställer mig den förnuftiga naturen, såsom et värde i sig sjelf. Detta logiska *bör* motsäger jag visserligen ej. Men helt åtskildt derifrån synes mig detta andra, eller moraliska *bör*, som skulle göra det til en samvetslag för mig at följa den logiska riktigheten, äfven utan alt afseende på sjelfva saken, det vill säga på mensklighetens väl eller ve deraf. Detta senare *bör*, tror jag icke inneslutas i det förra, ehuru förnufts nödvändigheten här inträffar på et ämne som genom erfarenheten blifvit erkänt för moraliskt. Hvarifrån kan det då härleda sig? manne från någon blott ren förnuftsvilja, som innan all tanke på tillämpningen ålägger åtlydnaden deraf? Men antingen vore en sådan abstrakt vilja en medfödd moralisk determination, hvilket söga lærer låta tänka sig: eller måste en vilja kunna uppkomma, utan minsta ämne för viljandet, (ty hvilket ämne derföre, i en faktom och affigtslös tankeform?) eller tar man här et blott erkännande af den abstrakta förnufts riktigheten för et viljande. — Den

an-

andra maximen säger: *handla alltid efter någon regel, tjenlig til allmen lag.* Orsaken ligger visserligen deri, at detta förutan, ingen sammanlefnad möjligen skulle kunna bestå. Förnufts nödvändigheten af denna sats är obestridelig; medgifvandet alltid närvarande för eftertankan; men så snart dermed förenas en moralisk vilja, grundar sig då en sådan ej tydligen på deltagandet i medvarellers lugn och trygghet, äfven som på den sjelfkända förträffligheten at både hyfa detta deltagande och trogit följa förnuftsordningen derför? Hvilken är då den från allt detta, och från all verkelig sak åtskilda vilja, som Autor påstår vara af naturen förenad med de abstrakta sätterna? Jag vet väl at vi alltid vilje det rätta så snart vi ej af subjectiva förvillelser föras derifrån, och at vi vilje det äfven ofta under sjelfva förvillelsen; men då knappast någon före Kants tid betraktat det rätta, annorlunda än såsom rätthet för menniskoväl, och vi dertil alltid hafve inom oss tillräckliga subjectiva grunder, så snart de ej öfverväldigas af motstridiga, så blir denna vilja tydeligen ingen annan än vår vanligt, genom subjectiva orsaker, rörliga vilja; den abstrakta, rena, utan alla ändamål och alla subjectiva grunder bjudande lagviljan, måste, om jag ej felar, särskildt derifrån antagas. Påstår man nu, at det ändå är samma vilja, som utan alla subjectiva grunder är fästad til det abstrakt rätta, men som af dessa blott föres derifrån, så svarar jag til denna sak ytterst: Jag håller för metaphysiskt obevisligt at någon rörelse af vilja kan vara fästad vid aldeles abstrakta tankefäster; ty detta för at med visshet vetas, borde kunna erfaras; och vi kunne aldrig i vår föreställning nog fullkomligen dertil, afskilja all tanke på följderna. Men väl torde det både af all erfarenhet och af metaphysiken vara

strängt

strängt bevisligt at alla viljans determinationer uppkomma af en rörelseprincip som verkar til något af erfarenheten gifvit ändamål. Det yttersta bland dessa af erfarenheten gifna ändamål, torde alltid vara det egna: *Sällhetens njutning*. Naturens vishet var at innesluta under detta högsta egna ändamålet, andras väl och människans egen moraliska fullkomlighet.

En kortt anmärkning i förbigående om erfarenheten, efter detta ord föll ur pennan. *Man kan aldrig nog ofta, eller för mycket, säga Autor, varna för den liknöjdhet eller det låga tänkesätt, som så gärna letar efter principen för seder bland de driffjädrar och lagar som i erfarenheten förekomma.* En ganska god och nödvändig princip för seder, synes mig likväl kärleken til människoväl. Emedlertid utröne vi ej denna princip utan genom erfarenheten af våra egna invertes driffjädrar, och kunne utom den utvertes erfarenheten aldrig känna dess föremål. Denna uppmärksamhet på vår egen invertes och utvertes erfarenhet, är då hvarken et bevis af liknöjdhet, eller af låga tankefatt. Den synes mig så mycket mindre vara, hvad Autor påstår, aldeles onyttig för moraliteten, eller rent af förstörande därför, som moraliteten vore, utom den, hos mången omöjlig. Ty hvad är förnuftet annat hos de flesta människor, än regler om det rätta, samlade ur erfarenheten? Den slutgåfva som hos dem sammanbinder dess uppgifter, lämnar dem af sig själf inga regler. Dertil behöfs alt för mycken tankeöfning. Om nu erfarenhetens läror aldeles äro de samma med det abstrakta förnuftets; är det ej, för saken, lika mycket hvarifrån de hämtas, och bättre för sammansefnaden at man tror dem bestämda för dess väl? Kanske skall Philosophien en dag tro aldeles detsamma. Autor har velat, tvifvelsutan, genom
sit

fit öfverfina fyftem, afkilja från moralen all affigt på menniskoväl, på det at vi icke fculle göra vår utvertes välgång til dets enda ändamål, och fcdoläran fluteligen blifva blott en klokhet på fördelar. Detta ändamål är äfven få ädelt och upphöjdt, fom Autors ypperliga genie. Men törs jag fråga denna Europas berömda Läromäftare: är det ej en fkillnad, och ej få fin ändå, emellan at göra menniskolefnadens fördelar til moralens enda föremål, och at aldeles ftälla moralen enfam, afkild derifrån, och få tom på alt menniskoväl, fom rundheten af ducaten, när man tänker bort guldets derifrån? At af kärlek för medvarelfers väl, at af vördnad för förnuftsordningen deraf, uppoffra alla egna fördelar, är det et liknöjdt och lågt tänkefätt? Är det intet tvertom höjden af moraliſk ſkönhet? Om moralen ej erkänner begäret til egna fördelar, förbjuder hon ofs at flytta til andras? Vrider hon ofs, i fin högſta fullkomlighet, ovilkorligen bort, äfven från alt afseende på deſſa, til den aldeles ſaktomma tankeregeln? Fordrar Autor för moralen ännu et högre ändamål än ſammanlefnadens allmenna trygghet och lyckſalighet? finnes äfven ej et ſådant i menniskoviljans öfverensſtämmelle med hennes högſta natur-fullkomligheter, förnuftet och godheten? Men denna öfverensſtämmelle, utefluter den, kan den utefluta affigten på de gerningsarsföremål hvilka af dem biudas?

När menifkan redligt uppfylt deras fordringar, man ſäge mig, anklagas hon då någonſin af ſamvetet för någon hvarken förſummad eller bruten pligt? har hon något mer at ſöka, för ſin inre tillfredsſtällelſe? ock ſculle förnuftet kunna förebrå henne at intet hafva handladt nog enfamt ur dets abſtrahetta grunder? Skulle det kunna ſäga henne: det rätta du följdt är icke moraliſkt efter du hämtadt det

det från erfarenhetsbegreppen om meniskobehofvet; det goda du gjort af kärlek till medvarelsefs Sällhet är det lika lå litet: det är caracters-frombhet ock naturlig blödighet. Din vilja är icke god, emedan hon vill det rätta för mensklighetens väl skull, och emedan hon icke tillräckligt tömt reglorna på alt väfendligt innehåll. Man göre mig den rättvisan at se i dessa drag Sanningsfökaren och aldeles icke Satirskrifvaren. Jag föraktar detta lätta och lumpna sätt at gifva sig ett ögonblicks medhåll af tanklösheten; men det gifves vissa sammanställningar, hvilka Sanningen stundom behöfver, för at likfom framtränga synbarare.

Förnuftet och välviljan, yrkande, den ena ämnet den andra ordningen för vår moraliska verksamhet, — sinnets tillfredsställelse af deras uppfyllda fordringar, — se der, efter alt fökande, alt tviflande, alt skrifvande, hvart vi til äfventyrs en dag skola lända, såfom til yttersta målet; förda genom en ofantlig omväg, ifrån den punht på hvilken naturen stält oss, tillbaka på samma ställe igen. Må hända är moralens hemlighet ej finare, ej svårare. Må hända borde den ej vara det, för at kunna blifva, icke allenast til behöfvelig grund utgrundelig för hvar dödlig, men äfven lika starkt verksam hos menniskan, med eller utan denna undersökning. Men i sådant fall, huru skulle då någon abstrakt gerningslag äga en verkeligen moralisk natur, utan genom tillämpningens orsaker, och under förutsättande af varelses väl eller lidande som en följd deraf? Det är då denna följdss allmenna, beständiga beroende af iagtagandet eller försummelsen, som gör den i sig sjelf blotta tankefatsen til en moralisk maxim. Alt moraliskt gurningsbud, har då tillika med formen, äfven sit ämne eller sin materia, hvilken li-

lika så litet som den förra kan afföndras derifrån. Form och materia, förenade såsom föremål, utgöra objectif moralitet. De egenskaper som svara deremot hos människan, förnuftet och välviljan, gifva henne lagarne derföre; det förra ensamt, i pligterna emot oss sjelfva, begge förenade, i pligterna emot andra. Enligheten med förnuft och välvilja utgör subjectif moralitet. Förbindelsegrunden ligger i medvetandet af dessa begge laggifvande egenskapers förträfflighet, och i behovet af den invertes tilfredsställelse som aldrig var förenlig med deremot stridande gerningar. — Jag upprepar mig: jag merker det väl. Det är kan hända, på detta ställe et mindre fel i saken, än i stilen. Dessutom påstår jag ej annat med dessa anmärkningar, än at väl eller illa, gifva någon anledning til vidare efterfinnande.

I fall jag likväl skulle finnas hafva, i det föregående, icke aldeles farit vilse, om sanningen, uppkommer deraf, synes mig, tvenne hufvudsakliga slutföljder, temmeligen, oförenliga med den större mannens moral-metaphysik, hvilken jag understått mig at i dessa tvenne punkter motsäga. Den första, at alla moraliska pligter, syfta til *väl*, och hafva derigenom, om icke deras enda grund, (ty de äga en sådan äfven inom oss sjelfva,) åtminstone deras ganska verkliga ändamål i den menckliga lefnadens behof, likasom i all förnuftig samhällighet. Den andra, at det icke gifves och näppeligen kan gifvas hos människan andra grunder til iakttagande af de så kallade allmenna förnuftsmaximerne, det vill säga andra grunder, hvarigenom de blifva moraliska, än användningens orsaker, hvilka alla äro, inom hvar och en, blott och endast subjectiva, de må nu bestå i direct kärlek för menniskoväl, eller i vördnaden för vår egen högre naturs föreskrifter,

eller i behofvet af det invertes bifall och den tilfredsställelse som följer enligheten dermed. Men i sådan händelse hvad är hon, hvar finnes hon, denna utan alla ändamål i erfarenheten och utan alla subjectiva grunder befallande rena förnuftsviljan, lagstiftande ledamot i affigternas rike? Detta affigternas rike, är det någon ting? Lagstiftningen derföre (som ej är en lagstiftning til väl) är den någon ting? Sjelfva den lagstiftande ledamoten, är den någon ting? Jag vet ej allt detta: jag frågar dem som veta det.

Intil dess jag om denna hufvudpunkt fullkomligen upplyses, synes det mig då, som företaget at åtskilja pligtbuden, ej allenast til deras föremål, från allt affigt på väl, utan äfven til deras finnesbiudande kraft från blandningen af alla hemliga sällhetsfordringar, icke vore, til sin möjliga framgång ännu satt utom alla tvifvelsmåk. Man måste då kan hända lämna oafgjordt huru vida moralitetens yttersta princip i mennisko-finnet rättare sökes i en blott ren och skär laggrund, än i et, til enlighet dermed, verkande sällhetsbegär. At ingen gerning i verlden ännu skett af *ren pligt*, detta beviser ej, säger Autor, at ingen ren pligt finnes. Nej: men at den finnes blott i begreppet derom, och finnes der fåfängt för verkställigheten; hvilket redan synes mig et ganska rundeligt medgifvande. At naturen verkligen icke räknat på en sådan ren pligt-beskaffenhet, det bevifes, tyckes mig tilräckligt deraf, 1:o at den hvarken funnits i verkligheten, eller kan finnas; 2:o at den ej ens funnits i tanken derom, förr än efter Autors djupa underfökningar. Det som genom naturens inrättning verkligen är; det bör och måste vara. När vi då söke moralitetens princip; söke vi den ej då sådan som den verkligen är, och som den
i mena

i mennisko-sinnet verkar til enlighet med de objectiva lagbegreppen? Man kan fätta sig för ögonen et fullkomlighets-ideal: riktigt; men et ideal af objectif rätthet, — icke et ideal af verkningsgrunder öfver den meniskliga naturens egenskaper.

Jag nekar således vist icke en lags verklighet, bjudande genom sig sielf. Hvert och ett begrepp om den moraliska rättheten är en sådan. Men det synes likasom naturen velat gifva oss detta rena lag-begrepp endast som en förnufts fullkomlighet, utan at tilt äfventyrs kunna gifva åt ändliga varelser en verksamhets princip oberoende af alla egna ändamål. Knappt skulle vi äga förmåga at uppfylla någon pligt, som ålägger uppoffring af fördelar, i fall det icke finnes dertill en förmående grund ännu starkare än det lägre begäret, i detta inre ursprungliga behof, af sinnets lycksalighet, som oupphörligt yrkar enligheten med vår egen naturs förträfflighet; det vil säga, med våra egenskaper: förnuftet och godheten.

Emedlertid — äfven med detta rena Lag-begrepp, detta högsta, innersta behof af sinnets fridsägande bifall — lämnade åt äfs sjelfva, ensamme med våra svaga lättvända hjertan, — såfänge tänkare, bräckliga varelser, öppne för alla intryck, hänförde af alla fläktar, — hvar blifve vi? Och hvad blir all vår djup sinniga sedolära? Kant har känt detta. Den skarp sinnigaste af alla tänkare har känt nödvändigheten af ett sluteligt högre sätte för pligtbandet. Och sedan han utan hvila följt dess ledningar genom tankens kögsta osinliga rymder, hvar stannar han ändteligen? Vid behofvet af en osynlig hand som ytterit håller det. Erkännom det: Hans kära leder närmare, leder ljusare än någon föregående til denna stora sanning. För vis, at försöka det omöjliga, har han ej kunnat, på vanligt me-

taphysiskt sätt bevisa et upphof til alt, ursprungligt öfver all fattningsgåfva. Men han har gjort hvad som ersätter detta; han har gjort just hvad menniskan behöfde; han har bevisat denne varellens för henne ovilkorliga nödvändighet. Hans lärjungar, (jag understår mig ej at nämna mig däribland: jag har dock på mit sätt varit det, under det jag irrat min egen lägre väg omkring hans stora phenomenoniska Snille,) hans lärjungar, säger jag, hans granskare, hans motståndare, lefvande, eller framtida, kunna efter olika tankegrunder och skicklighet omkafta länkarne af Sedolärans vetenskapliga bevisningar; kunna lägga dem i oändliga former, olika och olika, til stridiga sammanhållningar; men Kant har med stark hand knutit den knuten, som sammanfäster den förnuftiga varelsen med des upphof; han har visat omöjligheten af en moral, detta väsende förutan, han har lagt ner dels yttersta princip i skötet af denna eviga Domare, utom hvilken den bäst bevista Sedolag, skulle vara en bläddra förgänglig för hvar andedrägt. Hvad den allmänna känslan blott gissar, hvad det allmänna förnuftet kan hända blott lärt af denna gissning, det gör han klart och genomtänkeligt. Det är i sanning et stort och rörande skådespel at se den yppersta kända Philosph bland de nu lefvande, vid yttersta gränsen af människoförnuftet som han uppmätt, säga til verlden: här är målet för människoforskning, den sista meniskliga fasthetsgrunden för begreppen om pligter och dygder; utom denna gräns finnes blott en enda tanke — Gud! — tag bort den; och alt faller ner i tomhet, alt är intet. — Jag har ej kunnat följa med fullkomlig öfvertygelse hela gången af hans skarpsinniga bevisning; vare sig at min skummare urskilning icke altid förmått at riktigt träffa finheten af hans tanke, eller at något vigtigare

gare misstag kunnat mellan desse djupa begrundningar verkligen undfalla honom. Men då jag under mitt kanske fåfänga försök at finna en närmare, eller lättare väg til moralgrunderna än den han utstakat, likväl känt mig dragas af honom, alt närmare och närmare til den högsta af alla Sanningar, då jag vet et stort namns inflytande på den allmänna öfvertygelsen, och vet ej mindre, huru okunnigheten, fördomen, må hända afunden, jämväl hos oss, affkilra all ny ryktbarhet; då har jag trott at den rättvisa jag i denna punkt här gör honom, så lågt den ock må höras, likväl hvarken vore onyttig, eller oförenlig med mina i öfrigt från hans System något skiljaktiga tankefätt.

I fanning, hvilken vetenskaplig princip man må antaga för Sedoläran, hvilka slutföljder man må draga eller icke draga deraf, blir dock altid lika nödvändigt at öfverst i bevisningen sätta den lefvande ursprungliga *Rätthetens*, öfver jorden och människorna aldrig tillutna öga. Den rena förnufts viljan, lagstiftande Ledamot i affigternas Rike, må äga sitt värde, och långt större än det kunnat af mig inses och skattas; men man lämnar den lagstiftande Ledamoten obörd med sina rena förnufts-affigter, och följer hemligen sina egna, mindre tomma på sak och sinlighet. Enligheten med sit eget naturvärde af förnuft och godhet, tilfredsställelsen af sit eget Sinnes bifall, detta behof, som vi i fanning altid hemligen känne, kunde til äfventyrs vara af något säkrare verkan. Men detta behof är någon gång föga häftigt. Man uppskjuter, til framdeles, tilfredsställelsen af sit eget Sinnes bifall, ock saknar för ögonblicket ogerna vissa små lägre tilfredsställelser. Philosopher, sjelftänkare, tänkare efter andra, och J, som bland så olika meningar, föga veten hvad J skolen tänka! viljen J finna för moralen en ofvike.

kelig princip? Vidtagen då med trygghet den ytterst-Kantiska: gifven en Gud åt verlden och eder sjelfva: gifven det bortgömda människohjertat et alltid vakande vittne, lasten en hämnare; dygden en belönare; — och detta enda stora drag skall göra alla smärre felstut likgiltiga, skall gifva fasthet åt hvilket System J derutöfver finnen för godt at bekänna eder til.

Med öfvertygelse om denna sanning, har jag trott at all öfrig skiljaktighet i detta ämne, såsom för utöfningen likgiltig, borde med fördraglighet anses och bemötas, och har därför ej tvekat at framställa mina svårigheter vid denna nya moral-philosophi. Jag underkastar dem, upplysta Läsares pröfning, och främst bland dessa, Kants egen berömda Öfversättares. Om jag farit vill, skall det hvarken förundra eller förtryta mig at af honom upplysas. Jag är van, at ifrån många år tillbaka, hafva honom denna förbindelse.

E.

N:o 4.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNEN.

... from sounds to things ...
POPE.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1797.

INNEHÅLL:

1. *Öfver Kellgrens Död.* (Poëme). sid. 1.
 2. *Djurkretsen.* Saga. (Poëme.) - 6.
 3. *Til en Landtman.* (Poëme). - 23.
 4. *Om den allmänna principen för Uppfostrans verknings-förmåga.* - 25.
 5. *Om Prästerns danande.* - - 39.
 6. *Om Åktif- och Passif-Handel.* - 81.
 7. *Hvilket Regeringsförfattning är det bästa?* 84.
 8. *Svensk Litteratur.* - - 88.
-

Öfver Kellgrens Död *).

Därar! Laster! fröjden Er.
Och du, tryckta rimmar-skara,
Fräls! ur sexton-årig fara!
Andas: Kellgren är ej mer.

Tystnad är din Skald, o Vasa!
Grafvens natt det Snillet har,
Ljusets Fiender! som var
Eder afund, och Er fasa.

Til höjden Svears språk med trenne Skalder gick,
Det ägde, af Dalin de första rena dragen.
Af Maro-Cyllenborg det styrkans värde fick
Men först af Kellgrens röst de lyriska behagen.

N:o 4.

A

Vol.

*) Detta Styckè, tilförene tryckt i en och annan af Landsorterne, efter kringlöpande felaktiga afskrifter, och något fullständigare i en utländsk Journal, lämnas här första gången åt Svenska Allmänheten, med Författarens minne, och af honom öfversedt. Man har trott sig göra härigenom både et nöje åt våra få Vitterhetsälskare, och uppfylla en pligt af rättvisa emot den Store afledne Skalden, hvars hugkomst ej kan med nog tacksamhet återkallas, och hvaraf mistningen likasom af all annan öfverträffande förtjenst, liknar sig at blifva, efter vanan hos oss, lättare at glömma än at ersätta.

Voltaire's och *Popes* rival, i sjelfva vinterns land
 Philosophien hans blick, hans pil *Satiren* hvalste,
 Och *Gracerna* med blomsterband
 På honom *Skämtets* koger fäste;
 Men din Rival, *Horats*! med *Lyran* i sin hand
 Han *Svenska Sängen* gaf et dubbelt upphöjdt värde,
 Och genljuden af *Tiberns strand*
 Åt fjällarne kring *Mälarn* lärde.

~~~~~

Sorgens röst, från *Helicon*
 Svenske Skalder, ljuda låten!
 Sångmör, gråten *Eder Son*,
 Gracer, *Eder älskling* gråten.

~~~~~

Men hvad är skönheten af bildnings-gåfvans drag?
 Hvad är af *Sångens* röst det starka eller ljufva:
 Hon ofs förskräcka må med *Dunder-Gudens* slag,
 Hon må förkjusfa ofs, med suckningens behag
 Af *Myrthen Skogens* *Turturdufva*?
 Om *Himlen*, unge *Man*, ej skänkte Dig en Sjal
 Med kraft at sig mot våld och digt och flärd bemanna?
 Ljus i sin flygt upp til det Sanna,
 Och brinnande för *menskors* väl?
 Hör våldets röst ännu en blodad jord förfära,
 Förnuftet, ropa än mot *Dårarne* om skygd:
 Och Du, som yfs af hopp af minnets lagrar bära,
 Du lägar ej af harm, du rodnar ej af blygd!
 Onyttig för din fosterbygd,
 Du qväder ljuf och feg de veka nöjens lära:
 Gå! Du var född förutan dygd,
 Och du skall dö förutan ära.
 Om det var få han henne vann,

Den

Den store Skald, hvars död hvart redligt hjerta sårar,
 Det vittna fosterlandets tårar,
 Det vittnar saknans suck från hvarje upplyst man,
 Det vittnar Er triumph, förförare, och dårar!

Lasterna och Våldet ryste
 När hans hand på Lyran slog;
 Menskligheten andan drog;
 Dygden under tårar myste;
 Sanningen, förskönad lyfte;
 Därskap gret, förnuftet log.

På denna fruktansvärda panna,
 Der Snillet hota fågs i all defs hämde-mägt,
 Man läste kärlek för *det Sanna*,
 Och defs förföljares förägt.
 Från denna mulna blick den ljungeldsstråle blänkto,
 Som slog hvar gäck, hur högt han satt,
 Och ända ner på er, — vid återskall af skratt, —
 Det heta Løjets gnistor flänkto,
 Förakteliga kryp, i Vitterhetens natt!

Laster! Dårar! fröjden Er.
 Och du tryckta rimmar-skarå,
 Frälst ur Sexton-årig fara!
 Andas: *Kellgren* är ej mer.

Men du, som tankens ljus med Själens höghet paraf,
 Som känner, för et folk, hvad skänk af himmelen,
 En Demosthenisk röst, som Friheten försvärad,
 Och en Voltairisk hand, som pryder Sanningen:
 Du gråt det rof som gräfven vunnit!
 Oråt Sångens första Son, om du bär nit för den;
 Men dubbelt gråt, om du som vän,

Som menniska och vis hans värde känna hunnit.

Hvem stälde fram et bröst som han,
Af Vishetens Egid försvaradt och bestråladt?

Han Söng ej blott *en Stadig man*;
Han var det: och det är sin egen bild han målat,
Af jordens klagan väckt, af hjertats känslighet,

At menskans rätt, at borgarns yrka,
Han skilde vördnans pligt, från slafvens mållöshet,
Och öfvermodets skräk, från Patriotens styrka,
Med detta tända nit, som tingens gränser vet.
Af hyddan lika gömd för detta dubbla ryckte,
Som öfte kranfar ner och dem tillbaka ryckte;
För vett och rätt och smak, ej för et namn i strid,
Han njöt, med blygsamt hof, den smickrande minuten,
Och stod, med tyftnad blott, i orättvisans tid,

Uti sit värde innesluten,
Ej stolt af sin förtjenst, men endast trygg dervid.
Nej Därrar! Sångens höjd var ej hans höjd af ära;
Nej, hon var rösten blott åt Philosophens lära.

Med hjertat utan svaghet godt,
Och ögat uppmärksam på Samhällslifvets lott,
Hvem delte dygdens qual med lifligare smerta?
Hvem slog förtryckarns barm med driftigare skott?
Hur varmt för all förtjenst, hur öppet detta hjerta!
Hur oupplåtligt stängt för dårskaper och brott!
Förnuft, af Himlen sändt at lysa våra dagar,
Du som en stormig värld allena lugna kan;

Hvem stod mer fast vid dina lagar?
Hvem höll din fackla fram, med större mod än han?
Och du, den Vises dygd, så ofta smäddad vorden

Af Skrymtarns eller Svärmarns röst,
Förackt för digt och skrock, och egen styrkas tröst,
Hvar skådar du i dag, på den bedragna jorden,
Et Tempel, mera ditt, än denna vises bröst?

Högt, men sundt, Sublima Sinnet!
 Sådant var ditt tänkesätt.
 Baviers och Tartuffers ätt,
 Skräna, skräna mot hans minne,
Rosenstein gör honom rätt.

Oxenstierna och behagen,
 Suckande vid Urnan stå.
Sergel tecknar anlets-dragen,
Gyllenborg, af sorg betagen,
 Fäster kranzen deruppå.

Med den glans förtjenstens blifvit
 Hos en rättvis Efterverld,
 Står hans namn af Minnet skrifvit.
 Lyckan, — som en mindre gifvit, —
 Rodnar för en sparad flärd.

Men låga Iiska, du som följde
 Hans lysande förtjenst i sjelfva grafvens famn,
 Och glansen af et fruktadt namn
 Med dina svarta vingar höljde:
 Sätt ej ditt hufvud opp ur träcken af din skam?
 Sjung ej triumph! *Alcides* hvilar,
 Men på hans hjeltelstoft, kanske, skall träda fram
 En *Philollet*, som har hans pilar.

Dygders och förtjensters tropp,
 Saknen, gråten Eder broder.
 Ner med Smickrets Guda-Stoder,
 Refom tacksamhetens opp!

Djurkretsen.

Saga.

Den sista Februarii

är — men lik mycket — emot natten,
 uti Pieriskt fylleri,
 som hvar man vet är blott af vatten,
 och i en svår indigestion
 af gröna heliconska lagrar,
 jag på en kräselig facon
 fönk i min bädd — så tung, så drömmande person
 som nånsin våra vakna Bagrar. —
 Och nickade och sof, som de? — Ja Gu bevars —
 och drömde in mig uti Mars.

Nu vet en hvar, som äger ro at sofva,
 hvad det är för en dyr Guds gåfva,
 Ej nog at hela lifvets Ve
 af glömskans täta förlåt täckes;
 Inbillningens förnöjelse
 ur tingens vida chaos väckes:
 och i den all-förvirrelse
 som ljusnar, norrkens-lik, för ögat, när det släcket,
 hvad kostar det — slätt ingen ting —
 at sig med Ljusets snabbhet svinga
 ifrån Insectens blad och til Saturni ring?
 nu dväljas i en verld, där Cherubs harpor klinga?
 nu åter, efter störtadt fall
 i Charons båt på Stygens svall,
 gå, med Sanct Görans spjut, uppå Tartarens vall
 den fjälliga Cerber at stinga?

Min Läsare, när du det vet,
 så vet du ock hvad ringa möda
 det borde kosta mig, Poët,
 at hvirtla mig från denna snöda
 förakteliga Jord, up til det Firmament,
 om Demogorgon sägs med lika ringa möda
 utöfver rymderne ha spänt.

*Men i hvad affigt? Hvarför våga
 et luft-språng, vådligt rönt se'n dären Icars dar? —*
 O Allmänhet, hvad du kan fråga!
 Du vet, at Phoebus där, där högt på himlen, har
 sitt flott bakom den sky du skådar alla dar
 af guld och diamanter brinna;
 du vet ock, om du täcks besinna,
 at namn af *Phoebe Son* Poëten a'tid bar,
 fält vore han, med tilstånd sagdt, Batard:
 Nå väl — i alla fall, hvem gör ej alt, at finna
 sin gamla hederliga Far?

Men nog af frågor och af svar.
 Den rosenfingrade Aurora längesedan
 palatsets gafvel-port i öster låtit opp;
 på hingst-bespända Charn satt Phoebus allaredan,
 och gyllne piskan gaf signaln til dagens lopp;
 Jag hastar, ropande med ifver
 mitt underdånigaste *halt!*
 Han staduar — nådig uti alt —
 och min förfärade gestalt
 sig bugar, och min fot med bäfvan och gevalt
 en linia gräsligt lång i molnens guld beskriver:
 "Förlåt (så stannar jag), min Far! o Delos Gud!
 "den sonliga förmäthenheten
 "at nalkas dig; men se, den rädda mänskligheten
 "begär ej, Phaëton lik, din skepnad och din skrud,
 "begär ej, hellslok mot ditt bud,

"at köra kull din vagn mot den och den planeten;

"Nej — då i arf af Dig jag fått

"begär til eget ljus, at därmed lyfa andra,

"så skänk mig af din Eld den minsta gnista blott —

"och, stolt och lycklig af min lott,

"jag vill til jorden återvandra."

"O hvad begär du, käre Son!

"(sa Phoebus). At en väg för Ljusets vandring leta

"är kinkigt nog, uti sin mån. —

"och sinksam med. — det må jag veta.

"Starkt är mitt sken, min fart är stark,

"men tror du jag får oförd tåga?

"Nej, Himlens vida ödemark,

"til evig trots för min förmåga,

"är full af underliga Djur,

"som stinga, stånga, locka, ropa:

"Skorpionen och Gumse, Jungfru, Tjara,

"Tartarens afvel allihopa.

"Om jag nu, ofs imellan sagdt,

"behöfver allt mitt mod., min vana,

"min fintlighet, och ofta magt,

"at slippa om dem, på min bana;

"och om jag opartiskt och kallt

"bevisar dig utaf Mathesen

"at den där Svedenborgska thesen,

"om en correspondance i allt,

"imellan Himlen och den Måne

"som skrytsamt namn af Tellus bär,

"i själfva grunden var och är

"en Sanning, drömd utaf en fåne;

"Hur vill du lyckas då, o Son,

"at stängas i din lilla mån

"med lika Drakar på din bana? —

"Du tror mig ej? Välan, stig up bakpå min Char

"och följ mig gärna, följ din Far:

"era

"erfarenhetens långa dar-

"dig säkrare, än jag, förmana;

"och beds du samma lott, när du de hinder sett

"som Ljusets Gud är dömd at röna,

"då må ditt sjelf-förvärfda vett

"din dårliga begäran kröna."

Så sagdt, jag tog mitt heders-rum,

och något stolt, men mera stum,

jag höll mig fast i Charn, som flög på molnens yta;

snart Morgon-stjernan skalf för Phoebi hingstars fjät,

och, bleknad vid en blick af Gudens majestät,

ur rymderna försvann; en Ljus-flod gick at bryta

på himla-oceanen ut;

Men knapt en tusen-mils-minut

försluten var, förrän jag vagnen studså kände

och Titans skygga spann af vägen hastigt vände:

Jag stirrar: O hvad syn! en *Vädur*, en *Colofs*,

med svans och klöfvar, som en annan,

men ragget svart som sot, och långa horn i pannan,

ja, vare sagdt förutan tröls,

aldeles lika dem vi känno

ha frodat sig på Arons änne.

På sina bägge bakben rest

stod det vidunderliga Best

och gjorde konstler med de främsta,

och öppnade sin tungos band

och ropte: *öfver alla land*

abracadabra, eld och brand!

med flera ord utaf de sämsta.

"Se, (sade Phoebus) detta Djur,

"uppå det låga jorderike

"har, som jag sagt förut, sin-respectiva like:

"med olik skepnad och figur

"som Muphti, Påfve eller Lama

"det namn det bär är et och samma,

A. S.

"Vida

"*Vidskepelse.* Se! straxt et hinder för din plan" —
 "Förlåt mig (svarte jag) min Far: ej Persian,
 "ej Constantinopolitan
 "ej Guelph är jag: jag är Luthran." —
 "Det var en ann sak," sade Solen,
 gaf hästarna en klatsch, och framfor på sin ban
 en månad närmare mot polen.

Men si! et ofatt hornadt Djur —
 hvars namn jag tilltår mig förlägen
 at nämna klarare, än: en för detta Tjur —
 hof sin beelzebubs-figur
 så skeppunds-viktig öfver vägen
 och låg där — lik en långsträckt Ö
 på vida ytan af en sjö —
 och bölade så obenägen:
 vid hvarje rörelse af hästarna til lopp,
 han med sitt tjocka öga glodde,
 och hotade med spark och hopp,
 förläkrad af sin grofva kropp
 at Phoebus på hans styrka trodde,
 Apollo log och sade: "Se,
 "hvad tycks om denna skepelse?
 "den kallas *Dumhet* uppå Jorden."
 "Men du var nyss Luthran: du ger mig nu, kanske,
 "den hugnande berättelse
 "at *Dumhet* qväljer icke Norden." —
 "Ach! svarte jag, (ej mer) du Gud för verdens ljus,
 "så höflig sjelf, som jag är redlig,
 "hvi talar du om rep i hängd mans hus?" —
 Mitt kära Fosterland! var jag ej nu beskedlig?
 Åtminstone Apollo fann
 en dygd i denna halfva stumhet,
 teg sjelf och mante på sitt spann
 och varligt öfver ryggen skrann
 på himlahvalfvets stora *Dumhet*.

Men

Men jag var skrämmd: och, än förvirrad, hörde jag en gäll Trumpet ur skyn, som blåste dessa orden:

Mins, *hvad du sett, och vaktat dig en dag
för horn-boskapen uppå Jorden!*

jag ville digua — men en knuff
af Phoebi Char, som måste stanna,
mig väckte med en skamlös puff
emot min obeflagna panna:

Jag spratt, och såg mig om — och så
två samman-brödrade figurer
af lika kropps-phisionomi,
men skilda anlet och naturer!

Den ena, snarlik af et Får,
så lång-ögad stod, och läppen hängde,
bet på sit finger, ref sit hår
och vidrigt på Apollo blängde;
den andra, Tiger i sin blick,
tog på sig hundra vilda skick,

grep til en gnistrig brand, den han åt Brodern sträckte
och ropte: *vifta den, ditt Nöt!*

och lyfte sjelf en dolk, och röt
och sprang mot hästarna directe.

"O Fader! fräls mig (ropte jag)

"från alla Troll och deras konster:

"jag aldrig i min lefnadsdag

"sett två så underfula Monster!" — —

"Hvad? har du aldrig sett i tider af parti

"min rädda Son! två Djur, benämnda med de orden

"Okunnighet och Barbari?

"De äro *Tvillingar* på jorden."

Då ryfte jag och skalf, och såg

Jacobinismen sjelf, och kom så klart ihog

hur den förskrämde oss i Norden:

ty gräslig är dess grymma mine —

och sådan Frukten för dess fasor,

at, med och utan orsak, sin,

hon

hon ser i alfvar och i grin,
i Sjelfsväld och i Dygd, i gyllne skrud och trasor,
i alt, i alt — en Jacobin.

I dessa tankar fäkt, mig hände,
at jag min håg från verlden vände
och vet nu icke tala om
på hvad maner och när Apollo undankom
det ofvan-målade elände.
Alt nog för kära Läsaren,
at när jag kom til fans igen
och väl behöfde litet friskas,
en *Kräftas* löjlige person,
så stor likväl, som hon i himlarna kan fiskas,
tog en behjertad position
med näsan nedt för titelstängan.
Ren, ömsom lyfte hon, i andanom och tron,
den högra och den vänstra tången
at knipa spannet i kap'ön
och mota farten denna gången,
och klef, och klef — men si! hvart tuppfjät närmare
hon sig intil ofs ville maka,
dels raskare och fjärmare
hon oförmodligt klef tillbaka.
Apollo log så skälmfkt, och i et ögonblick
han hurrade så tätt förbi en stackars kräfte,
at ena klon, den hon i hjulet ville häfta,
gunås! förlorade sit skick.
Och jag — och jag, som med et styggt satiriskt sinne
af himlen fått til skänk et ojämförligt minne,
jag skrattade i himmelshöjd
och blef så innerligen böjd
at ock min Faders mjälte lätta
med anecdoters mängd, jag vilste at berätta
om denna rara kräft-method
at skrida nitiskt, och med mod,
i bakvänd ställning mot sin tanka,

och.

och huru van den är bland *Svärmare*, som vanka
 til tusen sinom tusende
 på den telluriska Planeten,
 bekända under namn af Ande-svärjare,
 Illuminat, Drömtydare,
 Finance- och Guld-föbättrare,
 med fler, så krångliga, som väl förfäkrade
 om menckliga förgätenheten:
 Alt, alt beskref jag nätt och kårt
 och glömde framför alt ej bort
 hur ofta de med fröjd och fidem
 anfäktade både arm och ben
 at mota Ljuset och dess sken —
 och sveda fingrarna ibidem.

Men kårta äro glädjens dar,
 förmodligen i hela världen;
 och ve den narr-Poët, som goda dagar har,
 men åker häldre med sin Far
 den höga Zodiakiska färden!
 Med spasmer och förskräckelse
 skall han få höra och få se,
 numidiskt vred och rytande
 den stora *Leo* gå i jämn och säker skridning
 och full af majestätiskt hopp,
 med styrkan af sin ram och vigten af sin kropp
 at ge Apollos Char en sjelf behaglig vridning.
 Jag honom sett: Och jag ej vet
 om jag, som lefver nu för tiden,
 kan stå i slägt-gemensamhet
 med Hjelten uti *Æneiden*;
 men blodet stängdes i mit bröst
 och fvetren flöt så kall omkring min bleka panna,
 och mina uttryck och min röst
 jag kände inom svalget flanna.
 Hur skall jag ej uti min hud
 när *Leo* kastade än hit, än dit, åt sida

det modigaste Spann, som fins — och kom at frida
 personligen med Ljusets Gud:
 en kamp, som sasan än för mina sinnen målar!
 Och sist för mig hvad glädje-bud
 då med et harmse klago-ljud
 jag kreaturet hör, som vrålar,
 och Phoebus ropande: "han vek för mina strålar!"

"Men, men, min Far! (jag sade då)
 "et Djur, som detta, väl ej fins i christianismen?" —
 "Förlåt mig (inföll han): det kallas *Despotismen*" —
 hvartil jag svarade: "Ja så!"

Alt därför, vidare i texten:
 Ehvad kritik en gång må bli min Sagas del,
 hon skall ej pligta för det fel
 at hafva knutit sig i växten.
 Af vundna strider väl tilfrids,
 til nöjens tjufsta syn jag skrider:
 En *Jungfru* — om det namnet lids
 i våra Frökenfulla tider —
 af gazer genomskinligt klädd —
 i skapnad Cypris lik, som Junos dotter glader,
 låg, fänkt i ångorna af hyacinthers bädd,
 och vinkade åt Ljusets Fader;
 kring henne flög en vingad här
 af Silpher, Fjärilar och Löjen,
 som hviskade med kärt begär
 om druckna njutningar och nöjen:
 sjelf, vällustfull i alt sitt skick,
 hon löste spännet af sit bälte,
 och reste sig; och med en blick
 och med en röst som själen smälte
 hon sjungande mot Phoebus gick:
 Sköna Gud för dagen! stanna!
 Hämta nöjet i mitt tjäll:

Strålar blixtra kring din panna,
Men är du fäll?

O! hvad batar, at du äger
Styra verdens Dag och Qväll,
Om dig ingen känsla fägr
At du är fäll?

Kan väl en af Jovis Söner
Vara släkt med klippans håll?
Nej — Så hör då mina böner:
Kom at bli fäll!

Så fjöng hon. Jag är vis, at här på jorden mången
ej fins — om icke född med hoptryckt ögonlock,
med korkad ör-canal, och fibrer af en Stock —
som icke gifvit sig i hennes giller fången:
hvad under då, om Phoebus ock
var litet menckja denna gången?

Bekännom det: han tvekade — men kårt —
rätt kårt, åtminstone, för sin Lakej, Poëten —
och, mot Behagens våld bemannad af förtreten
en dyrbar tid at hala bort,
han for — som stormen far på oceanens bölja —
och intet skinn väl fins så torrt,
som mäktade hans Char at följa.

Men nu förflöt en stund — än en — och en ändå —
hvem väntade, om icke jag, uppå
den dyrbara moral min Far mig vanligt skänkte?
Men flydda nöjens syn ännu hans minne kränkte:
Min Lälare, du mins en Man, som teg — och drack —
det var ändå en tröst — men ach!
Apollo bara teg och tänkte.

Jag tog mig då det driftiga befvär
at med *un peu d'esprit* förskingra kärleks-lågan,
och stälde alltså fram den frågan:
"Min Far det var kanske en farlig Dame, den där?" —
Vid dessa ord, utur sin dvala

han

han vaknade i hast, och tog sig för igen
med vanlig fryntlighet at tala:

"En farlig Dame, min Son? Ja men,
"långt mer, åtminstone, än Kräftan och än Tjuren;
"den *Retelsen* ej står uppå sin ban, min Vän,
"en dubbel segrare är den,
"ty han har sekrat på Naturen.
"Betrakta Menniskan, en dag, på nära håll:
"du finna skall, hur kastad, lik en bäll,
"emellan Retelser til Magt, til Rikedom, til Ära,
"med mer — hon blindvis gör hvad känslorna begära;
"och när hon fått sin tid förtära
"i vällust för sin lyftna själ,
"så — har hon ingen qvar för Människjofslägets väl."

Apollo talte många flera
upbyggeliga ord för både Själ och Kropp,
men framför i så strängt galopp,
at, fast uppå hans tal jag spände örat opp,
mitt öga nagelför hans körning ändå mera;
och som jag tyckte mig framför oss observera
et flycke skapad lik en grind,
i mina ögon trång och vind,
jag, rädd för Phoebi fläng och obekant på orten,
utropte: "håll, min Far! min Far kör fast i porten."
Apollo (som är något rart,
men efterdömligt för hvarjom och för enom)
tog skäl — förminskade sin fart
och kom så, lyckligen, igenom.
Nu, med en mera sanfad håg,
jag fann at denna grind, så underligt belägen,
var intet annat än en *Väg*.
En Väg i himmelen? En Väg tvärt öfver vägen?
Ja — Men at finna ut min Vägs betydelse,
var jag, som mina Läsare,
uprigtigt, storligen förlägen,

Dock

Dock — Phoebus visste allt: (Virgilius har rätt
 då på sitt oskuldsfulla sätt
 han låter Herdarna framställa sina *Rebus*
 och säga: *tyd mig dem, så kallar jag dig Phoebus* *)
 Han sade: "I Förståndets värld
 "den stackars Menskligheten vankar
 "i ständig vägning mellan tankar
 "af hetlig öfverdrift i Sauning och i Flärd.
 "En härifrå-klyfd Philosophi,
 "et Svedenborg-groft Svärmeri,
 "en starrblind Tro på döda Tingen,
 "en oförnuftig Tro på Ingen,
 "en Roberspierrsk Jacobinism,
 "en Ottomanisk Despotism,
 "det illskna Nitet, och det matta,
 "den svullna Stylen, och den platta,
 "in summa: allt, allt ytterligt, som svär,
 "i Meningar och i Methoder,
 "om det ock bedlamitiskt är,
 "har sitt system, sin Chef, sin sekt och sina moder.
 "Den stora Skocken, Fänans broder,
 "ser ej hvarthän det bär, men drifver med ändå,
 "och samkar forl på den, som icke tror på skällan.
 "Den Vise faran ser: och nöjd at varsammt gå —
 "och rädd at falla in i någondera fällan —
 "med ögat spändt på bägge två
 "han vandrar sakta midt imellan;
 "men — denne Vise ler du fällan".

I denna sista meningen,
 som var et drag utaf den finare critiken,
 begreps et tvifvelsmål om mig, förmodligen,
 och jag, gunås, begrep nog piken;
 Men förr än jag min mun til ordspråk öppna hann,
 No 4. B Apol.

*) Dic quibus in terris — & magnus mihi eris Apollo.

Apollo rop'e *Se!* — Jag säg mig om, och fann
 (o fatans bottenlösa källa!)
 i ringlar framför vagnen krälla
 den grusliga tyrann-Insect,
 som, båd me! Orm och Krästa släkt,
 hos någon gammal Grek, Marcolphus eller Bion,
 beskrifves såsom den, som slog och drap Orion.
 Jag åter blef förskräckt — hvem motstår sin natur? —
 men Phoebus sade: "Af de Djur
 "som Ödet kastat på min bana
 "har Jupiter behagat dana
 "Scorpionen til det bittrafte,
 "men också til det ringaste:
 "utaf mitt Ljus dets syn ej mäktar skåda glansen;
 "men kräket gör hvad det förmår
 "och etter-svällt för vagnen går,
 "i hopp at ge mig banefär
 "med sin betäflsamhet i svansen,
 "Den mäktige ej skada bör
 "en fiende, som vänder ryggen:
 "se därför hur Phoebus gör —
 "jag kör — helt simpelt — öfver styggen,
 "och ej et hår på honom rör." —
 Så sagdt, lå gjordt — "Men törs jag våga
 "(förmälte jag) en liten fråga?
 "Har detta högt gemena Djur
 "(om jag får nyttja dessa orden)
 "hos något skapat Kreatur
 "ock sin correspondent — på Jorden?" —
 "Hn! (svarte han) min Son! Jo jo, nog har det den:
 "hvad menar du om *Smädelsen*?
 "Säg, efter som du vet den visar sig i Norden,
 "har ej dets jordiska person
 "nog liknelser af min Scorpion? —
 "Der du en Man af verklig Ära,
 "af stor Talang, af modig Dygd

"åt jordens Blinde Ljus beskära,
 "åt des Förttryckte Värn och Skygd;
 "en Skald, en Talare med Snilletts troll-förmåga
 "utvidga våra Nöjens sphær;
 "en Philo'soph på djupet våga
 "at visa Tankan väg, och mål för vårt Begär;
 "en Stiftare af Lagar knyta
 "med fundat faders kraft et älskadt brödra-band;
 "en Hjelte för sitt Fosterland
 "förhyrda Hårars våld och Elementrens bryta;
 "en rättfint Kung — med Menskjors Vål,
 "med Dygdens Vördnad i sin Sjä,
 "och i Förståndet Ljus til menskjo-hjertats höjning —
 "uphöja sin Nation från träl
 "til fri, och värdig sin förhöjning;
 "Hvar gång, min Son, du ser uti sitt majestät
 "en sådan half-Gud. Man sig resa,
 "tro mig, du alltid skall se krälla kring des tjät
 "en fänad, menklighetens nesa —
 "ej mäktig til hans höjd at lyfta ögat opp,
 "men yrande i trotfigt hopp,
 "ej vettig at förstå, men lungstark at fröndera —
 "och i beställsam ifver sladd
 "at med en gallsprängd tungas gadd
 "hans Affigt och hans Verk martera."
 "En flor, en vis, en dygdig Man
 "har sina känslor som en ann,
 "men ock den guda-magt at sina känslor styra;
 "han fåras kan — men hämnas — ej:
 "har du sett Örnen hämnas? nej,
 "och Björnen krossar ej en Myra:
 "och bland de dödlige den sanna Storheten
 "i Sjä och i Förstånd, är den
 "at göra Rätt och Vål — och låta knottet yra."

Nu var jag väl få trött, få trött, som någon man
 i denna världen vara kan
 (om Du, min Läsare, kanske ej är det mera) :
 min mun, at fråga utan slut;
 mitt öra, vid min Fars narcotiska moraler;
 min själ, at finna målas ut
 mitt Slägte såsom Cannibaler;
 min kropp, at bakpå Phoebi vagn
 i luften kastas som en agn
 i runda tvänne Tertialer.
 Men det var sagdt, jag skulle än
 hemfökas med Förskräckelsen :
 och — för 'at fylla tre Qvartaler —
 til lön för mina syndabrott
 jag skulle se en *Skytt*, en gräslig *Hottentott*
 i riktigt skotthåll stå med anlagd pil och båga
 mot Phoebi panna, eller min,
 och hota bägge två med sin
 tyrolska Jägare-förmåga.
 Jag hittills hade åkt, om ej (gunås) med *Mod*,
 åtminstone med *Tålmod*
 mot mina vanskeliga öden;
 men — skåda för sig rena *Döden* —
 det var för starkt för kött och blod.
 Nu — posito en *Ärestod*,
 et *Lofstal*, och *Odödligheten*
 af alla möjliga slag
 dig väntade en vacker dag
 (likom den väntar nu din tjenare *Poëten*);
 döm dock, min Läsare och Vän —
 om du blef tydligt proponerad
 at blott förtjena dem och den
 för det du damp från himmelen
 på formligt sätt arquebuserad?
 och det i din förmåga stod
 at frälja dig — och Åran sakna —

med

med den bepröfvade method
 at gnugga ögonen och vakna? —
 Ach! skrymta ej — bekänn, bekänn —
 jag vet hvad menskior äro sköra —
 helt läkert skulle du det göra,
 min gode Läsare och Vän!
 Nå väl, då är förlåtelsen

min rena rätt: och jag behöfver icke stamma
 på en rättfärdiggörelse
 för mig och mitt beteende —
 ty det jag gjorde, var detsamma.

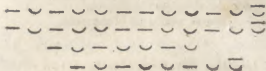
Men du, o Phoebus! o min Far!
 om ifrån högden af din Char
 du skådar ned i dödligheten
 (som du, bevisligt, gör hvar dag — om den är klar),
 så se, den svaga menskligheten
 ändock har ädla känslor kvar:
 jag känner i sin vidd den nesa
 af purt poltronneri at ha förlupit dig,
 och detta brottet väljer mig;
 men vet — i brottets stund min suck än höjde sig
 at önska dig god fart på resten af din Resa
 och många segerfälla Krig!!!

Här är min Sagas gräns: Den må ock Skämtets bli.
 Alt Skämt, alt Qvickhets-flöseri,
 hvars hela prakt betår i orden,
 et narrverk är, och står i slägt
 med den förflugna väder-fläkt
 som hvinar fåfång öfver jorden!
 Må detta æther-stinna prål,
 så skildt från Vett, som Ändamål,
 och aldrig värdigt Vitterheten,

förgäfves fökas i min skrift
och evigt från min Själf förvifas — med det Gift
som blandas til af Bitterheten!

*Poët! det fins då i din Dikt
ett riktigt ändamål — en Sens-Moral af vigt? —*
Ja, det fins en för Er af oförgätligt värde,
J jordens Konungar! J Snillen! och J Lärde!
Tung och besvärlig är den lott —
och ofta ofta lönad blott
med skimret af Odödligheten —
at likna himlahvalfvets Drott
och sprida Ljus i Menskligheten,
Men lyser Edert Ljus med klart och redbart sken?
är Eder Styrka jämn? är Eder Vilja ren?
är Sanningarnas väg i våra Tankars öken,
är Dygdens til vår Själf, de ändamål J föken?
Då fins ej något hinder ställt,
så colosalt, så djerft, så envist på Er bana,
som ej Ert Mod förmår at, långsamt eller snällt,
ur vägen stöta, eller mana;
Förtydningar och smädelser
och otack och förföljelser,
se där den bittra kalk Er Samtid ger at smaka;
Men Gärningarnas Lugn skall styrka Edra bröst;
och uti dödens stund, så ofta tom på tröst,
Er oförskrämda blick, på Lifvet vänd tillbaka,
skall möta Eder Dygd — skall ej begära mer —
och Edra sista qual i vällust bli förbytta
vid ljudet af den röst som ropar inom Er:
Du kan ju dö — Du har gjort Nytt!

Til en Landtman.

Til din hydda, min Vän, nöjet med friheten
 flyr ur marmor-palats: dit genom vaktgevär
 tränga svarta bekymmer
 tränga plågor i luftans spår.

Se de lägra sig der under den Yppiges
 Indiskt doftande bord, spänstiga ottoman,
 til dess stjernorna blicka
 på den hvilande fliten ned:

Och då svärma de fram, alla de Furier,
 Fruktan, äckel och qual, sveda och sömnlöshet
 kring den visnade dären,
 fäfängt bäddad i ejderdun.

När han domnar til slut, bårt ifrån gryningens
 Paradiska stund: djupt i sin kula gömd
 för den glada, den sköna
 rosenkranfäde dagens blick;

Då hur glad, o min vän, klingar din morgonfång,
 jämte lärkans, ikring ljusnande höjderna:
 der du lätt, som i Eden,
 skakar pärlor af blommorna,

I den landtliga luft, som i de öppna tjäll
 blåser oskuld och frid, hellsa och glädje in,
 ej af straffade laster,
 ej af orenlig pragt förskämd.

Och din fredliga gång förs ej af veklingen
 Stinn af hundrades bröd, lam af omåttlighet,
 som med ledsnan til sällskap
 far i blixtrande phaeton.

Och din sköna idyll spills ej af uslingen,
 hungrens skrikande bild, hungrens och lasternas,
 som med mordiska ögon
 räcker tiggande händer fram.

Gläds: det är ej en dröm, ej en Arcadisk dikt
 med et flyktigt behag, blott för sin nyhets skuld,
 i den dansande cirkeln
 af förströende nöjen sedd:

Den du läser i ån, som i sin blomsterram
 speglar himlen och dig, lutad mot pilens rygg,
 med din dotter på armen,
 hos din maka som kysser dig.

Om den allmänna principen för Uppfostrans verknings-förmåga.

Är Menniskan hvad hon är, genom sin Fysik, eller genom sin Uppfostran? är et problem, hvars stridige delar funnit nästan lika ifrige försvarare. Men skulle det ej här, likasom med nästan alla starkt generaliserade motsatser, gälla, at ingendera är fullkomligen riktig, at Sanningen uppstår midt emellan dem, afstrad af jämkningen och eftergiften?

Vi fodas med en i anseende til hufvud-dragen och beståndsdelarne lika kroppsbyggnad: vi äge alle et slags tycke af hvarandra, som tydligen skiljer oss äfven ifrån de kreatur, som närmast likna oss. Själens förmögenheter äro, hos oss alle, af lika slag: Begär, Passioner, Urskilning, Omdöme, äger hela mennisko-flägtet af enahanda beskaffenhet, Galningar undantagne, hvilkas brist i någon förnuftig egenskap alltid åtföljer en hufvudsaklig kroppslig olikhet med andra människor. Men oakadt denna allmänna likhet, äro våra förmögenheter til så otaliga grader modifierade, at ifrån den galnaste och den måst vanskaplige, intil den öfverlägsnaste tänkare och den bäst byggda människa, fin-

nas ej tvänne matematiskt lika varelfser; de likaste behålla alltid samma skiljagtheter, som et fint öga röjer emellan en original-målning och dess noggrannaste copia.

Å andra sidan finne vi at Undervisning och Uppfostran kunna bibringa alla menniskor (de fånige undantagne) vissa Kunskaper och Begrepp. Hvar och en kan åtminstone lära sit modersmål, hvar och en kan fatta, at stjåla och mörda äro oloflige, m. m.: och hvarken kunskapen af et Språk, eller begrepen om olofligheten af itöld och mord, medfölja omedelbart vår fysiska varelse: de måste långsamt förvärfvas; de skulle til och med icke existera hos en menniska utom samhälle, om en sådan kunde finnas: ty en aldeles enstaka varelse skulle ej behöfva dem: de kunna ej födas utan tilfällen.

Af dessa fanningar, hvilka synas otvifvelagtige, torde de slutsatser med säkerhet kunna dragas, at menniskan, ärnad til en förnuftig och dygdig varelse, likväl ej är det blott genom sin fysik, eller blott genom sin uppfostning; at hon af naturen blott äger förmögenheter och fullkomnbarhet, äger mer eller mindre styrka i Förståndet, rumrikhet i Minnet, liflighet eller ihärdighet i Passioner, m.
m.

m.; men at alt detta först genom Uppfostran upptäckes, utvecklas och göres brukbart; at Uppfostran ej kan utplåna en förmögenhet, ej uppjaga den öfver den gräns naturen föreskrifvit, men väl gifva den tillfällen och utvägar at vara duglig: ej släcka en passion och ej upphetta den utöfver hvad physiken medgifver, men väl styra den genom vissa medel til vissa ändamål; kårt sagt, at menniskan blir alt hvad hon kan blifva utan tvisvel *genom* egenskaperne af sin natur, men *aldeles icke utan* Uppfostrans inflytande på dem.

Man torde fråga, *hvad här bör förstås med Uppfostran?* och man har skäl därtill, i anseende til de olika bemärkeller, som kunna fästas vid detta ord. I den bemärkelse det i allmänhet tages, betyder det den upptuktelse och undervisning vi erhålle intil dess vi upphunnit ynglinga-åldren. Man infer lätt, at en sådan definition på detta ställe är altför inskränkt: det är ej denna Uppfostran som gör menniskan til alt det hon kan blifva: den som skall uträtta så stora ting måste räcka från den stund hennes öga öppnas i verlden, til dess det släckes. Onekligen är Uppfostringen under våra första år af mycken betydenhet för vår framtid, och behåller sannolikt under hela vår lefnad et vilst
in-

inflytande på våra gärningar; den bereder ännu för våra Lynnen och lägger grunden til våra Begrep; men icke är det ännu den, som ger någon stadga åt de för-
 ra, eller vidd och mångfaldighet åt de sednare: dessa förmåner vinne vi sällan förr, än då Uppfostraren öfverlämnar oss åt allmänna Sammanlefnaden — och där, huru mången caracter har ej fynts helt och hållit ombytas, huru mångens Förstånd har ej fått en aldeles ny och oförmodad rigtning! I sanning bero vi i så måtto af alt hvad som omger, som händer oss, som ingår i våra tankar, at intet kan vara aldeles utan verkan på våra begrep och våra böjelser. Hvarje ny erfarenhet vi vinne, hvarje ny belägenhet, hvari vi komme, riktar Förståndet och pröfvar Hjertat; hvarje upprepad erfarenhet eller belägenhet stadgar eller förflöar oss: och man kan ej neka, at ju alla omständigheter i vår lefnad, både de hvaruti vi sjelfvilligt förfätte oss, och de hvilka slumpen kastar omkring oss, äro lika bidragande til vår danning, som boken och bestraffningen under våra barna-år. Det är af denna grund vi måste utvidga begrepet om ordet *Uppfostran*, och därmed förstå alla yttre omständigheters inflytande uppå oss. Nödvändigheten föranlåter at
 nyt-

nyttja detta ord, så länge vårt Språk saknar et särskilt passande til denna bemärkelse: och det är för öfrigt på bemärkelsen mera än på ordet, de böra fästa sin uppmärksamhet, hvilka kunde vilja granska de följande principerne i denna afhandling.

Men om det, som jag förmodar, är en ovägerlig sanning at Uppfostran verkar uppå oss, så uppstår genast den frågan: *til hvad grad verkar hon?* Detta ämne kan utan tvifvel synas vara et upprepande af hvad redan ofvan är anfördt; men detta fel torde finna en urfäkt i nyttan af klarhet och utveckling af de principer, hvarpå et system skall byggas, och i ändamålet at utbreda alt möjligt ljus öfver et under så många sekler olyckligen försummadt ämne.

För at utreda denna fråga, böre vi först besvara en annan: *På hvad hos människan kan Uppfostran verka?* På våra förmögenheter at *känna* och at *begripa*. Därpå följer ännu en: *Bero ej dessa förmögenheter til stor del af våra kroppars organisation?* Om det är en sanning, som en ryktbar och aktningvärd Författare påstår, at principen ej mindre för vårt Förstånd än för våra Bøjeller ligger uti den *physiska känsligheten*, hvaraf kommer då den? Är det

det ej af våra kroppars byggnad? Äro ej elementerne til denna organisation väl desamma, men olika blandade, hos alla? Kan någonfin denna blandning hufvudsakligen förändras? Och, kan den ej förändras, är då en förändring möjlig i egenskaperne som däraf härflyta? Af denna sista fråga synes hufvudfrågan förnämligast bero; men huru svår är den icke at utreda, då vi aldrig kunne efter behag förfätta en människa hvarken i ehvad fysisk belägenhet våra rön skulle fordra, eller från en uppfostrad åter til en endast fysisk! De sannolikheter erfarenheten gifvit oss, äro våra enda rättessnören: benämningen af *sannolikheter* vilar redan at de sakna et fullt värde til bevis; men följom dem, då ej andra ledare finnas för våra omdömen.

Det vi kalle *Temperamenter*, och som vi clasificerat genom epitheterne af choliskt, sanguiskt, phlegmatiskt, melancholiskt, hvad är det annat än grundämnenas olika blandning i våra kroppar? Det är antingen fäkunnigheten eller begäret at generalisera, som indelt Temperamenterne i allenast fyra; men det behöfves blott en måttlig uppmärksamhet i sammanlesnaden, för at finna at de ej hos två människor äro lika. Detta vare i förbigående nämndt:

nämndt: här gör det tilfyllest at anmärka, det Temperamenterna äro upphofven til våra naturliga Begär, afgöra graderne af deras och våra Passioners styrka, och hafva en viss del i alla våra gärningar. Jag säger *naturliga Begär*, til åtskilnad från de Passioner som vi få genom Samhälls-omständigheter, tilfälligheter och vanor. Sådane äro, til exempel, Ärelyftnad, Snålhet, Hämnd, Högfärd: de äro ej naturlige, men temperamentet bestämmer graderne, hvaröfver de ej kunna uppdrifvas. Däremot leda begären til Mat, Dricka, Sömn, Kärlek, in upprinnelse från sjelfva temperamentet, och af det samma beror äfven vår böjelse at tilfredsställa dem måttligt eller omåttligt: Och alla dessa Sinnets egenskaper som vi utmärke genom namnen af Hetfighet, Köld, Ihärdighet, Vekhet, Lislighet, Drift, Tröghet, Lätt-rördhet, m. fl. hvar skall deras ursprung fökas, om ej i sjelfva temperamenterna? Med dem födas vi: såsom hufvuddrag i Lynnet, kunna de ej förvärfvas. Det äro dessa som blanda sig i alla våra företag, ja dessa, utan hvilka vi hvarken skulle äga vilja eller förmåga at verka. Kunskapen at verka beror af Uppfostran allena.

Om vi rådfråge Erfarenheten öfver möjligheten at hos människan utplåna eller ombyta någon af dessa Sinnets egenskaper, så skulle förmodeligen alla rön sammanverka til et nekande svar. Man kan indela människorna i tvänne hufvudclasser; en indelning som väl äger det allmänna felet at kunna mångdelas, men som likväl är ganska synbar; til den ena classen kan man hänföra människor af eldiga, af häftiga, och af ihärdiga böjelser: til den andra dem af kalla, af svaga, och af flygtiga. Det lärer lätt medgifvas at människor af det förra slaget, eller sådane hvilkas characterer varit starkt uttryckte, aldrig til sina finnelag kunnat ombytas. Den förändring sådane undergått antingen på en hög ålderdom, eller en genom sjukdom anticiperad, bevisa icke här: ty den har varit en följd af blodets mattare omlopp, af försvagning i nerver eller andra i människans mecanik mäst verkfämda delar, kårt sagt af en rubbning i sjelfva temperamentet, hvaraf Sinnets egenskaper födas. Den skenbara förändring åter, som man ofta hos starka characterer upptäcker, då de, tillfälligtvis, emot sin vana och sina kända lynnen, ådagalägga köld i stället för hetta, drift i stället för tröghet, bevisar så mycket mindre som den endast
är

är tillfällig, och det då öfliga uttrycket at den menniskan *dger mycket välde öfver sig sjelf*, just bevisar at dets lynne i grunden är sig likt. Man känner det omdöme en Spanior fällde om någon Krigsman efter en bataille: *han var oförskräckt den dagen*; detta omdöme har ej allenast förtjensten af en försigtig finhet, utan ock af tillämplighet til menniskor i allmänhet. I flanning, om man noga följer på spåren äfven de menniskor som til en aldeles beundransvärd grad kunna befalla öfver sina böjelser, så skall man alltid finna några tillfällen i deras lefnad, då detta befäl saknat sin förmåga öfver naturen. Alexander hade icke alltid en själ så uppeldad af det Stora och Ädla, så ikenbart kall för alt smått och nedrigt, at han icke någon gång, i saker ovärdiga hans bitterhet, på et groft sätt gaf vika för sin naturliga hetta. Det var en och samma Cicero, som vann sit Rykte genom sit oförskräckta motstånd mot förtryck, och likväl ej kunde hindra sig at tända rökverk för Cæsar, tydligen uppstigande til et oöfligt välde; som oaktadt de starkaste drif-
fjädrrar en dödlig på en gång kan äga, dem af sin vundna ära, af rättfinte medborgares uppmaningar, och af sin egen både dygdiga och upplysta moraliska böjelse för

Roms frihet, ändock mer än en gång öfvermannades af en sinnes-vekhet, som utan tvifvel ännu närmare än sinnes-styrkan tilhörde hans natur. Det vore öfverflödigt at nämna flere exempel: det minst uppmärksammas öga kan genom egen erfarenhet befanna deras rigtighet.

Men det är ej nog at temperamentet alltid har sina vissa förbehåll hos menniskor af starkt, eldigt eller ihärdigt verkande böjelser. Om vi ransake dem af kalla, svaga eller flygtiga, så blir väl detta resultat svårare at finna, men förmodligen detsamma. Om någon gång en kall menniska förundrar andra med sin värma, en svag genom sin ifver, en flygtig genom sin stadga, hvad betyder förundran däröfver annat, än et erkännande af et tillfälligt undantag från deras vanliga förhållande? Och har man någonsin funnit, at en menniska af något bland dessa uppräknade lynnen, utan fysiska ombyten i sin kropp, några år å rad visat et lynne, och några andra et aldeles motsäridigt? Om en menniska, känd för ombytlig het i kärlek, likväl en längre tid funnits fast i en enda böjelse, månne det bevisar at hans lynne är stadgadt? Bevisar det ej snarare at den person han älskar känner bättre än andra de mångahanda medlen at fästa en flyg-

flygtig? Om en kall människa visar hetta och drift uti et vist ämne, skulle man ej vid ransakning finna, at detta ämne är af en mennisko-naturen så nära rörande beskaffenhet, at ingen dödlig därvid skulle kunna vara sval eller overksam? Dessutom, äro ej våra omdömen om characterer af detta mindre starkt uttryckta och verkligen mäst allmänna slaget, ganska ofta blandade med stora misstag, fattade efter origtiga förnuftsbegrep, samlade efter origtiga och ensidiga facta? Och änteligen, äro ej sjelfve desse characterer, åt hvilka vi, af vana och af ord-brist, gifva et enda namn af *Kall*, *Svag*, m. m., merändels så blandade, at de verkligen ej kunna inbegripas under en benämning, at de enligt sjelfva temperamenterne och utan yttre omständigheters inflytelse, kunna vara sig olika?

Deffa reflexioner äro, må hända, svagt och mindre redigt framställda; men synas mig göra den tankan högst sannolik, at i mennisko naturen finnes någon ting, som icke kan utplånas; och at detta outplånliga, beroende af våra kroppars olika sammanfättning af lika beståndsdelar, är hos alla människor aldeles olika: Och härigenom tror jag frågan om *Uppfostrans verkan* i tvänne hufvudsakliga puucter besva-

ras fälunda: At hon ej kan verka *alt*; och at hon ej kan verka *lika på alla*. Vid detta tilfälle bör äfven anmärkas, at om ock intet ouplånligt och föränderligt i mennisko-naturen finnes, så skulle Uppfostran ändock ej medföra lika verkan *på alla*. Orsaken därtill faller lätt i ögonen, då man påminner sig den definition vi ofvanföre gifvit på Uppfostran, och därvid befinnar at, i sådan bemärkelle förstådd, den omöjligen kan vara lika *för alla*: ty äfven under den tid vi stå under våra Uppfostrares tillsyn, förefalla, utan deras bemedling och vetenskap, händelser, föremål och med et ord omständigheter, verkande på oss ofta kraftigare, men ock ofta helt annorlunda och til andra ändamål, än undervisningen: och sedermera, öfverlämnade åt vår egen klökhets, äro vi ännu mindre moget styrde än vi varit, ja til och med långt mindre sjelfstyrde, än vi förmode, långt väldigare och mångfaldigare beherrskade af det som omger oss.

Men at Uppfostran ej förmår verka *alt*, och ej *lika*, är ej et skäl til bedröfvelse för dem som älska Upplysningen och Sederna. Vissheten at hon *altid verkar*, är redan en tilfredsställande kunskap: en annan är det ej mindre, at hon äger i

sit

ett våld alla *medlen at verka*, det vill säga, medlen at draga nytta af alla de egenskaper som vidhänga Temperamenterna: et anförande som ej kräfver annat bevis än den utrönte sanningen, at våra Sinnen äro, allenast och ensamme, canaler för våra kunskaper; at *dem förutan*, skulle vi ej kunna få något enda Begrep; men at *med dem*, — men afstängde från alla föremål utom oss — skulle vi ej heller äga något; hvaraf följer at vi alltid måste vara i et visst beroende af de yttre objects intryck, således af Uppfostran: och det är dels af dessa intrycks olika ordning och styrka, dels af temperamenternes olika förmögenhet at fästa och behålla dem, som skiljagligheten uppkommer emellan alla människors förstånd och lynnen. Vi torde således ej fela, om vi påstå at Uppfostrans verknings-grad hos hvarje människa bestämmes af dess medels enlighet eller stridighet med egenskaperna af hennes Temperament; at en fullkomlig stridighet skulle emellan Naturen och Uppfostran åstadkomma en täflan om öfverlägsenhet, som gjorde bägge onyttige; och at en fullkomlig enlighet skulle uppföra människan til hennes högsta tänkbara fullkomlighet.

Man är ej långt kommen i Theorien om Uppfostran, när man blott hunnit afgöra den allmänna principen för dets verkningens-förmåga. Men om den är sann, så är det kanske ej utan sin heder at man framlägger och yrkar den, och ej utan sin nytta at man vet den. Jag kan utan oblygsamhet påstå det förre, emedan af alt hvad jag i detta ämne anfört, förmodeligen intet annat, än framställningsfättet, är mit eget. Hvad nyttan angår, är det lätt funnit, at då vi nödvändigt måste befinna oss i en af de tvänne belägenheter, at *dana* människor, eller at *lesva med* dem, måste ock den kunskapen vara vigtig både för vårt hopp och för vårt lugn, at det gifves en grad, hvartil vår verkning på andra måste lyckas: vi spare oss derigenom den harmen at gå däröfver och misf lyckas: och med den förmån at säkrare verka til våra ändamål, förene vi den tilfredsställelsen at rättare värdera och högre älska människor, då vi af dem ej begäre mera, än deras natur ytterst kan medgifva.

Om Prästers danande.

I en tid, då tiltagande upplysning synes hota alla fördomar, i synnerhet dem, som tjena til grundvalar för någon fjelltagen myndighet öfver menniskor; är ej underligt, at man börjat pröfva, om Andelige Lärare, hvilka i alla Christna länder njuta betydliga förmåner, anseende och magt, äro för Staten nyttige. Detta ämne väcker få mycket större uppmärksamhet, som alla folkslags, och alramäst de Christnas häfder visa, at deras Prästerskap haft en betydlig inflytelse på statshväfningar, nästan alltid styrt tänkesätten, och ofta kufvat äfven den högsta verldsliga magten. Endast igenom Prästernas myndighet hos Folket, har man flera secler sett de största och mäktigaste Stater darra för Biskopen i Rom. En ursinnig Munk utblottade nästan hela Europa, på både folk och penningar, för den löjliga affigten, at återtaga det så kallade Heliga Landet ifrån Mahomeds lärjungar. Dominicus, en annan ännu ursinnigare Munk, uppfann och inrättade Inquisitionen, et den Hierarchiska Despotismens verktyg, som igenom sina följder blifvit mera affkyvärdt, mera förödande och förfärligt för menskligheten,

ten, än sjelfva pesten. Trollen och Biskop Brask voro ibland de svåraste hinder för Sveriges väl, dem Gustaf Wasa hade at öfvervinna; och kanske skulle han aldrig fullkomnat sit stora värf, om icke andeliga Reformatörer hulptit honom, at förändra tänkesätten i dess Fädernesland. Då nu följderna af denna de Andeligas myndighet ofta varit skadelige, hafva Lagstiftare funnit angeläget, at inskränka Prästerskapets inflytande på Samhället inom sina tilbörliga gränser; och för Statsmannen har den frågan blifvit vigtig: *på hvad sätt skall det Andeliga Ståndet blifva för Staten nyttigt?*

Utan at här vilja afgöra, huruvida et särskildt andeligt Stånd är nödvändigt för Samhället, hvilket skulle inleda uti vidlöftiga forskningar, mindre hörande til förrevarande ämne; kan man med visshet påstå, at om Präster skola blifva nyttige för Staten och menskligheten, så bör ändamålet af deras ämbeten vara redigt bestämdt, deras skyldigheter i lagarne noga utstakade, och Regeringen draga försorg, at skickelige ämnen blifva danade til desse ämbeten. Fattas något af detta, så lärr ingen väckelig och allmän nytta af Prästerskapets arbete kunna väntas, och Samhället lär då få fanna, hvad erfaren-

renheten beständigt visat, at önyttige medlemmar i en Stat alltid blifva skadelige, och skadan stor i samma mon, som den förväntade, men i värkställigheten saknade nyttan af dem hade varit af vigt.

Mensklighetens lycksalighet och lugn, rätta föremålen för Regeringars omtanka och värksamhet, bero hufvudsakeligen af lederna. Dessas renhet utgör därför et af de viktigaste föremålen för Samhälls-ordningen. I alla tider har man funnit criminal-lagar, rättegångar och straff, otillräckelige til vinnande af detta ändamål. Med frugtlös möda uppfinner och afpassar Lagstiftaren dessa medel för at befordra anständigheten, freda ägande-rätten, och bevara människors lif, ibland et folk af fördärfvade seder. Förgäfves upprefas stegel och guillotiner, där okunnighet, elaka hemleder, och brottsliga vanor få alstra den ena ordningen efter den andra. Det hjälper ej at straffa; brotten böra förekommas. Men oagadt grunderne til Sedolärans fordringar igenfinnas just uti människans förnuft: så behöfver hon dock moralisk upplysning, innan de för henne blifva tydliga; och äfven då, när hon lärt känna dem, behöfver hon Religionens uppmuntrande löften, förbindande skäl, och ledande kraft, innan förnuftet kan segra öfver hennes

finnlighet. Denna för menniskor så nödiga upplysning i Religion och Sedo-lära, och deras på densamma grundade Moralska förbättring, utgöra rätta ändamålet för Präst-ämbetet, och de äro i synnerhet uti Christna Stater anförtrodde egentligen åt Prästernas omsorg. Mencklighe-
 tens behof af Moralsk upplysning, dygd och Gudsfruktan, har således föranledt til inrättande af et Prästerskap, och Staten fordrar därför billigt, at dessa ändamål måtte alfvarligen sysfelfätta de Andeligas verksamhet.

Christna Lärares skyldigheter i allmänhet finnas både tydligt och väl uppdagade i Apostlarnes skrifter; och mera än blotta kunskapen härom behöfdes icke den tiden, då Religionen ej var sammanlänkad med Stats-författningen, då inga verldsliga förmåner åtföljde Läro-ämbetet, och då man icke ännu väntade, at Prästerne en dag skulle utgöra et särskildt Stånd. De hade då endast dessa enkla, men viktiga föremål, at utsprida Christendomens välgörande ljus, vaka öfver Sedernas renhet inom Församlingen, och räcka hjälp åt den lidande menckligheten. Vidlöftiga författningar behöfdes ej för at hålla i ordning några mennisko-vänner, dem endast nit för Religion och dygd för-
 måd.

mådde at åtaga sig läro-ämbetets besvär-
liga skyldigheter, utan annan belöning än
samvetets. Så länge Christi hjord var
föraktad och förföljd, voro herdarne trö-
ne. Men tiderna förändrades. Christna
läran blef den rådande. Prästerne fingo
inkomster och magt. Regenterne börja-
de sköda sig på deras myndighet hos fol-
ket, och kommo därigenom i behof af
deras tilgifvenhet, ja ofta äfven af deras
beskydd. Penninge-lystnad och begär ef-
ter välde lockade snart de slugaste, oro-
ligaste och mäst verksamme hufvuden in i
det Andeliga Ståndet, och Regeringarne
funno sluteligen, ehuru altför sent, at
detta Ståndet, äfven inom Christenhe-
ten, behöfde starka band.

Reformationen, hvars verkningar til
menschlighetens väl voro så mångfaldige,
har äfven medfört den nytta, at Präster-
skapet inom Lutherska och Reformerta
Kyrkorne hålles inom sin rätta verknings-
krets, och at de skyldigheter lagarne dem
älägga, svara emot ändamålet af deras
ämbeten. För at icke uppehålla ofs med
de andra länder, hvarest Reformationen
blifvit antagen och verkställd; så kunne
vi anse ofs lycklige, at våra lagar gifva
ofs säkerhet emot Hierarchie, ehuru vårt
Prästerskap icke kan klaga öfver brist af
verlds-

verldsliga förmåner. Den rättighet Svenska Prästerskapet äger framför andra Statens Ämbetsmän, at vid Riksdagarne utgöra en fjerdedel af Nationens fullmäktige, har uti våra författningar en sådan motvigt, at den ej synes kunna medföra Påfviska tillskansningar. Den var en följd däraf, at Prästerne, nästan ända til slutet af förra seculum, voro de ende Svenskar, som ägde kunskaper; och den bör nu, i upplysningens tidehvarf, endast vara dem en uppmuntran til medborgerlig dygd. Emedlertid sätter Regeringens och Civila Ämbetsmäns inflytande på Kyrko disciplinen och alla Ecclesiastika mål tilräckeliga gränser, emot det förtryck, hvarmed et oförståndigt nit, eller högnod och egen nytta under Religionens lart, skulle kunna hota folket. Man torde kunna påstå, at Svenske Prästerne, emellan Riksdagarne, ej hafva annan magt, än den, som är et nödvändigt vilkor för utöfningen af deras lyslor; och at det inflytande på allmänhetens tänkesätt, som i alla tider varit oskiljaktigt ifrån läro-ämbetet, nu mera i Sverige endast blifver en belöning för den Läraren, som uppför sig klokt och värdigt. Sveriges Prästerskap, igenom lagarne stängdt ifrån all befattning med civila mål, ser sin verksamhet, då man

un-

undantager Riksdagsmannas rösten, inskränkt inom de gränser, hvilka i Christna Stater just utgöra ändamålet af et Prästerskap. Alla våra Ecclesiastiska författningar ålägga Prästerne, at befordra allmän upplysning i Religion och Sedolära, medverka jämte lagarne til Sedernas renhet, och vara de nödlidandes tröst och stöd.

Kanske gifvas i Samhället inga Ivårare göromål, inga som fordra mera skicklighet, större mennisko-kännedom, outtrötligare möda, och renare dygd. Verkningsskretsen är stor, men ej lysande; arbetet tråget, men nästan omärkeligt för andra; belöningen vigtig, men dåld inom egna samvetet. Just detta gör beredande af skickelige och redlige Präster så mycket angelågnare. Emedlertid är den olyckligt danad, som ej uppmuntras til verksamhet, då han ser sin bestämmelse i Samhället vara, at igenom lärdomar, vaksamhet, förmaningar och exempel befordra dygden, utrota fördomar, och lindra menisklighetens olyckor. Hvilket ädelt föremål, at igenom nyttiga sanningars utbredande skingra okunnighetens mörker, som i alla tider varit första ursprunget til laster och elände, samt förstöra vidskepsen, den högmodet, egennyttan och bedrägeriet, så ofta fått nyttja til at missleda

da-människorna; at med den moraliska upplysningens värma gifva lif åt alla människans goda och lyckliga egenskaper; at i-genom Religionen leda människans verksamhet til befordrande af egen och andras lyckfalsighet, samt väpna henne med sinnesstyrka emot alla olyckshändelser dem hon ej kan förutse eller förekomma! Måtte aldrig någon Präst glömma, at han för få välgörande ändamål af Samhället beskyddas och lönas!

Ehuru allmänt kände dessa anmärkningar om föremålen för vårt Prästerkaps arbete äro, har jag dock ansett nödigt at nämna dem, för at med säkerhet bestämma hvilka egenskaper man med skäl väntar hos en Präst, och således redigare kunna framställa mina tankar om Prästers dandande. Likasom Prästernas skyldigheter följa af ändamålet för deras ämbeten; på samma sätt bestämmas deras nödige egenskaper af skyldigheterna. De böra äga alla de egenskaper, som nödvändigt fordras, för at befordra allmän upplysning i Religion och Sedolära, och för at göra denna upplysning verksam. Människor, som i dessa ämnen äro okunnige, böra af Prästen undervisas, och därtill fordras hos honom sjelf kunskaper; de kunnige åter böra af honom påminnas, uppmuntras och be-

bevekas, til efterföljd af Religionens föreskrifter, och för at häruti kunna något uträtta, måste han äga sina åhörare aktning och förtroende, hvilka han endast igenom dygd kan förvärfva. Detta gäller för alla Präster, som hafva den omsorgen at tälka en Moralisk Religion, och alarmläst för de Christna Prästerne. Sjelfva begrepet om deras ämbete ålägger dem, at vara *upplyste och af goda Seder*. Men dessa tvenne från begrepet af en skickelig Religions-lärare oskiljaktige egenskaper böra ännu närmare bestämmas.

Föremålen för menckliga kunskaper äro oräknelige. Som man ej kan omfatta alt, bör den, hvars skyldighet det är, at igenom en viss gren af upplysningen gagna, fästa sin uppmärksamhet förnämligast på de kunskaper, som höra til hans egentliga yrke. Han bör äfven ihågkomma skillnaden emellan *ldrdom, kunskaper och upplysning* *); och efterfinna hvilken af dessa förstånds-odlingens grader är för utöfningen af hans ämbete nyttigast, och för honom sjelf möjlig at uppnå. När frågan är om Christna Präster, finner man lätt, at de kunna umbära hvad man egentligen kal-

*) Denna skillnad är med en förträffelig redighet upvisad uti *Afhandlingen om Upplysningen*. P. 33.

kallar lärdom; at vidsträckta kunskaper äro för dem nyttige; men at upplysning i alt hvad som väfendtligen hörer til Religion och Sedolära är hvad de nödvändigt måste äga, efter just denna upplysning af dem bör utbredas. At de icke därjämte äro förbundne til at vara grundlärde i de vetenskaper, som ej med deras göromål stå uti omedelbar förening, är tydligt. Men äfven i dem, som närmast höra til Religionen, såsom Philosophien och den djupare Theologiens mångfaldiga delar, behöfva de endast upplysning, icke lärdom. Hvar och en Präst bör, til exempel, känna och rätt förstå alla til Religionen och Sedoläran tillämpelige fanningar, som innehållas i Skriften, och med denna kunskap kan han blifva en nyttig Lärare, om han än aldrig hört talas om, ännu mindre läst *Carpzovii Apparatus Antiquitatum Sacri Codicis et Gentis Hebrææ*, *Botcharti Geographia Sacra*, eller *Celsi Hierobotanicon* *), m. m. Han bör kän-

*) Författarens mening är icke at förringa dessa arbetssamma Mäns förtjenster af den lärda världen. Han har just valt exempel af godkände och allmänt berömde skrifter, för at så mycket tydeligare bevisa sin mening. När en Präst kan umbära dessa ryktbara verk, hvilket åtminstone icke af många Svenska Präster

na och med värdighet förrätta våra Kyrko-Ceremonier, men kan altför väl vara utan kännedom af *Binghams Origines Ecclesiasticae*. Han bör nödvändigt inse tillämpningen af Religionens läro-satser til Sedolärans stora ändamål: människors dygd och lyckfalsghet; och den nytta han gör skall vist icke minska därigenom, at han icke vet hvilken lärd Theolog varit den första, som afskilt Dogmatiska Theologien från den Moralska. Jag får ännu närmare utreda detta, då jag kommer at tala om den undervisning Präst-ämnena böra få vid läro-verken.

Präster böra vidare vara män af goda seder. Denna egenkap är för dem lika angelägen, lika oumbärlig, som uplysningen; och detta lærer ej behöfva bevis. Vi hafve äfven i den Lutheriska Församlingen kommit ifrån den gamla fördomen at ordet är lika verksamt och kraftigt, då det tålkas af en lastfull, som af en dygdig man. Den regeln man så ofta låtit lärare lämna församlingen: *gör som jag lär, och icke som jag lefver*, torde vid vissa tillfällen varit ganska passande; men den har förmodeligen alltid varit

N:o 4.

D

rit

lärer nekas; ifrån hvilken mängd Theologiska folianter och quarter befrias icke då hans bokhylla?

rit utan practisk nytta. Med hvad eftertryck skall den förmana til Gudsfruktan och dygd, som sjelf lefver Gud-löst? Med hvad verkan skall man tala för anständigheten, då man sjelf ger exempel af oanständiga feder; för måtteligheten, då man sjelf flöser alt på eget öfverflödigt bord; för nyckterheten, då man sjelf finnes ej fällan öfverlastad, och betagen bruket af menckligt förnuft? Lät en girig, som präjat den fattige, predika om barmhertighet; man skall förakta honom. Lät en erkänd skrymtare, med tårar och de ömaste uttryck, tala om Gud, om mennisko-kärlek, om dygdens eviga belöning; man skall bele honom. Äger han snille, skall man tör hända beundra hans talegåfva; men hvad öfvertygelse skall han meddela? Jo! tviflaren skall gå utur Kyrkan med visshet, at alt var bedrägeri. Fördomar och ordspråk må innehålla hvad som hälst, så blifver det dock vist, at Sedoläran bäst predikas genom exempel. Då en dygdig och verksam mennisko - vän ifrar emot laster, berömmar goda gärningar, afmålar den sällhet, förtröstan på Gud och et godt samvete skänka, så blifva hans förmaningar sällan frugtlöse. De sanningar hans tal inskärpt glömmas icke lätt. Hans värma,
hans

hans nit för det goda, understödt af et ädelt efterdöme, gör dygden segrande och befrämjar mensklighetens lyckfälgghet.

Allmänheten är sträng granskare af Lärares feder, och har därtill fullkomlig rätt; men denna granskning går ofta til öfverdrift. Då en lärares skyldigheter, i afseende på Sederna, äro aldeles de samma, som hvar och en annan stadgad och hederlig mans; här man obilligt gjort oskyldiga nöjen och tidsfördrif til samvets-faker för Prästen. Jag inser ej med hvad skäl man kan lasta Präster för det de deltaga uti antagna sällskaps - nöjen, dans, jagt, spectacler, låga spel, m. m. så länge man ej anser dessa tidsfördrif såsom brottslige eller oanständige för annat folk. Det är sant, at en Präst, som sköter sin syssla, har ganska liten tid öfrig för nöjen, och då skyldigheter för dem efterlättas, blifva de altid et brott; men denna regel gäller lika för alla stånd. Et ensligt lefnadslätt, stängdt från verdens så kallade buller, en opudrad peruk, en illa gjord och oborstad räck, en trumpen och alfvarsam blick, äro de kännetecken til invärtes helgelse, dem den okunnigare allmänheten mäkt beundrar och hos Prästen önskar at finna, ehuru bedrägelige de oftast äro. Huru

ofta har man icke af egennyttiga och låga affigter bemödat sig om denna yttre Munk-heligheten? Huru ofta har man icke dragit sig ifrån sällskaper af andeligt högmod, af egenkärlek, af en vifs känslolöshet; och vant sig vid at hata och föragta människor, i stället för at i deras umgänge vinna mennisko-kännedom, lära at döma dem mildt, beklaga dem, och arbeta på deras förbättring. En tilgjord yttre obehaglighet, kan ej gifva god tanke om det inres sammanfattning. Sträfhets i umgänge utestänger från förtroende, en förmån, den lärare på det högsta böra bemöda sig at vinna. Dessutom händer oftast, at man glömmer sina angelägnaste pligter, då man vant sig at göra lappri och likgiltiga gärningar til samvets-laker. Jag medgifver likväl, at så länge allmänhetens fördomar lägga sådane band på Prästernas lefnadslätt, så länge bör ock en klok Präst icke bröstganges söka bryta dem, utan är tvungen at vara mera försigtig än andra i sit uppförande, hvilket ej skulle hehöfvas ibland et uplyst folk. Han bör vara sällskapslik, fast med måtta och urval, emedan et af hans förnämsta syftsmål bör vara, at, igenom nära umgänge med människor af alla classer, skaffa sig vidsträckt

sträckt mennisko-känedom; men han bör tillika undvika alt som stöter, emedan det för honom är lika viktigt at äga allmänt förtroende.

Då nu *Uplysning* och *goda Seder* utgöra de egenskaper, som för Präster äro nödvändige; så har ungdomens danande til det Andeliga Ståndet et dubbelt föremål, och följakteligen tvenne synpunkter, som förtjena särskild uppmärksamhet.

Til skickelige Prästers danande i afseende på *Sederna* lära inga andra medel kunna vidtagas, än de, hvilka funnits nödige för all annan ungdoms moraliska upfostran, under hvar och en Regering, som är mån om Sedernas helgd. All ungdom bör med foglighet och sorgfällig uppmärksamhet afhållas ifrån laster, och vänjas vid anständighet och dygd; så at häruti behöfves intet undantag, ingen särskild method, för dem, som ämnas til lärare. Men vid deras intagande i Präste-ståndet kan aldrig för mycken varsamhet iakttagas, för at afhålla alla, som ej redan äro kände för stadga och godt upförande. Om unga Krigsmän, eller civila Ämbetsmän, någon gång skulle begå utsväfningar eller oordentligheter utom tjensten; så blifver det

til deras egen skada, men tjensten kan gå lika väl. På annat sätt förhåller det sig med Präster. Alt hvad de göra verkar på deras ämbete. Så snart man ingått i det Ståndet, är man skyldig det allmänna, at igenom lära och lefverne upbygga och gagna; och de minsta utbrott emot goda seder skada både Ståndet och läran. Förgäfvess inbillar man sig, at denna skada igenom framtida bättring kan hjälpas; Folkets upmärksamhet på Prästen är sådan, at et brott emot sederna för alltid betager honom sina Åhörares aktning och förtroende. Det är därföre en ganska klok författning, som hos oss blifvit tagen, at ingen får Präst-vigas förr än han uppnått 25 år, en ålder då man vanligen hunnit blifva stadgad, om man någonsin skall blifva det. Kanske kunde man önska, at, innan en yngling finge Präst-vigas, äfven någon nogare och fäkrare pröfning af hans tidsfördrif, sällskap, böjelser, med et ord, af hela hans frägd, vore samteliga Consistorierne anbefalld.

Ingen omsorg bör vara Präste-Ståndets styresmän ömare om hjertat, och ingen torde vara flera svårigheter underkastad, än valet af dygdiga ämnen. At åtskilja den utvärtes ärbarhet, hvilken föreställning

ning gifver, ifrån den, som är en följd af oskuld och rena feder; at upptäcka oordningar, som ofta ganska lätt döljas; at igenkänna elaka böjeller, dem skrymtaren så väl förstår at öfverskyla; alt detta är svårt, och alra svårast, när frågan är om ungdom, som alltid bör med mildhet dömas. Man måste här nödvändigt ihåghomma, at vid pröfningen af en människas moralité äro misstag nästan omöjliga at undvika; och at, då omdömet blifver hårdt, äro de af olycklige och högst förhatelige följder. En billig varsamhet förbjuder därföre, at afskilja andra än uppenbart lastbara; och just denna angelägna varsamheten hindrar möjligheten af at förekomma, det icke ulfven någon gång i fårakläder insmyger sig ibland Herdarne.

Denna omständighet gör stränga criminal-lagar för Präster, och et noga upseende på deras feder, aldeles nödvändige. Den mildhet, som eljest alltid bör leda Domaren, är skadelig, om den gynnar laster hos Lärare, hvilkas ämbetsgöromål blifva utan all nytta, ifrån den stund de förlorat sit ryckte. Just de pligter, det ansvar Prästen sjelfvilligt åtagit sig, upphäfva all den rätt han kunde tro sig äga til skonksamhet, då han offentli-

gen felat emot Religionens och dygdens fordringar. Det förakt en Krigsman ådrager sig genom feghet, en Domare genom orättvisa, en Läkare genom omenisklig vårdslöshet; samma förakt förtjenar en Präst genom elaka seder. Hans fel är större än andras, just därför att han gifvit sig ut för att äga dygd och stadga, då han emottog sitt ämbete; och äfven därför att hans exempel verkar på mängden mera än andras. Den stränghet, hvar med vår Kyrko-lag, vid straff af ämbets förlost, yrkar rena seder hos Lärarna, är därför ganska nyttig och rättvis. Men i allmänhet tror man att denna bokstafveliga stränghet, vid sjelfvalagskipningen hos de Ecclesiastiska domstolarne kommit i glömska, eller rättare sagt, måst gifva vika för en skadelig mildhet. Man tror, att om än någon Präst skulle finnas hvar dag öfverlastad af starka drycker, endast det ej syntes under ämbets-utöfning; så skulle han likafullt kunna hoppas att få behålla sitt viktiga läroämbete, och straffas blott med varningar, eller högst med förlust af några månaders lön. Fylleri i tjensten, och en hög grad af otukt äro de enda laster, igenom hvilka ämbetet vanligen förloras. Likväl skulle man med något skäl kunna påstå, att när en
 Präst

Präst en eller annan gång, i eller utom tjensten, bevisligen felat emot ärlighet, ordning, anständighet, eller emot sin ämbets-ed, han då borde utan skonsmål mista tjensten. Om allmänhetens fätt at döma vore mera påliteligt, om man ej i sammanlesnaden vant sig, at få lösligen leka med människors namn och heder; så skulle det kanske äfven kunna fättas i fråga, om icke elakt ryckte borde vara tillräckeligt, at utesluta ifrån et Stånd, där god frägd synes vara af största vikt. Men dessa frågor kunna ej länge undfalla Regeringens, och ännu mindre Conistoriernas upmärksamhet i et tidehvarf, då alla möjliga förligtighetsmått synas nödvändige, för at uppehålla Prästerskapets aftagande anseende.

Hvad åter ungdomens danande til *uplyste* Präster angår, så bör man vid de anstalter som därtill vidtagas ej glömma at gifva akt uppå vidden af de kunskaper, hvilka höra til utöfningen af Prästernas ämbeten. Jag bör här icke förbigå huru obilligt man vill utvidga Prästerskapets göromål, och följakteligen deras behof af kunskaper. Mången påstår, at de böra vara den okunnigare allmänhetens ledare i Politiken, i jordbruket, i hushållningen, i Lagfarenheten; at de

böra vara deras Läkare och deras Advocat; at de skola meddela dem resultaternes af de lärdes underfökningar snart sagt uti alla uplysningens delar. Uti en Disputation har man fökt bevisa, at Botaniken är en högst nödvändig vetenskap för en Präst. Med lika skäl kan man påstå, at han bör vara Mechanicus, för at väl inrätta sin åker-redskap; känna Hydrostatiken, för at anlägga quarnar, i händelse något vattenfall finnes vid Prästgården, och de vackra konsterne, för at med smak uppbygga och pryda sin boning. Det är sant, at ingen vetenskap är onyttig; at hvarje sann kunskap har sina förmåner äfven för Prästen; at kännedom af Läkare-konsten är ganska gagnelig och välgörande uti aflägsna orter; af landtbruket, uti illa odlade Provinser; af Lagen, där personlig säkerhet och ägande rätt löpa fara, o. s. v. och fram för alt, at man igenom vidsträcktare insigter vinner större anseende, mera aktning. Men oagtadt alla dessa kunskaper äro nyttige, kunna de dock icke anses såsom hörande til rätta föremålet för Prästerskapets verksamhet. Man bör ej binda för många skyldigheter på Ämbetsmän, som af sina egentliga göromål äro tillräckeligen fyllsatt, af fruktan, at de

de ofta skulle förfumma det angelägnaste, då de icke kunna medhinna allt. Några få lyckliga snillen kunna omfatta flere kunskapsgrenar, men oftast sannas den gamla regeln, at den som är något i allt, blir intet i det hela; och utom des skulle säkert den Präst som ägde hela denna omtalade uplysning, sakna tid til des tillämpning och utbredande, då han tillika vore förbunden, at sköta sin syssla efter Kyrko-lagens föreskrift.

Men med denna inskränkning af de kunskaper jag anser för nödige hos Präster, vill jag ej hafva gifvit anledning at påstå, det en viss grad af allmän uplysning är för dem umbärlig. Äfven så visst som det är, at man ej utan obillighet kan fordra hos dem vidsträckta kunskaper i alla mennisko-snillet yrken; äfven så litet böra de, utom deras egentliga yrke, vara äldes ouplyste. Vetenskaperna stå i en sådan förening fins emellan, at man ej kan uppnå någon betydlig odling uti den ena, utan någon kännedom af de öfrigas allmänna sanningar. Desutom händer alltid, at en allt för stor okunnighet i ämnen som ofta i menliga lifvet kunna förekomma, ådrager förakt, och detta slags förakt utestänger ifrån förtroende hos tänkande menni-

niskor. Men hvad skall väl en Lärare kunna uträtta til sina Åhörares förbättring, om han ej äger deras förtroende, deras aktning? eller är han Präst endast för de enfaldige?

Prästen har at vänta sig dels uplyste, dels okunnige åhörare. Kunde han vara säker at endast träffa af dessa senare, så behöfde han visst icke mångfaldiga kunskaper, men huru skall han kunna förutse detta? Hvad egen tilfredsställelse kan han njuta, då han ser sig igenom sin okunnighet behöfva frukta, at i sin Församling finna en tänkande Man? I alla fall är han ju *Lärare*, och just därför bör han äga sådane kunskaper, at han kan räknas til den uplysta mennisko-classen. Man kan väl icke neka, at vanligen olika grad af förstånds-odling fordras för en Universitets-Predikant, en Präst vid Hofvet eller uti Hufvudstaden, och olika för den som skall tilbringa sit lif på landsbygden och undervisa Bönder: men ofta råkar man äfven långt ifrån den lysande verlden klokt och kunnigt folk. Man måste medgifva at ej alla Präster behöfva lika vidsträckt upplysning; men man har likafullt rätt at påstå, det ingen Präst, icke en gång Landt-Prästen bör befrias ifrån den skyldigheten, at äga, et
od

odladt vett. Den Präst, som bemödar sig at vinna denna egenskap, skall, uti hvad vrå af verlden han ock stannar, aldrig sakna belöning för den möda han häruppå använt.

Emedlertid är alltid Religionen hufvud-föremålet för de kunskaper Prästen bör äga. Skall han häruti äga lärdom? eller är upplysning tilräckelig? Dessa frågor besvaras så mycket lättare, som Theologerne redan sjelfve ganska visligen gjort skillnad emellan Religions-kunskap, och hvad man vanligen kallar Theologie, det är, emellan upplysning och lärdom i den Theologiska vägen. Den Christna *Religions-kunskapen* innefattar alt, som til människans lycksalighet och Moraliska förbättring är nödigt at veta, och igenom förnuft och uppenbarelse känt, om Gud, dets väfande, egenskaper, verk och Förfyn, samt om sättet huru människan såsom en förnuftig varelse skall honom dyrka; då vår vanliga Theologie, ända til dessa senaste åren, afhandlat de lärdas systemer, definitioner, underfökningar, slutsatser och symboliska uttryck öfver dessa ämnen. Uti denna senare lärer en Präst ej behöfva vara särdeles bevandrad; men af den förre måste han nödvändigt äga en så
myc-

mycket redigare, fullständigare, och mera grundad kännedom. Om jag företagit mig at visa huru lärda Theologer af gamla stammen danas, få vore faken lätt innefattad i det enkla rådet, at man, enligt någon god Theologisk bok-förteckning, skulle bjuda til genom 12 à 14 timmars dagelig läsning igenomvandra alla de Vetenskaper, som med Theologien äro befryndade, och alla de folianter och quarter som med lärdom och grundelighet äro skrefne egentligen i denna Vetenskap; och jag kunde då lofva, det man skulle hinna långt, om Förfynen fann nyttigt för arbetaren sjelf och menskligheten, at låta någon under et sådant tidsfördrif, med bibehållande af minne, ögon, sinnesstyrka och redighet, upnä en hög ålder. En Präst, som, sedan han några få år fått studera, kommit in uti ämbetsgöromål, är för mycket sysselsatt med Predikningar, Socknebud, Husförhör, Tabeller, Attester m. m.. för at hinna fiska i et så vidsträckt och ofta så grumligt haf.

Men man kan vid ordet Theologie fästa et annat begrep, som återgifver denna Vetenskap den aktning, den verkligen förtjenar, och som den endast igenom en förvänd riktning förlorat. En
Sy-

Systematisk, det är, en fullständig, redig och sammanhängande kunskap om Religionens sanningar, och et grundeligt fätt at utveckla, föreställa och bevisa dem, är den rätta Theologien. Efter detta begrep om Vetenskapen äro Theologerne Prästernas lärare, likasom desse äro allmänhetens. Deras pligt och bestämmeelse är, at draga förforg, det de framsteg Vetenskaperne, i synnerhet Philosophien, Språkläran, Historien och Fornforskningen dageligen göra, icke måtte gå förlorade för Religionen. Den tilväxt uplysningen i Religions-mål vinner böra de meddela Prästerne, och igenom dem allmänheten. Desse måste offra sin tid åt Vetenskaperne, då Prästen däremot under ämbetets utöfning måste vara i fullständig verksamhet. Prästerne hafva således et annat yrke, andra skyldigheter än Theologerne, och böra följaktligen ingalunda med dem förblandas; i synnerhet fordras hos dem helt olika grad af kunskaper. Är en Präst tillika Theolog, så har han dubbel förtjenst; men han bör ingalunda klandras för det han åtnöjer sig med kunskap om resultaterne af Theologernas forskningar. På samma fätt som en Lekman kan vara god Christen, utan at äga så fullständig kunskap i Religionen,

nen, som Prästen bör hafva; på samma sätt kan man vara nyttig Präst, utan den vidlöftiga lärdom, som fordras hos en upplyst Theolog.

Men ehuruväl Prästerne böra befrias ifrån den svåra skyldigheten, at äga vidlöftig Theologisk lärdom, fordrar man däremot med rätta af dem lå mycket säkrare och fullständigare kunskap i alt det, som egentligen hörer til Christna Religionen och dess grund-sanningar, samt i alt som är nödigt för at kunna bibringa andra öfvertygelse om dessa sanningar, göra dem verkfame och tillämpelige; och detta är redan et ganska vidsträckt fält. Hvar och en Präst bör känna alla viktigare inkast, som äro gjorde emot Christna Religionens sanning, jämte deras vederläggning, och detta förutsätter redan en mängd Historiska och Philosophiska kunskaper. Han bör kunna med färdighet läsa Nya Testamentet på grund-språket, för at slippa för mycket tro på Theologernas auctoritet. Han bör noga förstå läran i hela dess sammanhang; känna Lutherska Kyrkans Symboliska böcker; veta hvaruti, och på hvilka grunder, de uttydningar vi i dem finna öfver några hufvudsakeliga tros-artiklar, skilja sig ifrån de Bibliska uttrycken, och

och framför alt inse, på hvad lätt dogmerne böra föreställas och uttydas til vinnande af praktisk nytta. Men för at med denna Religions-kunskap kunna göra det gagn hans ämbete åsyftar, bör han tillika förstå Catechizations-verket, känna våra Kyrko författningar, äga smak, vältalighet, och framför alt mennisko-kännedom. At alla dessa kunskaper icke utan både flit och en förnuftig method på några få år kunna vinnas, lärer ingen kännare neka.

Man finner lätt at trenne flags kunskaper äro för Prästen oundgängliga, nemligen: de *förberedande* i Historien, i Språken och i Philosophien; de *theoretiske*, om sjelfva Religionens sanningar; och de *praktiske*, om utöfningen af hans ämbete. Dessa böra ej hopblandas. Kunskaper förvärfvas med minsta svårighet, när en rätt ordning följes. Mycken tid förspilles, då man utan föregående kännedom af nödige hjälp-redor och af elementerne, vill tränga in i det djupare af en Vetenskap, och grundeligheten förlorar äfven alltid därvid. Det vore därför önskeligt, at alla som vilja blifva Präster alfvarligen tilhöllos, at först lära sig Historien och de Språk, hvilkas kännedom vid det Theologiska studium är nödvändig, nemligen Latinen, Grekiskan, och nu för tiden Tyskan, jämte

Philosophien, som skall städa begrepen och bereda förståndet til at fatta en Systematisk Religions-kunskap. Detta bör ske, innan de släppas til den egentliga Theologien. Under samma tid böra de äfven öfvas i Vitterhet och Svenska Språket, för at framdeles med tydlighet och smak kunna bibringa andra den uplysning de hunnit förvärfva sig sjelfve. Detta lärer äfven varit ändamålet, då Kongl. Maj:t anbefallt Consistorierne, at först anställa en så kallad Philosophisk examen med dem, som skola Präst-vigas. At detta ändamål ej alltid vinnes, torde, utom många andra, äfven den omständigheten förorsaka, at denna examen anställes samma dagar som den Theologiska; det vill säga: ej förr än de Studerande slutat sin Theologiska Cours; då däremot en sådan examen borde föregå alt Theologiskt studium. Det är troligt at mycket förloaras, när ynglingar på samma tid måste arbeta uti alt för många särskildta yrken; och at man därför vid alla Läro-verk borde hålla särskilda examina i olika Vetenskaper, i synnerhet ej sammanblanda de högre med dem, som innehålla dessas elementer. Om alla Präst-ämnen, sedan de i yngre åren vid Skolar och Gymnasier^{*)}, el-

*) Kan man ej våga hoppas, at ungdomen framdeles vid Skolar och Gymnasier endast måtte

eller genom enskild undervisning, fått lära Arithmetiken, Geographien, vissa Språk m. m. hvaruti ingen Ståndsperson bör vara okunnig; om, säger jag, de sedan, innan de finge börja at studera Theologien, voro förbundne at visa prof af goda kunskaper i Historien, Vältaligheten, Philosophien och de nämde språken; så skulle de helt vist sedan med mera lätthet kunna förvärfva sig nödig Theologisk kunskap.

Ifrån elementerne eller de förberedande kunskaperna böra Präst-ämnena öfverföras

E 2

ras

fysselfättas med de rätta elementerne, Geographien, Historien, den lägre Mathematiken, Modersmålet och de öfrige mest brukelige Språk, ibland hvilka Hebraiskan kunde afläggas, och et eller annat lefvande Språk i stället läras? Ungdomen finge väl då sakna några få orediga stycke-begrepp i Vetenskaper, dem de nu på dessa ställen förvärfva sig; men de vunne i det stället den ovärderlige förmån, at under Academiska kursen slippa med elementernas lärande förnöta en dyrbar tid, som de därslädes borde få lämna hel och hållen åt Vetenskaper. Största förmån vore likväl den, at man då hann under yngre åren riktigt lära sig Språken, hvilka i en tiltagande ålder förefalla både ledsamare och svårare; och undvek den stora olägenheten, at under hela listiden hindras vid Vetenskapernas läsning af brist på Språk-kunskap.

ras til det egentliga Theologiska studium, först til det theoretiska, och sedan til det practiska. Man har någon anledning at förundra sig däröfver, at detta senare blifvit aldeles bortglömt vid våra Theologiska Institut. De Theologiska Faculteterne vid Academierna synas inrättade, blott för at upamma Theologer, men ej för at dana Präster. Ungdomen tilhålles vid Academien at afhöra föreläsningar på Latin i Dogmatiken, i Theologia Morali altid afskild ifrån den förra, i en lärd och vidlöftig Exegetik öfver både Gamla och Nya Testamentet, i samteliga Kättarens be- drifter och vederläggning, ofta äfven deras, som för många hundra år sedan tyfntat, m. m. men sällan eller aldrig undervisas de i det practiska af Prästens syssla. Här af händer, at unge Präster finnas ganska bekymrade, huru de uti Predikningar och vid förhör skola på Svenska öfversätta de Latinska begrep, som blifvit bildade i deras hufvuden, ofta ganska oredigt, i anseende til den brist af känedom i detta Språk, hvilken nu för tiden röjer sig hos de fleste Studerande. Här af händer äfven, at samma unga Präster ej veta med säkerhet, huru de skola förhålla sig med själa-vården; huru vid et Socknebud bör tilgå; huru en Predikan bör sam-

lammanfättas och declameras; huru barn och allmogen i Catechesen böra undervisas och förhöras; eller hvilka råd de böra lämna vid förefallande samvets-mål. Jag frågar, om en yngling, så utrustad, är danad til skickelig och nyttig Präst?

Af denna oriktiga method at undervisa Präst-ämnen har mången blifvit förledd til den tankan, at det theoretiska at Theologien borde nästan förvisas från våra Läro-fästen, och lämna rum endast för det praktiska. Detta är likväl orätt, ty de, som ämna sig til Präster, böra ej sakna undervisning i begge dessa delar. Til de theoretiska kunskaperne, hvilka för Prästen äro nödvändige, kan man räkna, först och främst frågorne om Christna Religionens fanning, grundelig kännedom af Nya Testamentet, Dogmatiska Theologien i för-ening med den Moraliska, och sedan jämväl til någon del Kyrko Historien. Dessa Vetenskaper kunna vara nyttige och nöj-same för alla Studerande, och ingen Präst kan vara dem förutan. Uti dem måste därför både allmänna och enskilda föreläsningar vid de högre Läro-verken hållas. En cours i dem kan på 2 högst 3 år be-qvämligen igenomgås. För de praktiske Präst-studierne åter, bör et särskildt Seminarium inrättas, hvarom mera framdeles.

Frågan om Christna lärans fanning och Gudomlighet är själfva grundvalen för hela vår antagna Religion. Denna fråga bör därför först noga utredas och besvaras, innan man går vidare på den Theologiska vägen. Dets grundeliga afgörande inleder uti undersökningar, dem man ej förstår, utan at äga åtskilliga kunskaper; men som dessa kunskaper äro blott Filosofiska och Historiska, (emedan vid denna pröfning intet Dogmatiskt System bör komma i fråga, utan endast Nya Testamentets författare och innehåll) så kan den företagas strax sedan man, enligt hvad redan är anfördt, tagit den Filosofiska Examen. Man har velat anse denna fråga som farlig, at väcka och vidröra, jag förstår icke hvarför. För min del tror jag, at den Christna läran hvilar på säkra grunder; men om den ej det gör, hvarför icke då låta fanningen segra? Antingen den är sann eller falsk, så är det ett brott emot menliga förnuftet, at bygga dess myndighet på okunnighet och bedrägeri. Den Präst är ovärdig sitt ämbete, som ej pröfvat grunderne til hela sin lära; och han blifver högst olycklig, då en dag tvifvelsmål falla i hans tankar, och samvetet förebrår honom, at af okunnighet och försummelse kanske hela sin tid hafva be-

bedragit sig sjelf och andra. Vill man blifva Präst, så gör man ganska illa emot sig sjelf, sin pligt och sin heder, om man icke förut pröfvar bevisen för Christendomens fanning. Finner man sig icke öfvertygad, så är bäst, at välja et annat yrke. Frågan måste desutom vid Prästens göromål så ofta förefalla, at man utan egen öfvertygelse, och utan fullständig kännedom af både inkast och bevis, lærer vara til detta ämbete aldeles oskickelig.

Vid de Historiska bevisen för Christna lärans fanning förekommer nästan alt det viktigaste som hörer til Inledningen til Nya Testamentets Skrifter; personerne af hvilka de äro författade; tiden när; anledningarne hvarföre; omständigheter, som verkat på deras innehåll; bevisen at de äro äkta; m. m. Dessa frågor äro för vår Religion af så mycken vikt, at ingen Präst utan största olägenhet och vanheder kan vara om dem okunnig. At han tillika bör förstå Nya Testamentet på grund-språket, lærer af så kunna nekas. Han är eljest aldeles utur stånd, at sjelf någorlunda kunna pröfva de nyare Theologernas ofta stridiga uttålkningar af ställen i Skriften, som för hela Religions-systemet äro af viktigaste betydelse. Detta Studium bör äfven föregå Dogmatiken, på det man icke af

förutfattade lärofsatser måtte förledas, at påtruga Skriften någon främmande mening.

Dogmatiken, som nu måste följa, bör alltid afhandlas i sammanhang med Moral-Theologien. Man kan invända, at Vetenskapen då blifver nog vidlöftig, och at de olika Systemer, man för dessa begge Theologiens delar nu upställt, svårligen kunna lättas tilhopa. Härtil torde kunna svaras, at just denna vidlöftigheten skulle inskränka Dogmernas antal, och förmå Theologerne, at endast sysselsätta sig med de väsendtliga, begripliga och nyttiga; och at det Dogmatiska Systemet, som, utan Moraliska Syn-punkter, eller beständig tillämpning til människans dygd och lyckfärlighet, är en tom och vanskapelig resning, måste gifva vika för den ordning, som uti et Moraliskt Religions-System bör följas. Låt de lärde Theologerne på hvad sätt som helst sönderdela Theologien, til mera redighet och lättnad vid deras djup-sinnigare forskningar; men för undervisningen af en tilkommande folk-lärare, bör Religionen återföras til dess rätta och för tillämpningen mäkt passande sammanhang. Vid hvarje tros-artikel böra de Symboliske uttrycken vi antagit noga jämföras med de Bibliska, deras öfverensstämmel-

melse uppdagas, deras olikheter anmärkas och förklaras. Af samma lärare kunna uti färdkilda föreläsningar de nyare och viktigare villfarelserna i läran granskas och vederläggas. Jag läger det nyare och viktigare; ty at uppehålla sig med gamla och förglömda kätterier, är at förlora både tid och möda, och at omtala alla olika tankar i mindre angelägna Religionsmål vore få mycket vidlöftigare, som kanske aldrig två tänkande menniskor funnits, hvilka i alla Artiklar tänkt fullkomligen lika. Denna lärares syftemål bör vara, at lika forgfälligt arbeta emot Deisterne, som emot Mystici och Supernaturalister; lika emot intolerance, som emot indifférentismen; och hans ofstridiga rätt är, at utan samvets-tvång, och band af lagar och magtspråk, få föka sanningen, följa sin tidsdehvarf och sin öfvertygelse. Man kan tillägga, at han bör få sjelf välja en lärobok, at vid föreläsningarne följa, hvilken kan passa efter tidsdehvarfvets upplysning: eljest måste han kanske se sig tvungen, at vid hvarje rad vederlägga den författare man ålagt honom at för ungdomen förklara.

Kyrko-Historien är en Vetenskap, som, då den rätt afhandlas, blifver både angenäm och nyttig för alla kunnige. Den är

viktig, ej blott för Theologen, utan äfven för Philosophen och Statsmannen; och förtjenar därför ej det misöde den så länge haft, det mörker hvaruti den, ända til senare tider, legat. Af alla defs mångfaldiga delar är den, som visar Historien af Dogmerne och af läro-fättet inom Christna Församlingen, den nyttigaste för en Präst; och som denna grenen, ej uti färskilda läro-böcker ännu finnes tillräckeligen updagad, så bör undervisning i densamma vist icke vid läro-verken saknas.

Vid den theoretiska cours för Präst-ämnen, som här blifvit föreslagen, har man varit tvungen at förbigå det Hebraiska språket, aldeles icke af mindre agtning för detta Studium, utan endast för dess vidlöftighet. Det Gamla Testamentets skrifter äro alltid af vikt för Christna Religionen, och ingen kan med noggrannhet förklara det Nya, utan kunskap i Hebraiskan. Men för at rätt förstå detta språk och det Gamla Testamentets böcker, måste man tillika känna de öfrige Österländske dialecterne, kunna jämföra alla äldre öfverlättningar, äga fullständig kännedom af Orientens äldre Historia, Geographie, Näringar och Seder, m. m. Denna kunskap är så vidsträckt, at den visserligen för-

fordrar sin egen Man. En lärd Theolog kan ej umbära Hebraiskan; men en Präst, hvilken endast behöfver känna de viktige resultatene af de lärde Theologernes forskningar, kan hjälpa sig med en god öfversättning af det Gamla Testamentet. At lära sig innanläsningen och några Psalmer, eller högst en Prophet, är blott tidsspillet. Då man ej kan hinna längre, är bäst at lämna hela detta Studium til dem, som göra detsamma til sin Hufvudsak, och hvilkas mödosamma arbete alltid blifver, för både Theologen och Philosophen af vigt och nytta.

Sedan de som vilja blifva Präster hunnit igenomgå dessa theoretiska Religionsvetenskaper, och därutaf visat behörige prof, böra de intagas uti en practisk öfnings-skola, eller et just för öfning uti Prästernas ämbets-göromål inrättadt Seminarium. Nödvändigheten af et sådant lärer ej fordra vidlöftigt bevis. Hvad är väl orimligare, än at lära Prästerna Hebraiska, Grekiska, Latinska definitioner, Kättare-täctiken m. m. och låta dem vara okunnige om sina ämbets-göromål. Jag vädjar til alla unga Präster. Hvilket arbete har det icke kostat dem, at på egen hand utgrunda reglorne för den Andeliga Vältaligheten, och igenom förfök, utan råd

råd eller rättelser, bilda sin Prediko-stil och declamationen? Huru många hafva väl häruti lyckats? Hvilket bekymmer hafva de icke känt vid sjuklängar, i fängelser, vid samtal med orolige samveten, då de aldrig fått lära, hvad de vid sådana tillfällen böra tala eller göra? Hvilka misstag hafva de icke gjort vid urvalet af de Cateches - satser, de för barn och förenfaldigt folk skolat förklara, eller vid förhören efterfråga? Vi hafve en Kyrkolag och mångfaldiga Kyrko-författningar; skall Prästen om dem vara okunnig, eller skall han använda flera år, at uti handledning uppsöka dem i böcker eller ibland Kyrkans inventarier? Dessa frågor torde tillräckeligen ådagalägga nödvändigheten af praktisk undervisning och öfning för Präster.

När dessa ämnen läras på samma gång som de theoretiske, kommer man ej långt; och vid en och samma Examen hinna de aldrig fullständigt efterfrågas. Då först, när det theoretiska är inhämtadt, bör det praktiska följa; och ingen bör få blifva Präst, som icke uti det praktiska Seminarium, först lärt sig, sedan visat sig känna, sina ämbets-göromål. Man vet at i andra Lutherska Församlingar finnas sådane in-
rätt-

rättningar; hvarföre skall Sverige göra et undantag?

I Seminarium böra Präste-ämnen öfvas at förklara den brukelige Catechesen, och at i den samma förhöra, hvilket är angeläget och fordrar skickelighet och vana; men i synnerhet bör Andeliga Värtaligheten icke försummas. Dess regler kunna uti föreläsningar uppgifvas och utvecklas, men ungdomen bör tillika enskildt öfvas i den andeliga stilen och declamationen. Såsom en uppmuntran kan Seminarii Föreståndare tillåta de snällare ynglingar, at någon gång i Kyrkan offentligen aflägga prof af sina framsteg. På det lättet kunde skickelige Predikanter danas, och ändamålet af Gudstjensten uppfyllas, hvilket aldrig händer, så länge tänkande menniskor afhållas från at deltaga i den samma, därigenom at *smaken, ögat och örat på en gång i Kyrkan fåras* *).

Så länge menniskan är finnlige, blifver altid den yttre Gudstjensten et nyttigt medel til vinnande af högre Moraliska ändamål. På det dessa ändamål ej måtte gå förlorade, är nödigt at Prästerne måtte
kun-

*) Det är sannerligen svårt för en uplyst man, i fall icke omöjeligt, at hämta uppbyggelse för sin själ på et rum, där smaken, örat och ögat tillika fåras. *Kjellgren 3 Del. p. 267.*

kunna förrätta Gudstjensten med ordning, smak och värdighet. Häruti böra de därför öfvas vid Seminarium. Härtil måste läggas nödig undervisning rörande de öfrige Andelige Ceremonier, Sockne-bud, Tabellers författande, Kyrko-böckers och räkningars förande, samt alt det Juridiska som hörer til Prästens ämbete. Det är likgiltigt om den som undervisar i de theoretiske delarne är Präst eller ej; men den som i dessa praktiska göromål skall bilda ungdomen, bör nödvändigt vara en kunnig, vitter och i ämbetet väl öfvad Präst.

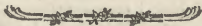
När igenom behörige anstalter vid Läro-verken ungdomen undervisas och öfvas i rätt ordning uti alla dessa uppräknade ämnen, så kan icke klagas öfver brist på tillfälle at förvärfva de för Präster nödige insigter. Men tillfälle är icke nog, ej en gång då, när stränga Examina tyckas göra kunskaper nödvändige. Alfvarsamhet vid Examina och noga upligt och granskning af alla andra lärdoms-prof äro likväl högst angelägne. Ingen bör ens vid Präst-examen framsläppas, som är okunnig i det vigtigaste. Skadan är måttelig och enskild, om man finner brist på Präster til antalet; men den är stor och allmän, om man har dem oskickelige. Vid Pastoral-Ex-

Examina och andra, då frågan är at utröna en förtjenst, som bör belönas, är denna stränghet mäkt nödvändig. Flit och vettgirighet upmuntras emedlertid bäst i genom belöningar; hvaraf tyckes följa, at säkraste medlet ligger uti en antagen och oryggeligen efterlefvad befodringsprincip. Om alla Präst-fyslor blifva classifierade efter anseende och inkomster, samt alla Präster efter kunskaper och skickelighet, med det bandet, at endast kunna få fysla inom den class, til hvilken man igenom sina egenskaper hörde; likväl med rättighet, at igenom flit, tiltagande skicklighet och nya lärdoms-prof kunna arbeta sig upp til en bättre Class, vid hvad ålder som helst; så skulle snart en liflig täflan sätta verksamheten i gång och framalstra kunnige och nyttige lärare. Et stort steg til detta ändamål är gjordt igenom 1786 års Konunga-Bref, hvilket framvisar andra medel til vinnande af befodran, än blotta tjänste-åren, det är, blotta förtjensten at hafva lefvat; men kanske torde en ännu närmare bestämd befodrings-princip vara af nöden. Detta Kungabref stadgar förnämligast om Pastorater, som delas blott i tvenne classer. De torde likväl, utom öfrige Präst-fyslor böra afdelas minst uti tre eller fyra classer.

Äf-

Äfven torde vid tjänste-årens beräkande en noggrannare undersökning, om man verkligen gjort tjänst eller ej, vara billig; då äfven utur Kyrko-böcker samt Socken-stämms-Protocoller, och annat mera, kunde inhämtas med hvad flit, drift, skicklighet och förtroende af Åhörare, man förvältat sit ämbete.

Deßa här framställda tankar äro visst icke nya, men torde dock förtjena mera upmärksamhet, än de hitintills i vårt Fädernesland väckt. Hvar och en vän af mensklighetens lyckalighet, som infer hvilken kraftig inflytelse Religionen har på Staters lugn, på enskilda människors seder och sinnesstyrka, kan ej annat än lifligt önska, at deßa sanningar måtte tålkas af redlige och uplyste lärare. Man ser med grämsse, at några kanske nödvändige anstalter fattas. Man tror sig böra lägga saken i ljuset för allmänhetens ögon; utan at därför kunna misstänkas, at hafva kastat skugga på et Stånd, där, oagtadt felaktige och nu altför åldrige inrättningar, likväl finnas flera agtningsvärda medlemmar.

Om *Actif- och Passif-Handel* *).

(Öfvers. fr. Tytkan.)

ACTIF-HANDEL kallas det, när en Nation mera exporterar än importerar; och PASSIF-HANDEL, när hon mera importerar än exporterar, mera nemligen i afseende på varornes värde; så at vid *Actif-handel* de exporterade varorne äro mera värda, än de importerade, och vid *Passif-handel* förhållandet är aldeles det motsatta.

När man betraktar denna förklaring med någon uppmärksamhet, eller jämför den med sakernas verkliga beskaffenhet, skall den snart visa sig vara aldeles orimlig, och man bör lätt finna, at något sådant i verlden icke ges, aldrig gifvits, och aldrig kan gifvas.

När vi antage, at det icke gifves något prägladt mynt, det vill säga: något tecken som utmärker sakers värde, utan blott et inbilladt, det är: en måttstock

N:o 4.

F

för

*) Detta stycke införes här, icke såsom ofelbart, icke heller med oinskränkt bifall; utan blott för at yttra en önskan och gifva en anledning, at detta och dylika ämnen måtte komma under vår allmänhets skärskådande.

för värdet; så skulle Nationerne i sådant fall nödgas byta varor emot varor. Det är då folklart, at den borttbyttan varan måste i värde vara aldeles lika med den man tilbytt sig. Ingen skulle hafva gjort et sådant byte, om det man emottagit ej ägt samma värde, som det man gifvit. Detta äger lika rum å ömse sidor.

I detta fall kan således ingen Actif- och ingen Passif-handel äga rum.

Kan nu det präglade myntet häruti verka någon åtskillnad? Hvad är vår handel annat, än et byte, som förrättas med guld- och silfver-växlar, hvilka ej allenast äro stälde på Sedelhafvaren, utan äfven af hvar man honoreras? Eller på hvad grund skulle det präglade myntet häruti verka någon olikhet, undantagande i de länder, som äga Bergverk? Hos dessa åter är mynt, lika väl som omyntadt guld och silfver, en landsprodukt, hvars exportation är lika så fördelagtig, som andra inländska varors.

Emot den antagna meningen om en Actif- och Passif-handel (kring hvilken beklagligtvis ej allenast våra Stats-hushållnings-författares systemer, utan äfven Regeringarnes politik, vända sig såsom kring en axel) strider äfven den allmänaste erfarenhet; och denna bevisar huru ogrundad

dad den fruktan är, at en Passif-handel skall uttömma landet på mynt, eller at en activ-handel skal rikta det.

Man tillägger Pettersbourg, som et medium för flera år, enligt Tull-registern, en årlig exportation af 21 millioner, och en importation af 16 millioner Rubel. Man vill häraf sluta, at Ryssland vinner årligen 5 millioner redbart mynt. Således skulle Ryssland inom 24 år vinna så mycket utländskt mynt, som svarade emot hela det redbara penninge-förråd, som finnes inom Stor-Britannien. Ryssland bevisar redan, huru litet rikt et land blir genom den förmenta Activ-handeln. Men man befinne, at de 21 millionerne utgöra det värde exporterne äga i Pettersbourg; at deremot importerne värde upgifves efter inköpspriset i de orter, från hvilka varorna komma. Räkna man nu tillika frakt, köpmansvinst &c., ser man lätt, at dessa för 16 millioner på aflägsna orter upköpta varor, äro i Pettersbourg värde 21 millioner, och således lika mycket som exporterne voro der värda.

Hollands mynt-förter öfversvämma hela Europa: Ducater och Alberts-dalrar omlöpa i summor, som dagligt förnya sig. Således går mycket penningar ur Holland

til andra länder. Blir Holland derigenom fattigt? Och i allmänhet, kunna de få millionerne mynt i et land, anses af någon betydighet, emot den egenteliga Nationalrikedomen?

Mig synes det altid strida emot Physio-cratismen, at vilja bevisa, det rikedom består i något annat, än natur-produkterne: at Fabriker &c. skulle kunna öka Nationalrikedomen, vore det samma, som at menniskan kunde skapa *ndgot* af *intet*, och detta blefve då icke längre en förmåga som tilhör Gud allena.

Hvilket Regeringsfått är det bästa?

(Öfvers. fr. Tyskan.)

Hume, denna man, så väl bekant med ämnen af detta slag, trodde sig böra afgöra den gamla tvisten om den bästa Statsförfattning, i synnerhet i frågan om företrädet emellan en Republikansk och en Monarkisk, sålunda: *Den är den bästa, som bäst administreras.*

Många hafva likväl tyckt, at Hume här genom et infall velat komma från den-
na

na sak. Det är väl ockfå tämligen klart, at när man frågar: hvilken äger företräde, antingen en Monarkisk eller en Republikansk Statsförfattning? blir egentligen samma fråga denna: hvilkendera af dessa bägge kan bäst administreras?

Imedlertid borde man, för at upplösa detta, väl merka, hvad ordet *bäst* här betyder. Jag tänker, det vill säga det samma som, *ndrmäst Statens ändamål*: och detta ändamål är — frihet, frihet från at behandlas af andra efter deras godtycke. Alla bidraga til denna frihet, och alla förskylla och betala de förmåner de af den njuta, genom lydnad för högsta Magtens lagar och befallningar.

När vi äre utan Samhälle, äre vi ockfå utan frihet och beroende af hvar och en starkares godtycke. Vi undanfry denna våda, vi begifve oss inom Samhället, och der upkommer för oss en ny fara — nemligen den, at förlora vår frihet genom sjelfva den högsta Samhälls-magtens arbitraira vilja.

Dock är denna sednare fara på långt när icke så stor, som den förra; ty när högsta magten missbrukas af dess innehafvare, är det en slump, om detta onda äfven träffar mig. Jag kan deremot vara öfvertygad, at när jag lefver utom Sam-

hället, är det en slump, om jag ej förtryckes af hvar och en starkare.

Jag vill hellre den otrygga friheten, än den trygga tråldomen.

Detta uttryck har så ofta blifvit beundradt. Mig synes det åter, som om en Talare för en skrå-församling eller en pöbel, ej kunde skickligare uttrycka dessas caraktistiska lynne.

Der, hvarest jag måste hero af nycker, är väl intet lugn; och der jag misshandlas, ingen frihet. En säker, en lugn slaf, hvad vill detta säga? Säker? Således ingen af dess rättigheter kränkt? Lugn? Således utan farhåga, at sådant lätt kunde ske? Är detta tråldom, så är ingen annan fri än slafven — så bör man eftersträfva den trygga tråldomen.

Den otrygga friheten är ej med större vishet så kallad. Hvarifrån skulle väl farhågor upkomma, hvem ingjuter dem, om icke proscriptioner, om icke Dommare som i hvarje ögnablick af rättegången våga säga: *Tig nu; jag vet redan nog* —? Man måste förundra sig, at det gifves menniskor,

som hellre vilja den otrygga tråldomen, än den trygga friheten.

Alt ondt upkommer af människornas passioner; och deraf följer, at den Statsförfatt-

fattning är den sämsta, som lämnar dessa passioner det vidsträcktaste utrymme; den åter är den bästa, som, utan att sträcka sin verkan längre, förmår att hastigast tvinga hvar och en till sin plikt.

Det har gifvits, och det gifves ännu förträffliga Republiker, som bevara frihet och ägendomsrätt; men vi hafve också sett Independenter och Jacobiner-Klubbar. Neroner och Caliguler hafva funnits i världen, men också Titer och Trajaner.

Jag tror därför, att man ej ovillkorligt bör gifva företrädet antingen åt den Monarkiska eller den Republikanska styrelsen.

Det Regeringsätt är det bästa, som bäst är inrättadt, dess namn må i öfrigt vara hvilket som helst.

Så länge ett Folk är dygdigt, kan dess Statsförfattning ej urarta: den nalkar sig sjelf till fullkomligheten. I hvar och en Stat, der Regent och Embetsmän och Demagoger högst värdera äran, hvarest således Allmänhetens röst är aktad och fruktad; der sträfvar allt till förbättring. Hvar emot i de Stater, der blygsamhetens och försynthetens band äro upplöste, ingen ordning kan bestå och inga Primair-Församlingar kunna der återgifva den samma

patriotismens fäkra omdömesgåfva. Neroner kunna aldrig upkomma inom Preussen och Dannemark, förr än desä Rikens Invånare likna Rom's i nionde århundradet efter denna hufvudstads grundläggning. Frankrike skall icke ega Scipioner, Cato-ner, Aristider, om icke Majoritetens se-der och tankelätt likna desse mäns.

Svensk Litteratur.

7:0. *Om Prediko-Embetets nytta och huru den befordras, af J. J. Spalding, Öfver-Consistorial-Råd och Probst i Berlin. Öfversättning från Tyskan. 8:0. Köpenhamn. 1796.*

Den som nitärligkar för medmenniskors daning til uplysning, dygd och sällhet; som vågar tränga en blick til kommande generationer och åldrar och der vänta hvad han fruktar, at åtminstone i den honom närmast stående tidepunkten komma at sakna; skall känna sit hopp uplifvadt och stärkt och återfördt ända til sin egen samtid, då han ser et arbete, med det närvarandes syftemål och förtjenst, öfverflyttadt i sit fäderneslands språk. När den okända Öfversättaren hade den ädla föresatsen at medverka til detta stora ändamål, kunde han neppeligen göra et bättre, et efter sine Landsmäns behof mera lämpadt val; och det är på detta mindre lysande, än gagnande sätt som en Öfversättare

verfäffares ära mer och mer synes nalkas den egna autorliga; detta i den mån en Allmänhet ger sitt bifall och sin tackfälsamhet åt det verkligen gägneliga.

Det bör icke undgå att medföra sitt nöje och sitt inflytande, att se en af Tysklands yppersta och mest ansedda Lärare, under förnuftets och välviljans ledande, bemöda sig att undanröjda de sista öfverlefvorne af en hierarchisk myndighet, så ofta och så begärligt utsträckt öfver sjelfva tankegåfvan. "Föreläningen om nyttan och värdigheten af ett väl förvaltadt Prediko-Embete i allmänhet," säger den uplyste och mennisko-älskande Författaren i ett bref till sin vän, "förde mig på betraktande af sådana hinder, hvilka på visst sätt äfven utanifrån ställas den goda saken i vägen. Ibland desamma hinder äro i synnerhet visse ännu rådande tänkesätt, hvilka, efter min öfvertygelse, ganska tydligt tillbakahålla och försvaga den sanna Christeliga Tros-Lärans allmänna verkan, genom de mencklige skrankor, hvarmed Läro-sättet i Religionen är kringstängt." Han ber sina Medbröder af det andeliga Läro-ståndet "att icke allena ädelmodigt uphöja sig öfver en i deras Embetspligter vanlig mechanismus och formalismus, vid hvilken man utan tvifvel icke tänker något argt, men ock ganska troligt icke uträttar något särdeles godt, utan äfven å nyo allvarligt undersöka visse skenbara grundsatser och meningar, hvilka alltför lätt föra på omvägar och göra upnåendet af förenämnde hufvudsäktigt (att verka moralisk förbättring) svårare." Kan hända, att om man i allmänhet mera känt och följt desamma visse och välgörande föreskrifter, om andeliga Läro-ståndet med större omsorg upfökt, mera direkt använt de medel det kan använda, att verka på sina Åhörare

begrepp och hjertan til uplysning, dygd och sed; kan hända, säger jag, at man då hade mindre skäl, än man nu tror sig äga, at klaga öfver närvarande tids stigande sedefördärf och pligtförgätenhet. Det må imedlertid förundra en hvar, som har håg och tillfälle at höra de täta och sorgliga utropen om et växande syndafördärf, om en platt förgätenhet af Religionen, om alla moraliska bands upplösning, huru litet Författaren synes deltaga i detta svärmodiga bekymmer, oagtadt sin öfvade omdömesgåfva, sin långa erfarenhet under Läro-Embetets utöfning, sit lågande nit för människors förädling och sällhet, och den djupa människokännedom han öfveralt i närvarande arbete röjer. "Våra tider," säger han i nyfärdiga bref, "vilje vi med glädje lyckönska äfven deröfver, at så väl Christendomens angelägna sak i allmänhet, som ock des Lära-Embete i synnerhet har nu fått långt mer uplysning, förbättring och upmuntran än förut. Vi vilje säkert hoppas, at många våra bröder skola icke lämna desse til ändamålet lämpligare hjälpmedel obrukte, utan i följe af dem med all trohet efter bästa förmåga ännu mer åstadkomma det goda, til hvilket de äro kallade. Och då vilje vi ock bedja Gud, at han genom sin allrådande försyn alt mer framkaffar sådana omständigheter i verlden, som för den rena Christeliga kunskapens friare utbredande, för människolläggets verkliga förbättring och dygd, och dermed äfven för des fanna högre välfärd äro förmanlige. Jag kan icke gärna afhålla mig från den glada utsigten på *detta bättre*, ej eller anse det aldeles för bedrägeri, hvarpå det sig grundar. Det nu mer utvidgade tänkandet synes mig redan vara en tydlig början dertil. Jag har så mycket förtroende til det i flera hufvuden och trakter upväckta

väckta framsträfvandet hos menckliga själen, at et och annat särkilt hinder nu mer är för svagt; jag gör mig hopp om en nästan outhärlig känsla af den förnuftiga själen sanna behof, hvilken känsla skall starkare och allmännare påtvinga sig, sedan man så ofta och olyckligt nog förrirat sig i lättfinnig otro, ofruktbar polemik, andaktlikt svärmeri och tygellös sinlighet." Den andeliga tål- samheten för andras meningar, och den hvarje tänkande varelse medfödda rättigheten, at endast själf, och endast inför den allseende Guden, an- svara för sin sinnesförfattning, sin öfvertygelse, hafva aldrig ägt värdigare och redligare påyrkare och försvarare, än närvarande vördnadsvärda För- fattare. "Det synes mig för hårdt," säger han, "om sådana föreställningsfätt och meningar, som hvarken af öfvertygande skäl, ej heller af säker erfarenhet kunna bevisas bidraga til en Christens större rättfinnighet och tilfredsställelse, om de af mencklig autoritet göras ovillkorligt nödvändige til den Christeliga tron och til den deraf flytande salighet." Och vidare: "vi skulle i vårt sinne lida för mycket dervid, om vi fälde et strängare om- döme. Låt ock vara, at vi för detta välviljande hopp skull, blifva räknade bland de mennisko- kära andelige, som hålla sig mera til kärleken, än til införda meningar! Så länge vi för oss själfve icke eftergifva något af sanningens rättig- heter, så länge vi med helig vördnad för Gud och hans upenbarelse bemöda oss, at icke allenast för egen del blifva uplystare och vislare i hvort och et stycke af den dithörande kunskapen, utan ock at hjälpa andra til uplysning och visshet, så länge skall det hos Gud — den förtröstan hafve vi til honom — icke skada oss, at vi sätte oss utur parti andans trånga kringstängningar, och
anså

anse äfven dem såsom verkellige Christne, såsom säkre Medbröder i vår tro och vårt hopp, hvilka, oaktadt skiljaktighet i teorier, visa lika redlighet och lika Gudsfruktan." Författaren beseglar sin öfvertygelse och de påstående han i närvarande bok yttrat med följande tillägg: "Mit tänkesätt har så litet undergått någon förändring, at jag snarare, ju närmare jag kommit den stora räkenkap, jag nu snart nog skall aflägga, har funnit mera ljus i detta förenklade af Prediko-Embetets ändamål och mer tilfredsställelse i min öfvertygelse derom."

Förf. börjar sjelfva boken med at visa huru oriinligt, huru skadligt för sjelfva det Andeliga Ståndet det är, när detsamma, under skygd af allmänna okunnigheten och vidskepelsen, eller under förhoppning, at ännu kunna stödja sig vid deslas få återstående öfverlefvor, gör anspråk på en magt och en helighet af högre än mensklig art, som skall berättiga det, utan afseende på personliga egenskaper, til de verldsliges undergifvenhet och vördnad. Han visar med förnufts hela öfverlägsenhet öfver fördomen och dårskapen, huru litet detta stånd känner sina sanna fördelar, när det, inom et Land och i et tidehvarf som är eller börjat blifva uplyst, ännu förnyar desla anspråk, med eller utan öfvertygelse om deras grundlighet; han visar, at det juft genom et sådant förhållande blottar sig för de vådeligaste anfall. Många, rätt många andelige gifvas, jag vet det, som äro altför klart seende, altför vältänkande emot menniskor, för at våga eller vilja göra anspråk på et anseende, som härleder sig ifrån förra barbariska tidars förvillelse, slafveri och Munk-anda; jag vill äfven tro, eller åtminstone hoppas, at mängden af våra Lärare skola genom affigternes renhet vilja förvärf-

förvärfva sig samvetets bifall; men om ännu — och detta kunde ju vara en möjlighet — någorlätades i et eller annat protestantiskt Land låge förvaradt et begär at genom en främmande myndighet gifva sig vigt inom Samhället, at skaffa sig inflytande på verldslige värf, eller at på hopens blindhet och lydnad grunda varagtigheten af redan erhållne fördelar; om personer gifvas, som med nog stor ömtålighet känna sig färade, när den verldsliga tänkaren vågar vända et granskande öga på andeliga Ståndet; om ännu, den urgamla vanan i detta Stånd, at göra sin egen sak till Guds, och tillika at tro sig vara utkerade förfaktare af den eviga, allvissa och milda Styresmannens ära, så litet i behof af alltid svaga och ofta sjelfkära människors vansinniga nit; i desfa fall, säger jag, kan man icke utan tilfredsställelse och nytta se och anföra de sanningar en stor andelig Lärare, med frimodighet och styrka, velat intrycka i sina Medbröders begrepp och hjertan. "För allt i verlden," säger han (sid. 2), "låtom oss icke bygga vårt Embetes vigt på inbillningar. Vi hafva för dels vigt grundade skäl nog, utan at vi behöfve intaga människor med et gyckleri, som i deras ögon skall göra oss stora, men som ock, när det upptäcket, verkar motsatsen, och det på et så olyckligt sätt, at sjelfva Religion måste mer än mycket lida derunder. Verlden har ännu icke på långt när glömt alt det elände, hvaruti de Andeliga hafva författ henne genom sin inbillning eller föregifvande om en deras stånd åtföljande helighet och magt; ehuru likväl detta onaturliga ok nu, Gudi lof, är i många Länder aldeles sönderbrutet, och i andra til en stor del lättadt. Jag anser det för billigt och nödvändigt, at vi sjelfve säga detta, då historien och erfarenheten visar det såklara.

klart. Hvad angå oss de regeringslyftne Präster i äldre och nyare tider, at vi skulle anse oss skyldige at taga deras parti, och blott för at behaga dem, upoffra icke allenast en samvetsgran redlighet, utan ock vårt Embetes verkliga ärevärdighet, som på andra sidan hvilat på oomkullstötelig grund?" "Vi äro," fortfar Författaren, "inga offerbärare för Folket; inga affödrade medelspersoner imellan Gud och menniskor; inga vigde förvaltare af helga ceremonier, hvarmed vi skulle liksom med en magisk kraft efter behag utströ välsignelse eller förbannelse öfver andra; inga verkliga utdelare af syndernas förlåtelse; inga privilegierade innehafvare af nycklarnö til himmelen och helfvete. At man gifvit Christendomens Lärare namn af *Präster* har åttadkommit mycket ondt; emedan den okunnige gjort sig deraf den tanken, som skulle de kunna afgöra menniskors angelägenheter hos Gud, företråda deras ställe hos den Alsmäktige, och från honom åter utdela den Gudomliga nåden. Derifrån härtöra de stora tillskansningar af myndighet och öfvervälde, som blifvit lika fördärfeligt för Religionen som för Samhället. Christendomens Lärare hafva hvarken med Judiska eller Hedniska Prästerne någon ting gemensamt, så vida man förettälde sig desse sednare såsom et slags medelpersoner af Gudomen befullmäktigade. Vill man likväl hafva någon i de gamla tider, med hvilken Christendomens Lärare kunna jämföras, så äro de på visst sätt detsamma ibland oss, hvad Propheterna, i trångare begrep, voro bland Judiska Folket, och Filosoferna i hedendomen, *Uttydare*, och så vida de genom det dem updragne offentlige Embetet skiljas från den öfrige mängden Gudsdyrkare, äro de *förordnade Uttydare* och *Förklarare* af Guds Lag, vishetens och

och dygdens Lärare. Men denna jämförelsen, ser hvar och en tydeligt, har endast sitt afseende på Embetets allmänna föremål, och icke på lättet af dess förvaltande, och än mindre på källan til undervisningen." Vidare: "Icke eller ville jag gerna yrka så mycket på vår likhet med Apostlarna, Jesu första omedelbara sändebud. Deras omedelbara sändande af Christo, och det utomordentliga, som visade sig i deras förrättningar, gaf dem sådana personliga förmåner och rättigheter, at vi icke kunna tilvälla oss samma namn och anseende af Guds omedelbara sändebud til menniskorna. Vore vi i samma egenskap, som Apostlarna, och kunde af våra Åhörare fordra, at de, i kraft af vårt Gudomliga sändande skulle utan pröfning och gensägelse tro och åtlyda hvad vi på Guds vägnar förkunnade dem, så vore det vist prägtigt nog; men det är nu aldeles icke så; ty vi kunne aldrig upvisa någon fullmakt, som berättigar oss dertil, eller som innehåller några oss anförtrodda hemliga ärender, hvilka fordra en blind och undergifven tro af våra Åhörare. Desse innehafva fast mer, så väl som vi, hela vår *instruktion* (om vi för et ögnablick skola låta oss anses såsom Guds Sändebud) och äga samma rätt som de ädla *Beroenser* (Apostl. Gern. 17: 11.), at vid hvarje lärdom, som vi gifva dem, noga efterlöka dess grund i skriften, och deraf sluta huruvida de böra tro oss, eller icke. Vi kunne således icke tilvälla oss den hedern, at i så högt begrep vara Guds Sändebud, och det är bättre, at vi sjelfve afstå derifrån, än at andre på et oangenämt och förödmjukande sätt först skola öfvertyga oss om dess ogrundade påstående. Icke eller ligger något utomordentligt och underbart uti sattet af vår kallelse til Embetet, hvar och en vet

huru

huru dermed tilgår — och huru han här kommit til sin lysla — vi erfare ock inga öfvernaturliga gåfvors meddelande vid vår *ordination*. Deslä omständigheter göra en så stor åtskillnad emellan Apostlarna och oss, at af alt hvad de påstå om sig, kunne vi omöjligt tilägna oss mer, än hvartil vårt närvarande Embetes verkliga beskaffenhet gör oss berättigade. Om Lärö-Embetet kunne vi säga som *Paulus* om Öfverheten: *hon är skickad af Gud*. I det hänseendet kunne vi ock säga, at vi äre *Jesu* Apostlars efterträdare, at vi med dem predike enahanda Evangelium, och med dem arbete til et och samma stora ändamål, nemligen til människors undervisning, bättring och lycksalighet. Allenast vi icke deraf härleda någon rättighet at tilvälla oss en större magt eller et högre anseende, än den ordentliga menskligheten medgifver, och det af oss stiftade goda förtjenar.” Och vidare (pag. 8): ”Änskönt det således är ganska lätt och bekvämt, at göra oss stora, vördige och fridlyste i kraft af den meningen om en våra personer å Embetes vägnar vidlådande besynnerlig helighet, så länge Folket vill tro den; så är jag dock säker, at hvarje protestantisk Lärare, som tänker enligt sanning och samvete, långt hellre afstår från desse, ehuru lättfångne förmåner, än at köpa dem för dyrt med skrymteriets konster och den dumma vidskepelsens bibehållande. För de Andelige af en sådan Kyrka, hvarest hierarchiens mäktiga byggnad äfven behöfver denna folk-inbillningen såsom en pelare til sit uprätthållande, är det nog beklagligt, at de nödfakas, antingen sjelfve tro desse falika förmåner, eller vara upfätelige bedragare, eller sucka under den pinsamma striden emellan utvertes plikt och en invertes bättre öfvertygelse.” Detta synes vara förnufts och

och välviljans eget språk. Författaren tillägger längre fram i boken (pag. 34.) några ord som tyngas höra til det föregående: "Allenast *et*," säger han, "blir hufvudsaken för den Andelige och hans egenteliga verk: han skall lära Religion och andelig lyckfalgighet. Vi kunne altid medgifva, at detta icke är en sådan förmånsrätt, som efter en gudomlig anordning endast tilhör visse från andra menniskor afföndrade personer, och at desse få dertil en egen kraft genom den från Apostlarnes tider oafbrutet förrättade prästvigningen. Det skulle blifva svårt at bevisa denna så jämt bibehållna ordination, och än svårare at bevisa en sådan verkan af densamma. Kunskaper, skicklighet at undervisa, och tilräckelig ledighet dertil sätta den ene så väl som den andre, i stånd at förvalta detta Embetet; och om en Christen, hvilken som helst, med et uplyst förstånd och et redligt hjerta efter sin Tros innehåll undervisar, förmanar, upmuntrar och tröstar några, eller hela Församlingar af Medbröder, så ser jag icke, hvaruti verkningen af hans lärande skulle vara olika med den, som en vigd Lärare kan åstadkomma."

Förf. utreder med lika grundlighet (pag. 45.) i hvad mån det är lämpeligt, at den verldsliga Magten bemödar sig at låta känna sin styrka, i frågor som angå Religions-ämnena, och som höra helt egentligt til förnuftsens billiga och alt högre yrkade anspråk på oinskränkt sjelfrådighet. Författaren uplyser ganska skickligt och värdigt sin öfvertygelse i detta ämne genom en liknelse af någon styrelse, som, under upkomne stridigheter emellan åtskillige Läkare, och af välment nit för Underfåtarnes hälsa, genom lagar föreskref hvilka af de omtvistade curenthoderne det var dem til lärtit at vidtaga (pag. 47). Han ogillar, i likhet

med hvarje uplyft och välviljande man, *de hemliga Sällskaperna*, som under främmande namn hålla sine sammankomster inom slutna dörrar, hvilkas Medlemmar ofta utgöra flera tusende, och hvilkas grundsatser, affigter och göromål äro för alla andra, utom dem sjelfva, en hemlighet och kunna följakteligen gifva anledning til allahanda misstankar (pag. 45). Dessa tål man dock helt bekymmerslöst utan efterforskande. "Och de Christne," tillägger Förf., "hvars sammankomster och Religionsöfningar äro lika så öppna och fria, som deras hjertan böra vara upriktige, de skulle icke få njuta samma skonsamhet; de skulle hållas under en långt strängare politisk uppsigt och inskränkning, än man tror vara nödig vid andras äfven så vidsträckta, som hemliga förrättningar!"

De bevis Författaren anför (pag. 98) för at göra rätt tydligt, huru Religionen förlorar sin verkan genom det myckna föredragandet af ofruktsamma läror, skola gälla inför Förnuftets Domstol, och kunna icke blifva utan verkan hos hvarje Andelig Lärare med rena affigter. "Det vore," säger han, "et äfven så origtigt, som skadligt begrep, om man ville tro, eller fätta andra i den tron, at de väsendteliga fördelar, som den rätta praktiska Christendomen åstadkommer, kunna äfven väntas af blotta speculativa ock fruktlösa lärosatser, hvilka et särskildt Kyrkoparti af förvetenhet har utstuderat, och icke alltid af de hederligaste anledningar förfäktat, och at således desse tillagde ofruktsamma teorier borde til lasternas afböjande äfven så sorgfälligt bibehållas och fortplantas, som de väsentliga grundfanningar, hvilka verkligen förbättra och tilfredsställa. At så förblanda två aldeles skiljaktige ting, skulle förståndige och tänkande personer med skäl förundra sig öfver. At anse

se afvikelser från et Kyrko-systéms blotta speculativa lärosatser, såsom orsaken til en herrskande lastbarhet, och at följakteligen handtera den afvikande, såsom en fördärfsstiftare, det röjer en ganska usel logica, och merändels en ännu långt uselare moral." Förf. upletar i hvad afligt *sådane fruktlöse och af människor fastsläde lärosatser sätts i lika värde och nödvändighet med praktiska sanningar, ja aldeles uphöjas öfver dem.* Han tror at detta äger rum, "då en människa, eller et Samfund af flere, hafva för afligt at aldeles herrska öfver andra, icke allenast öfver deras gerningar, utan ock öfver deras sinnen och tänkesätt, och fördenskull förbjuda förnuftets fria bruk i Religionsfaker, på det at slafveriets kedja måtte blifva så mycket längre och mera bindande;" och vidare: "För at tämja den verldslige hopen til en stilla förfakelse af alt eget undersökande och pröfvande." "Man har," tillägger Förf., "ansett för et ganska viktigt och tjenligt medel härtil at förändra eller förtyda Religions-läror, och at, tvärt emot deras hällofamma ändamål, göra dem liksom til et heligt mörker, i hvilket intet mennisko-förstånd bör våga at intränga sig. De fordne okunnige och trätgirige tidens lärosatser, hvars ogrund och oötydlighet hvarje medelmåttig tankegåfva hade bordt kunna inse, hafva blifvit försvarade och påyrkade med alt sken af et gudeligt nit. Man har sedan upslätligt tillagt ännu flera lärosatser af samma slag, och ju orimligare desse til en del blefvo uptänkte, desto bättre trodde man sig med dem kunna döfva förnuttet, och afvisa alla frågor *huru? och hvarföre?* under det förhängde täckelset af en helig ogenomtränglighet. Dessa ordformulairer, som kallades trorsläror, skulle alla människor, vid Salighetens oundvikliga förlust, be-

känna såsom otvifvelaktigt fanna och oundärligt nödvändige, så litet de ock kunde tänka, och ännu mindre vinna dervid. Mer behöfdes visserligen icke för at böja människornas halls under et odrägligt ok, hvärs påläggare allena deraf hade fördel för sin regeringslyftnad och rofgrighet. Detta var et konftrikt mäterstycke af en vifs hierarchie, som genom sådant qväfvande af all profningsanda, förstod at tillskanfa sig et nästan obegripligt välde, at inblanda sin föregifna Religionsomsorg i alla verldsliga ärender, at dermed få sin hand uti alt, och göra sig Furstar och Folk underdåniga. Detta välde bibehöll sig i många århundraden, och det blott på tilvällandet af en iringslös ofelbarhet, och på den utverkade blinda undergifvenheten af tron. Det är nog möjligt, at denna *Politik*, som til Mennisko-fläktets stora olycka haft en så långvarig framgång, varit retande nog, at väcka efterapning på andra ställen, och at försök dertil blifvit gjorda af samma art, ehuru under en annan gestalt. Alltätades och i alla tider gifves menniskor, som ganska gerna *herrska* och *taga*, och som verkligen söka göra det, så snart de tiltra sig sjelfve eller sina förbundsbröder nog flughet dertil. Genom förfällning och falska intryck af Religionen tilvinna de sig menniskors sinnen, och erhålla då genom list, hvad som icke genom magt vore dem möjligt. Så mycket mer äre vi skyldige, at tacka Guds försyn, som redan gifvit verlden så mycket ljus, och gifver henne ännu mer, at intet förvilande töcken får bortskymma vår tankegåfva, och at ingen kan bortblanda Christendomens hälsosamma *praktiska* läror, med mörka och obrukbara, utan at blifva känd för en Religionsförtydjare (p. 98)".

Förf.

Förf. visar sig (pag. 258.) äga den öfverty-
 gelsen — och huru skulle någon med hans lär-
 dom och sunda omdömesgåfva äga en annan —
at kunskaperne i Religionen böra aldrig komma i
stridighet med kunskapernas verkliga tillagande i an-
dra vetenskaper. Det är förundransvärdt huru man
 någon gång kunnat hinna up til den grad af falskt
 omdöme, at man trott sig finna stridighet emellan
 en Lära, som Skaparen i sin högtta mildhet gifvit
 oss, och det förnuft, som skall lära oss värdera
 denna Lära, och är en faderlig gåfva af samma
 välgörande hand! En Religion, som upger sin-
 nets förädling, ledernas renhet, de husliga plig-
 ternas fullgörande, välgörenheten, samfundsdyg-
 den och människokärleken såsom kännetecken af
 lydnad och vördnad för alla varelsers Uphofsman,
 såsom vilkor för jordisk och evig lycksalighet,
 skulle den kunna vara i stridighet med det be-
 grep vi äge, och som beständigt visar oss, huru
 all lefnads-erfarenhet, så långt den kan, bekrä-
 ftar dessa föreskrifters sanning och Gudomliga up-
 hof. En Lära, i sin första enkelhet så klar för
 begrepet och så tilfredsställande för hjertat, kunde
 icke, utan mycken omsorg hos människor at van-
 ställa henne, blifva et föremål för den verkliga
 och ärliga Tänkarens ogillande, hvilket aldrig
 bordt och näppeligen kunnat sträcka sig längre,
 än til de menckliga tilsatserne. Det bör också
 blifva hans oafbrutna bemödande at afskilja dem
 från de sanna beståndsdelarne, och på hans nit
 och skicklighet beror mennisko-släktets dygd och
 lycksalighet. Om vi emedlertid icke alltid varit
 så aldeles fredade från at någon gång höra be-
 drägeriets eller enfaldens utrop emot förnuftets
 förmätna forsknings-begär i andeliga ting, och de
 antingen hotfulla eller til ömkan rörande förma-

ningarne til tanklöshet och blindhet, kunne vi deremot här med verkelig tilfredsställelse från en djupfinnig och mennisko älskande andelig Lärarens mun höra detta ämne behandlat efter helt andra grundsatser: "Luften at tänka," säger han, "har dock en gång blifvit upväckt och utspridd. Så mycket ock somlige dervid fallit på utfväfningar och en orätt tankegång, hvilka dock förr eller sednare skola af den starkare öfvertygande sanningen nog föras til rätta; så har ock deremot den verkställare granskningen och undersökningen blotat och utrotat en mängd af länge trodda villfarelser, och bragt i ljuset många obekanta sanningar. Denna begärelse efter ljus och öfvertygelse, som nu en gång blifvit satt i allmän verksamhet och öfning, och som belönas med så god framgång, sträcker sig ock naturligtvis på hvar förekommande föremål, som anses värdt upmärksamhet. Religionen kan således icke eller undgå den, i synnerhet som hon är så vigtig. Sanningsforskaren måste dervid fråga, huru han bör förstå hennes innehåll i det hela, eller i hvar del, och hvarföre han bör tro det? Hvad som tjänar til hennes ändamåls upnäende, eller deruti är hinderligt? Men til kännedomen af det sanna och goda, äfven i detta målet, har Gud för vårt dömande och slutande icke lagt andra lagar i själen, än de allmänna, som i hvarje fall böra leda menskligen förståndet. Om således denna stora angelägenhet skall öfvervägas i hela sin vidd, så måste det ske efter ofvannämnde första grundregler, som icke hafva andra öfver eller jämte sig." m. m.

Hvilka äro de hufvudsakeliga afvikelser ifrån et värdigt, verkande och lämpeligt predikofätt, som en man med sundt omdöme och en icke aldeles

deles ofäker smak någon gång tror sig finna i våra Församlingar? Kan hända följande: man uppehåller sig vid ämnen, som hvarken af Läraren eller Åhöraren kunna begripas, eller man behandlar verkliga sanningar så, at de snarare tilmöka än upklarna i Åhörarens sinne: detta förutsätter, antingen okunnighet om den gifna regeln, at begreps bifall skall föregå eller förbrödras med hjertats; eller också en oförmögenhet at tillvägbringa denna verkan. Vidare: Man antager antingen en ton af straffande och öfverlägsen yrka, eller en af altför ödmjuk förkrosselje, hvilka begge lika illa passa en varelse omgifven af mörker och svagheter och villstigar, och hvilken likväl bör bemöda sig at aldrig komma nedom sin naturs värdighet, hvarken i sin andakt eller sit tänkesätt eller sit lefverne. En öfverlägsen, myndig och straffande ton förutsätter hos Läraren öfvertygelsen om en egen och gifven större kunskap och dygd, än Åhörarens; detta förhållande af öfvervigt och underlägsenhet, är det kan hända hos Läraren icke enligt med den Christna ödmjukheten och välviljan at sjelf yrka, icke eller med den verldsliga sedesamheten: det torde också icke alltid äga rum, som både Lärare och Församling skulle önska, och som det visserligen någon gång, och kanske ofta, inträffar. När man i verldsliga ämnen vill uplysa, beveka, öfvertala, är den påtvingande myndigheten alltid förkastelig: kanske är han det äfven lika säkert i ämnen som utgöra Religionen. Af den motsatta ytterligheten åter, at antaga en rätt långt drifven qvidande syndare-ton, torde sällan vara at vänta någon uplysning i Åhörarens begrep, någon ädel och manlig föresats i dets hjerta at bemöda sig om bättring och helgelse; utan i stället, och på sin höjd, en för den en-

faldige och skrymtaren öpnad lätt utväg, at genom en timas förnedring, gråt och förkrosselse återvinna samvetets lugn, de närvarandes upmärksamhet, och en hemlig utfligt för framtiden, at med lätt möda tyfva samvetets och medmenniskors hårda omdömet öfver pligtförgätenhet och nedrigheter: ofta torde också Lärarens tårar rinna, utan at åtföljas af Föreläsningens. — Och sist: *Den andeliga stylen synes icke allmänt vara vårt i uplysning och odling växande tidehvarf, fullkomligt värdig.* Det är kan hända både sannt och anmärkningsvärdt at skriffättet i vårt Fädernesland dageligen upstiger närmare fullkomligheten; at vi äge värtalighetsstycken och andra arbeten i obunden skrifart, hvilka i stylens förtjeufl, lika som i tankarnes och bildningens, näppeligen skola lämna företrädesrättigheten åt något tidehvarf eller någon Nation; at vetenskaperne redan afhandlas i et språk, som äger icke allenast klarhet, utan äfven ofta lätthet och behag; at man til och med i kringvandrande Ströskrifter, i öfrigt ofta obetydliga, lika väl mindre ofta har orsak at beklaga stylens obehag; at Dagblad, som blifvit utgifne under våra största Snillens tillsyn, länge ägt et ganska allmänt, kraftigt och gagneligt inflytande på alla läsande Meniskio-Clasfers skriffätt; och at, alt detta oaktadt, den andeliga stilen i tryck och från predikstolarne ändå neg länge til någon del bibehållit en gång, en tröghet och en osmak nästan från förflutne århundraden. Skulle man väl, för at framtälla en undskyllan, vilja yrka, at de ämnen som äro de högsta för vårt begrep, de mest rörande för vår känsla, och, med deras inflytande på vårt väl, oss närmast belägne; skulle någon vilja yrka at dessa böra utföras i et mindre ädelt och värdigt språk, än andra af mindre höghet och vigt? Det

funda

sunda förnuftet skall säkert vägra at dertil gifva sit bifall. Förfarenheten framräcker äfven villigt sin vederläggning. Vi vilje icke här åberopa andra Länders store andeligenvältalare, hvilka i styrka, klarhet, bildrikhet och välljud snarare öfverträffat sina samtida vitterhets-idkare, än varit dem underlägsne; verkningarne deraf til Religionens renande och förädling, äro också kände. Äfven vi hafve ur Svensk hand fått i värdig och skön Svensk drägt emottaga de urgamla långer, från hvilka den andeliga vältaligheten härleder sit verkligen gudomliga ursprung; och hvilken kraftig vederläggning hafva icke dessa förtjenstfulla arbeten i beredskap åt dem, hvilka vilja anse den odlade stilen såsom o-tjenlig för Gudaläran? Hvar och en i vår hufvudstad har äfven tillfälle, at höra den tilläfsventyrs största kända vältalighets förmåga använd på de Gudomliga Sanningarnes och Christendomsplikternes inympande i begrepp och hjertan. Värdiga och stora efterdömen sakne vi således icke; och erfarenheten yrkar den andeliga stylens odling och skönhet. Den inskräntare förmågan behöfver också visserligen icke, om hennes rättigheter äro kända för henne sjelf och andra, upleta någon af förnuft och erfarenhet förkastad sats til sit värn: stora Snille-gåfvor äro altför sällsynta för at kunna fordras af någon, men man fordrar — och jag tror med alt skäl — af hvarje andelig Lärare, at han icke upfätter sin egen förmåga til gräns för andras; at han äfven i sin Läro-styl följer sit Tidsvarfs uplysning, så långt han ärligt förmår; at han bemödar sig om klarhet i sina tankars meddelande, om naturlig ton, om en uprigtig och blygsam välviljas uttryck: han må i öfrigt söka uphinna den grad af styrka, bildrikhet och välljud, som hans Snille-gåfvor kunna gifva; och

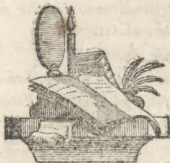
N:o 5 & 6.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNER.

from sounds to things
POPE.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1797.

INNEHÅLL:

1. <i>Mesfias</i> , Idyll efter Pope.	sid.	1.
2. <i>Om Luxe.</i>		5.
3. <i>Om den varsamhet, hvarmed man bör behandla religiösa Folkme- ningar.</i>		17.
4. <i>Om åtskilliga sätt både at göra och at betala Riksgäld.</i>		51.
5. <i>Om Reformationens caracfter och följder; af GIBBON.</i>		87.
6. <i>Blandade Ämnen.</i>		95.
7. <i>Om den ovanliga utgång, som al- tid följt på Änglands Revolu- tioner, af DE LOLME.</i>		114.
8. <i>Sång.</i>		132.
9. <i>Svensk Litteratur.</i>		135.

Mesfias.

Idyll efter POPE.

J Salems Nympher! til en himmelsk fång
gen skaldens ljud en ny och högre gång.
Ej mer Zephirens dans på silfverströmmar
och Pindens tärnor, och Olympens drömmar,
förnöja mig. O! inblås du min röst,
som flamman göt i Jesaias bröst.

Ryckt fram i tiden, barden sjöng för Juda:
en Jungfrus son skall frid åt verlden bjuda.
Från Jesses rot en telning hinner skyn,
hvars helga doft upfyller jordens bryn.
En himmelsk ande i des löf skal bäfva,
och vid des topp en myttisk dufva sväfva.
J himlar! strön i nattens tyfta fred
välsignadt rägn och daggig nektar ned.
Den sjuke frisknar, då des stamm han nalkas,
och skyggs mot stormen, och mot hettan svalkas.

Ej gammalt groll mer göms i bröders häg.
Orörlig står Rättvisans jämna våg.
Vid sin oliv kring jorden hviftar Freden,
der hvitklädd oskuld vandrar som i Eden.

Kom, väntans dag. Tid, skynda årens ring.
Föds, gudabarn: ur ljufets sköte spring.
Se, til hans vagga hastas af naturen
den tidigaste krans af våren buren.
Se, Libanon sit hufvud lyfter opp,
se skogen nickar öfver klippans topp;
se Saarons däl der moln af rökverk häfva,
och gyldne sken om Carmels krona sväfva.

Hör! en glad röst i öknens budskap bär:
bereden väg: en Gud, en Gud är när.
En gud, en gud de gälla bergen svara:
och himlen väntas at sig uppenbara.
Jord! tag emot den kommande i skyn.
J klippor jämnens, och J strömmar flyn;
urgamla Cedrar, era hufvun böjen;
berg, sjunken ner, och dalar, er uphöjen.
Han nalkas Frälsarn: länge sjungen ren.
J döfve hören det, J blinde seen.
Han synens stråle skal ur himnan reda,
och ljudets gång i stängda öron leda,
med dagens upgång kjusaf nattens son,
förvåna tyftnans barn med åskans dån.
Den dumbes sång skal til hans ära klinga.
Den lame skal i dans, likt hjorten springa.

Ej knut, ej suckan mer kring verlden tår?
från hvarje kind han torrkar af hvar tår.
En boja af demant skal döden bära;
och mörkrets kung et evigt dödsfår tåra.

Liksom en herde, om sin skara öm,
dem för til bästa gräs och bästa ström,
den vilse letar, på den svage aktar,
om dagen styr dem, och om natten vaktar;
det späda lamm han lyfter på sin arm,
ur handen när, och värmer i sin barm:
så skal för människors barn den fadren vaka,
som Edens frid til jorden för tillbaka.

Ej mer skal folk mot folk med hämnd stå opp:
 och vid trompettens skräll i blodigt lopp
 hingst störtad emot hingst förtrampa skördens hopp.
 Det långa svärd skal til en lia vridas,
 den breda fabeln til en plogbill smidas.
 Då resa sig Palats på klippans fall.
 Hvad fadren börjat, sonen sluta skall.
 Hans vinträd skygd åt barn och barnbarn bära,
 och samma hand som sät, skall fältet skära.

Bestört ser vandrarn hedens nakna bädd
 i hast med liljor och med grönska klädd;
 och spritter opp, at midt i öknen höra
 nyfödda strömmar dån vid hans öra.
 På klyftans brant, der draken bodde nys,
 nu väffen nickar undan vindens kys.
 Den vida sand, der sig blott törnen virar
 vid Palmens krona lyfter Cederns spira.
 Der riset kröp, står blommig pifång opp;
 der bolmört dunstat, andas myrthens knopp.

Lamm gå med ulfvar på det rika gräset;
 af goffar tigren körs på blomsternäset.
 Vid samma krubba hingst och lejon stå;
 och menlöst ormen fleker vandrarns tå.
 Det glada barn med basiliken stimmar
 och myser åt des fjäll, der guld det glimmar,
 tryggt i sin hand des klyfda tunga tar,
 och scorpionens gadd ur skidan drar.

Lyft, helga Salem, världens Drottning vorden,
 lyft krönt med ljus dit hufvud öfver jorden.
 Höj dina ögon, se en tallös mängd
 långväga skaror strömma från hvar ängd,
 sig stamm vid stamm i dina gårdar hopa,
 otåligt efter lif och himmel ropa.
 Se hedna folk för dina portar stå,
 som märkt dit ljus och til dit tempel gå.
 Se Kungar skocktals dina altar tända,
 dit Sabas vårar all sin rikdom fända.
 För dig Idumas skog i blomma står,
 för dig demanten Ophirs berg besår.

Se, himlen vidt sin gyldne port upbryter
 och i en ström af ljus dig öfverflyter.
 Ej solen mer skal purpra dina torn,
 ej månen fylla opp sit silfverhorn;
 men i en dag af högre glans sig gömma,
 som utan moln skal evigt om dig strömma.
 Urljuset sjelft skal uppenbara sig:
 Guds egen klarhet skina öfver dig.

Sjön skal fördunsta, klipporna förbrinna,
 berg smälta bårt och skyn i rök försvinna;
 men af hans löfte intet ord förgår:
 Mesias är din Kung, dit rike evigt står.

Om *Luxe*.

Då vi fördrifte oss at yttra några tankar i et ämne, som varit så länge omtvistadt, varit sedt från så akdeles olika synpunkter, varit föremål för stora Snillens klander och loford; kan det icke vara vår förefatts at här afgöra hittills oafgjorda frågor: detta skulle lika litet vara enligt med vår förmåga, som med vår affigt. Vi vilje blott förföka, at för en kort stund fästa Läsaressens upmärksamhet vid ämnet, och leda dess blickar på några erfarenhets-läringar, som synas ganska egentligt ligga i denna tankeväg och ega en direct verkan på Sammanlefnaden och Samhället.

Ehuru det för ingen del inslämmer med vår öfvertygelse at blifva *Luxens* loftalare, at upföka några öftare skenbara än verkliga fördelar, som den tros medföra för enskilde och Staten; är det dock lika litet enligt med vårt begrep at anföra våra äldsta förfäders trädstolar och bänkar; deras trånga, låga och illa belägnade boningar, lika väl förvarade emot dagsljuset, som illa mot climatets ömväxlande ytterligheter; deras med liten möda beredda föda och klädnad, m. m. såsom be-

vis til dygd och fällhet, såsom billiga anspråk på Moralistens bifall, på företrädesrätt öfver en vekligare generation: vi tro ofs icke utan orättvisa, utan at förfela fanning och verklighet, kunna gifva dem detta uphöjda värde: vi tro ofs ännu mindre böra framsätta dem såsom syftemål för et mera odladt slägte. Det skulle utmärka en altför inskränkt människokänedom, om vi icke kunde inse, at den outhörligt, fast med mer och mindre hastighet, upföresträfvande eller återfallande, och, om jag så får säga, alltid flyttbara, människan (betragtd såsom helt slägte, såsom Samhälle eller såsom enskild) lika litet bör i våra tankar, lika litet kan i verkligheten, fästas vid någon viss punkt i sina bekvämligheter och njutande, som i sin tankeförmåga, sin sede-förädling och alla sina förmögenheter.

Det vore lika litet lämpligt, om vi, för at visa *luxens* skadliga verkningar och göra den förhatlig i åskådarens ögon, ville företaga ofs, at, efter få många Snillens exempel, afmåla det så kallade *naturlilståndet*, såsom det enda *naturliga*, det enda fruktbara på fällhet och dygder, det enda öfverensstämmande med människans sanna ändamål,

En stor Författare har framlagt den klara, men förut icke nog kända fanningen, at hvart och et tilstånd, ifrån det af den första råhet, til et annat af högst upstegen odling, är lika *naturtilstånd* för en varelse, som, juft enligt sin natur, aldrig i sina förmögenheter och sina begär är fästad vid någon vils punkt, utan måste beständigt lyda sin inre medfödda kraft til upstigande eller återfall.

Ingendera af dessa tilståndsgrader uteluter *sällheten* och *dygden* från de dödlighas bröst: erfarenheten torde dock bevittna, at deras verklighet och verkningar äro mest sällsynte i de tvänne ytterligheter-na: *råhet* och *luxé*; at medeltilståndet emellan dem, likasom medeltåndet i staten, oftast — kanske alltid — är det rikhaltigaste på lyckfahet, dygd och förmåga, och at de högre menckliga förmögenheterna ur detta tilstånd, bära en stämpel af gagnetlighet och välgörenhet, som gifva dem et sannt värde, vida öfver det vilda, det öfverdrifna eller det blott skimrande i Barbarens eller Vällustingens bedrifter.

Mensckligheten synes vara längst ifrån sina *sanna ändamål*: UPLYSNING, DYGD och SÄLLHET, i det så kallade *naturens*, eller rättare *råhetens* tilstånd. De djuriska behofvens fyllande är där föremålet

för människans verksamhet: försvaret emot hungern, klimatet, fienden upptaga hennes omsorg; den gröfsta sinnliga njutningen, hvilan, rusets yrska och en brådskott verksamhet äro hennes nöjen: de återleda henne snart til den ledsnad, från hvilken hon flydde til dessa njutningar, och af samma ledsnad skall hon snart upjagas at återföka dem. Detta omväxlande, antingen våldsamma eller afstynande tilstånd, under nödtvånget at bekymmersamt föka sin bergning, kan icke vara verklamt at förädla hvarken begreppet eller hjertat, och det är endast i den mån människan til en början afslägsnar sig därifrån, som hon kan nalkas sin sanna bestämme. Sjelfva *Luxen*, med all sin öfverdrift; alt sit skadliga inflytande på människo sinnet; alt den löjlige fåfånga, alt det dumma högmod, hvarpå hon söker upresa människo-anseendet, och det fördärf hon ingjuter lika i de långt åtskilda människo-classer hon tillskapar, i den rikes och tiggarens hjerta; har ändå et företråde öfver *råhetens tilstånd*, det nämligen, at under allmänna förnedringen i hjertan och tänkesätt, likväl kunna inom sit sköte fostra Snillen, som gifva mensklige förmögenheterne nya fullkomlighetsgrader, bestämma den starkes och den svages,

ges, den yppiges och den nödfäldes pligter och rättigheter, gifva styrka åt Samfundsbandet och värn åt menkligheten. Om ockfä deras mödor icke äga förmåga, at gagna deras allför djupt i flärd, förvillle och förnedring nersjunkna samtida, blifva de dock evigt i beredskap at gagna de kommande slagten, som vilja upresa deras förädling, sällhet och styrka på fasta grundvalar.

Man torde tillika med fanning kunna anmärka, at hvarje Samhälle, som i sin odling hunnit up. ända til *Luxens* öfverdrift, bär nästan alltid inom sit sköte likasom en tafsa af människoslägtets alla odlingsgrader. Man skal der finna *råhetstilståndet*, *medelstilståndet* och *Luxens tilstånd*: och man kan i hvart och et betrakta de fördelar och olägenheter de alltid lika medföra, då de gifva form antingen åt hela Folkslag i olika Tidehvarf, eller åt samtida folkclasser.

Vändom en blick på det sistnämnde. Vi hafve redan medgifvit, at det har, eller rättare, kan hafva sina fördelar: vi hafve framlagt en af dem, vi hafve visat den i all dess verkliga storhet och vikt. Vi hafve derjemte anmärkt de mörka hufvuddragen, som gifva en så stark och vanfällande skugga åt denna tafsa. För när-

varande hafliga öfverfigt torde i öfrigt en och annan enskild anmärkning vara nödig.

Hvad vi kalle *Luxe*, synes icke äga en klandervärd grad, så länge den ej sträcker sig längre än til de naturliga behöfvens fyllnad, äfven med någon yttre förfining, denna afpassad efter hvars och ens tilgångar och odlade smak. För at vara fullkomligt oklanderlig, bör den dock vara aldeles kännbar från den öfverdrifna *Luxens* hufvuddrag; från den egoisme, som lämnar all sin omsorg åt sig sjelf, och är platt utan alt deltagande i sit Fäderneslands och sina likars öden; från det högmod, som vil väcka hopens upmärksamhet och yrkar öfverlägsenhet, icke genom förståndets och hjertats företräde i saken urskillningsgäfvad, i Snillet odling och prydnad, i patriotisme och enskild dygd, utan genom en yttre förbländande glans; från den både löjliga och forgliga fäfänga, at upfatta sin egen lilla förnuftstoma persons sjelfgjorda behof til ändamål för hundrares släp, mödor och lidande; från den veklighet och finnesfeghet, som afskyr at lämna makligheten, när Fäderneslandets eller enskildes väl fordrar upoffringar och manlig verksamhet.

Det

Det är egentligen genom sin förmåga at fördärfva allmänna tänkesättet, som *Luxen*, i sin öfverdrift, är klandervärd. När rikedom, med lika litet afseende på huru den blifvit förvärfvad och huru den användes, ger högsta anseende och betyd- lighet, skall allmänna bemödandet snart eftersträfvat endast detta värde; och då *Luxen* blir rikedomens kännemärke, blir den stämpel, hvarefter betydighetens grader bestämmas, blir högmodets och få- fängans enda eller förnämsta näring; kan däraf väntas den säkra följden, at mäng- den löker den verkliga rikedom med stor eller liten framgång, och i alla fall, så långt den förmår, omger sig med dess klädnad och yttre kännemärken. Maklig- heten och njutningarne och välläsnaden ly- da då lika litet Sedolärans, som hushålls- beräkningens föreskrifter: hvar och en vil likna den rike, vil njuta dess fördelar under fullkomlig bekymmerslöshet om medlens löslighet och följderna, och utan känsla för den tarfliga sjelfständighetens och det inre egna bifallets värde. Här af upkomma flafiska och falska tänkesätt; blygd och vedervilja för löfliga och berömvärda, men tillika mödosamma och obemärkta näringsgrenar; et utströmmande från närin- garne til Embetsmanna-classerna, mera i

at.

affigt at der lyfa och njuta och rikta sig, än at gagna Fäderneslandet; sedefördärfvets inöte i de små enskilda famfund, hvilka, genom deras inre goda inrättning och husliga fällhet, borde utgöra statens styrka och trefnad; osmak för gagnelig verksamhet; almäna tyckets och upmärksamhetens borttvändande från all slags redbarhet til all slags flärd.

Ville någon, under egit ymnigt åtnjutande af Rikedomens och *Luxens* fördelar, och med et hjerta som icke lider vid åsynen af pragt och högmod, af ufelhet och trældomsanda inom samma flägte och samma Fädernesland, framställa såsom bevis för *Luxens* gagnelighet, at den öppnar otaliga näringsgrenar för de behöfvande mennisko-classerne; skall en verkelig vän af sit Fädernesland och sina lidande medbröder, dervid icke tilbakahålla den klara och viktiga sanningen, at Statens arbetande händer borde sysselsättas framför alt med gagneliga yrken och näringar, och at *Luxen* deremot kraftigast förmår låcka den arbetande hopen från gagnelig sysselsättning til plantskolor för lättja, sedefördärf och osällhet.

Om den Rike, den yppige icke utan skäl åberopar sin rättighet at efter godtycke använda den förmögenhet han genom

nom egen eller sina förfäders flit och lycka äger; är det likväl icke mindre Sedolärarens, at yrka Samvetets rådfrågande, när man åt egna konstlade behof ger hvad man kunde gifva en nödstäld Like; at förmana til noggran och ofta förnyad jämförelse emellan den känsla af förnöjelse och glädje, som upkomma af gagnelighet och välgörande, och den som högmotet, fåfången och sinnligheten gifva: det är allmänna omdömet lika ofelbara rättighet, at fordra redo af hvarje statens medlem, huru han til dess gagn använder icke mindre sin förmögenhet, och den myndighet, det anseende han i följd af sin ställning i Samhället äger, än de snillegåfvor, de talenter och den skicklighet, hvar med han af naturens hand och af upfostran blifvit begåfvad.

Låt oss antaga, at i Staten gifves en uphöjd Medborgare-clafs, som antingen genom sin förtjenst emot Samhället, eller genom sin skicklighet at tillskansa sig enskilda fördelar, förmått omgifva sig med bördens och Rikedomens och Embetsmannas magtens förenta glans, anseende och betydighet: låt vara at den äfven förmått utverka sig dessa företrädesrättigheters fortplantning på sina ättlingar, utan afseende på deras vilja och förmåga at redbart gagna

na Fäderneslandet. Om genom Tidehvarfvens lopp och förändringar; genom den höga värdighetens kostsamma underhållande; genom oskicklighet i förvaltningen af de ärfda Godsen; genom en tiltagande duglöshet i embeten och förrättningar af vigt, denna säkra följd af altför gifven och säker företrädesrättighet; om, säger jag, denna Clafs under så ofördelagtiga omständigheter nödgades småningom afstå Rikedomens och Embetsmanna - magtens anspråk på betydenhet, nödgades stödja hela sitt värde endast vid bördens, nödgades från statens frikostighet hämta näring för den yttre glans, som anses böra vara oskiljaktig från hög härkomst, och förmögen at utplåna alla andra brister; kunde lätt någon högre eller lägre grad af allmän ovilja hota dess bestånd. Uppstiger då en annan clafs med et annat enfsamt, med t. ex. Rikedomens värde, för at göra den förra dess urgamla anspråk stridige, så uppstå dem emellan en stark täflan om företräde. Utmärker sig denna täflan icke genom bemödande at äga och visa kunskaper, ädla och manliga tänkesätt, kärlek för Fäderneslandet, välgörenhet och omvårnad för medmenniskor, nitälskan för alt gagneligt, högaktning för alt sannt värde; utan i stället at äga och visa pryd-

da

da boningar, läckra bord, dyrbar klädnad, talrik betjening, lyfande equipager, den öfvade veklighetens hela förfiningsförmåga, egoismens köld för alt hvad som omger honom och icke är tjenligt at nära dets högmod och egennytta; är detta et aldeles oförlösligt kännemärke af *Luxens* verkan på almäna tänkesättets missledning och fördärf. — Vi vilje här tillägga några rader af *Ferguson*, som icke synas vara utan all tillämplighet i närvarande ämne:

"Vid första anblicken af någon stor förändring i seder och tänkesätt, böra de högre classerne, i hvarje blandadt eller monarchiskt Regeringsätt, vara upmärksamma på sig sjelfve. De som befinna sig i en lägre och mera obemärkt belägenhet, och äro fysiskt med mödosamma yrken, qvarblifva vid dem, och äro af en slags nödvändighet tvungne at bibehålla de vanor, från hvilka de hämta deras lefnadslugn och inskränkta njutningar. Män af högre rang deremot, om de uphöra at nitälska för staten, om de icke visa sig äga den manlighet, den finnesstorhet, de talenter som dets styrelse och försvar fordra; hafva då i sjelfva verket blifvit det Samhälles afskum, hvars prydnad de fordom utgjorde; och ifrån at vara de mest aktningssvärda och lycklige af dets medlem-

lemnlar, äro de i detta fall intet annat än uslingar och lyckfökare. När de börja nalka sig til denna belägenhet, när de hunnit afskilja från sig hvarje manlig fyslosättning, känna de en misfsförnöjelse, et aftynande, som de icke kunna förklara: de tråna under deras så kallade nöjen; eller också upptäcker man hos dem, under den omväxlande mängden af deras förefatser och tidsfördrif, en slags verksamhet i sinnet, som liknar den sjukas oro, och är icke bevis af njutning och nöje, utan af svaghet och lidande. Den ene väljer omforgen för sina boningsrum, sit equipage, sit bord; den andre, lättfinnig och onyttig läsning. Refor, spectacler, jagthundar, hästar, vin, allt användes, för at fylla tomheten af et vårdslöst och ogagneligt lif. De tala om menckliga bemödanden, som om hela svårigheten låge deri, at få något at göra: de fästa sig vid någon fyslosättning utan allt värde, som om här icke vore något som förtjente at göras: de bortskynda från hvarje verkningskrets, som fordrar ihärdighet, eller i hvilken de kunde blifva nödtvungne at gagna Fäderneslandet. Vi göre et orätt bruk af vårt medlidande, om vi beklage den fattige; det passar bättre för den Rike, som blir första offret för den föraktvärda obetyd-

tydlighet, i hvilken medlemmarne af hvarje fördärfvad Stat, genom deras egna svagheter och laster, likfom skynda at störta sig".

*Om den varsamhet, hvarmed man bör behandla religiösa Folkmeningar *).*

Öfveralt i naturen visar sig en oföränderlig regelbundenhet och en fast bestämd ordning. Denna förtjenar ifynnerhet vår beundran, vid åsynen af det långsamma, men säkra fortskridande, hvarmed alla ting, de största så väl som de minsta, likasom ur sit fröhus framskjuta, omärkligt från deras första råhet bildas och hinna til mognad. Finne vi icke i hvarje

N:o 5. B Ört.

- *) Denna afhandling är en öfversättning af Prof. Hottingers Tal i Zurich 1794 *de caute oppugnandis opinionibus vulgi religiosis*. Vi hafve funnit det egentligen höra til vår tids ordning, och meddele det således med förmodan om våre Läsares bifall. At itycket genom Öfversättningen förlorat mycket af de behag det åger i sin första äkta romerska klädnad, torde mindre märkas af dem, som ej hafva tillfälle til jämförelse, och vi hafve trott oss ej misshaga våre fleste Läsare, då vi lemnat dem detta Tal på modersmålet.

Ört och Djurslägte, i hvarje verldskroppss-
 onilopp, i årstidernas omskiften, korrt sagt,
 i alla förändringar af det stora hela, alt,
 i den ordentligaste förbindelse, genom et
 noga afmätt förhållande af orsaker och en
 oförryckt stadga i följder? Äfven de sa-
 ker, der vi tro ofs minst blifva denna re-
 gelmässighet varse, såsom sjukdomar af
 stridig art, orkaner, stormar, jordbäfnin-
 gar, våldsamma förändringar i jordens in-
 nersta, upkomma icke allenast af naturliga
 orsaker, utan styras äfven efter Lagar af
 en fortskridande utveckling. Dessa omfat-
 ta i omärkliga gradationer den största mång-
 falldighet, och hinna icke från deras be-
 gynnelsepunkt, til målet af sin fullbordan,
 annorlunda än i en lång och oafbruten
 kedja af förändringar.

Ehuru dessa och dylika ting nästan al-
 tid frambryta, med den hastighet och våld-
 samhet, at de icke synas hafva upkommit, u-
 tan vara der; icke vara naturens verkningar,
 utan en plötslig tillfällighet; så lærer dock
 ingen eftertänksam kunna neka sambandet
 imellan första grundorsaken och beständigt
 tiltagande följder, ehuru de icke ligga för
 honom i öppen dag. Et hastigt dödsfall
 borrhtrycker en man af en stark kroppsbygg-
 nad, och en efter utseende stadig hella;
 men til äfventyrs har han redan från län-
 gre

gre tid burit inom sig fröet til sin sjukdom, hvilken då först visade sig, när det hunnit aldeles utvecklas, när det uppnått sin förstörande mognad. Et hotande moln förmörkar på en gång himmeln; stormar, slagregn, blixtrar och donder följa hvarandra, och på en gång återlemnar den belastade atmosfären de fuktiga och electriska dunster, som de heta solstrålarne omärkligen och efterhand sanplat. Genom rysliga jordbäfningar störta städer och berg in i et ögonblick: floder och sjöar torrka ut på et ställe, och på et annat frambryta nya: långa landsträckor rafa ned i omätliga afgrunder. Skulle man väl tro at en så hastig förödelse vore en verkan af et ögonblicks orsak? Fastmer var ämnet dertil efterhand beredt: djupt i jordens inälfvor låg det förborgadt: länge kämpade det mot sina hinder: ofta hotade det at utbryta, och det förmådde i detta ögonblick at segra öfver den motsatta kraften, då jämnvigten var häfven, och alt moget til förödelse. Men hvem kan räkna de århundraden, hvarunder dessa stora förändringar bereddes, hvilka törhända åter efter årtusenden skola gifva vårt jordklot en ny skapnad!

Härmed vil jag blott yrka en alltid likställig naturens gång, en oföränderlig lag

lag för et omärkligt framskridande. Jag nekar derföre icke, at denna lag stundom öfverträdes eller synes tola undantag; men jag antager likväl, efter min öfvertygelse, at i hela naturen ingen annan, än den nu uppgifne vägen, följes til tingens mål, mognad och fullbordan. Ty alla de utomordentliga händelser, hvilka, få til antalet och fällsyna i utbrott, genom tilfällighet antingen öfverraska naturen, eller af hinder förtrögas i deras rätta utveckling, upnä aldrig deras behöriga fullkomlighet, utan blifva liksom qväfda under loppet af deras bildning. Derifrån komma förtidiga, men des mindre mognade frugter: derifrån misarter bland människor, djur och växter, hvilka hvarken äga behörig trefnad eller erforderlig brukbarhet och bestånd.

Denna lag för en långsam och beständig utveckling föreskref naturen icke blott för den kroppsliga världen, utan äfven för människolnillet och lynnet. Det fordrar icke allenast en tidlängd af flere år, til utvecklande af des både intellectuella och moraliska förmögenheter, utan härda äfven så emot alt nytt, sedan det en gång antagit en viss tänke- och sinnesart, at det fordras mycken tid, en uthärdig möda och mer än vanlig klokhet, för at gif-
va

va det samma en annan, äfven bättre, bildning, och likafom göra det til en ny varsele.

Detta gäller om alla slags tänkfätt hos människor, men förnämligast om religionen. Ty efter min innersta öfvertygelse har aldrig någon ändring i religionsbegrep hastigt föregått, hvarken i enskildta samfund eller hos hela folkslag, icke heller kan den någonsin ske på en gång. Om så förhåller sig, så finner man lätt, at alla öppna anfall på vantron och öfvertron äro frugtlösa, och at man, för at härutinnan kunna verka med framgång, måste afvakta den af naturen förberedda sakernas mögnad, hvilken aldrig förfelar sit ändamål.

Då jag företagit mig at handla om detta ämne, som vist icke genom sin nyhet skall väcka någon upmärksamhet; anser jag såfom den största belöning, om mine Läsare finna at jag icke handterat det utan all urskillning och kännedom.

Min afhandling skall bestå af tvänne delar. *Först* skall jag på et öfvertygligt sätt söka bevisa, at hvarje företag, at på en gång utrota fördomar i religionsmål, icke allenast är frugtlöst, utan äfven högst skadligt: *Jedan* vil jag bjuda til at gifva sådana föreskrifter och efterdömen, som skola tjena både til häfvande af dessa

fördomar och grundläggning för riktigare religionsbegrep.

Men at förekomma alt misförstånd om min afligt, måste jag aldräförst uttaka, dels, hvad flags *mdnniskor* jag här menar, dels, hvad jag förstår med *meningar*. Ty det är ingalunda min tanka, at ingen människa, utan undantag, skulle kunna förstås utan mycken möda och tidsutdrägt, at förbyta en villfarelse mot sanning, och fördomar mot riktigare grundsatser. Jag skulle ej kunna undgå förebräelse af orättvisa, om jag trodde, at ingen i denna samling af odlade människor, redan långt för detta ansett mycket för ovilst, kan hända äfven för aldeles ogrundadt och falskt, som han i sina yngre år antog för sannt och afgjort. Hvem som genom Vetenskaper och ifynnerhet Philosophie har vunnit en nödig öfning och förberedelse, skall altid finnas benägnare at emottaga sanningen och bortlägga vilfarelsen. Imedlertid gör naturen icke heller här något språng, icke något utomordentligt steg. Äfven som et utfläde i en fet och väl beredd jord flår snarare rot och upväxer frodigare; så möter ock sanningen, i et af Vetenskaper odladt snille, en grund där hon lättast fäster sig och kraftigast verkar.

Men

Men huru liten är icke denna människoflock i jämförelse med hela Folkmassan! De öfriga, hvartil de fleste både i städer och på landet höra, hålla sig så en-vist vid det *gamla*, och äro så intagne mot alt *nytt*, at knapt Gud sjelf, än mindre en människa, må taga sig före at på en gång gifva dem en bättre uplysning.

Om någon begär veta orsakerna til denna olikhet mellan människor, så äro de lätt upgifne. De förra, som äro vande til upmärksamhet och en djup eftertanka, följa öfvertygelsens kraft: den tröga och i dessa ämnen overksamman hopen deremot, som stannar med sina forskningar inom kretsen af sina hvardagsgörsmål, låter i alt, men isynnerhet i Religion, styra sig af antagna meningar. Skilnaden åter mellan öfvertygelse och mening är den, at den ena utgår sjelfständig från en grundfats; den andra åter antages och följes, utan skäl, och utan at egentligen äga någon grund at stödja sig på. Om vi derföre råke en lärd Man, som älskar sanning, så skall en bestämd ordning i föreställningen, en noga anlagd och tätt hopfästad kedja af slutfatser, som omfatta orsaken och anledningen til hans villfarelse, vara det lämpligaste medel at betaga honom densamma; hvaremot et af fördo-

mar intäget finne, i samma mån är svårare at öfvertyga, ju mera vantron, hvar af det beherrskas, är tom eller dåraktig. Och hvar skulle man väl begynna med en sådan? Skulle man visa honom at hans mening vore utan grund? Men meningar, som sagt är, hafva det egna, at de helt och hållet bero af sig sjelfva, men icke på någon grund, och med samma villkor förvaras, hvarmed de en gång blifvit antagne. Eller kanske skulle man bevisa honom, at han icke genom förnuftsflut kan ledas til det, som han håller för sannt? Men den, som styres af meningar, brukar icke göra några förnuftsflut, frågar ock föga derefter, då han hvarken förstår konsten at draga flutföljder, eller vet, at sanningen antingen är en obevislig grundfats, eller en ledning af hvad som är vifst och erkändt. Eller skall man framställa hans mening såsom irrig och sig sjelf motfägan- de? Men hvad är irrigt och motfägan- de för den, som icke har någon regel för det sanna och falska, det bevisliga och obevisliga; om han icke ledes dertil likasom af en naturlig instinkt? —

At de fleste människors religionsbegrep så förhålla sig, derom uplysas vi både af daglig erfarenhet och häfdeteckningarne om ursprunget och utbredandet af
nä-

nästan alla tiders religioner. Man vore mycket bedragen, om man trodde at religioner upkommit, sprikt och itadgat sig genom filosofisk forskning om tingens orsak och grunderna til mänskliga meningar. Fast mer skall man finna deras uphof, i människans naturliga fallenhet för öfvertro, i Lagstiftares och Regenters statsaffigter, eller i Prästernas bemödande at hos et rätt folk införa någon slags Gudadyrkan. Denna en gång utan pröfning antagen och blindtvis följd blef så envist förfvarad, at hvarken den Vise, med sundare undervisningar, eller Häcklären, med sit bitande löje kunde på något sätt förändra den. Med en sådan naturlig lättrogenhet förenar sig en annan, at förnuftet, som efter allas vidgående i alla öfriga människan rörande angelägenheter, har en ojäfvig pröfningsrätt, skall blindt underkasta sig religions domslut, såsom vore det i detta ämne otillåtligt, ja äfven brottsligt, at fråga efter förnuft, skäl och sammanhang. På sådant sätt gå religioner, från Urfäder til efterkommande, från den ena människoäldren til den andra, likasom Fidei commissi i arf, under det at Vetenskaper och konster i et obehindradt omlopp, ofta inom kort tid kunna höja sig ur det lägsta barbari, til spetsen af fullkomlighet. Re-

ligionsbegrepen deremot, fjättrade inom sin krets, stå stilla, eller göra lå onmärkliga framsteg, at bildade och uplysta folkslag, i detta enda afseende, föga eller alldeles intet skilja sig från de råa.

Men om en mening, som antages, är vilkorlig och utan grund — om den efter sin natur i samma mån är mindre antaglig af någon rättelse, som hon svårare står at förena med förnuftiga skäl och ändamål; hvad skole vi då tänka om dem, som genom tidlängd blifvit inrotade och af åldern vunnit styrka? At vanans välde är stort, säger man väl ordspråksvis; men få torde de vara, som befinna i hvad mån detta gäller. Vanans välde går så långt, at de, som en gång antagit et visst skick at vara och göra, ofta heldre underkasta sig de största besvärligheter, än eftergifva något af deras älskade vanor. Så stelnar lynnet, under et slaviskt tvång af bibragta meningar, såsom vore det fjättrade i bojer, oaktadt förnuftet inser och erkänner något bättre. Så behålla lemmanne äfven mot vår vilja, de rörelser och vändningar på kroppen, hvarvid vi från yngre åren vant oss.

Hvad strider väl mer emot människans natur, än ensamhet i et trångt fängelse, der man aldrig får andas en fri och o-

skämd

skämd luft, aldrig se sina likar, aldrig njuta omgänget med människor? Likväl hafva människor genom en lång vana icke allenast lärt fördraga, utan äfven behaga sig i en sådan belägenhet. Händelsen med den bekante franske Ädlingen Lautrec bevisar sanningen häraf. Han hade i många år försmäktat i det rysliga fängelse, som icke är mindre rycktbart genom de många oskyldigas lidande och jämmer, som der varit inspärrade, än af det raseri, hvarmed franska folket förvandlade det i en stenhop. Äntligen lyckades det honom at återfå sin frihet. Men när han saknade flere af sina fordna vänner, och hos de ännu öfrige ej mötte de tänksfätt, som han fordom erfarit, utbad han sig såsom en välgärning, at man ville återföra honom inom de murar, ur hvilka man nyligen hade frälsat honom.

Jag har anført detta, blott för at visa, huru mycket vanans välde verkar, icke mindre på människors böjelser, än deras gerningar, och huru litet förnuftiga föreställningar eller mänsklig magt kunna uträtta deremot. Detta skall icke synas underligt för människokännaren, som har bekantkap med naturen och dess anläggning. Om vi en gång hunnit åldras i vanan at se, göra eller tro vissa saker, så älske vi
den

dem sedan som oss sjelfva, eller som en del af oss sjelfva, och det så, at det skulle kosta oss äfven så mycket at på en gång sakna dem, som om vi förlorade något af vår varelse, eller åtminstone saknade någotdera af våra sinnen eller lemmar.

Denna kärlek sträcker sig ända til föremål, som icke äro verkliga. Blotta namn, yttre former och toma bilder kunna fästa vår hela tilgifvenhet. FREDRICH den store har i vår tid försökt at ändra Kyrkofångerna vid den offentliga Gudstjensten i sina stater. Men den store konungens visa anstalt måste dock gifva vika för en fåvisk menighets oförnuftiga fördomar. Och bör man väl tro at denna var så intagen af sina Sångers värde? Säkertligen hade FREDRICH mött samma motstånd, om han blott företagit at ändra ferskildta ord eller sjelfva melodierna. Samma öde hade kejsar JOSEPH II, då han til skogsbesparing påbjöd, at liken skulle begravas utan kistor i linnesäckar, hvilket nära hade vållat en allmän resning. Männe i landets religion eller i den herrskande vantron fanns någon anledning, at fätta sig emot den inbillade förlusten af en ärlig begrafning? Visserligen icke. Hvarken religion eller vantro hindra, at man på dem som stupa i fält verkställer, hvad
 desse

desse i fredstider icke vilja medgifva i deras fädernesland. Korrteiligen: ingen ting är så tillfälligt, så vilkorligt, så oförnuftigt och tillika så halsfarrigt, som *hopens opinion*. Den som inbillar sig, at genom undervisningar eller förordningar, på en gång förändra eller utrota den samma, han förräder både brist på erfarenhet och fullkomlig misskänning af människolynnet.

Om denna bråtagua omskapningslustan icke medförde andra olägenheter, än at dess misfölyckade förfök blefvo utan verkan, så skulle den ändock kunna fördras; men hon blifver ännu mera eftertänklig derigenom, at alla sådana förfök, de må göras af hvem som helst, ofelbart störta religion i en större våda. Det är en vanlig verkan i naturen, af tvänne stridiga krafter sammanträffande mot hvarandra, at den ena försvagar, om icke aldeles förstör den andra. Så händer at en liten kropp stöter emot en större, och blir af denne tillbakadrifven långt öfver den punkt, hvarifrån han kom. Sällan göra tvänne hvarandra anfallande härar så lika motstånd, at icke den enas öfverläghenhet bereder den andras fall eller flykt. Och när misfölyckades någonsin et folks företag at afskudda sig en Tyrans ok, utan at den sistnämnde derigenom vann en af-

afgörande öfvervigt, til folkets förtryck? På lika fätt skall en håstig och förtidig kamp, mellan förnuftet och dårskapen, sanningen och fördomarne altid blifva vådlig för den förre, och följderna sträcka sig fram i de aflägsnaste tider. Har man en gång upjagat menighetens farhoga, at dess religion står i fara, skall den sedermera få mycket sorgfälligare vaka til dess försvar. Denna farhoga skall alt mer tiltaga, dess nit om bibehållandet af gamla bruk och meningar fördubblas, och misstrogen mot sig sjelf, rädd, äfven då ingen ting är at frukta, skall han öka sin motvilja äfven mot det, som med en klok varksamhet föreställt, lätteligen hade fått hans bifall. En menighets religion är en högst skygg varrelse: man röre blott vid henne, och han darrar redan för dess undergång: man ändre något deraf, och han tror själens salighet vara förlörd.

Så viktige dessa afseenden äro, och så mycket de ligga i vägen för utbredandet af en renare religionskunskap; så äro de, på långt när, icke de enda obehagliga följderna af en obetänkt nyhetsanda. Icke nog, at dessa nyhetsförsök reta den stora hopen och fätter dess misstänksamhet i full rörelse; de skola ock väcka en vis regerings upmärksamhet, som icke skulle för-

förkasta et försigtigare bemödande, at återställa religion i sin renhet. Regenten, som inier, at stridigheter, upkomne öfver religionsämnen, nästan alltid föranleda til medborgerliga oroligheter, skall anse för en pligt mot samfundet, at möta vidare utbrott af det onda, som denna olikhet i tänkfätt förorsakar. Har farhogan en gång blifvit väckt, hvad annat bör man vänta af människolynnets naturliga drift, hvilket då det tror sig i fara för någon svår ofärd, stannar i en qvalfull spänning, än at om sorgen för Statens lugn, icke blott söker hålla en sådan nyhetsande inom sina skrankor, utan äfven med en strängare sorgfällighet anser hvarje bemödande at utspida et klarare och mer bestämdt ljus öfver religionens Läror. Häraf skall händas, at en behörig frihet at lära, ja äfven at skriva och tänka, blifver, om icke aldeles förtryckt, dock skygg, til religionens verkliga skada.

Men någon torde härvid tänka, at dessa påståenden äro altför obefogade. Om det så i sanning förhölle sig, så skulle man ju rent af gifva alt hopp förloradt, at rena och förbättra våra religionsbegrep, man skulle nödgas lemna menigheten, hvilken man icke ens finge hafva det upfsat at bringa renade grundsatser i religion, för
all

all tid i sina fördomar och villfarelser. I sanning vore sådant et beklagligt öde för mänskligheten. Men om det ock genom verkliga händelser och exempel kan bevisas, at det i sjelfva verket blifvit uträttadt, som man här ofvanföre ansett för omöjligt? Har icke en *Luther*, en *Calvin*, en *Zwingel*, dessa visa och oförfärade Män, både trott och med gärning bevisat, at inrotade religionsmeningar hos et folk, kunnat både rättas och aldeles upryckas? Och äro intet ifrån den tid, som religionen återfick sit fanna och ursprungliga skick, men förnämligast i våra dagar, renare begrep om Guds dyrkan, om människans pligter komne i omlopp, icke blott bland de Lärde, utan äfven ibland menigheter?

Jag svarar på dessa och dylika inkast, at alt detta, hvaraf jag ingalunda bestri-
der sanningen, på intet sätt träffar mit påstående. Om någon säger at den eller den fästningen icke kan med storm intas, så nekar han derföre icke, at den kan genom list förrådas, eller genom minor sprängas i luften. Sådant är äfven förhållandet här. Då jag yrkar, at alla förfök, at hastigt och på en gång öfvervinna djupt fästade fördomar i religion, äro frugt-
lösa och skadliga, nekar jag så litet at de små-

inmånigom och efterhand kunna försvagas och undergrävas, at jag fastmera, efter mit löfte, i sednare afdelningen af detta Tal vil söka visa, huru sådant på lämpligaste sätt kan verkställas. För at kunna obehindradt fortgå i mit ämne, vil jag i förväg aflägga min bekännelse, huru jag anser den stora Kyrkoförändringen, hvilken våra förfäder begynte, i förhållande til närvarande fråga.

Man skulle mycket misstaga sig, om man trodde min satts, at en hastig religionsförändring hvarken på en gång upstått eller någonsin kan upstå, genom nysnämnde förändring vara vederlagd. Jag medgifver gärna, at denna kyrkoförändring var stor och i många afseenden våldsam; men däremot nekar jag aldeles, at den gick hastigt och oförmodadt, om man icke i en så stor och förvånande händelse blott vil fästa upmärksamhet på den likasom sista stöten, utan at uptaga i räkning de förberedande och aflägsne orsakerna. När en ofantlig trädstam genom flera tusende yxhugg hunnit blifva vacklande, så är en arm tilräcklig, och äfven den behöfver ingen öfverläggen styrka, at kasta honom til marken. Skulle väl någon därför påstå, at trädet genom denna enda åtgärd vore fällt. På lika sätt vo-

ro *Luther* och hans medhjelpare, hvilkas kloka, oförskräckta åtgärd vid Reformationverket vi med få mycket skäl beundre, icke de första uphofsmännen til detta stora verk, men medel til dess fullbordande.

Jag behöfver härvid icke för kunnige Läsare updraga teckningen af de mångfaldiga omständigheter, som redan länge beredde denna stora händelse. Hvem känner icke föregående Påfvars stridigheter, laster, brott, yppighet, egennytta: hvem känner icke Prästerskapets lata och utsväfvande lefnadsfätt och deras ännu större okunnighet? — det alla gränfor öfverstigande missbruk at åtkomma andeliga Sysslor, som höllos fala för penningar? — förvirringen i all laglig ordning; ingrepen i borgerlig magt och egendom; de öfververdrifna afgifterna til kyrkan; et efter den stora plan afpassadt intrång på Regenter; undersåtares förtryck; Aflatskrämmeriet, hvarigenom man fick förlåtelse icke allenast för redan begångna synder, utan äfven löfte sig fri från straff för de tilkommande? Genom alt sådant var redan den påfviska Biskopens anseende märkliggen förringadt, redan började förtroendet til hans guddomliga värdighet svigta, redan Prästernas anseende i betydlig mån min-

minskas. Detta blef ännu mera skakadt i
 fjelfva sin grundval, dels genom det nya
 ljus, som upgick i Vetenskaperna, dels
 genom en Reuchlins, Huttens och Eras-
 mi Skrifter, som voro fulla af de det an-
 deliga Ståndet mäkt träffande Satirer, hvil-
 ket nu mera blef et föremål för almänna
 åtlöjet och föraktet. Härigenom hände,
 at icke blott folkhopen, som trycktes af
 det svåraste tyranni, utan äfven Regenter-
 ne, som lika sorgfälligt önskade kunna af-
 skudda sig Romerska oket, endast vänta-
 de på en stor anförare, eller fastmer fö-
 regångare i detta företag. Och då en så-
 dan likasom från Gud fjelf blef fänd, så
 visade sig offentligen hvad som redan långt
 förut af Försynen varit bestämmt och i
 des dolda sköte förvaradt. Men hade *Lu-
 ther* och hans medarbetare förr gripit ver-
 ket an, än alt hunnit til sin behöriga
 mognad, så hade oftridigt samma öde träf-
 fat dem, som förut en *Waldus*, *Wiclef*
 och *Huss*, hvilka arbetade i samma väg,
 men kunde icke upnå ändamålet.

Ehuruväl denna Religionsförbättring,
 som skedde under så gynnsamma omständig-
 heter och efter en lång förberedelse, inga-
 lunda hastigt och oförmodadt inträffade;
 så kom den dock icke til stadga och be-
 stånd, utan häftiga skakningar, mycken

blodsutgjutelse och elände. Huru ofta måste man icke våga det yttersta för sin säkerhet? Huru många borgliga krig inom staten, och blodiga utom, hafva icke blifvit förde? Hvad skakningar och stridigheter väcktes icke vid Symboliska Böckernas antagande? Och huru många nya villfarelser och fanatiska Partier hafva icke sedan den tiden upkommit? Men med allt detta kan man dock anse dessa krig mera för borgerliga än Religionskrig; man kämpade mera för hvarje enskilds lycka och välgång, än för religionsmeningar och lärosättier; man sökte icke så mycket att utrota en villfarelse, som fast mer att befria sig från en tryckande våldsmagt. Äfven uti et sådant sakernas skick voro de icke få, som gifvo företrädet åt gamla meningar. Ja, den största delen af Christenheten, hos hvilken någon religionsbetänklighet blifvit väckt, gjorde alltid afseende på et bättre öde, et beqvämare lefnadsfatt, så snart de voro förbundne med öfvergången til et annat Religionsparti. Hvad skulle väl då hafva händt, om desse Männ vågat ändra Läromeningar och Kyrkobruk, utan att tillika undanröjja den börda, som tryckte medborgerligheten? När detta öfverväges, som icke kan undfalla den uplyste Läsaren, så blir
mit

mit påstående härigenom få aldeles icke vederlagt, at man fast mer ej skulle på et kraftigare fått befästa det, om sådant varit afligten.

Men en Reformation af sådan beskaffenhet är icke mera at vänta, bör icke ens önskas. Tiderne äro förändrade; alt har fått et annat skick och Religion sjelf et nytt utseende. De andligas företräde och friheter äro afskaffade: detta stånd är frikalladt från Romerske Biskopens öfvervälde, och åter införlifvadt med borgerliga samfundet: dels rättigheter äro dels uphäfne, dels satte under Öfverhetens vård: dels magt är inskränkt af lagar: dels kall omfattar endast religionsämnen: alla tillfällen at plåga eller förtrycka äro det betagne, såsom ock at kunna undandraga sig verldsliga magtens räfft. Således kunna numera inga sådana anledningar förefalla, som de, hvilka så betydligt underlätade våra Förfäders åtgärd i kyrkoförändringen. Retelle til borgerliga stridigheter är borrröjd ur religionens område; blott kampen med falska religionsmeningar är öfrig. Och om det får tagas för afgjort, at desse icke på en gång kunna ur människoförståndet och hjernat upryckas; så vil jag i korrthet söka visa, huru de efter hand kunna försvagas, ja ätven blifva et

befordringsmedel för riktigare Religionsbegrep.

Det, som efter min tanka, med häftighet och våldsamma förfök icke kan uträttas, är ofta ganska lätt, då man griper det an i en riktig ordning. Man uplöke aldräförst ursprunget och första källan til de Religionsmeningar et Folk hyser, de må vara sanna eller falska. Männe man väl skall tro, at en folkhop inom sig stadgat, såsom en beständig och oföränderlig trosbekännelse, blot sådana begrep, hvilka, likasom af sig sjelfve, eller genom des egen sorgfälliga forskning och et flitigt betraktande af Guds ord, påtrugat honom öfvertygelsen om deras sanning och riktighet? Fast mer pläga människor i samma mon envist följa och behålla, hvad dem från deras barndom af Föräldrar blifvit sagt, eller af Läromästare inprägladt, ju mindre de begripa det. Detta är den första och enda källan, hvarutur alla, både sanna och falska, Folksmeningar i Religionen likasom upvälla. Då denna flod hunnit vidga sig och upnä en viss höjd, genombryter och nedrifver han alla dammar, hvarmed manöker hindra des lopp. Man måste derföre söka tilstoppa den första ådran.

En Religionslärare, som vil utrota folkska begrep i Religionen, kan på et lätt sätt vinna detta ändamål. Ehvad meningar et Folk hyfer, sedan det en gång fått dem, håller det sig vid dem, emedan de få ofta återledas i des minne och tankar. Man föreställe dem derföre sanningen, och ingen ting vidare, än sanningen. At icke lära ut villomeningar är väl godt, men det är icke nog: man bör icke ens tala om dem; ty at omröra dem, är at åter uplifva minnet af dem, och äfven då manöker vederlägga dem, gifver man dem föda och styrka. Man låte på detta sätt hvarje villfarelse, den man icke utan fara kan angripa, och än mindre på en gång utrota, snåningom komma i förgätenhet. Man låte en menighet aldrig höra något i ännen, der okunnigheten är henne gagneligast, man före ingen ting å bane, som hon en gång borde glömma. I början torde man väl någon gång finna det nödvändigt, at med några ord nämna et dylikt ämne, för at icke synas hafva förbigått något; men i följden går man det med stillatigande förbi. På detta sätt skall minnet af villfarelsen dö borrt med sjelfva slägtet, som hyfte den. Denna vägen är den enda säkra, at undergräfvat och försvaga irrmeningar. På detta sätt hafva fle-

ra falska religionsbegrep likasom själfsträttig, och vi själfve hafve i våra dagar uplevat flera dylika ändringar, utan at några skakningar, någon finnenas förbittring derigenom upkommit bland menigheten. Hvilken bland oss äldre påminner sig icke flera Läror, som för omkring fyratio år sedan, icke allenast föreställes offentligen, utan äfven med hetta förfäktades, och numera icke med et ord nämnas. Folket begär icke mera någon undervisning derom, och ingen anmärkning göres öfver Läraren, som med stillatigande går dem förbi. Utan lagbud, utan omröstning, utan at någons anseende eller magtspråk melankommit, hafva, genom et hemligt förstånd mellan alla rättänkande, icke blott lärorna, utan nästan ända til ordalagen, hvarmed de uttrycktes, kommit i förgätnhet.

Et vift och förträffligt råd! hörer jag någon säga; men äro icke händerne bundne på dem, som ega både klokhet och hug at rätta sig derefter. Är det väl lemnadt i någons fria behag, hvad han skall utföra, hvad han blott behöfver vidröra, och ändteligen hvad han med stillatigande kan förbigå? Vi hafve ju en fastställd Norm och föreskrift för vår christliga Lära, aldramest i anseende til barnaundervisning.

ningen, och hvem som vågade gå derifrån, skulle hvarken äga Öfverhetens bifall eller tilfridsställa almogens fördringar. Detta inkast är mig icke ohugnande; det hörer til faken. Jag kan ej neka at denna omständighet har sina svårigheter för Religionsläraren, men de äro på långt när icke af den betydighet, som de vid första åsyn förekomma.

Jag påminner mig härvid, at i våra årliga sammankomster, til utrönande af christendomens tilstånd i Församlingarna, förtjente och välsinnade Män, hafva ansett för nyttigt at förändra åtfkilligt, efter vår tids skick, och at utesluta et och annat i de så kallade symboliska Böckerna, men förnämligast i den * * * Catechesen, som innehåller et utkast til undervisning i christendomen. Men jag minnes äfven, at de visaste både af verldsliga och andeliga ståndet, funno det högst onyttigt och vådligt at ändra något i dessa böcker, så länge sjelfva folket det icke begärte och påstod: man borde fast mer til hvarje Lärars egen klokhet och rådighet öfverlåta, at sjelf bestämme den rätta synpunkten och vidtaga de lämpligaste mått, för at utan vederläggning rätta det irriga. Sådant borde ske, än genom en varslamt anbragt undervisning, än genom en skicklig för-

förklaring, hvarigenom en villomening icke blott kunde blifva ofskadlig, utan äfven blifva gagnelig til sin verkan.

Och detta är det andra fättet at försvaga och likasom undergräfvat irrimeningar; at man nämligen föker genom en skicklig utläggning förena, med förnuftet och den heliga Skrift, hvad man icke lämpligen kan förbigå eller lämna i för-gätenhet. Med et sådant förhållande skall Läraren icke utfättas för någons ovilja, utan ofelbart njuta alla vältänkandes bifall och agtning. Men denna åtgärd skall icke heller blifva honom svår, om han endast dervid använder den klokhet, som fordras, at på et lätt och förnuftigt sätt föreställa äfven de lättaste faker.

Skulle någon fatta den tankan, af hvad jag här sagt om förklaringen af falska lärolattser och meningar, som ville jag med en uppenbar oredlighet, tvärtemot religionens natur, förblanda det sanna och falska med hvartannat, och bibringa en menighet ogrundade och stridiga faker, såsom grundade och öfverensstämmande; så skulle en sådan aldeles misškänna min affigt.

Hvarje fördom, hvarje villomening, man måste medgifva mig det, har någon fida, som är förenlig med sanningen. På lika sätt voro ock, i anseende til religionens läror

ror och föreskrifter, om icke alla, dock visserligen de mesta föreställningar, riktiga eller oriktiga, i deras förflä upränn-ning, likartade beståndsdelar, af et och samma hela. Til denna punkt måste man återgå, och under det man med en lätt vänning går förbi villfarelsen, derifrån hålla ut raka vägen til sanningen. Exempel härpå tillbuda sig i ymnighet; men för at vara korrt, vil jag blott nämna et.

Hvad kan t. ex. vara irrigare, än den Satts vi fordom så ofta hörde uprepas, at människans vilja af naturen, och likasom genom instinkt drifves til det onda *). Detta skulle i sjelfva verket vara den giltigaste urläkt för åsidosatta pligter, för begångna brott. Men gifves då ingen utväg, at undvika denna fördom, utan at antaga eller vederlägga denna lärosatts? Hvarföre icke heldre säga, som saken verkligen förhåller sig: nämligen at männi-
skan

*) Om Förf., som är af reformerta bekännelsen, hade lefvat bland oss, där kunnige Lärare föreställa denna Dogme, utan öfverdrift, enligt med Skriftens mening, hade han säkerligen valt et annat exempel. Men Öfversätt., anser sig icke tillständigt at ändra hufvudskriften, öfvertygad därom, at ingen, bland de Läsare han väntar sig, häraf skall kunna misledas,

kan genom sinnliga retelser altför lätt förlädes til lagstridiga och fyndiga gerningar, och at Själens högre förmögenheter genom begärens öfvervälde afvändas från det goda och dygdiga. Icke så, som älskade hon mera det onda och skamliga för dets egen skull; utan derföre, at hvarje känsligt väfande traktar efter det angenäma och behagliga, men skyr alt af motsatta egenskaper. Derifrån kommer det, at et sinne, som är fängsladt af nöjets förföriska behag, så ofta gör motstånd mot förnuftets och religions fordringar. Häruti består således det naturliga fördärf, som från människoslägtets Stamföräldrar, har öfvergått til alla deras efterkommande: och detta är ofelbart orsaken til många förbrytelser, om vi icke med stränghet vake öfver oss sjelfve, och upmane all förnuftets styrka, at göra de lägre Själens förmögenheter et kraftigt motstånd i deras våldsamma anfall. Hvad hindrar oss at på sådant lätt reda, hvad som i denna artikel om Afskynden kan vara orätt fattadt eller förestäldt? Ätven detsamma låter säga sig om Guds ovilkorliga Nådaval *) och

*) Läsaren behöfver icke påminnas, at i denna Anmärkning ligger et försvär för vår Dogme, och at den endast träffar Författarens trosförvandier.

och flera andra läror. Det skall aldrig kosta den skicklige Läraren någon möda, at äfven med bibehållande af de uttryck, hvarvid en menighet redan fäst sig, så vända och rätta dem, at de komma öfverens med förnuftet och Skriftens fanna mening? På sådant sätt skall det, som på en gång och offentligen icke låt sig göra, småningom och omärkligen vinnas. Sanningen skall obemärkt intaga villfarellens ställe, och religionen återtaga sit ursprungliga värde och fullkomlighet.

Men skulle ock sådana religionsmeningar gifvas, hvilka hvarken med stillatigande kunna förbigås, eller genom en förnuftig förklaring närmas til sanningen; så bör man derföre icke gifva allt hopp förlo-rad, at icke det oriktiga de innehålla, på något sätt skulle kunna begagnas, och således i någon mån godtgöras. Hos obildade människor beror dygden merändels af sådana meningar, såsom på sina grundpelare, och sjelfva villfarellen blifver oftast för sådana en grund både för deras kunskap och tro. Och i sanning fordras hos religionsläraren ofta blott en inskränkt skicklighet, isynnerhet då han har at göra med vanliga tanklösa människor, at så förbinda sanningen med villfarellen, och saker af olika art, at de synas följa af
hvar-

hvarandra. Sådana människor fatta vanligen mera sin öfvertygelse af det yttre anseendet, än af djupare grundfattier för sanningen: hos dem gifva skenbara skäl största vigten åt sanningen, och fördomarne åt Resultater af en förnuftig undersökning.

Ingen må tiltro mig den fräckheten, at med et sådant behandlingsfätt vilja ofkär religionen. Det är visserligen helt annat, at med upfätt underhålla och stadga en villfarelse, än fördraga, då man ej kan utrota honom, och få vidt sig göra låter, använda den til människors nytta. Den är i sjelfva verket icke bos, som förtiger sanningen för den hon ej vore gagnelig; men väl den, som upfätligen håller en annan i okunnighet, och döljer äfven det, som han vet at denne både skulle riktigt förstå och til sin nytta begagna. Och hvad skulle väl blifva af folks-religion, om man, af nit för sanningen, på intet fätt ville fogga sig efter antagna meningar, utan bestämma allt med en filosofisk stränghet? Hvilka begrep hos dem kan man väl frikänna från all villfarelse? Hvem annan än en Philosoph, kan väl göra sig en ren förnuftig föreställning om Gud, och likväl är en sådan grunden för all religion. Hvilken af våra vanliga Christna kan

kan uppgöra hos sig begrepet om Gud, utan at inmänga deri någon likhet med människan? Man betage honom denna mening och man skall taga Gud själf från honom. Men detta gäller om hela folks-religion. Ty här äro fanning och villfarele, jag vil icke säga, nära förbundne, utan så innerligen sammanfälmte, at den, som ville helt och hållit åtskilja dem, och bringa dem til jämnhaltighet med förnuftet, företoge sig en sak, som skulle bereda bägges fullkomliga uplösning.

Det är således ofelbart, at många irriga folks-meningar måste tolas, och offentliga undervisningen i religion lämpas derefter. Sådant medgifver icke blott Lärarens pligt; klokheten fordrar det; själfva nödvändigheten tvingar dertil. Den som tadlar detta, röjer sig vara en flätkännare af människonaturen, och misfirmer de Lärarens anseende, som för oss äro den högsta förefyn. Ty Jesus själf, Stiftaren af den saliggörande Religionen, och hans guddomlige Sanningebud, — huru undfölo de icke för folks-meningar, huru ofta betjente de sig icke af folks villfareller til grundläggning för fanningen! Apostlarna, enligt anteckningarne om dem, höllo före, at äfven de Christne borde iakttaga de

de mindre tryckande bruk af den Judiska Gudstjensten, för at derigenom få mycket lättare bereda Judarnas öfvergång til den nya Lärnan; men frikallade dem från de öfriga bruken, för at icke afskräcka hedningarna. Och Christus sjelf, har han icke än med fördrag ansett, än, efter tidens skick, til fanningens bättnad användt många af sina samtidas meningar? Man vet huru den allmänna Judiska vidskepelsen återväntade Elias på jorden, såsom et förbud för Mesias, och Jesus försäkrade sina Lärjungar, at Johannes var den samme, hvilket åter denne rent af nekade. Och då samme Lärjungar, intagne af den fåfänga folks-meningen, förestälde sig i Mesias icke blott en Stiftare af en guddomlig Lära och dygdens befordrare, utan äfven en uprättare af Judiska riket, och en väldig Regent; så betog Jesus dem så litet detta hopp, at han fast mer syntes hafva underhållit det, för at bibehålla och befästa sin lära. När de vid hans bortgång frågade honom, huru snart han skulle åter uprätta Israels icke? Bad han dem i stillhet afvakta den tid Gud i sin vishet dertil utsett.

Hvem infer icke af alla dessa omständigheter, huru man, för at rena och fullkomna religionsbegrepen, icke bör framfara

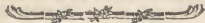
fara våldsammt och med buller, utan fast mer med klokhet och förskoning tåla, rätta eller minska det felagtiga. Icke heller lärer det undfalla någon, at hvad jag sagt om fördraglighet med vilfareller, ingalunda angår lärda forskningar i religions-ämnena. Annat är Folks-undervisning of-sentligen i Christendomen, annat en grundelig och lärd undersökning deröfver. Den förra måste lämpas efter människors olika beskaffenhet och tidernas skick: den sednare åter, som endast tilhörer de Lärda, bör vara fri, och hvarken af lagar eller tagen myndighet inkränkas. Så alfvarligen jag önskar, at en menighet icke måtte oroas af bråtagna och obetänkta omdanningsförsök i begrepen, så upriktigt fägnar mig deras bemödande, som med insigt och grundlighet pröfva Religionen och föka gifva alla dess delar den möjligaste fullkomlighet. Så högt jag värderar Lärare, som i sit förhållande röja klokhet och hof, så litet kan jag gilla dem hvilka, lika okunnige med pöbeln, äro derjämte nog oförståndige at upkoka föråldrade villfareller, eller hvilka, mera fluga än visa, med flit dölja deras bättre insigter i Religion, äfven där, hvarest denna återhållsamhet aldraminist behöfdes. Fullbordan af den religiösa culturen och utbredandet af en renare

Religionskunskap, är rentaf omöjlig, om icke det lärda och vetenskapliga Religionsstudium med styrka och drift skötes. Ty endast derifrån utgår den sanna religiösa uplysningen, som närmast utbreder sig öfver den moraliserade människoclassen, och sedan, likafom genom en sympathetisk verkan, omärkligen utsprides öfver hela folkmassan.

Det synes därför lyckligt och för allmänt bästa båtande, när de, i hvilkas händer vården om den religiösa uplysningen är lemnad, sjelfve genom en grundelig Philosophie och andra lärda kunskaper äro sit Kall vuxne; och då de Lärdas bemödande at rensa Religion från villfarelser och människotilsättelser, af Regeringar och Förmän skyddas och upmuntras.

Öfver denna fällhet kunne vi upriktigt glädja oss, äfvensom at Försynen på annat sätt mångfaldigt välsignat oss framför andra Folkslag på jorden, hos hvilka en behörig tankefrihet, det är, at tala och skrifva, fällt modet vid åsyn af de skräckbilder, som hotat dess oskyldigaste förlök. At vi framgent måtte få njuta denna ypperliga gåfva, at densamma måtte sträcka sig til våra efterkommande i sednaste tider, det bör vara vår hjerteli-

ga önskan; och därom böre vi alle alfvarligen anropa Ihusets Fader.

Om åtskilliga Jätt, både at göra, och at betala Riksgäld.

Kostnaden at bevara den allmänna säkerheten inom borgerliga Samhällen och at underhålla alla til den gemensamma välfärden erforderliga Inrättningar, vore föga betungande, om man icke midtunder fredslugnet nödgades, at likafom rusta sig til et dagligen befaradt krigsutbrott. Om människor i vår verldsdel uphört at inom egna Staters landamären ofreda hvarandra med rån och våldsverkan, utan häldre, til vinnande af mera ordning och säkerhet, upoffrat några enskilda naturrättigheter, samt ålagt sig inbördes vissa medborgerliga band och skyldigheter; så befinner sig dock ännu gransfämjan särskilda Magter imellan, nära uti urålderns råa naturstillstånd. Om Europas allmänne Riksgäldsnöd, och framtida oförmögenhet at kunna kriga, icke efterhand förmår at göra den gemensamma Folkrätten mera gäl-

lande, samt genom många års lyckliga förfarenhet öfvertyga alla om denna Lags nära öfverensstämmelse med hvarje Stats enskildta rätt och gagn; så torde Sedolärare länge nog, utan åtnad, få philosophera om pligten, nyttan och görligheten af et allmänt Folkförbund, eller en imellan alla verldsborgare stadfäst evärdelig tred. Om i sednare tider sällan Städer och Länder af Segervinnaren blifvit upplåtna til plundring och hvar Stat merendels vid fredsflutet återfått sina fordna besittningar; så hafva däremot egne Underfåtare och Medborgare vida mer, än fordom, fått vidkännas krigskostnaden, och ibland til en öfvermågtig fiende nödgats sluteligen betala en penningelöfen, för at återfå fordna tilhörigheter. Genom flöseri, öfverflödig ämbetsmanna Stat, och annan misshushållning i fredstider, kan utan tvifvel et Samhälles Statsverk mycket skadas; men sedan sjelfva krigsfåttet blifvit dyrbarare samt fälttogen mera täte och flerårige, så hafva krig til lands, och isynnerhet til sjöfs, mångdubbelt mera i vårt tidehvarf skuldfått Riken.

De äldre tidens Förstar samlade ihop skatter til krigens utomordentliga behof. Deras tilgångar härledde sig, dels från Kronoegendomars afkastning, såsom Upsala Ko-

Konungars vidsträckta öde, dels från byten i härnad, från väg- botten- och skeppsfynd, från Danaarf, Sakören och förverkade egodelar, dels ock från efterhand tilkomna bevillningar, ledungslama, Kopp-skatt med flera gärder, Jordbruksräntor och Tullafgifter å utrikes varor. At samla et penningeförråd var vid en sparsam hushållning för forntidens Regenter möjligt, samt tillika för dem högstnödvändigt, då ännu föga Manufacturer och Handelsrörelser voro i gång; och då desutom ingen vid en allmän osäkerhet, af god vilja biträdde med lån, utan häldre lönligen nedgräfdde sin skatt i jorden. I vår samtid torde en enda Regents vedermäle kunna framtes, hvilken med tilhjelp af en samlad Riksskatt, utfört krig, samt dymedelt utvidgat sit Herradöme; i andra Länder däremot har man ansett för lyckligt, enär årlige inkomsten velat förslå til den nödvändiga årsutgiften. Om det imedlertid kunde vara förligtigast, at städse i den allmänna Skattkistan hafva något öfverskott eller nödpenning i behåll, så synes det i en tid, då jordens odling, jämte Bergs-Slögde- och Handels- rörelser, kommit i flor, vara mindre rådligt at frugtlöst undanhålla et stort penningecapital, och såmedelt minska fredens välsignelser. Af

tideböckerna inhämtas utomdels, at ofta med den samlade Skatten, om ej i den sparfamma Regentens, dock i Efterträda-rens tid, juft et Lands ofärd blifvit beredd. Då idoghet och säkerhet tilskapat en allmän välmåga, samt då en rättvis, trofast och fredlig Regering tilvunnit sig menig-hetens förtroende; så saknas ingalunda, vid en orolig Grannes anfall, villiga Krigs-gärder, och äfven, då mera behöfves, lån-biträden emot drägliga vilkor.

Publike lån hafva i särskilda tider och länder blifvit på mycket olika sätt uppta-
ne. Samhällen hafva, likfom enskilde Per-
soner, först lånt uppå skrifteliga förbindel-
ser om återbetalning på en vils utfatt tid;
men då desse löften ofullkomligt blifvit
upfylde, så hafva Rikets Klenodier eller
Kronans Gods och Intrader måst pantsät-
tas, ja, några gånger hafva Städer och
hela Landskap blifvit uplätne til Pantäga-
rens ränte-intägt. Sedan offentlige Ban-
ker kommit i gång, hafva desse ofta ac-
cepterat Statsförskrifningar til full betal-
ning, eller ock til blotta räntans godtgö-
rande emot erhållande af vissa immunitet-
ter eller Hypothequer; likafå hafva emot
andra monopoliska eller regala rättighe-
ters uplåtande, stundom penningesumnior
kunnt upbringas, ehuru sådane afhand-
lin-

långar ofta varit med et kånbart lidande å Allmänhetens fida förknippade.

I nyare tider hafva somligstädes publika Lån, under namn af *temporaira Annuiteter*, blifvit uptagne, som egentligen äro årlige afbetalningar af Capitalet, med inberäknadt Interesse, och hvarmedelst hela Lånet, efter en viss bestämd tid, det vare sig inom 10 eller 100. år aldeles försvinner. Men, om man å ena sidan gör sig et säkert hopp om et ändtligt slut af en sådan Riksgäld; så bestyrkes af församlingen, at, om ej afhandlingen kunnat träffas med en, ad. *publicos usus* inrättad Riksbank, så hafva private Borgenärer förbehållit sig de mestbetungande villkor, när deras försträckte Lånsummor skulle liksom af sig sjelfva efterhand förtäras. Gemenligen har någon lönande Kronointrad, på längre eller kortare tid, blifvit förskrifven i pant; och om sjelfve upböörden blifvit Långifvaren updragen, så har det fällan aflupit utan menighetens förtryck; Regeringen har åtminstone alltid för en sådan anticipation fått betala den drygaste penningaränta å sin egna pantsatta Kronränta.

Lifstids-Annuiteter eller *Lifrdntor* utgöra et annat sätt at uptaga publika Lån. Vid första påseendet tyckes det vara för-

monligt, at få hela Skuldsomman dödad vid Langifvarens, eller som mest brukligt är, vid andra utfästa Personers frånfälle; men dels bestämmes gemenligen Lånet på unga och friska Ynglingars lifstid, dels är räntan under dåvarande Period så betungande, at man efter några års utbetalning ej fällan funnit tjenligast at förkorrtat tiden genom en ny AdversionsAfhandling. Räntan har alltid varit drygast, då Lånet varit utfäst på etenda lif, något mindre på 2:ne och minst på 3:ne Personers lifstid; men så bör vid det sista alternativet ränteafgiften förmodas blifva så mycket långvarigare. Som imedlertid en sådan Annuitet årligen förlorar något af sit värde, så kan den af Innehafvaren med mindre förmon öfverlätas til en annan man, eller beqväm-ligen för en framtid anordnas åt arftaga-re; hvarföre ock en sådan penningevinst, ehuru indrägtig den ock synes, endast varit rätt begärlig i sådana Länder, därest många vällustige och lättjesulle Celibatairer gifvas, hvilke alsintet behjerta efterkommandens välgång. I det fordna Frankrike har öfver $\frac{1}{8}$ af den publika gälden bestått i Lifräntor; men i Ängland hafva, emot de mest öfverdrifna vilkor, så-dane Lånunderhandlingar fällan kunnat fyllas, eller hafva desamme snart efteråt på apnat vis blifvit omfatte. Med

Med dessa upå 1 högst 3:ne Personer bestämda Lifräntor, hafva de efter sin första Uphofsman benämde *Tontiner* mycken likhet. Desse Annuiteter sättas upå flera Borgenärers lif och uphöra ej, förän alle Lottägare, som gemenligen stiga til 20 à 30 Personer, hunnit utdö. Som hvar och en smickrar sig med det hopp at kunna öfverlefva de flesta, om ej at ärfva alla sina delägare, så hafva sådane Lånanteckningar snarast blifvit fylde; men de kunna blott vidtagas af en Ministère, som söker at behändigt hjelpa sig ur en närvarande svårighet, utan at bekymra sig om den osäkra uträkning och långvariga tyngd, hvarmed Statsverket efteråt behäftas.

På intet Låningsfätt hafva större Summor, med mindre förökta pålagor i ofredstider, kunnat upbringas, än med de, isynnerhet uti Ängland, brukliga *permanenta Annuiteter*, bestående uti årliga penningaräntor, som upå vissa af Parlamenten fastställda Taxor äro grundade. LånCapitalet bokföres til et bevis för Borgenären, men alsingen Statsobligation utfärdas därå. Lånet kan icke heller af Borgenären, det vare sig en Corporation eller enskild Person, upslägas; men väl af Kronan vid lägligt tillfälle återbetalas, och sålunda den pantsatte Taxan

xan åt Statsverket återvinnas. Den underpant, som förste Långifvaren undfår til en årlig ränta, kan transfereras, eller öfverlåtas, til en eller flera, til hvilka han säljer sin Actie eller updrager sin rätt. Förän Regeringen återbetalt Capitalet, kan aldrig den utfäste Taxan rubbas, utan at åtminstone en annan fullgiltig Hypotheque i stället sättas, för så Långifvarens, som Bankens säkerhet, hvilken merendels förskjuter räntan. Man har alltid och alltså först börjat med pantförskrifningar på korrt tid; men då sådant ej velat förflå, så har man efterhand förlängt Terminerna, til dess man ändteligen stannat vid en obestämd betalningstid, eller perpetuella Lån, förenade blott med omforgen för en ofviklig ränta. Storbritannien, som sedan år 1688 samlat den största och mest dyrbara förfarenhet om publika Lån, har funnit det sist beskifna sättet eller det så kallade *Funded System* för Statsverket minst betungande och tillika lättast verkställigt hos en idog och handlande Nation. Flere olägenheter tilvitas imedlertid, med mer och mindre skäl, detta stående Lån-Systeme.

Detta Låningsfätt anses af många för et förstörande AnticipationsSystem, hvarmedelst man förbindes at betala ränta för näst-

nästledna Seculi skulder, och efterkommande i sin ordning få böta för detta Tidehvarfs oförsligtigheter. Sjefve lättheten at upbringa sådana Lån, aktas skadlig och föranledande til onödiga anfallskrig samt djärfva ministeriella företag. Som allenast sammanškott af Taxor fordras til Interesses godtgörande, så blir i början kännningen af kriget mindre besvärande, och Folkets inbildning gäckas med föreställningen af förmonliga eröfringar och segrar; men som Hufvudstolen af de til Krigsbehofven erforderliga Lån nästan alltid stannar obetald, så blifva dryge Taxor den säkre behållningen, hvilke evärdeligen betaga Samhället fredens gynnande frugter, och årligen vida mer betunga näringarna, än forntidens störste Krigsgärder. När en ny Taxa lägges på en ditintil fri rörelse eller ting, så borrtvändes en del af enskilda Personers inkomst, som kunnat samlas til et nytt Capital vid productiva näringar. Det til Regeringen lämnade LånCapital ginge från productiva arbetare til en aldeles icke lönande förtäring, samt förstördes merendels inom året, och det ofta utom Fäderneslandets gränser; utan hopp af någon tilkommande reproduction. Til deras föregifvande, som skulle genom detta Låningsfätt Samhället erhålla 2:ne penning.

ningeCapital, i stället för et, svaras, at ehuru man gemenligen finge en annuitet i de publika Fonderna af mer än lika värde emot Lånsumman, hvilken kunde försäljas eller et nytt Lån på AnnuitetsCrediten upptagas; så måste dock detta replacerade Capital förut i Landet hafva funnits och til förkofringsarbeten varit användt. Om ock Subscribenterne återfått mer än Valuta för den förskutna Lånsumman, så återgafs dock ej et nytt Capital til Landets rörelser. I anseende til Interettet af den publika gälden påstås väl af många, at den högre handen betalte åt den vänstra och at Nationen vid denna utbetalning ej blefve en fyrk fattigare; men utom det, at Ängland, efter all sannolikhet, förmodas hafva blifvit för vid $\frac{2}{3}$ del af hela Riksgälden skattskyldig til andra Riken, så vore Landtmannen, hvilken mycket betungas af Taxorna, ganska föllan publik Creditor. Man hade väl i det längsta undvikit at belasta nödtorftsvaror med Taxor; men sedan alle öfverflödsämnen blifvit uptagne, så har man ock vid påträngande behof tagit tillflykt til mindre tjenliga föremål. Ju mera Staten blifvit fördjupad i skuld, ju större förmöner måste Ministären, för at vinna sin affigt, bestå; och göras ibland, på det sub-

subscriptionen snart må fyllas, fördelarna
 få indräktige, at det räknas för en stor
 ynnest at få biträda Regeringen med Lån.
 För Allmänheten måste det imedlertid blif-
 va högst förtryckande at evärdeligen be-
 tala ränta för et med konst upgjordt Ca-
 pital af 100 Pund, då kanske knapt 60 di-
 to blifvit anammade, och til Statens be-
 hof använde. Det tilförene brukta fättet,
 at vid anteckningar til Lån åt Kronan, gif-
 va et så kalladt *Præmium*, *Emolument* eller
Douceur, bestående merendels i en mått-
 lig Annuitet på lifstid eller på vissa bestäm-
 da år, eller ock i några publika Lotterie-
 Billetter, har i längden för de skattdra-
 gande varit mindre besvärande. Interesset,
 som i början utlofvades til 8 och 6 Pro-
 cent, har efteråt blifvit nedslätt til 5, 4,
 3½ och 3 Proc., som väl vid god hus-
 hållning, vore en lättnad för Statsverket,
 men dock medför en osäkerhet i afhand-
 lingar med Ministèren; vid gäldens årlig-
 a förökning befaras ock en ytterligare
 nedslättning eller en förfämrad penning vid
 godtgörandet af dessa annuitetsräntor. Det-
 ta Låningsfätt hade föranledt til mycket
 vingleri eller så kalladt *Stockjobbing*; me-
 nigheten betungades äfven, såsom en följd
 af detta System, utaf en mängd uply-
 ningsmän och taxsamlare. Den för mer
 än

än et halft Seculum sedan förespådde Ban-
 queroute eller Finance-Revolution, hade
 väl ännu icke inträffat; men et *Maximum*
 måste gifvas, utöfver hvilket Taxorne icke
 möjligen kunna höjas och under hvilkas
 tyngd det starkaste Rike slutligen måste
 svigta. Til de förökta Interessens beta-
 lande har ock Bankens ideala penninge-
 stock nödvändigt måst ökas, som åter, så
 länge dess Credit räckt, nedfatt det hår-
 da myntets värde emot andra varor och
 förnödenheter, samt med det samma gjort
 Krigskostnaden för hvarje gång, vid pås
 en half gång dyrare, än nästförut. Såle-
 des kan et Krigstog, som för et Seculum
 sedan kostade 20 Mill. P:d Sterl., nu up-
 stiga utöfver 150 dito, ehuru icke mera
 långvarigt. Det ängelska Kriget, som bör-
 jades år 1688 och lycktades år 1697,
 försatte Riket i en skuld af Pund Sterl.
 21,515,742, 13, 8; efter 4 sedan öfvergång-
 na Krig befans publika gälden vid 1789 års
 slut vara upstigen til P:d 247,981,927,
 5, 2, som fordrade i Ränta P:d 9,162,781;
 men det år 1793 började Kriget hade re-
 dan i April månad 1797 upjagat Natio-
 nalgälden til P:d 388,897,144, som kräf-
 de en årlig Ränteutgift af P:d 14,658,739;
 och dock skall sedan den tiden et Lån va-
 ra uptaget af 18 Mill. Pund. Det påstås
 ;yt.

ytterligare, at alle Lånaafhandlingar nu för-
 rättas med paper och at paperspenningar
 således kommit at öfverflöda, då framom
 detta Lånsystem endast Guld och Silfver-
 mynt var gånge; före 1755 års Krig ut-
 gaf Ängelske Banken inga Sedlar under 20
 Pund, men har sedan i affigt at förmin-
 ska utväxlingen af hårdt mynt utfärdat
 Sedlar å 15 och 10 P:d, och vid detta
 Krigets början til 5 dito. Helt nyligen
 har ock detta Verk (ehuru det d. 25 Fe-
 bruarii innevarande år ägde i privata för-
 dringar och Cassafond samfält 17,597,280
 P:d utom hos Regeringen 11,686,800 dito
 til godo, emot dess utelöpande Banknotes
 och annan skuld, tillsammans 13,770,390
 Pund) blifvit föranlåtet at utgifva Sedlar
 på 2 och 1 Pund Sterl. samt at uphöra
 tils vidare med sina Sedlars lösen emot
 hårdt mynt: et betryck, hvaruti ängelske
 Banken en gång förut, eller år 1696, sig
 befann; då ock dess Banknotes för en tid
 nedfölla 20 Procent emot Species.

De fleste af nyss anförda olägenheter
 åtfölja imedlertid alla Lånsystemer och kri-
 giska Regementsföringar i gemen. Om man
 å ena sidan af en öfverdrifven Enthusia-
 sme nanngifvit detta *Funding System* för et
 politiskt mästestycke, som hade gifvit
 Storbritannien en outtömlig Guldgrufva til
 de

de största Riksvärfs utförande och en lika outöslig springkälla til alla näringars förkofran, så har man ock, åt en annan led, fatt uppå sjelfva Låningsprincipens räkning, alt det misbruk, som efterhand sig därvid insmygt, så väl som all den ministeriella misshandling, som författ det ängelska Statsverket, om ej hela den uplysta och idoga Nationen, i en äfventyrlig belägenhet. Det måste vara onekligt, at sådane bokförde Lån, som icke sätta en Regering i förlägenheten af en snar upfägning, och som ej eller öfverhopa Landet med en chimerique penningestock, af alla måste vara de minst störstörande; med förbehåll, at de hållas inom måttlighetens gräns. Hvar enskild mans rörelse och inkomst rubbas i ofredstider vida mindre, då allenast Interettet för Krigskosten efterhand skall godtgöras, än då hela Krigsgården på en gång skall uptagas; och som dock för sent, och förmodligen, emot dessa tiders Krigsbehof, otillräckligen utginge, samt således, sedan fienden vunnit föresteg och öfvervigt, jämte ovärderliga människolif, mäst i fåfången förspildes. Det är utan tvifvel denne emot fulla behofven svarande offentliga Credit, som genast vid Krigsutbrottet gjort Ängelska Vapnen så verksamma. Det bliver altid Styrelsens fel, om onödiga Krig före-

företagas, och om under fredslugnet god hushållning, samt med det samma Capital-skuldens succesfive afbetalning, å sido fättes. Då ock inhemske tilgångar äro otillräcklige, få öfverklagas kanske med mindre skäl, at Utländningen, lönligen och sjelfmand, gör något biträde emot en lindrig ränta à 3 p. c.; det blefve alltid färrer, at i likhet med många andra Länder, behöfva föka utrikes Lån, förenade med dryga provisioner, täta omfättningar, och högre ränta, eller ock at hemma sakna, efter utpressade krigsgärder, et nödigt rörelsecapital för Näringarne. Det händer utomdels ej sällan, at sådana utländske Borgenärer omfider flytta med deras öfriga förmögenhet inom den publika Gäldenärens landamäre; *Ty ther theas Skatt dr, ther blifver ock theas hjerta*. Den inhemske Näringsldkaren har genom detta Låningsystem tilfälle, at göra des behållna öfverskott, ehuru ringa det ock vara må, genast fruktbart, och kan, utan farhoga för trög återbetalning hos privata Personer, lätteligen vid förefallande behof öfverlåta sin fordran uppå annan man. Det publika Lånsystemets lyckliga framgång beror imedlertid hufvudsakligen uppå allas öfvertygelse om högsta Magtens ordhållighet, kloka hushållning och beskydd emot

all oförrätt; man förtror då trygt och villigt til samma goda Öfverhet nyttjandet af sin under defs hägn samlade förmögenhet, emot en skälig vedergällning.

Det är förnedrande för Människoslägtet, at ibland fätten at uptaga publika Lån, behöfva anföra *Tvångslån*; iflynnighet då ofta med dem så tilgått, at de af Landets Inbyggare, som biträdt med försträckningar, hafva förlorat sina underdåniga fordringar, och de som vägrat låna, undergått utmätning, eller blifvit kastade i häkten. Sådane påbudne Lån efter hvars och ens förmodade förmögenhet hafva väl fordom varit mera allmänne; men så äro de icke heller allestädes i vårt Tidehvarf komne ur bruk. Et annat finare sätt at göra tvångslån, som nödvändigt skall träffa alla Landets Invånare har däremot i senare tider blifvit uttänkt. Regeringar utgifva nämligen *Creditsedlar* eller *Lånskrifningar* til Innehafvaren, uppå större eller mindre Summor, å obestämd betalningstid; och supplantera eller uttränga desse löpande Sedlar efterhand det förut gängse myntet. De uti detta Seculo tilkomne Franske *Billets d'Etat*, *Assignats & Mondats*, Sachsiske *SteuerZetteln*, samt Norramericanske *Continental Money*, äro til sina namn och öden tilräckligen kände. Då alle Statsverkets

Gäld.

Gäldsummor och behof göras, utöfver alt förhållande emot Folk- och Varu-mängd, såsom penningar circulerande, så betungas Landets Invånare, och ifynnerhet de som njuta en viss nominal penninge-inkomst, vida mer af den dagligen tiltagande dyrheten, än af aldeles uppenbara tvångslån och pålagor: kommande såmedelst inom få år hela Allmänhetens redbare tilgång at förvandlas i några krafterlösa siffror; ej allenast Näringarne, utan sjelfva Drätselverket får af sådana publika Skuldsedlars nedfatta värde, och sluteliga annihilation, vidkännas förstörande följder. Änglands *Exchequer-* och *Navy-bills*, som ifynnerhet i krigstider äro gängle, hafva med förenämnda Statspapper någon likhet; men för at ej fätta Penningeverket i allmän oräda, så inlöfas de därstädes, så fort som möjligen vara kan efter freden, eller ock göras de ofynlige uti Landets rörelse genom omsättning i de publika Fonderna, til stående eller bokförda Låncapital med Annuitetsräntor.

Sverige är icke heller utan all förfarenhet om Tvångslån och påtvungna Nödpenningars verkan. Genom Contributionsrånteriets kungörelse af d. 2 Dec. 1717, påböds et allmänt Lånförskott til Kronan; då beloppet af hvars och ens Lån skulle

uppgifvas, men den taxeras, som ej ville be-
 qväma sig til någon försträckning, eller
 upgaf för litet; och äfven den, som ej
 hade reda penningar, skulle med sin Cre-
 dit skaffa sig Lån, och således biträda Kro-
 nan. För dessa Tvångslån utfärdades Stats-
 obligationer med 6 p. c. ränta, och enligt
 K. CARL XII:s Stadfästelse af d. 7 Dec.
 1717, fattes för dem alla Svez Rikes In-
 byggares Egendom, i löst och fast, inri-
 kes och utrikes, såsom alle för en, och
 en för alla, i underpant. — År 1715 preg-
 lades af et slags Mynttecken, kalladt *Kro-
 nan*, Daler Silfvermynt 2,189,000, til
 40,000 ft. af Skeppundet koppar; och så-
 ledes mindre än 1 kopparrundstycke, men
 måste af Allmänheten emottagas för 1 Dal.
 Silfvermynt stycket, då det samma det föl-
 jande året fattes i gång. År 1716 myn-
 tades Dal. S:mt 3,819,100 utaf en dub-
 belt viktigare Penningereprésentant, kal-
 lad *Publica Fides*, eller til 20,000 ft. af
 Skepp., och hvarmed, til förekommande
 af en befarad efterapning, mynttecknet
 Kronan inom en viss termin inlöfas skulle;
 då efteråt det aflysta mynttecknet blott
 skulle gälla 1 öre S:mt. År 1717 flogos
 af det så kallada *Vett och Vapn* Dal. St.
 9,059,000, hvarmed tillika Publica Fides
 invexlas skulle, och som efter aflysnings-
 tiden

tiden skulle gälla 2 öre Smt. År 1718 gjordes åter et ombyte med mynttecknet *Flink och Färdig*, hvaraf Dr S:mt 7,368,000 förfärdigades. Ännu tilvärkades samma år, til ytterligare omväxling och utspredning, 3 Millioner Dal. Silf:mt af Mynttecknet *Jupiter*, 3 Mill. dito af *Saturnus*, 3 Mill. dito af *Phæbus*, 3 Mill. dito af *Mars*, 6 Mill. d:o af *Mercurius*; af de 7 sistnämnda slag myntades 30,000 stycken af Skeppundet, och således af lika vikt med rundstycken. Menigheten bryddes mycket af dessa täta omsättningar, och emottog ogärna hvarje gång blott et tecken til mynt, i stället för verkligt mynt; men til följe af de Kongl. Förordnanden af d. 18 Mart. och 11 Maji 1716, d. 27 Febr. och 26 Octobr. 1717, samt Öfverståthållarens Påbud af d. 9 Nov. 1717, skulle den, som vägrade emottaga Mynttecken efter det påfatta värdet, eller som därför stegrade varuprisen, straffas som en Förbudsbrytare, mista varan, och böta 4 gånger dess värde, samt likaledes Köparen, som sådant medgaf; vid 2:dra öfverträdelsen skulle böterna fördublas, och 3:dje gången tripleras, jämte annat exemplariskt straff. Af böterna skulle Angifvaren få hälften, och äfven utlåfvades 200 Dal. Silfvermynt för upptäckten af förklenliga ryckens ut-

spridande; alt sådant medförde naturligtvis mångfaldiga beslag och förföljelser. År 1716 börjades ock med utfärdandet af *Myntsedlar*, som af 3:ne Stånds Fullmäktiga påskrefvos; och utgåfvos de först til 25 Dal., men sedan äfven til 10 och 5 Dal. S:mt, dock alle utan ränta. Vid 1719 års början upgåfvos, såsom utegående, af dessa Myntsedlar Dal. S:mt 2,054,750; men af Mynttecknen förmodades ännu Dal. dito 25,368,000 vara utelöpande af de 1393 $\frac{1}{4}$ Skeppund koppar, som blifvit utmyntade til Dal. S:mt 40,435,100; obräknade Dal. dito 1,500,000 för Mynttecknet *Hoppet*, hvilket aldrig efter det åfatta värdet, à 1 Dal. Silfvermynt, blef gängse. — Om Sveriges nuvarande *RiksgäldsContours Sedlar* äfven äro Creditsedlar, förskrifne de sednare åren utan ränta på en obestämd betalningstid, så äro de dock öfver all jämnförelse med nästförut omnämnda olyckspenningar, så väl som med de flästa Rikens Statspapper. Lyckligtvis voro Näringarne i långt bättre ställning vid Riksgäldsmedlarnas, än vid Myntsedlarnas och Mynttecknens tilkomst. Hvarken har hela Rikets Gæld genom nuvarande Creditsedlar blifvit circulerande, eller finnas rörelserne därmed så öfvermåttade, at våre Exportvaror, til följe af förhöjda tilverknings-

ningspris, blifvit ofäljbare å utrikes ort, eller hafva desse Sedlar betydligen fallit under hårda Myntets värde.

Hvad nu ändteligen de olika betalningsfätten af åsamkade Riksskulder beträffar, så gifves därtill blott det enda rätt värdiga medlet, at genom en klok, idog och sparsam hushållning, under Fredens och en Patriotisk Regerings skygd, årligen skaffa et, utöfver enskilda och offentliga behof, umbärligt öfverskott, hvarmedelst en succesive förminskning, och sluteligen en fullkomlig betalning af Rikets hela Gäld, vinnas må. Sluträkningen med Statens Borgenärer kommer aldrig rättvisligen at upgöras, hvarest man icke stadfäst lika fanna grunder vid Lånens uptagning, som vid deras betalning. Det är en oförrett emot Samhällets Ledamöter i gemen, om en Regering förskrifver sig til större Summor, än den verkligen åtnjutit, eller ingår i andra förstörande villkor, eller ock underlåter at förbehålla sig upfägningsfrihet; och det blir å andra sidan en orättvisa emot Borgenärerna, om et lagligen och på god tro lämnadt Lån, icke sedan fullt gen fullt återgäldes. Det kan blott hetas billigt, at minska årsintresset, då penningaräntan i gemen uti Landet kunnat nedfättas, eller andre Långifvare åtnöjas med en lägre

ränteberäkning; och må då, om den publice Borgenären ej vil med intereffets förminskning åtnöjas, Capitalet uplägas, och lå vid annuitets-actier, som temporaira Lån, återbetalas.

Om ej alt vid Lån-systemer skall stanna i ofstadiga förslag, lå bör en oföränderlig Afbetalningsfönd, vanligen kallad *Sinking- eller Amortissements-fond* fastställas, som är grundad på vissa, efter Nationens förmåga, afpassade gärdar eller taxor, samt besparingar på nedlätta räntor, m. m. I de flästa gäldbundna Riken har väl en sådan Afbetalningsfond blifvit påtänkt; men då någon utomordentlig Statsutgift inträffat, lå har Ministèren, i stället för at göra sig förhatlig genom nya Lån-negotiationer och förökta pålagor, häldre under namn af Lån, tagit sin tilflykt til denna Besparingsfond: föreställande sig, at et upskof i den gamla Gäldens betalning mindre af Menigheten förmärkes. Som imedlertid sådane Förskott åt Ministèren, sällan eller aldrig blifvit godtgjorde, utan Riksgälden tvärtom alt mera tiltagit, lå har man ej trott sig kunna sätta nog starka värn emot dylika missbruk; och därför häldre velat anförtro vården af denna inalienabla Fond til sådana Män, som endast för dess rätta användande ansvarat skulle.

Då

Då en Riksgäld hunnit til den högd, at inga Taxor och bevillningar vilja förflå til Interessens godtgörande, jämte andra offentliga behof, så har til Statsverkets hastiga lättnad, en AdversionsAfhandling med de publika Borgenärer, eller en mer och mindre uppenbar Banqueroute, om ej total Affkrifning, blifvit den mäst vanlige följden. Et urgammalt konstgrepp, at bemantra det Allmännas oförmögenhet at betala, har varit, at förhöja Myntets räknevärde, eller at försämra dess halt. Romrarne nedsatte redan vid det första Puniska krigets slut en *A/s*, ifrån at innehålla 12 unce koppar til endast 2 dito; och Staten afbördade sig således sin skuld med $\frac{1}{6}$ del af inra värdet. Vid det andra Puniska kriget nedfattes en *A/s* först från 2 til 1 unce, och ändteligen til $\frac{1}{3}$ dito; det är til $\frac{1}{24}$ del af sit första innehåll. Det var icke heller förän under det andra Puniska kriget, som 4000 Marker Guld uttogos af den alt sedan Roms frihetstid orörda Skatten, kallad *Aurum vicissimarium*, och som härledde sig från 20:de penningen vid all Slafhandel, samt förvarades, såsom Statens ytterste nödpenning, uti Saturni Tempel. Fordomdags svarade ock namn och gagn i en Svensk Silfvermark, i en Fransk Livre och et Ängelskt Pound aldeles emot hvar-

andra; men för at vinna et större pennin-
getal, och at på et behändigt fätt göra
sig skuldfri, så har räknevärdet öfver alt
blifvit förhöjt, eller ock det fina Äfstalet
minskadt, emot det ändock bibehållna nam-
net. At lönligen förfalska Myntet, är et
fvek, som genom hemliga öfverenskom-
melser med myntbetjeningen, fordom län-
gre kunde hållas doldt, än nu för tiden. —
Huru offentlige Statspapper blifvit förrin-
gade, däruppå hafve vi i det 18:de Se-
culo flera bedröfliga vedermälen; och al-
drasenast i Frankrike, hvarest för et år se-
dan i Louis d'or, flagen til 24 Livres,
blifvit betald med 20,000 dito i Assigna-
ter. Sådane öfverflödande chimerique Pen-
ningar hafva imedlertid fast oftare härledt
sig från Ministeriella Vildhjernors förslags-
makeri, än från en verkelig fattigdom;
och har til slut med dessa characteriserade
penningar gemenligen så tilgått, at sedan
tusendtals Människor genom deras vack-
lande värde blifvit förstörde, så har Re-
geringen, til en ändtelig stadgas vinnande,
nödgets vidtaga en så kallad Realisations-
utväg, då ock Innehafvaren fått åtnöjas
med en behållning af ganska få Procent.
Om Sverige ej kan räknas ibland de
penninigerikare Länder, så har det ock i
jämförelle varit mindre gäldbundet, än an-
dra,

dra, samt har oftare väl, än illa betalt sina Statskulder. I våra häldeteckningar omtalas aldräförst någon betydlig Kronskuld i det 14:de Seculo. Under *Magnus Ericssons* regering pantsattes til Grefven af Hollstein, til Påfven och inhemska Prélater, m. fl. för lån, åtskilliga Slott och Län. Detta var icke heller underligt, då utom all annan misshushållning och Påfveliga prejerier, i både Företrädarens och Dets egna period, Skåne, Halland och Blekinge inlöstes för 70,000 Marker Silber, och afstodos sedan förutan återbetalning. Det då tilverkade falska Myntet blef et äfven så litet botande räddningsmedel för denna Konung *Magnus*, kallad *Smek*, som för Dets samtida Konung *Jean le Bon* i Frankrike, hvilken lönligen lät adulterera det Landets mynt, för at såmedelst betala sin skuld.

Om de fordringar, för hvilka den tiltagsne *Bo Jonson Grip*, under K. *Albrechts* ostadiga styrelse, förvärfvade sig en ganska betydlig del af Riket i underpant, under den följande Regeringen blott til en ringa del blifvit godtgjorde, så torde icke alt sådant kunna namngifvas för våld.

Konung *Gustaf Ericsson* betalde däremot redeligen Lübeckarne deras förskutna 77,370 Lübska marker, och det förnäm-

nämligast med öfverflödiga Klockor i Kyrkotornen; men han friade därjämte Riket från Hansestädernas fördärfveliga Handelstvång. Om och Drätselverket under Dets Regering vunnit nya tilgångar, så lämnade Han ej allenast Riket efter sig skuldfritt, utan äfven fyra stora Hvalf med Silfver upfyllda.

Vid K. *Gustaf Adolphs* anträde til Regeringen var icke allenast Skattkammaren åter författ i et utblottadt tilstånd, utan ärfdes tillika med Kronan et äfventyrligt krig, och flere obetalde skuldposter. Alla möjliga steg vidtogos, at förnöja Fordringsegare med penninge-afbetalningar, Kronoatrader eller uplåna förpantningar; men den dyrköpte Danke Freden författe Riket i en ännu större skuld, och Sveriges Underfåtare betungades, öfver all vanlighet, innan det pantsatta Ellsborg hann lösas åter med den tidens 10 Tunnor Guld, eller 1 Million Riksdaler specie; oberäknade flere nye penningegärder och besvär, vid dåvarande låga varupris.

Under Drottning *Christinas* frikostiga regering minskades Kronans Ingälder, och föytrades Kronogods för mer och mindre bevisliga publika fordringar, til et belopp af 1,312,353 Riksdal. och 425,401 Dal. Silfvermynt.

Den

Den under Drottningens styrelse tilkomne Statsbrift, kunde icke under Kon. *Carl Gustafs* korrtä och krigiska regering förminskas; Kronans Gäld upgafs vid denna Konungs fränfälle, år 1660, til Daler S:mt 16,030,975.

Under K. *Carl XI:s* minderårighet hade Riksgälden, då alle Prétentionsräkningar uptagas, stigit til Daler Silfvermynt 20,376,785, Statsbriften oberäknad; men genom det då vidtagna Reductions och Liquidations-fätt blef snart möjligt, at både afbörda de äldre Kronoskulder och at bota Statsbriften. Å Riksgälden betalades i reda penningar Dal. S:mt 3,442,646: 31; men genom Liquidationer, och frivilliga eftergifter, afskrefs en långt större Summa, så at innan Konungens död nära 90 Tr Guld blifvit clarerade, då ock i Skattkammaren i behåll funnos Dr Silfvermynt 1,849,385: 17, efter den tidens räknervärde, obemält hvad i Konungens egna Förrådshvalf på Slottet förvarades. Konung Carl XI, som sin förökta magt oagrad, altid för Ständerna gjorde redo för sin hushållning, hade utomdels til Kongl. Slottets och flera publika Verks byggnad, til Skatt-rättigheters, Gods och Förpantningars lösen, samt til andra Riksvärf och extraordinarie utgifter, i sin tid utbetalt Dr S:mt 6,073,017:

6,073,017: 7; men få hafva dock til vår tid flere gamle Riksgäldsfordringar återstått at godtgöra. En enda Famille har upgifvit sina Kronofordringar til Dr S:mt 6,700,000, men lærer däraf hafva fått nog litet erfatt i reda penningar, eller annat värde, utan fastmera blifvit gratifierad med någon hedersbelöning.

Vid den hjeltemodiga K. *Carl XII:tes* död upgafs åter et Skuldregister å Kronolån, Förpantningar, Löningsfordringar, m. m. öfver 600 Tr Guld, hvaraf likväl utelöpande Mynttecken och Myntsedlar utgjorde nära $274\frac{3}{4}$ T:a Guld, och Bankens pré-tention $84\frac{1}{2}$ dito. — Til följe af Drottning *Ulrica Eleonoras* Förordning af d. 23 April 1719, som ock i Riksdagsbeslutet af d. 30 Maji f. å. bekräftades, skulle alle Mynttecken och Myntsedlar öfver hela Riket, imellan d. 1:sta och 16:de Jun. 1719, til Öfverståthållaren i Stockholm och Landshöfdingarna i orterna inlefvereras, för at til deras belopp antecknas; hvarefter vederbörande Egare vunno en försäkran, at få dessa ideala penningar på vilst fått til hälften godtgjorde, nämligen, at alle, då förut i misscredit komne, Mynttecken skulle gälla 2 öre Silfvermynt, utom Mynttecknet *Kronan*, som tilförene var nedfatt til 1 öre dito, och at äfven 2 öre S:mt skulle

le med görligaste första godtgöras å hvarje Dal. S:mt af Myntsedlarnas innehåll; däremot gåfvos å de återstående 14 öre S:mt af de utlåfvade 50 procent et tryckt bevis, för så Myntsedlar, som Mynttecken, och skulle desse bevis, eller sedan så kallade *Fjortonöres Myntteckenssedlar* få gälla uti Licentbetalning och Skattelöfen. Eft efter Konungens död flagna Myntteckniet *Hoppet* utlämnades äfven då til 2 öre S:mt Til följe af Kongl. Förordningen af d. 30 Junii 1719, skulle ingen vägra at emottaga Mynttecken efter detta nya räknevärde vid 50 Dal. S:mts böter första gången, dubbelt den andra, och tredje gången vid et hårdt arbitrairt straff. De skulle således gälla både vid Kronoupbörder, och alla privata Afhandlingar, utom vid Vexlars betalning; och ej heller borde vid större Skuldbetalningar mera än 10 p. c. Fördringsegaren påtrugas af detta mynt. Sedan Mynttecknen småningom influtit, och å 2 öre dels blifvit löfte, dels emot Konungens Befallningshafvandes Försäkrings-sedlar lefvererade, omstämplades desamma vid 1720 års Riksdag til 1 öre Kopp:mt, men *Publica Fides* til 3 halfören. Ändtelliga påböds d. 20 Augusti 1723, at de Mynttecken, som icke inom d. 1 Febr. 1724 blifvit aflämnade, skulle lika med de

ompreglade blott gälla i öre Kopp:mt. — Ständernas Contoir fick at förja för en Riksgäld, stor Dal. S:mt 11,712,533: 6, som vid nog svaga tilgångar, i diverse Interessen fordrade Dal. dito 67,758: 24; men både Stats- och Riksgäldsverken sköttes de följande åren med den aktsamhet, at Staten snart bar sig, och betydliga afbetalningar å skulden kunde göras. Alle ordinarie och extraordinarie Statsutgifter bestriddes redan, år 1731, med intraderna få til fullo, at Riksfens Ständer då vid deras sammankomst ej behöfde åtaga sig någon annan Bevillning, än den vanliga Lön- och Betalningsavgiften, Accisen och Slottshjelpen; Riksgälden var ock år 1740 nedfatt til Dal. S:mt 6,145,720, som evalue-rad à 3 Dal svarade emot Riksdaler specie 2,048,578: 16.

Vid Ständernas sammankomst efter K. *Fredrics* död, hade genom följderna af det olyckliga Finska kriget, Riksgälden åter upstigit til Dal. S:mt 13,145,720, eller à 3 Dal. utgörande Riksd. sp. 4,381,906.

Sedan åter et fördärfligt krig, såsom en åberopad följd af det Westphaliska Fredsförbundet, öfvergått Riket, befanns det samma vid K. *Adolph Fredrics* frånfälle fördjupadt i en långt större gäld, och som vid 1771 års Riksdag, vid den tidens hö-

ga Cours uppgafs til Dr S:mt 60,309,738; dock kom ej hela denna Summa at betunga Samhället i gemen. Af den då upgifna Transportfedels-gälden, Daler S:mt 46,621,546, förföll genast halffparten, el R:dr spec. 7,770,257: 32; genom den så kallade Realisationen, eller egentligen i äk-nevärdets förhöjning af Riksdalern til 18 Dal. Kopp:mt; och genom eftergiften å Bankens Kronofordran afskrefvös åter R:dr spec. 4,750,806: 15; således kom Kronan sluteligen, efter nogaste beräkning, högst at häfta för utrikes Gäld, R:dr sp. 2,466,261: 36, 1; och inrikes dito, 3,531,026: 2, 11, eller tillsammans R:dr spec. 5,997,287: 39.

Til följe af det senaste Finska Kriget, m. m. lärer Riksgälden vid K. *Gustaf III:s* dödliga fränfälle hafva upstigit til utrikes Gäld R:dr spec. 12,999,913: 11, 6, och inrikes dito 15,735,186: 23, 8; således tillsammans, år 1792, garanterad Riksgäld Riksdaler 28,735,099: 35, 2; ehuru den vid det årets Riksdag förmodades utgöra Riksdr 29,537,826: 2, 4. Riksfens Ständers Bevillning, år 1789, var så rikeligen tiltagen, at man kunde göra sig hopp om en ganska betydlig Amortissementsfond; men då vid Gefle Riksdag Bevillingen icke til sit egentliga belopp förök-

tes, vid $8\frac{1}{2}$ Millions R:dr tilökt skuld, så öfverstiger det nästan allas förhoppning, at enligt de senaste underrättelser Riksgälden, i Julii månad 1795, kunnat vara nedfatt til R:dr 28,097,797: 38, 7, utgörande därvid utrikes Gälden R:dr specie 11,497,471: 32, 7, och inrikes dito 16,600,326: 6. En lycklig årsväxt för flera år i rad, våra Exporters förmånliga affättning, ovanlige Handels- och Frakt-förtjenster hos de krigande Magterna, utländska Långifvares förtroende för det fredliga Sverige, samt Bankens förmåga at oafbrutet med hårdt mynt infria sina til ymnighet emot Riksgäldsmedel förväxlade Transportsedlar, hafva bidragit til Agios och Vexelcoursens låghet, samt således gjort afbetalningar å utländska skulden möjliga. Önskeligt är, at en annan mindre gynnande ställning icke åter må göra Riksgäldsmedelns värde föränderligt, som nu på en rymlig tid kunnat hållas stadigt. En ny Realisation, medelst räknevärdets förändring å Riksgäldsmedelna, eller deras förvandling til bokförda Annuitets-Actier, kunde svårligen aflöpa utan någon märkelig skakning i Rikskroppen.

Sveriges Drätsel- och Riksgälds-verk göra på hvarandra mycket intryck; ehuru väl desamme äro under olika inseenden ställ-

ställdes. Vårt hopp, at vinna en förökt styrka, bör dagligen tilväxa under en Konungs styrelse, som Sjelf inhämtar en fullständig kännedom om Statsverkets tilstånd, och som iagttager all möjlig sparlsamhet vid allmänna Medlens förvaltning, samt indrager alla öfverflödiga utgifter och beställningar. Genom några års Vacancer af sådana indrægtiga ecclesiastika, militära och civila Ämbeten, som utan det allmännas skada, tils vidare, af Vicarier, kunde förträttas, torde et ännu betydligare medel til Statsbristens afhjelpande kunna vinnas. Vi förvänte ock med full öfvertygelse en ej mindre ömmande vård om Landets Modernäring, och dess idoga Fosterbarn, hvarförutan ingen varagtig bättnad är at förvänta. Den mäkt patriotiske om-tankas och sparlsamhet vid Rikets Financer kunde icke förslä, om tilgång på föda skulle tryta, och om de årligen utgående Varor icke vunno en sådan öfvervigt ut-öfver Importen, at ju dymedelt et fullgiltigt Varugenvärde, eller stadigt mynt, åter en gång må i Landet blifva gängle. Vid en ideal Penningarörelse fordras den alldræftörsta försigtighet, at ej det ostadiga Penningevärdet må förstöra både Statsverket och all idoghet. Vid den största numeraira myckenhet kan Näringsidkaren

F 2

blif.

blifva i brist af en sådan Förlagspenning, som vid Lån upptagningen och återbetalningen vore lika gällande och kraftig; tvänne slags penningar i Landet kunna icke heller annat, än hämma det ena Penningeverkets rörelse och lån-biträde, samt ömsom Ikada Borgenärer och Skuldenärer.

At Ikuldsätta Barnabarns barnbarn synes så mycket mindre vara en uplåten rättighet åt et visst Seculi Ministère, som hvarje tid nog medför sin egen plaga och mer än et tillfälligt besvär. At förhöja den i Sverige nu årligen utgående Bevilling, lärer svårigen med denna Generationens bestånd vara möjligt; en enda slags utomordentlig Bevilling til Riksgäldens förminskning, torde dock Vederbörande en gång finna görlig, samt föga tryckande. Då, nämligen, en Person i sin lifstid njutit et fullkomligt hägn i Samhället, och där hopsamlat en förmögenhet, så synes ej obilligt vara, at Staten äfven til en liten del blifver Medarfvinge efter honom. Påfundet är gammalt, ehuru olika använt. *Augusti vicesima hereditatum*, eller 20:de Penningen i Arftägt är icke okänd; men den sträckte sig aldrig til rätta Bröst arfvingar, eller til fattiga. I Holland har man ifynnerhet billigat et sådant Publici medärfvande under en olika fördelning, å

ned

nedstigande Arfvingar, närmare och fjermare collateralare Arftagare, samt sådana oskylda Personer, som erhållit Testamenten eller Legater. Vid 1789 års Riksdag upgaf en viss Anonymus et Förslag til Bevillning af 4 Procent öfver hufvud, af all Inventarii-Massa, hvaröfver rådplägades i alla Stånd, men förkastades, såsom för hårdt tiltaget, och en ojämn Stats inkomst. Vist är imedlertid, at en sådan Beskattning närmast träffar den verkliga förmögenheten, hvilken eljest är svår at utröna. Uti et förut högt beskattadt Rike, torde $\frac{1}{8}$ del af den Aflidnas netto behållna Års inkomst, där Bröstarfvingar gifvas, däremot $\frac{1}{4}$ del, där Syskon och deras Barn ärfva, och hälften af den behållna Års afkastningen vid fjermare Arftägter, samt slutligen hela det sista årets ränta, då en Egendom eller Capital blifvit til aldeles oskylda Personer testamenterade, kunna anslås til det allmännas nytta. Et sådant *Lucrum cessans*, eller förminskad inkomst et enda år utaf en Hufvudstol, som man aldrig tillörene egt, skulle vara långt mindre efterkännande och stötande för en Arftagare, än Upbördsmannens årliga Kraf af en ny utskyld, ehuru ringa den ock vara må. En sådan den allmänna Statens vinst kunde icke heller vara passande för et

Drätselverks ordentliga inkomst, men blefve en ganska förmånlig Fond til Riksgäldens nedfättning; dit äfven de så kallade Dana-arf tynas höra, såsom varande en osäker inkomst at påräkna vid et regleradt Statsverk.

Då genom offentliga och anniversaira Redogörelser Allmänheten blifver förvisad, at de beviljade Medel ständigt med en klok och redlig hushållning förvaltas, och en klar dag visar sig, at Riket möjligen, och snart nog, kunde befrias ifrån sin garanterade Gæld, så torde, efter all skälig förmodan, Amortissements-Fonden märkeligen komma at förökas genom frivilliga Gåfvor och Testamenten; sådane offentlige Vålgärningar åt Staten förtjente äfven, at, i Porphyr inristade, til senasta Efterlevandes tacksamhet, förvaras i en Riksfal, eller Hufvudstadens Cathedral-Kyrka

Med förbättrade grunder i den allmänna Hushållningen, och en fullkomligare statistisk kännedom af Landet, skulle utan tvifvel en gemensam välmåga, samt en jämnare fördel och den närande Folkstocken mindre tryckande Beskattning kunna vinnas; men detta Högmål är, i flera hänseenden, utöfver min, och jag fruktar, nog mycket ännu utöfver mina Landsmäns kunskap.

skap. Den ej mindre statskunnige än vältalige *Ciceros* ord måste i alla tider befinnas: *ad Consilium de Republica dandum, caput est, nosse Rempublicam.*

Philalethes.

Om Reformationens character och följder; af GIBBON. (från Ängelskan.)

En Philosoph, som beräknar graden af våra Reformatorers förtjenst och värdet af sjelfva Reformationen, har skäl at framställa den frågan: från hvilka tros-artiklar, öfver eller mot vårt förnuft, hafva de befriat Christenheten? Ty en sådan befrielse är otvifvelagtigt en välgärning, så vida den icke strider emot Sanning och Gudagtighet. Efter en ärlig undersökning, skole vi snarare vara förundrade öfver våra första Reformatorers *) räddhåga, än

F 4

stöt-

*) Reformatorernas satser och förhållningsätt äro framstälde i andra delen af Mosheims allmänna Historia: men vågskålen, som han eljest hållit med et så skarpsynt öga och så säker hand, börjar luta til fördel för hans Lutherska Medbröder.

flötte af deras tiltagsenhet. De antogo, med Judarne, tron på, och försvaret af hela det gamla testamentet med alla dess underbarheter, från Edens lustgård til alla Propheten Daniels syner; och de förbundo sig at, i likhet med Catholikerna, mot Judarne försvara den Gudomliga Lagens afskaffande. I Treenighetens och Mandoms anammelsens stora hemligheter voro Reformatorerne af en sträng orthodoxie: de antogo utan inskränkning de fyra, eller de sex första Kyrkomötens Theologie; och de förkunnade, enligt den Athanasiska trosbekännelsen, evig fördömmelse öfver alla som icke förenade sig uti den Catholska Tron. Transubstantiationen, eller brödets och vinets förvandling til Christi Lekamen och blod, är en satts, som trotsar både slutkonstens och skämtets förmåga; men de förste Protestanterne, i stället för at rådfråga synen, känslan och smaken, voro insnärjde i egna betänkligheter och togo med bäfvan instiftelse-ordens bokstaf til rättesnöre. Luther yrkade Christi *kroppliga*, Calvinus deis *verkliga* närvaro i Nattvarden; och Zwingli satts, at den ej är annat, än en andelig gemenskap, en blott åminnelse, har småningom blifvit rådande i den Reformerta Kyrkan. Men förlusten af en Mystér blef

run-

rundeligt godtgjord genom de förvånande Lärerne om Arffynd, Återlösning, Tro, Nåd och Prédéstination, hvilka blifvit hämtade ur Pauli Epistlar. Dessa fina underfökningar hafva otvifvelagtigt blifvit beredda af Kyrkofädren och de Skol-Lärde; men deras yttersta utarbetande och populaira användande kunna tilägnas de förste Reformatorerne; hvilka förklarade dem vara ovedersägliga och väsendtliga villkor för Saligheten. Hitintils synes öfvernaturlig Tro öfverväga åt Protestanternes sida; och mången from Christen skulle snarare antaga, at et brödstycke är Gud, än at Gud är en grym och nyckfull Tyrän.

Likväl äro Luthers och hans medtäflares förtjenster af varagtighet och stor vigt; och Philosophen bör äfven ännu vara dessa osöfvarade Nitälskare i hög grad förbunden *). I. Genom deras hand har Vidskepellsens resliga byggnad, från Aflats-handeln til Jungfru Marias förbönsförmåga, blifvit störtad til marken. Oräkneliga menniskor af båda könen, som voro offrade åt klosterlefnaden, återfördes til Sam-

F 5

funds-

*) "Hade icke sådane Män varit, som Luther och jag" sade den fanatiske Whiston til Philosophen Halley, "skulle Ni nödgas än i dag knäfalla för St. Winifreds Bild".

fundslifvets frihet och yrken. En Kyrko-regering af Helgon och Änglar, af ofullkomliga och undergifna Gudavareller, förlorade defs jordiska magt och inskränktes inom den himmelska fällhetens njutning: deras beläten och öfverlefvor flyttades ur Kyrkorna; och folkets lättrogenhet närdes icke längre af dagligen förnyade underverk och fyner. Det som liknade Hedniska Gudstjensten understöddes af en ren och andelig dyrkan, som bestod i böner och tackfägelser, mest värdig människan och minst ovärdig Gudomen. Det återstår endast at afgöra, om en sådan subline enfald är förenlig med folk-andagt; om den lägre hopen, i sin andagt skild från alla synliga föremål, icke skulle vara i fara, antingen at uptändas til enthoufiasme, eller at omärkeligt förfalla i tröghet och liknöjdhet. II. Det myndighetstvång upplöstes, som afhöll den enfaldigt Andäktige från at tänka som han sjelf behagade, och slafven från at tala som han tänkte: Påfvar, andeliga Fäder, Kyrkomöten uphörde at längre vara verdens högsta och ofelbara Domare, och hvarje Christen lärdes at icke erkänna någon annan andelig lag än den heliga Skrift, ingen annan Tolk än sit eget Samvete. Denna frihet var dock inarare en följd af Reform-

formationen, än dels syftemål. De Patriotiske Reformatorerne ägde den ärelyftnaden, at efterträda de Tyranner, som af dem blifvit störtade. De pålade menniskoslägtet med en lika stränghet deras trosläror och bekännelser; de yrkade den verldsliga Magtens rättighet at straffa Kättare med döden. Calvins andeliga och personliga fiendskap fördömde hos Servetus *) såsom brottslig, den upstudsig-
het han sjelf förut visat **); och Smiet-
fields

*) Artikeln *Servet* i *Dictionnaire Critique de Chauff-
pié*, är den bästa underrättelse jag sett om
denna skändeliga handling. Se likaledes *Ab-
bé d'Artigny, nouveaux Memoires d'Histoire &c.*
tome II pag. 55 — 154.

**) Jag finner denna enda afrättning af Servet-
us mera afskryvärd, än alla Spaniens och Por-
tugalls *Autos da Fé*. 1:o Calvins nit synes
hafva varit förgiftadt af personlig illka, och
kan hända afund. Han anklagade sin veder-
part inför deras gemensamma fiender, Doma-
rena i Wien, och, för at bereda hans under-
gång, förrådde han det heliga förtroendet af
enskild brefväxling. 2:o Denna grymhet kun-
de icke förmildras genom någon föregifven
fara för Kyrkan eller Staten. Servetus var,
under sin resa genom Geneve, en oskyldig,
främling, som hvarken predikade, eller tryck-
te, eller gjorde profelyter. 3:o En Catholik
Inquisitor ger sina öfvermän den undergifven-
het han af sina underhafvande fordrar; men

fields lägor, af hvilka han sedermera för-
tärdes, blefvo, genom Cranmers nit, up-
tände för Anabaptisterne *). Tigerns lyn-
ne förblef det samma, men man beröfva-
de honom efter hand hans tänder och
klor. Romis Öfversta Präst fatt i åtnjutande af et andligt och verldsligt Herradö-
me: de Protestantiske Lärarne voro under-
fåtare af en lägre rang, utan inkomster
och Domare-rättighet. Den förres beslut
voro helgade genom den Catholska Kyr-
kans ålder; de sednares skäl och tvister
underkastades folkets pröfning, och deras
vädjande til enskildes omdöme antogs öf-
ver deras önskan, af nyfikenheten och ni-
tet. Sedan Luthers och Calvins tid har
en hemlig Reformation varit i tyfthet ver-
kande inom de reformerade Kyrkornas skö-
te; många fördomens rötter uprycktes;
och

Calvin öfverträdde den visa föreskriften, at
*behandla andra så, som man af dem vill blif-
va behandlad*, en föreskrift hvilken jag läst i
en moralisk afhandling af Isocrates (i Nico-
cle, tòm. I pap. 93, ed. Bat.) författad sy-
rahundra år före Evangelii förkunnande.

*) Se Burnet vol. II, pag. 84—86. Den unga
Konungens omdömesgäfva och mensklighet
nödgedes gifva vika för den andliga myn-
digheten.

och Erasmi *) Lärjungar utbredde en frihets- och tålsamhets-anda. Samvetsfriheten har blifvit yrkad såsom en allmän fördel, en ofrånskiljelig rättighet **): de frie Staterne Holland ***) och England †) införde Tolerancens utöfning; och Lagens in-

*) Erasmus kan anses för den förnuftiga Theologiens Far. Efter en dvala af 100 år, uplifvades den af Arminianerne i Holland: Grotius, Limborch och le Clerc; i England, af Chillingworth, Tillotson, Clarke, Hoadley, &c.

**) Det är med smärta jag nödgas anmärka, at de tre författare i nästförlutne Tidehvarfvet, af hvilka Samvetsfriheten blifvit så ädelt försvarad, Bayle, Leibnitz och Locke, alla voro verldslige och philosopher.

**) Se det förträffliga Capitlet *om de Förenade Nederländernas Religion* af William Temple. Jag är icke nöjd med Grotius (*de Rebus Belgicis*, Annal. C. I, p. 13, 14, ed. in 12:mo), som gillar de Kejserlige förföljelse-Lagarne, och förkastar endast Inquisitionens blodiga Demstol.

†) William Blackstone (*Commentaries*, vol. IV pag. 53, 54.) förklarar Ängelika Lagen sådan den blef fastställd vid Revolutionen. De gjorda undantagen med Papisterna och med dem, som neka Treenigheten, skulle ändå öppna et skäligen vidsträckt fält för förföljelse-andan, om icke nationella tänkesättet vore starkare än hundrade lagar.

inskränkta bokstaf har blifvit utvidgad genom sednare tiders klokhet och Mensklighet. MenniskoSinnet har under öfningen lärt känna sin förmåga, och de ord och skuggbilder, som roa et barn, kunna icke tilfredsställa dets manliga förstånd. De Theologiska tvisternes luntor äro öfverhöljde med spindelväf: en Protestantisk Kyrkas Lärosattfer äro vida skilda ifrån dets Medlemmars kunskap och tro; och orthodoxiens former, trosartiklarne, underskrifvas af vår tids Prästerskap med en suck eller et smälöje. Dock finnas vänner af Christendomen, som bäfva för forskningsandans och tvifvelagtighetens gränslösa och pådrifvande krafter. De Catholske spådommar hafva inträffat: Mysteriernes förhänge har blifvit uplyftadt af Armenianer, Arianer och Socinianer, hvilkas antal icke bör beräknas efter deras afföndrade Församlingar. Uppenbarellsens grundpelare äro skakade af sådane Män, som bibehålla Religionens namn, men icke dets verklighet, som tillåta sig Filosofiens frihet, utan at iagttaga dets varsamhet.

Blandade Ämnen.

Som Allmänheten, då en Bok utkommer — om ock Boken är god — ändå gärna läser des Titel, så är det väl bekant, at Titeln på denna är *Läsning i blandade Ämnen*. Någon Författare har funnit, at man kunde skrifva en Afhandling blott om *första ordet* af denna Titel, och hans Afhandling är en heder för Smaken och Förståndet. Jag väljer de andra *tre*: jag skrifer i *blandade ämnen*. Men vi äro ej rivaler: han har skrifvit för at få *uplysta* Läsare: jag är nöjd, om jag får *många* — och om jag känner Allmänheten rätt, är mit anspråk det blygsamma af de tvänne.

På det Legionen af Läsare må vara i stånd at följa min plan i hela des sammanhang, vil jag som kortast nämna, huru den tilkommer. En vanlig plan begynnes med en Grundsats, hvarifrån man genom raisonnementer drar sig fram til en Slutsats. Men det speculativa Förmådet har de tvänne stora felen, at vara *enlidigt*, och vara *tråkigt*. För at undvika dem, se här min method: under den tiden af året, då dagarne äro kårta, går jag i skymningen in i min Skrifkamare, tar ut af hyllan Sahlstedts Ordbok, kniper med

två

två fingrar om kanten af et blad, rycker ut et Ord, slår up Ljus och skrifver. Sommartiden, bara blundar jag, och rycker. Min opartiskhet har väl ofta gjort, at jag uttryckt två och tre Ord, ja äfven ryckt ur helt andra Böcker. Men Läsaren skall finna, at denna surprise aldrig befvärat mig. Den stygga Elakheten kan förlöjliga denna method, kan säga, at den har et flags tycke af den, som nyttjas vid Lazarets-Lotteriet och i Bjuggs Poëmer. Men en sak kan vara altför god, och ändå likna en annan: och det är ej mit fel, om andra påfinna mina Methoder, förr än jag påfinner dem sjelft. Imedlertid har min plan, i högre grad än någon annan, tvänne förmåner: Variation i ännen och Oändlighet i deras mängd. Kanske har aldrig förr i någon människas hjerna den colossala tankan upstigit om et Arbete, som aldrig kan slutas — och ändå med en så förträfflig Mekanik inrättadt, at hvarje partikel af byggnaden utgör et helt och liksom en liten särskildt Provins af Språkens ofantliga federativa Republik.

Detta vare nog til et Företal. Nu til Texten, som väl billigtvis bör utgöra en något längre del af Arbetet.

Punct

Punct och Comma.

Den första är en prick, det sednare et strek: denna Definition, menar jag, är så god som tusen andra. Men en annan fråga är: hvartil tjena Punct och Comma? Jag har hört denna fråga göras af Fruntimmer och af Okunniga: detta är ej en smädelse: jag ber för allt ting, at de tingen måtte få vara två. De Okunnige äro fiender til punct och comma, af samma skäl som de äro fiender til alphabetet: ty så klart som Isai födde David, och David födde Salomon, och Salomon födde Rehabeam, så klart föder Alphabetet böcker och skrifter: och det är dessa som de toma hjernor göra den äran at, hjerteligast af allt ting, hata. Fruntimren åter anse punct och comma blott som en slags alphabetisk luxe. Deras lätta fattningsgåfva gör at de finna dem umbärliga, at de handtera dem som de aldrig vore til. Njut en gång det nöjet, at höra dem läsa en bok, eller det vida större at få läsa deras brefväxling: Ni skall finna at placeringen af punct och comma besvärar dem nästan ej: det är blott de sjelfva och en högre Intelligence, som veta både hvar de se och huru de nyttja dem: också (det ingen karl skulle göra dem efter) läsa de hvar-

andras bref som vatten — och förstå dem — förmodligen.

Det är allenast vi masculina läsvurmar, som finna oss i behof af principer för språket, af tecken för ögat, af uttryck för örat, af fäda för begrepet, af hvilstunder för tankan — Men si hvad angår det Örninnan, at Mullvaden väl skulle behöfva glasögon?

Gå på Påfven.

Det måtte jag säga, at denna gången gjorde jag et underligt ryck ur boken. Men efter det är gjordt, låtom oss se, om detta smutliga ordspråk ej åtminstone kan leda til någon nyttig anmärkning. Då vil jag först fråga: hvarifrån har det sin uprinnelse? Förmodeligen från den Lutherska intolerancen straxt efter Catholicismens afskaffande i Sverige. Den sven-ska andeliga fanatismen då, var lik den franska politiska vi öfverlevvat — och, fanningen at säga, lik all fanatisme: ty den ena förten är ej bättre än den andra: de skilja sig blott i graderna af fördom och okunnighet. Man var ej nögd at vinna sit ändamål: man ville hämnas på personen: ehuru fatt utom förmåga at verka, skulle han förlöjligas, hädas, smutslas, göras til en vifa i allmänhetens mun.

Ha-

Hade Påfven residerat i Sverige, så skulle han förmodligen ej hafva lefvat til sin söt-
död. Det var ej en rasande menighet,
det var Rikens Råd och Prästerskap, som,
genom et formligt beslut den 10 Martii
1575, stadgade om Konung Eric XIV, at
man skulle tage honom af dage, genom nå-
gre af de medel som dertil tjene, efter så-
dant både efter Guds Lag och världslig Lag
vdl ske må, som orden lyda. Så när som
på ovärdigheten at straffa med et annat
dödsfätt, än et offentligt, gjorde Fransy-
ska national-Conventet detsamma med Lud-
vig XVI, och Engelska Parlamentet med
Carl I. Om man undantar namnet, är Jaco-
binismen detsamma i lika omständigheter,
fastän i olika Secler. Människornas öfvertyg-
geller i Gudaläran och i Politiken ligga
dem alltid lika ömt om hjertat. Därföre är
fanatismen i bägge ämnena lika stark, lika
faslig och lika låg. Också är det en sin-
nesförfattning, som aldrig nog kan predi-
kas: *Moderation*. Det är i brist däraf, af
billighet i omdömen, af vördnad för an-
dras rätt, ehuru ringa och förhätliga de
än vore, som partier ofta, ifrån de rätt-
visaste öfvertygeller, infalla i nedrigheten
och grymheter. Jag är ej Påfvens advo-
cat, jag vil ej ens neka at han är en An-
tichrist, efter Doctor Luther det påstått;

men jag vågar förmäna at det ordspråket *gå på Påfven*, är et oanständigt alster af en fanatisk låghet. At gå på Påfven såsom Buonaparte gjort, li det har en annan bemärkelse: det är til ock med icke utan sin ära: och det vil jag ej neka någon christen människa at göra efter, om hon det kan.

Stryka ut.

Stryk ut hälften, min Herre, stryk ut två tredjedelar! Se där et af de bästa råd man kunde gifva de flästa Författare, både för deras skull, och Allmänhetens. Om de visste hvad deras frid tilhörer, helt säkert skulle de följa det: det är ej mängden af ord, som gör en läsvärd bok; det är mängden af tankar, och deras samband. Måne det låter sig göra at på en gång författa med lätthet och förträffligt? Jo, för Voltaire, R _ n, och deras likar. Resten af menniskor bör skrifva med befvär, eller ej skrifva. Lättheten at författa, är ej det samma som lättheten at tänka: ty jag kallar ej *tänkt* alt det drömda som tryckes; det har visst merändels kommit til verlden utan pina. Därföre, Herrar Auteurer af den allmänna sorten, om det nu så är, at J ej mäkten emotstå den listiga frestelsen at *skrifva*,
hvil-

hvilket dock (i parentheses talt) är väl få stor konst som något annat; om i alla fall ej af Er kan väntas någon barmhertighet för contributionen af bläckhornet; dragen åtminstone dubbel nytta af bläcket: använden det — at skrifva, efter det måste så vara — men ock at fryka ut alt odugligt: och frukten aldrig at i detta mål kunna vara barbariske; jag vet sjelf huru lätt sig en Fader förbarmar. En Auteur som bara skrifver och trycker, skall fäkert nu, sedan Uplysningen stigit, i Boklådorna finna en föt hvila för sina exemplar. Den åter, som tänker: *at fryka ut kostar mig bara bläck och egen förtrytelse* — det är blott den, som har rätt at hoppas affättning och ära: ty at göra upoffringar, förutslätter Mod och Förstånd, carakter och snille: och det är blott med dessa man kan författa och behaga ovanligt.

Opera:

Kellgren säger på et ställe i en imitation af *Horatius*:

"Om Målarn vid en hals af häft
 "et menskjohufvud sammantvingar,
 "och med en kropp, tilhopafäst
 "af alt hvad jorden förebringat

"som svär och strider aldramäst,
 "förenar tusen foglars vingar,
 "och låter sluta sig i stjert
 "af värsta hafstroll någon känner
 "hvad ofvan ville, gifsningsvärdt,
 "en däglig qvinna bli — Go vänner!
 "hvem ser, och håller sig från skratt
 "vid sådan syn? — nu på min heder,
 "J vittre Landsmän! så besatt
 "som denna tafla synes eder" —

är hvarje *Opera* sammanfatt, Jag tillstår
 at af alt underbart i verlden gifves ingen
 ting mer underbart än en *Opera* och en
 Arabesk-målning: man måtte ha lof at
 likna dem vid hvarandra. Rena misfoster,
 födda i konsternas barndom, vördas
 de likväl ännu i dag af oss för samma
 orsak som vi vördere rosten på et tusen-
 årigt skrälle. Är det ej löjligt, är det ej
 förödmjukande, at människan skall vara så
 sen at släppa sina fördomar och sina ova-
 nor? Sphinxer och Cariatider tålas, beun-
 dras, förfärdigas ännu i dag, oaktat vår
 upplysta öfvertygelse om naturens uteflu-
 tande rättighet at vara vår efterlyn. Det
 är ej längesedan *Idea innata* utskuffades ur
 Philosophien. I alt är människan trög at
 urskilja: at rätta sig, ännu trögare. Tabla-
 turen regerar verlden: hon är införd i
 alt, utom i Dygderna: mellan Sunda För-
 nuf.

nuftet och Vanan är intet val; vi hafve den sednare, vi göre ofs ej besvär med det förre. Hvarföre, t. ex., bese vi med förkjusning Operan? Af vana at glömma orimligheterna för Nöjets skull. I en Tragedie, en Drame, en Comedie, om de äro goda (hvarpå ej är aldeles brist), är illusionen ej blott förlåtlig, den är naturlig: alt är där enligt med Förnuftet, stämdt efter känslan; och vi äge verkligen i dessa piecér en så riktig tact, at vi skulle finna dem, utan dessa egenskaper, odrägliga. Och Operan — där åtminstone Enheterna af Tid och Rum merändels ej finnas; där man sjunger alt, äfven det som i Musiken ej har något motsvarigt uttryck; där det mäst intellectuella göres til fysiskt, där Gudar, Drömmar, Floder och Vindar göras til påtagliga menniskor; där vanskapliga dansar inträngas mindre ofta i tid än i otid; där piecens plan oftast är en galenskap, där poësin oftast är et elände, Musiken, Dansen och Decorationerne alt, och Sunda Förnuftet allena Intet; — Operan se vi utan kritik, utan misshag, utan vämjelse. Skall då ej en Skald en gång upstiga och bevisa, ej med granskningen blott, men med et efterdömligt Arbete, at den Lyriska Scenen är skapad för något bättre än platt poësi och gallimati-

flka planer *), at Musikens rang är näst Poësin, Decorationernes därefter, och allra sist luftsprängens och Menuetternes? Jag tror det skulle ej vara utan sin ära, ej för Piecens skull, men för Allmänhetens; det är nu kommit til den grad, at Allmänheten mycket hämtar sin odling på Spectaclerne; och det är af vigt at den lilla hon får, måtte vara fri från det orediga, yrande barbari, som måste hafva characteriserat verdens barndom.

Löner.

Hvad är en Lön? En betalning för arbete. Staten har sagt åt Individuen: "Gif mig en viss portion af din Tid och din Möda, i utbyte emot en viss portion af uppehälle, gifvit i varor eller varors värde". Individuen har jakat: det är ett rent Contract: Arbetet och betalningen anses æquivalenta: hvilkendera contrahenten som afdrager något på sin skyldighet, berättigar den andra at afdraga på sin.

Det bör anmärkas, at alla Stater vid första Contractet om Löner i penningar, föreslagit dem efter den enda billiga grunden, deras motsvarighet til varor. Det är

*) Vi äge Operor af förträfflig poësi; men ingen med naturlig plan.

är af denna grund som Individuen bejakat förslaget: ty därförutan kunde han ej vara säker, at ej en och samma Penning kunde i dag betyda en Tunna Spanmål, i morgon en fjerding, i dag vara en Riksdaler, och i morgon en tolfskilling, men småningom har det första förhållandet mellan varan och penningen försvunnit. Den tid har kommit då Löntagaren för sin Riksdaler ej får mera, än hans första företrädare för sin Tolfskilling. Han vet at betalningen för hans Arbete borde räknas efter den enda billiga grunden af varor in natura; han vet at Staten njuter af honom samma gärd af Tid och Möda, som först betingades; men han vet ock at han hungrar med samma räken-summa, som fullt närde hans företrädare; han vet at han kan tvingas til sina villkor; men han har intet tvångs-medel på Staten; likväl kan han ej förvalta; och ofta — blott för at kunna lefva — är han en vårdslös Tjensteman och en lastbar Medborgare. Det vore ganska ensidigt at neka eller dölja, det Yppigheten och Hegäret til Nöjen ofta åstadkommer samma verkan; men den förra thesen är, bedröfligen ej därför mindre sann. Det kan ej, det kan ej bestridas at vid jämförelsen mellan Penningar och Varor, de förras

de i Löntagarens hand fallit öfver all höfva; at 600 Riksdaler nu, som utgöra en af de högre civila Löner och et *non plus ultra* för de fläste Ämbetsmän, äro vida under 300 Riksdaler i förra Seculum, och at i följe däraf den Ämbetsman, som då på Stat åtnjöt 600, ägde verkligen mer, än den som nu skulle åtnjuta 1200, oaktat bægges arbets-skyldighet är densamma. Det kan ej heller bestridas at det är blott med endera af dessa bägge summor, nämligen den man *icke* njuter, som man möjligen skulle vara i stånd at äga en laglig afföda och upfostra den til egen duglighet och Statens nytta; men at man verkligen nu ej, utan särskilt förmögenhet, eller ock vanhederlige vinnings-medel, kan våga inträda i procreations- och upfostrings-ståndet, oaktat man vid den ålder man merändels undfår denna mindre af de nämnde summor, verkligen är äfvenså berättigad som skyldig at gifva Staten en och annan efterträdare til sin skicklighet och sina dygder. När förhållandet är sådant med Löntagare af de högre classer, huru mycket beklagensvärdare är ej tilståndet med dem af de mindre! Inom de fläste Corpser, i militairen som i civilen, skall man vid undersökning finna förändringen på et århundrade sådan, at
man

man i få grader lefver väl, lefver jämt i några, små-lefver i många, och lefver aldeles icke i de flästa, men erlägger bevillning i alla, ehuru (en utomordentlig Stats-nöd undantagen) bevillningar aldrig borde kunna drabba andra inkomster än dem som utgöra öfverskottet efter et nödvändigt uppehälle.

Sådant är tilståndet i de flästa Länder i Europa. I Sverige, där Riksskulden liksom annorstädes är så betydlig at den ej utan yttersta hushållning kan betalas, kan den vanlottade Löntagaren ej snart vänta sina vilkors billiga förbättring. Men när Stats-hållningen en gång medgifver et öfverskott, då skall detta ämne utan tvifvel blifva et af de nödvändigaste och värdigaste för Regeringens omtanka: och då torde den önskan tillåtas, at *alla Löner* grundades på en enda oomkullstötlig och i alla tidskiften riktig princip: det gifves en sådan, den af betalning *in natura*, eller med penningar efter beräkning af varor för hvarje år särskildt. Et visst mått af nödvändighets varor svarar i alla tider emot et visst mått af våra verkliga behof: dessa behof äro i alla tider desamma; men penningens värde, det vil säga dess rättighet at passera för varor, förminskas alltid skenbarligen inom et visst litet antal

tal af år: och en penninge-Löntagare kan verkligen öfverlefva den dag, då han blir torftig med samma summa, hvarmed han var väl bärgad, och då han måste från armodets koja skåda Löntagaren in natura lika lugn vid åtankan af sin utkomst, i dag, som han var för et halft århundrade tillbaka.

Min Herre.

Ödmjukaste tjenare, *Högvördige Herr Doctör och Biskop!* ödmjukaste tjenare *Herr Baron och ÖfverHof Stallmästare!* ödmjuka tjenare *Herr Kongl. Vice-Bibliothecarie!* ödmjuka tjenare *Herr Saltpetterssjunderi Directeur!* Se där redan et vackert stycke conversation af bara hälsnings-titlar; jag vil ej tala om titlarne i bref: de äro ännu mycket längre och lustbarare.

En utlänning som inträder i et Svenskt fällskap, med någon liten kännedom af språket, får merändels en liten kittling i mungiporna, när han hör denna aldraödmjukaste ziratlighet. Med *Monsieur, mein Herr, Sir* m. m. kan han med all beskedlighet i verlden, utan pedanteri, och utan onödig förnötning af tid och tunga, hjälpa sig fram flera nationer igenom; men i Sverige, om han nyttjar *min Herre*, för-låte vi honom den ohöfligheten för det han

han icke vet bättre, och i den glada förmodan at han icke lär manquera ofs, när han en tid fått lefva i landet. Är det ej besynnerligt nog at denna titel-vana, som är så ovig, så onödig, och så rolig, är bibehållen i allmänna umgänget inom en nation, som så ofta ödmjukligen härmar utlänningen i faker af det både lumpna och skadliga värde, at de ej borde njuta hedern af dess åtankar? Det är ej min mening at uphöja detta ämne til rang med dem af högt värde. Men all värdering är relativ: och afläggandet af et pedanteri måtte i moralisk måtto åtminstone öfvergå införseln af et Mode eller en liqueur.

I allmänhet älske vi formaliteter ända ner i småsakerna. Det är blott i de stora de äro nödvändiga. At en skuldfordran bör besvärjas; at man ej kan dömas hvarken ohörd eller ofstämd; at alla, äfven de handgripligaste, Allmänna Saker böra undergå Ämbetsmäns pröfning och yttrande; se där formaliteter af verklig vikt: ty om de någon gång äro aldeles öfverflödige, skulle likväl Staten, dem förutan, många gånger oftare sakna ordning och säkerhet; och at efter ofständigheterna nyttja eller ej nyttja sådana formaliteter, skulle snart urarta til et *Pröfve Domaren*, hvar-
öf-

öfver Staten ej skulle få mycket skäl at lyckönska sig i längden. Men at, til exempel, i bref eller annan skrift rada up alla titlar af börd, fylsla och decorationer, då man kunde vara lika belåten och välmenande med det kårta *min Herre*, eller om man så vill *Herr Grejve*, *Herr Biskop*, o. f. v.; at et publikt Verk nödvändigt framför alla skrifter skall höra en under rättelse at det har en i jördisk härlighet få eller få qualificerad Ordförande, och at det har så eller så många förter Bisittare, då likväl titeln *Konglige Hof-Rätt*, *Loflige Kämners Rdt* o. f. v., skulle äga tillräcklig Kraft och tydlighet; det hör ej til det nödvändiga i en Stat, ty det saknar aldeles ändamål, eller rättare, det enda ändamål det bör åsyfta, vinnes lättare med oändeligen mindre kostnad. Visst kunde våra örons vana, eller kärleken för våra hederliga Förfäders ceremonialiska inrättningar, finna simpliciteten i början främmande; ja äfven de torde finnas, som (de veta icke hvarföre) skulle på allvar och högtidligen opponera sig däremot; men hvad betyder ovanan, emot rigtigheten? hvad betyder ropa, emot bevisa? och genom förlusten af det yppiga i en titel, hvad kraft skulle afgå en Man af förtjenst eller et Verk som gagnar?

Critik.

Critik.

Detta ord, kära Allmänhet, betyder Verkeligen *Granskning*, ehuru du tror at det betyder häcklande. Granska innefattar tvänne operationer: *ur/skilja* och *döma*; och följden däraf blir at både *berömma* och *tadla*: det är blott i fall af en rar grad af fullkomlighet eller elände, som kritikens resultat blir ensidigt til loford eller til förkastelse.

Critik, kära Allmänhet, är öck annat än Satir. Men likaom *hæckla* tilhör Critiken såsom den ena af dess skyldigheter, är *Satirifera* Critiken tillåtit såsom et lofligt vapen, såsom en giffel at nyttja, så ofta det ej vore Förnuftet värdigt at med sit Ramunders-ivärd nedstiga til envig. Ironi, Parodi, m. m., äro endast delar af Satiren.

Ännu en lärdom, kära Allmänhet: den skall förundra dig mäst af alla; det är den, at Ordvrängningen, Personligheten, Bitterheten, Plumpheten, Ovettet, ehuru naturliga och möjligtvis nödvändiga vid Skeppsbron, äro i Critiken aldeles oskickliga, oförmånliga, och förbudna i Förnuftets lag, liksom i Moralens. Det ges ingen annan menniska, än en elåk och föraktlig, i hvars hand dessa vapen voro värdiga. Men som, bland de tusende och en obegripligheter, som vidhän-

hånga människan, hon äfven har den, at händre passera för elak, än för dum, så händer altför ofta at människor utan verklig elakhet, men utrustade med för mycken hetta och för liten uplysning (ty uplysning är helt annat, än både Snille och Kunskaper), taga miste i valet mellan vishetens och harmens vapen, och flytta sin fäktare ban från skälens och slutledningarnes öfverfinnliga krets, ned til den mycket jordiska, där man likfom förlitande på kropps styrka, ej känner något behof af tankar, och så til sägandes slungar Ord med näfvarna, i stället för at framställa beprep genom Förståndet. Men om detta elaka anfalls- eller försvars-fätte ej egenteligen förutsätter moralisk elakhet, är det däremot en lika viss erfarenhets-läring at det ganska fällan nyttjas af någon annan än den, som har orätt eller tviflat på sitt värde. Dumheten, ofanningen, ringheten, eländet kunna liknas vid dessa små Spanska knä-kreatur, som grina, al-larma och bita: Förnuftet, Sanningen, Öfverlägheten, Fullkomligheten äro lika dessa Engelska Doguer som möta den lilla fientliga hund pöbeln med lugn och tyftnad, nedtrycker en eller annan med sin tafs, och fårar ingen. Må i dessa lik-nelser lågheten förlåtas för rättigheten.

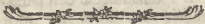
Om

Om man hos en Criticus har en klar fordran på et ypperligt *Förstånd*, har man ock en icke mindre klar på *Moralitet*. Rigtigheten i urskillningen beror af det förre: billigheten i omdömet af den sednare. Förståndet finner en Autors fel: Moraliteten bjuder at domen öfver dem aldrig afkunnas utan upgifter af bevis: de böcker äro rara, som hela och hållna tjena til bevis för lit höga eller ringa värde, til hvilka man blott kan hänvisa, ur hvilka man ej behöfver citera. Den ärlighet at ur en Författares tankar och ord ej draga annat, än hvad han synbarligen tänkt och sagt, hör ock til moraliteten, och är en i så hög grad klar pligt, at jag ej skulle nämna den, om den ej vore i nästan lika grad fällsynt.

Det är merändels Sjelfkloket hos en Criticus och Agg eller Hämnd hos den granskade, som drifva bägge öfver gränforna af Sanning och Rättvisa. Den bästa Granskare vore den, som blott såge Saken, och glömde Personen, men glömde ej sin egen Felbarhet: och den enda som någonsin borde bevärdigas med en Granskning vore den, som ärligen och utan harm kunde göra den bekännelsen: jag har felat. Men denna ömsesidiga Blyghsamhet fattas hos de fleste: därför äro de-

ras granskningar utan verkan, och deras försvarsskrifter utan ära.

(Fortf. kanske en annan gång.)

*Om den ovanliga utgång, som alltid
följt på Änglands Revolutioner, af
DE LOLME. (från Ängelskan.)*

Det är icke nog, at genom förnuftsflut bevisa Ängelska Constitutionens fördelar: man torde kanske fråga: äro verkningarne svarande mot Theorien? På denna fråga, hvilken jag erkänner för ganska behörig, är mit svar i beredskap; nämligen aldeles det samma som Spartanens: *kom och se.*

Om vi genomlöpe Ängelska Historien, skall vår upmärksamhet färdeles fästa sig vid en omständighet, hvilken ganska fördelagtigt utmärker Ängelska styrelsen från alla andra fria Regeringar, nämligen fättet huru Revolutioner och allmänna folkrörelser blifvit slutade i Ängland.

När vi med någon upmärksamhet läse andra fria staters Historia, skole vi se, at allmänna söndringar ibland dem alltid

alstrat af sig sådane stadgar, genom hvilka vissa fördelar blifvit *några få* tillagde, under det at någon upmärksamhet sällan eller aldrig blifvit lämnad åt *Nidngdens* betryck. I Ängland har det förhållit sig tvärtom, och vi finne at Revolutionerne der alltid blifvit slutade med vidsträckta och bestämda föreskrifter för den *allmänna frihetens* varagtighet.

De gamla Grekiska fristaternes Historia, men framför alt den Romerska Republikens, om hvilken sednare vi äge mera fullständiga esterrättelser, ger oss öfvertygande bevis för det första af denna anmärkning.

Hvad var til exempel följden af den stora Revolution, hvarigenom Konungarne fördrefvos ur Rom, och i hvilken Senaten och Patricierne voro verksamme i egenkap af Folkets rådgifvare och ledare? Jo den, at Senatorerne, som vi finne hos Dionysius af Halicarnassus och Livius, omedelbart ryckte åt sig hela den myndighet, hvaröfver de sjelfve så nyligen beklagat sig, och hvilken förut af Konungarne utöfvades. Verkställigheten af deras tilkommande beslut anförtrordes åt två Embetsmän, tagne ur deras egen församling, och fullkomligt beroende af dem: de kallades *Consuler*, och låto hära framför sig alla de

yttre kännetecken af magt, som förut hade tilhört Konungarne. Man iakttog endast, at bilorne och spöknipporne, dessa kännemärken af magten öfver Medborgares lif och död, på hvilken Senaten nu sjelf gjorde anspråk, skulle icke bäras framför bägge Consulerne på en gång, utan blott framför en i sänder; af fruktan, säger Livius, at eljest altför mycket öka Folkets farhåga.

Detta var dock icke alt: Senatorerne drogo til sit parti alla de Män, som den tiden hade mesta förtroende hos Folket, och intogo dem til medlemmar i deras egen församling; och de kunde i sjelfva verket icke gerna undgå at nyttja denna försigtighet. Men sedan dessa betydliga Mäns fördelar inom Republiken blifvit förläroade, var Revolutionen fullbordad. De nye Senatorerne, så väl som de gamle, bemödade sig at icke minska, genom omsorg för Folkets frihet en magt, som nu hade blifvit deras egen. Ja, de sträckte nu denna Magt öfver dess förra gräns; och de straff, hvarmed Consulen lät på et militairiskt sätt belägga alla dem, som ännu voro det förra styrelsefättet tilgifne, och ätven sina egna barn, lärde Folket hvad det hade at vänta för framtiden, om det vågade sätta sig emot deras magt, åt hvil-

ka

ka öfverväldet fålunda ovarfamt blifvit lämnadt.

Ibland de tryckande Lagar, eller bruk, hvilka Senaten, efter Konungarnes fördrifvande, hade låtit fortfara, och hvaröfver Folket mest beklagade sig, voro de, genom hvilka Medborgare, som icke på utfatt dag kunde betala sina skulder, med ränta (hvilken i Rom var odrägligt högt upfatt), blefvo flafvar hos Långifvaren, och öfverlämnades, bundne med rep, til honom: derifrån härleder sig ordet *Nexi*, hvarmed denna art af flafvar nämndes. De grymheter fordringsägare utöfvade emot desse olycklige, hvilkas antal hade blifvit ganska stort genom de enskilda olyckor Roms beständiga krig medförde, förmådde Folket at slutligen resa sig i massa: det öfvergaf både hufvudstaden och sina omänskliga Landsmän, och drog sig på andra sidan om floden *Anio*.

Men denna andra Revolution utverkade, likasom den första, fördelar endast för enskilda personer. Et nytt Embete tillskapades, som kallades Tribunskap. De hvilka Folket hade ställt i spetsen för sig, när det lämnade hufvudstaden, uphöjdes dertil. Man öfverenskom, at det skulle för framtiden vara desses pligt at försvara Folket: och de blefvo iklädde vissa

företrädesrättigheter för detta ändamål. Man måste tillstå, at denna inrättning skulle slutligen hafva blifvit ganska välgörande för Folket, åtminstone för en lång tid, om vissa försigtighetsmått blifvit tagne, hvilka til en dryg del kunnat minska dessa nya Tribuners framtida personliga betydelse; men de sjelfve kunde icke gerna finna sig befogade at erinra om dessa försigtighetsmått; och de missbruk, som först gifvit anledning til Folkets klagomål, blefvo aldeles icke omnämnde.

När Senaten och Patricierne, i Republikens första tidehvarf, höllo sig tätt tillsammans, förmådde Tribunerne icke, med alla deras personliga företrädesrättigheter, at skaffa sig inträde i Consuls-Embetet eller i Senaten, och derigenom affskilja sig från Folkets allmänna vilkor. Denna deras belägenhet, i hvilken det varit önskansvärdt at de alltid förblifvit, medförde i början förträffliga verkningar, och gjorde at deras upförande til betydlig del svarade emot Folkets väntan. Tribunerne klagade högljudt öfver Senatens och Consulernes omåttliga valde; och vi böra här anmärka, at den af de sednare utöfvade magten öfver Medborgares lif, aldrig varit underkastad någon känd lag (hvil

(hvilket sannolikt skall förundra Läsaren), ehuru Sextio år redan förflutit sedan Konungarnes fördrifvande. Tribunerne yrkade derföre, at Lagar i detta ämne skulle utfärdas, hvilka Consulerne sedan borde åläggas at följa, och at dem icke längre borde lämnas en magt öfver Medborgares lif, hvilken de utöfvade efter nycker och med lättlinnighet.

Ehuru billige dessa påståenden voro, satte sig dock Senaten och Patricierne med mycken värma emot dem, antingen genom Dictatorers utnämmande, eller Prästernes biträde, eller andra medel; och i nio år å rad lyckades det dem, at göra Tribunernes bemödanden om intet. Som likväl desse sluteligen blefvo altför alfvarlige, nödgades Senaten gifva vika; och *Lex Terentilla* utfärdades, genom hvilken beslöts, at en allmän Lagbok skulle uprättas.

Denna början tycktes låfva Folkets sak mycken framgång. Men til des's olycka fann Senaten utväg at få bifallit, at TribunsEmbetet skulle uphöra för den tid Lagen var under utarbetning. Vidare utverkades, åt de tio män, kallade *Decemvires*, åt hvilka Lagens författande skulle updragas, borde utväljas ibland Patricierne. Samma orsaker åstadkommo derföre åter samma

verkningar: Senatens och Consulernes magt blef i den nya Lagen, kallad *de Tolf Taf-lorne*, lika obestämd, som förut. De förr nämnda Lagarne, angående Gäldenärer, öfver hvilka Folket aldrig aflåtit at bittert klaga, (och i detta afseende hade det dock enligt allmän rättvisa bordt kunna vänta lättning), blefvo åter bekräftade, och gjordes ännu mera förskräckande genom den nya ordalydelse man gaf dem.

Senatens fanna verkningsgrund, när den således öfverlämnade den nya Lagens uprättande åt et nytt slag af Embetsmän, kallade Decemviren, var den, at genom Consuls Embetets uphörande för en tid, få en fkenbar förevänning at likaledes uphäfva Tribunskapet, och derigenom blifva ledige från Folket under Lagens utarbetningstid: för at härom så mycket mera försäkra sig, öfverlämnades Republikens hela magt i dessa nya Embetsmäns händer. Men Senaten och Patricierne rönte då, i deras ordning, faran af at anförtro åt vissa personer en oinskränkt magt. Likasom de sjelfve förut missbrukat det förtroende Folket lämnat dem, blefvo de nu af Decemvirerne bedragne. Dessa behöllo af egen enskild myndighet den oinskränkta magt dem blifvit updragen, och utöfvade den slutligen så emot Patricier, som

som Plebejer. Bägge Partierne förenade sig derföre, och Decemvirerne utdrefvos ur hufvudstaden.

Republikens förra värdigheter återställdes, och med dem Tribun-Embetet. De ibland Folket, som varit förnämsta verktygen at förstöra Decemvirernes magt, uphöjdes naturligtvis til Tribunskapet; och de började deras embetsförvaltning, åtföljde af Folkets stora tilgifvenhet. Senaten och Patricierne hade vid samma tid sjunkit lågt ner i magt och anseende, i följd af det långvariga tyranni, som nu nys hade nådt sit slut: och dessa två förenade omständigheter gäfvo Tribunerne et altför tjenligt tillfälle, at gifva denna Revolution en lika utgång som de förra, och använda den at befrämja deras egit välde. De utverkade, at nya företrädesrättigheter blefvo lagde til dem de redan fått, och at en lag blef utfärdad, som påbjöd, at de beslut som togos af de så kallade *Comitia Tributa* (en Samling i hvilken det var Tribunerne tillåtit at föreslå nya Lagar) skulle vara gällande öfver hela Republiken: — hvarigenom de uphöjde sig sjelfva til *imperium in imperio*, och förskaffade sig, som Livius uttrycker det, et högst verksamt vapen (*acerrimum telum*).

Från den tiden upkommo betydliga Folkrörelser inom Republiken, hvilka, liksom de föregående, slutades med att öka magten hos *några få*. — Föreställningar om nödvändigheten att minska Folkets skulder, att dela lika emellan Medborgaren jord som togs ifrån fienden, att minska penningaräntan, förnyades ofta af Tribunerna. Och man kunde i själfva verket icke föreslå förträffligare anstalter; men, olyckligtvis för Folket, gjordes dessa föreställningar af Tribunerna endast för att befrämja affigter af en skadlig, fastän stundom aflägsen, verkan på allmänna friheten. Deras verkliga syftemål voro Consulsvärdigheten, Pretorskapet, Öfversta-Präst-Embetet, och andra grenar af den verkställande magten, hvilken de likväl voro ämnade att bevaka, icke att dela. Folkets sak användes af dem såsom medel att vinna dessa syftemål: — jag skall berätta, ibland andra exempel, sättet huru de förskaffade sig tilträde til Consulsvärdigheten.

Sedan de åtskilliga år å rad nyttjat hvarje tillfälle, att i detta ämne tala til Folket, och äfven kommit upror å bana för att öfvervinna Senatens motstånd, såg man dem begagna sig af et *interregnum* (en tid, under hvilken ingen annan Öfverhets-

hetsperson, än de sjelfve, fanns i Republiken) för at föreslå Folkfördelningarne, hvilka de hade församlat, at stadfästa följande tre Lagar: den första at stadga penningaräntan; den andra, at det icke skulle vara någon Medborgare tillåtit at äga mera än femhundra tunnland jord; den tredje, at en af de två Consulerne skulle tagas ibland Tribunerne. Men vid detta tillfälle, säger Livius, syntes det tydligt hvilka af de i fråga varande Lagarne voro de angenämaste för Folket, och hvilka lågo de föreslående mest om hjertat; ty Folkfördelningarne antogo dem som angingo penningaräntan och jorden, men förkastade den om Consulskapet: och de två första artiklarne skulle då hafva blifvit stadfästade, om icke Tribunerne förklarar, at Folkfördelningarne voro kallade för at på en gång antingen antaga eller förkasta alla tre förslagen som blifvit gjorde. Betydliga oroligheter följde derpå, under et helt års tid; men då Tribunerne ihärdigt påstodo, at Folkfördelningarne skulle rösta om alla tre artiklarne i förening, vunno de slutligen deras affigt och segrade både öfver Senatens motstånd och Folkets motvilja.

På lika sätt funno Tribunerne utväg at rycka åt sig alla grenar af Verkställande
magt

magten, alla förtroendes Embeten, i Republiken. Men sedan alla dessa deras systemål blifvit ernådde, kunde Republiken icke derföre glädja sig åt et större lugn, icke heller voro folkets fördelar bättre bevakade, än förut. Ny täflan upkom för at vinna tilträde til dessa embeten, för at förskaffa dem åt slägtingar och vänner, för at erhålla styrelsen öfver Provinserne och befälet öfver krigshären. Några få Tribuner bemödade sig verkligen med alfvare, af redbar dygd och känsla af pligt, at lätta Folkets betryck; men vi se af Historien at deras Medbröder i embetet, och sådane hvilka Folket tid efter annan uphöjt til Consuler, Ediler, Cenforer, och mångfaldiga andra värdigheter, förenade sig med häftighet at motstå deras affigt: de verkliga Patrioterne, sådane som Tiberius Gracchus, Cajus Gracchus, och Fulvius, omkommo under deras bemödanden.

Jag har velat omständligt visa verkningarne af de Revolutioner, som tildragit sig inom Romerska Republiken, hvars Historia är mycket känd; och vi äge af Dionysius af Halicarnassus, eller Livius betydliga Minnesmärken af denna Stats äldre händelser. Grekiska Republikernes Historia skulle likaledes kunnat biträda
med

med händelser, tjenlige för samma ändamål. Den Revolution, t. ex., genom hvilken Pisistratiderne drefvos ur Athen — den, genom hvilken de *fyra hundra*, och sedan de *Trettio*, blefvo förordnade, så väl som den, genom hvilken dessa sista blefvo fördrifne — alla slutades med att försäkra Magten hos *några få*. Syracusa, Corcyra, om hvilken Thucydides lämnat oss fullständig underrättelse, och Florence, hvars Historia Machiavel författat, alla dessa Republiker visa oss en mängd allmänna Folkrörelser slutade genom öfverenskommelser, i hvilka, lika som i den Romerska Republikens, Folkets betryck, fastän i början högljudt öfverklagadt af dem som framstälde sig såsom dess försvarare, blef vid utgången ganska bekymmerslöst vidrördt, eller ock så aldeles förgätet *).

Om

*) Läsaren hänvises att jämföra den Ängelska *Charta Magna*, så vidsträckt i sin omfattning, och i hvilken Baronerne bevakade äfven de lifegnes välfärd, med den fred som aflöts emellan Ludvig XI och åtskilliga Prinsar och Pairer af Frankrike, för att göra slut på ett krig, som lades hafva blifvit för det allmänna bästa (*pro bono publico*): i detta sednare fredsfördrag blef några förnämes magt, men icke enskildas välfärd, försäkrad: ej ett ord infördes till folkets fördel. Se *pieces ju-*

Om vi nu vände vår blick på Ängelska Historien, skola upträden af hel annan art visa sig: vi skole finna, at Änglands Revolutioner alltid blifvit flutade med sådana välfärdsått, och endast sådana, som verkligen och utan mannamån varit gänelige för alla classer af Folket.

Detta förhållande är förundransvärdt! och vi se, af alla de omständigheter som höra dertil, at det helt och hållit varit en följd deraf, at de personer, som ägt Folkets förtroende, omöjligén kunnat draga åt sig någon gren af verkställande magten och derigenom skilja sig från Folkets allmänna belägenhet.

Utan at nämna de Fördrag som uprättades med Konungarne af Norrmanniske Ätten, lät oss endast kasta våra ögon på den *Magna Charta*, som ännu är Ängelska frihetens grundval. En mängd omständigheter förenade sig den tiden at gifva en sådan styrka åt Konungamagten, at ingen människa i staten kunde hoppas framgång i någon annan föresats, än den, at sätta gränser för et sådant öfvervälde. Hvilken stark förening upkom icke då emellan alla folk-classer i staten! — Hvilken

Stificatives, hörande til Memoires de Philippe de Comines.

ken vidd, hvad förfigtighet visar oss icke denna grundlag! Alla de ändamål, för hvilka människor kunna önska sig at lefva i Samhälle, blefvo försäkrade i dets 38:de Artikel. Dommaremyndigheten omgafs med vederbörliga gränser. Trygghet utverkades för den enskildes person och egendom. Den Handlande och Främlingen försäkrades om beskydd. De högre Classerne i staten afstodo en mängd tryckande Privilegier hvilka de från långliga tider vant sig at anse såsom deras ostridiga rättigheter *). Ja, sjelfva den lifegne försäkrades om äganderätten öfver sin åkerredskap; och detta var kanhända för första gången i verldens tidböcker, som et Borgligt krig slutades med öfverenskommelser til fördel för desse olycklige, åt hvilka den människonaturen vidlådande snålheten och herrskningslystnaden, fortfor, öfver den största delen af jorden, at neka människoslägtets allmänna rättigheter.

Under Henric III upkommo stora oroligheter, hvilka alla slutades med högtidliga bekräftelser på denna *Magna Charta*. Under Edward I, Edward II, Edward III, och
 Ri-

*) Alla Ägare af Landtgoeds utfästade sig, at lämna sine landtbönder och lifegne samma friheter, som de sjelfve fordrade af Konungen. Mag. Char. Cap. XXXVIII.

Richard II, låto de, åt hvilka omforgen för Folkets välfärd var anförtrodd, intet tillfälle frugtlöst gå förbi, at alt vidare gifva styrka åt denna grundval för allmänna friheten, at taga alla möjliga försigtighetsmått, som kunde göra nyfsnämde grundlag mera verkande vid förefallande händelser. — De uphörde icke, at anse sig hafva gemensam sak med den öfriga delen af Folket.

När Henric af Lancaster gjorde anspråk på Kronan, nödgades Underhuset mottaga lagar af det segrande partiet. Det öfverlämnade kronan åt Henric, under namn af Henric IV; och tillade til stadfästelse-Akten vissa förbehåll, hvilka Läsa-
ren kan se i *Parliamentary History*. Nyfsnämnde boks författare anmärka (kanhända med någon enfald) at Ängelska Underhusets Ledamöter *voro inga narrar den tiden*. De hade häldre bordt säga: at Ängelska Underhuset var nog lyckligt at utgöra en Samling, der hvar och en fick förredraga hvilket ämne han behagade, och der Underfökningen var fri; — at för dess Ledamöter ingen möjlighet fanns, at vända dessa fördelar, eller i allmänhet det förtroende Folket lämnat dem, til deras enskilda affigters befordran; — at de derföre, utan tidsutdrägt, bemödade sig at
ut-

utverka nyttiga förbehåll med den Magt, af hvilken de sågo sig sjelfve i hvart ögnablick kunna blifva uplöste och skingrade; och använde all deras omsorg at befrämja hela Folkets trygghet, såsom det enda medlet at utverka deras egen.

Under de långvariga stridigheterna emellan Hufen York och Lancaster, förblefvo Engelska Folkets representanter blotta åskådare af oordningar, hvilka det då icke stod i deras magt at förekomma: de godkände än det ena, än det andra segrande partiet; men så väl under Edward IV, som Richard III och Henric VII, af hvilken dessa oroligheter slutades, betjente de sig af de betydliga tjänster de kunde göra hvarje ny öfverherre, för at utverka vigtiga fördelar för hela Folket.

Vid Jacob I:stes tilträde til Regeringen, hvilket, så vida en ny Konungafläkt upsteg på Engelska Thronen, kan anses såsom en slags Revolution, gjordes inga andra påståenden af de Män, hvilka stodo i spetsen för Nationen, än sådana, som lände den allmänna Friheten til fördel.

Efter Carl I:s tilträde upkommo missnöjen af en ganska alfvärlig art, hvilka för första gången bilades genom den Acten som kallas *Petition of Right*, hvilken

ännu är anfedd såsom den noggrannast bestämda uttäckning af Folkets rättigheter.

Då vid Carl II:s återinsättande, Constitutionen uprestes på dess förra grundvalar, började dess förra verkningar åter visa sig; och vid den tiden, samt under nyssnämnde Konungs hela Regering, se vi beständigt fortsatta försigtighetsmått, tagna för at betrygga den allmänna Friheten.

Sluteligen framlägger den stora händelsen, som inträffade år 1689, en träffande bekräftelse på sanningen af den anmärkning, som i detta Capitel blifvit gjord. Vid denna tid visar sig åter den politiska underbarheten — af en Revolution, slutad genom flera på hvarandra följande Afhandlingar, i hvilka inga andra fördelar, än hela Folkets, kommo under öfverläggning, och försäkrades; — ingen enda mening, ej en gång den mest indirecta, infördes, hvilken kunde behaga ärelystnaden eller gynna någon framtida affigt hos dem, som hade omlorgen om dessa Regerings-Afters afslutande. Om i sjelfva verket något skall kunna gifva oss et riktigt begrep om de grundsatfers klokhet och sällsynthet, hvarpå Engelska styrelsen är grundad, är det en upmärksam genomläsning at de allmänna fördrag, hvartil 1689 års Revolution gaf anledning

ning — af den så kallade *Bill of Rights*, med alla dess tilhörigheter, och af de åtskilliga Åcter, hvilka under de två följande Regeringarne, ända til Hannoveriska Hufets upstigande på Thronen, blifvit uprättade för at gifva styrka åt denna politiska byggnad *).

I 2

Sång.

*) Låt oss kasta en blick på följderna af denna tidiga omsorg, alstrad af behovet och klokheten, för de lägre folkclasserne inom England. 1:o Torde icke kunna bestridas, at England tidigt öfverträffat alla andra Folkslag i gägneliga Vetenskaper, konsten, handverk, och naturproducternes framallring. 2:o Skall hvarje upmärksam forskare, i nyssnämnda Land ofta finna afven hos Handverkaren och den lägre jordbrukaren en förståndsodling, et begrep, om den allmänna styrelsens grundsatser, en själfkänsla af det egna sanna värdet, en forskningsanda i alla näringsgrenar, en medelväg emellan armodets råhet och brister, och yppighetens öfverdrifna förfining i den husliga lefnadens inrättning, som han kanhända icke alltid finner, kanhända oftast aldeles förgäfves söker inom andra Folkslags mest odlade människo - classer. 3:o Lär icke något Land til den grad som England vara utmärkt både af allmänt gägneliga inrättningar, och af den enskilda välgörenhetsandan. 4:o Skall näppligen något annat Land kunna uppes, där den medlersta och lägsta folk - classen fått en så betydlig del af enskild välmåga på sin lott.

S å n g.

*T*il Vinets och Vällustens dra
 må veklingen höja sin röst;
 Vårt offer de dygder vi bära
 Som än ge oss styrka än tröst.

Gudomliga Vänskap! din helgade lära vi yrka,
 i redliga bröst, din låga är liflig och klar.

Vår Ungdomstid du skänker styrka } Bis.
 Och lugn åt våra gamla dar. } Chorus.

För

5:o Har vid de starka politiska brytningar inom detta Folk, hvilka så nyligen ådragit sig vår upmärksamhet, känslan af det närvarande styrelsefättets fördelar segrat öfver nyhetsandan; en tilgifvenhet för Constitutionen, sådan den är, har visat sig, hvilken, ehuru någon gång ogillad af vår förtrytelse öfver et och annat viktigt missbruk, ändå torde, vid et lugnare öfvervägande af motsvarande fördelar och olägenheter, återvinna vårt bifall; missbruk, fel och afvikelser hafva blifvit updagade och framstälde utan förbehållsamhet och med värtalighetens hela styrka; men rofyltne fiender til allmänna lugnet, til andras lif och egendom och frihet, hafva icke inom England funnits til det antal, at de förmått uplösa Statens urgamla sammanfogning: där hafva ägande rätt och personlig frihet til närvarande dag orubbadt njutit den säkerhet, hvilken de varit beröfvade inom de samtidige Stater, där man velat föka Regeringsfättets

*Förnöjd med sin lysande boja,
Låt slafven få dväljas i Slott;
Med frihet, en Vän och en koja,
den redlige skatter har fått.*

*Gudomliga Frihet! din helgade lära vi yrka,
I manliga bröst, din låga är liflig och klar;
Vår Verknings-tid du skänker Styrka } Bis.
Och Säkerhet på hvitans dar. } Chorus.*

I 3

Ej

styrka i Despotismens och Länsmagts arbiter vilja, i det andeliga ståndets välde öfver samveten och i dess inflytande på allmänna tänkesättet. Af de händelser som redan inträffat, af det tänkesätt som redan yttrat sig, äge vi full anledning at tro, det England aldrig skall föka eller mottaga en främmande Magts biträde för at ändra sin Statsförfattning; at Tidehvarfvets nyhetsanda så länge skall emotstås, til dess, efter långvariga tvifler, et moget öfvervägande, och allmänna tänkesättets stadgande, de verkliga bristerne kunna afhjelpas utan at rubba Constitutionens grundpelare, utan vald, blodsutgjutelse och öfverdrift, at de rof- och blodlyttne äfventyrare och lättingar, som under allmän villervalla skulle vilja rigta sig af andras ägendom, skola beständigt hållas i överksamhet, af et större antal fredlige och uplyste Medborgares manlighet och förstånd; at Engelska Folkets urgamla vana, at med et upmärksamt öga följa äfven sina förfäktares steg, skall sätta säkra bommar för den enskilda äregirigheten. Det är åtminstone viktigt för mänsklighetens stora

*Ej människan Sällheten finner
 I guld och i Stjernor och namn;
 den endast blir lycklig, som vinner
 En älskad och oskyldig famn.*

*Gudomliga Kärlek! din helgade lära vi yrka,
 I älskandes bröst, din låga är liflig och klar,
 Vår Njutningstid du skänker styrka } Bis.
 Och minnen på den gamles dar, } Chorus.*

Svensk

sak, at denna förmodan, hämtad ur den förflutna och närvarande tidens erfarenhet, måtte bekräftas af framtidens. — Genom hvilka medel har då England upstigit til denna kan hända aldrig förr sedda fullkomlighetsgrad? Andra Länder hafva också ägt hafstränder och hamnar, Materialier för konfektören och handtverkaren, upmuntran för Vetenskaper, Marker at odla, arbetande händer at sysselsätta; men de hafva icke hunnit up til Englands magt, rikedom, trefnad, odling, och öfvervigt i all slags gägnelig skicklighet. Männe man icke utan öfverdrift skulle kunna härleda detta förhållande förnämligast ifrån den omvårdnad och upmuntran de lägre människoclasserne njutit af Staten; från den allmänt utbredda näringshog, som fått utvidga och utveckla sig efter sin egen inre kraft, utan tvång af utvärtes band; från tidig välmåga, tidig kärlek för friheten, tidig själskänsla af människovärdigheten; från trygghet för arbitraire

Svensk Litteratur.

3:a JOB. Prof-öfversättning af J. A. TINGSTAD-
DIUS.

Åter en dyrbar skänk af Lärdomen och Snillet
åt vår Litteratur, en ny rikedom för vårt Språk
och vår Vitterhet! Den skall ofelbart emottagas
I 4. med

behandling och all andelig öfvermägt? Mätte
de, som ännu icke tröttnat, ännu icke blygas,
at predika statens och styrelsens behof af ho-
pens vidskepelse, okunnighet och betryck, noga
öfverväga detta ämne, och derjemte, för de-
ras egen trygghet, icke aldeles misskänna Ti-
dehvarfvets lynne! Allmänna omdömet synes
redan hafva vunnit den klarhet, at egennyt-
tans uppenbara bemödanden skulle vara min-
dre förhatliga, än då hon försöker, at gifva
sina affigter Patriotismens stempel. Despoten
erkänne derföre uppenbart, at han ämnar be-
handla sitt folk som sin egendom, prälla dess
skatter, suga dess blod, tyfta dess röst, at han
afstår kärleken och de tänkandes bifall, men
fördrar lydnaden; Länsherren erkänne, at
han evigt ämnar försvara de företrädesrättig-
heter han själf utan förtjenst fått; Prelaten,
at han strider för sin egen betydlighet och sitt
stånds fördelar, detta skulle, från närvarande
tidepunkt, i de flesta Europeiska stater lyc-
kas bättre, än at vilja öfvertyga Folkslagen
om dessa affigters renhet och allmänna gaga-
melighet.

Öfversättaren.

med en lika tackfämbhet af Skalden, den Lärde och Religionsälskaren, då närvarande arbete, lika med de flere i samma skaldefflag vi äge öfverslyttade i vårt språk genom samma värda Författares bemödande, förmår icke mindre än at fullgöra deras förenade anspråk på bildrikhet, styrka, språkförtjenst, vidsträckt kunskap, forskningsgäfv, och en varm känsla för Religionens och Sedolärans vigtiga och välgörande bud.

Skaparens horrlighet och allmägt, mildheten och rättvisan af Dets Regering öfver den lefvande Naturen, Religionskänslan hos den tänkande dödlige, återhållsamhet och förödmjukelse i medgång, styrka och tålighet under lidelsen, lefnadsklosheten, Naturens vidsträckta än hotande och sorgliga, än intagande och leende skådeplats, hvilka stora och vigtiga ämnen för Skalden och Människan! At Svenska Läsare nu kunna äga et begrep om den styrka och lefvande skönhet Österländska Skalderne förmått gifva sina Sånger om dessa ämnen, är en förtjenst, som tilkommer, icke allenast hufvudsakligen, utan nästan ensam närvarande arbetes Utolkare.

Skaldens syftemål synes förnämligast hafva varit, at framställa en under sammanhopade och ovanliga olyckors och lidellers förkrossande tyngd, svigtande människostyrka, hvilken likasom tvingas af en allmägtshand til förtviflan, til förtrytelse och knot emot försynens styrelse: det lidande sinnet kan derunder icke afhålla sig, at i minnet återkalla den kärlek för rättvisa och välgörenhet, den upmärksamhet på samvetets röst, hvarmed den förflutna jordiska vandringen, under den allseendes öga, blifvit fortsatt. Sluteligen ledes den Lidandes upmärksamhet på människodygdens brister och svigtande förnåga, på motgångens nödyändighet och nyt.

nytta för människohjertat, på den tröstande fanningen, at den Allsmäktiges styrelsesgrunder, så högt upfåtte öfver den dödliges fattningsgåfva, likväl under sjelfva bestraffningstiden, under tålmodets väntan, aldrig uphöra at bära den stempel af rättvisa och mildhet, som ägnar Naturens mäktiga, visa och välgörande Upbudsman. Skalden har haft för affigt, at genom denna tröstande fanning för mildra qualets stund för den lidande, icke at framträda såsom den eviges försvarare — ty ännu har väl aldrig hos den svaga dödlige upkommit en mera vanförmig tanke, än den at tro sig böra låna sin styrka til den allsmäktiges biträde.

Våra största Skalder hafva visat huru den Österländska lärodikten, med sin träffande bildrikhet, sin tankestyrka och sin lefnadsvishet står at förena med det egna lynne, den böjlighet och det väljud, som vårt språk, förnämligast genom deras åtgärd, förmått antaga: *Mänskliga lifvet* och *Predikaren* äro mästerverken, hvilka genom alla kommande åldrar kunna blifva deras eftersyn, som våga uppträda på den bana, hvilken af dessa stora Snillen blifvit öppnad.

Det skulle fordras icke mindre än den lärdom och forskningsgåfva, som tilhöra närvarande arbetes Uttolkare, för at rätt updaga all den förtjenst, som denna öfversättning af världens äldsta kända Snillefoster innefattar: vi nödgas därför inskränka oss inom den lätta åtgärden, at pryda vårt arbete med en och annan af de skönheter, hvilka man här icke behöfver löka för at finna.

”Hvad kraft är mig öftig,
at längre kunna hoppas?
När nå mine dagar theras slut,
at jag kan tålig vara?

Är min styrka såsom stenars?
 eller min kropp af koppar gjord?
 om jag icke kan hjälpas;
 skall ock all tröst ifrån mig drifvas.
 Then, som kallnar i ömhet för sin nästa,
 hafver then Allsmäktiges dyrkan öfvergifvit.
 Mine Bröder hafva svikit mig.
 Like strömmar hafva te flutit bortt:
 like bäckar i dalen,
 hvilka brusa af den smältna isen,
 och af snö, som (ifrån bergen) nedstörtat;
 men efter en tid förfinade tyftua,
 och, när sommarhettan kommer,
 försvinna ifrån theas ställen.
 Resande kröka sina vägar
 at ernå them:
 men finna sandöknar och död.
 Resande från Thema söka them:
 vägfarande Sabeer fätta sit hopp til them,
 men häpna för theas väntan:
 the kommo fram,
 men finna sig bedragna.
 Så ären ock J för mig.
 J seén mitt elände,
 och stån bäfvende". — — —

"Visserligen! är människans lif en trældom
 på jorden.

Hennes dagar likna en dagakarls:
 en slafs, hvilken längtar efter skuggan:
 en arbetares, hvilken väntar sin lön.
 Så äro ock plågsamme månader vordne min lott:
 jämmerfulla nätter, min del.
 Då jag lägger mig, tänker jag:
När står jag åter up!
 Lång är natten:

jag.

jag vändas af oro intil morgonen,
 Tårande får och skorpa af mull
 äro min kropps klädnad,
 Min hud belas,
 och spricker åter i nya får.
 Mine dagar löpa snabbare,
 än en väf (rullas af sin bom)
 och flutas, utan hopp.
 Tänk dock theruppå,
 at mit lif ilar såsom et väder.
 The sälla dagar, som jag njutit,
 ser mit öga aldrig komma åter.
 The mig sågo, se mig icke mer.
 Tu kastar tit öga uppå mig,
 och jag är ej mer.
 Molnet tynar och försvinner:
 så ock then i grafven nedgår,
 han stiger icke up igen:
 kommer icke i sin boning tillbaka
 och kännes icke mer af sit rum.
 Ty må jag icke tillsluta min mun!
 jag må tala i mit hjertas ångest:
 klaga i min själs bedröfvelse.
 Är jag et stormande haf,
 eller et vildt hafsdjur:
 at Tu inom stängsel måste sluta mig?
 När jag tänker:
Min sång torde trösta mig;
Min bädd hugsvala mig;
 förskräcker Tu mig med drömmar
 och förfärar mig med inbillade syner,
 så at jag heldre önskade, at qväfvas,
 döden heldre,
 än krafter för mit lif". — — —

"Stor är Han i vishet, och väldig i magh.
 Hvem hafver thet väl gått,
 som sig fatt emot Honom?
 Honom, som bergen flyttar oförtänkt
 och med et andetag them omförtar.
 Som jorden skakar af sit rum,
 at hennes grundvalar skälfya:
 som Solen befaller,
 och hon lyser icke:
 Stjernorna flutar såsom under insegel:
 Som himlahvalfvet sänker allena
 och går på vågor af vatten:
 som skapat hafver Karlavagnen,
 Orion och Sjuftjernorna,
 samt the ofynbara himlakroppar i föder:
 som gör mäktiga ting, the icke ransakas kunna:
 Under,
 the icke räknas kunna.
 Si! Han går fram om mig,
 och jag ser honom icke,
 Han förföljer mig,
 och jag märker honom icke.
 Si! Han borrttrycker:
 och ho kan taga det åter?
 Ho kan til Honom säga:
hvad gör Tu?
 Han är Gud:
 Hans onåd kan ingen afvända". — — —

"Menniskan, af Qvinna född,
 lefver en liten tid,
 full af oro:
 växer up, såsom et blomster,
 och faller af:
 flyr borrt, såsom en skugge,
 och hafver ingen varagtighet.

Dock

Dock fäster Tu på en sådan skarpa blickar,
 och förer honom til rätta inför Tig!
 Ho finner en ren,
 ther obefläckad är ingen"? — — —

"Et trä hafver hopp.
 Om thet afhugget varder;
 flir thet å nyo ut,
 och thes telningar uphöra icke.
 Ändock thes röt föräldras i jorden,
 och stubben multnar til et stoft;
 grönskas thet likväl igenom vattnets ånga,
 och flår grenar ut,
 såsom et nyis planteradt.
 Men när människan dör;
 är all kraft borrtä:
 När hon gifvit andan up;
 hvar finnes hon tå igen?
 Vattnet rinner utur fjön:
 bäcken sinar och förtorrkas:
 då går ock människan til hvila,
 utan at uprela sig åter.
 Så länge Himmelen varar
 vaknar hon icke up,
 eller väckes af sin sömn". — — —

"Ho är här,
 som klandrar Mit råd?
 Med ord, utan kännedom?
 Omgjorda tig med styrka,
 såsom en Man!
 Jag vil fråga tig: undervisa mig!
 Tå jag grundade jorden,
 hvarest var tu?
 Säg vetst tu thet?
 Ho bestämde hennes mått?

Är thet tig kunnigt?
 Ho drog öfver henne mätesnöret?
 Hvaruppå fotades hennes grundfästen?
 Ho lade hennes hörnsten?
 Under morgonstjernornas fång:
 under Änglarnas fröjderop.
 Ho slöt hafvet inom portar,
 så thet frambröt
 såsom utur et moderlif?
 Så jag klädde thet med moln,
 och invefvade thet i töcken,
 såsom uti bindlar.
 Så jag bestämde thes mått,
 och fatte thet bom och portar före.
 Så jag sade:
hitintil skall tu gå,
Men icke vidare.
Här skola tina stolta böljor sätta sig.
 Hafver tu i tin lefnad
 någon sin framkallat dagen,
 eller bestämt rummet för morgonrodnan,
 til at omfatta alla jordens gränser,
 och afskräcka hennes misddädare:
 til at förvandla henne
 såsom ler under et signet,
 och visa henne klädd i ny dräkt,
 undanrycka ogärningsmän thes ljus,
 och bryta en våldsverkares arm?
 Hafver tu hunnit ned
 til klipporna i hafsbottnen,
 och thet gått,
 at utransaka djupet?
 Hafva för tig sig öpnat
 portarna til the dödas samlingsrum?
 Hafver tu skådat in,
 i thet djupaste mörker?

Räcker ditt förstånd så vidt,
 at thet omfatrar jordens vidd?
 Säg om du känner henne fullkomligt!
 Hvar är vägen til ljusets boning?
 Hvar är mörkrets hemvist?
 Hafver du träffat thetas gräns;
 eller lärt, at åtskilja hvar thetas rum?
 Du måste veta thet,
 om du för uråldrig tid född var:
 om tine dagar så talrike äro!
 Hafver du inkommit i snöns skattkamrar,
 eller skådat haglets förrådshus,
 hvilka jag besparat til anfall af fiender,
 til örligs och stridsdagen?
 Hvilken är then yäg,
 hvaruppå dagsljuset utdelas,
 och öltan ifrån sprides öfver jorden?
 Ho hafver åt regnskuren utskiftat thetas ledning,
 eller vägen för thordöns blix?
 At regnet också delas åt et land,
 thet ingen bor:
 åt öknar,
 thet människor icke finnas:
 för at vattna en uttorkad mark,
 och thet gifva växt åt gräset.
 Ho är regnets fader?
 Ho hafver födt daggens droppar?
 Utur hvilkens lif är isen utgången?
 Och ho hafver framfödt rimfrotten under
 Himlen,
 så vattnen förborga sig under sten,
 och hafsytan fästar sig tillfammen?
 Kan du sammanbinda sjuttiernorna,
 eller uplösa Oriöns band?
 Kan du utföra Karlavagnen i rättan tid:
 eller leda Nördstjernan, samt med hennes barn?

Haf-

Hafver tu ikakat theras välde öfver jorden?
 Kan tu til skyärna sträcka dina bud:
 med rägnigra moln tig dölja?
 Kan tu ljungeidarne befalla, åt gå,
 och the svara tig: *vi hör samme*"? — — —

"Är thet på tin befallning,
 som örnen flyger så högt
 och sit näste bygger i höjden?
 bebor klippor,
 och hvilar på branta bergspitthar?
 Tädan han spanar efter rof,
 med blickar, som skåda hvad fjerran är:
 för at mätta sina ungar med blod,
 och, ther slagna ligga, vara tillstädes". — — —

"Then som rätt fordrar af then ALSMÄGTIGA,
 skulle han draga sig undan?
 Then Gud anklagar,
 svare häruppå"!.

"Job svarade HERRAN och sade:
 Si! jag är altför ringa:
 Hvad skulle jag svara Tig?
 På munnen lägger jag min hand.
 En gång hafver jag talet:
 nu icke mer.
 Andra gången vil jag icke göra thet".

T — — — b.

9:o. *Skrifter af Sällskapet för Allmänna Medbor-
geliga Kunskaper, III Bandet. VI Stycket. IV Band-
det. I Stycket.*

Detta arbete, redan länge fortsatt, känt och äktadt inom vårt Fädernesland, har från dels första utgifvande intil närvarande dag oafbrutit framlagt en icke tvätydig, icke allmän, men desto mera värderlig affigt at uphinna til en ganska verksam gagnelighet. Fiendskap til fördomar af alla lag, stark föresatts at sätta en gräns för deras verkningar; kunskap om samfundsordningens och Naringarnas sanna allmänna grundsatser; kännedom af våra inhemska Inrättningars behof af förbättring, och, framför alt, en lågande kärlek för Fosterlandet, äro de ypperlige egenskaper, hvaraf detta arbetes ökände Författare, under det fördomsfria förnufts och patriotismens ledande, gjort sig utmärkte.

De Speculativa Vetenskaperne och Vitterheten hafva deras tid, at ensamme framfödas; ensamme tilväxa, upnä en lysande höjd, vara enda eller förnämsta föremålet för tankes och snilleodlingen: en kanhända ännu viktigare tidepunkt infaller, då Medborgaren har rättighet at fordra af Snillet och den Lärde, at icke lefva och verka blott för de vackra Konsterna; blott för Vetenskapen. Et mera praktiskt biträde, en mera allmänt utbredd fatelighet, de sanna dygdernas förköande; fosterlandskärlekens upståndande, blifva snart Samfundets och sammanlefnadens förnämsta anspråk hos Tänkaren och Skalden. Allmänna Förnuftet vil hafva röster för sit försvär; Samfundsinrättningen kan hafva behof af ledare til flörre fullkomlighet; Samhällsordningens talrika grenar fordra tillsyn och vård; den medborgeliga andan måste tändas; häs

N:o 5 & 6. K ras

ras och med vishet ledas; de husliga dygderne emottaga deras rätta skaplynnne af Snilletts hand. När en Författare syftar til dessa föremål, när han nalkas dem, när han kommer dem nära, är hans förtjenst icke tvätydig, om man också hos honom skulle tro sig sakna den ovanliga omfattning och styrka i tankan, den rikhet i Snillet, som, i förening med verkfäret nit för allmänt och enskildt väl, utgör Litteraturens högsta ära.

Omr det Sällskap, genom hvars bemödande närvarande arbete kommit i allmänhetens händer, också vore et hemligt Sällskap och följagtligen et OrdensSällskap, har det dock uprest en ganska redbar förtjenst til evig skiljemur imellan sig och dem som bära et lika namn; emellan en Samling patriotiske Medborgare, som offra tid och möder åt det allmänna bästa, och dessa talrika Samqväm, som, med den fordna Statsklokhets hela vig och hemlighet, syfslofatta sig med intet, eller med tidsfördrif som äro verkliga narrverk, eller med Myfterer och Läror, som äro skäligen närslägtade med de högre galenskapsgraderne. Det vare långt ifrån oss, at tillägga dessa sednare några öfverlagda skadliga affigter emot förnuftet eller staten; ännu mindre skulle vi tiltro dem äga förmåga at utföra dem; vi vilje icke ens medgifva dem äga en enda ännu öpen utväg at frambringa någon verking, som icke af skämtets minst sårande giffel skulle genast med all framgång blifva motarbetad; icke heller tro vi, at den verldslige Embetsman som ville verka, den andelige Lärare som började ifra, emot försök af denna art, följde sin sanna bestämmelse, kände gränserne af sin myndighet, rätt förutslag följderne af et altför varmt tjänste- eller läro-nit; eller kunde, under någon synpunkt, göra gällande anspråk på de uplyftes bifall; men
det

Det vare oss tillåtit at anmärka, det man, antingen för at göra intet, eller för at uplysa människosläktet, lika litet behöfver läsa dörrar, tyfthetseder, ceremonier, ordensreglor, föreskrifna vishetsgrader, entréafgifter, lofvande namn och skrytsamma högtider.

Den första afhandling, som i detta VI Stycket förekommer, har til Tittel: *Något om Folkbristen*, och synes oss äga et högt värde, icke mindre af sit egentliga hufvudsyftemål och de vigtiga ämnen som dermed stå i gemenskap och vidröras, än den nitälskan för Statens och medmänniskors väl, som i hvarje rad röjes, och den öppna ton, hvarmed bristerne kungöras och rättelserne yrkas. Vi önsade, at med Förf. kunna vara öfvertygade, at Jordbruket, i allmänna omdömet, nu verkligen eger et gifvit företräde framför andra Näringar; men vi frukte, kanhända på goda skäl, at denna öfvertygelse, för at blifva så allmän den bör vara, ännu behöfver mycken uplysning, träget bemödande och en lång erfarenhet. Med desto större trygghet kan man antaga de hinders verklighet, hvilka här anföras, och ligga denna hufvudnäring i vägen. "Förgäfves bjuder man til", säger Förf., "at uphjelpa Jordbruket i Riket til någon särdeles höjd, så länge arbetande händer fela til dess rigtiga skötande; så länge utgifterne deraf äro uti et motsatt förhållande til inkomsterne; så länge den tid, som derpå borde användas, måste förspillas i onödiga skjutser och ärender, och så länge motstånd, tryck och tvång af alla slag, förena sig at hindra dess tilväxt och förkofran". Förf. bevisar sedan Folkbristens verklighet, äfven i förhållande til vår redan odlade Jord, och i våra mest frugtbärande Provincer, deraf, at jordens afkastning, genom försummadt arbete, är vida mindre än den borde vara; at i vissa trakter vidsträckta fält, som förr

varit upbrukade, nu ligga beväxte med ljung och aldeles öde; at man med kännedom om jordens handtering, med ritning öfver dess läge och afdelning med klingande capitaler, dugtige dragare och utfökt redskap ändå icke kan företaga något af brist på arbetande händer. "Om", säger Förf., "Dalkarlen icke öfvergifvit odlingen i sit eget land, och förr mer än nu, kommit en del af de förmögare Rikets inbyggare til hjälp, skulle ännu de betydligaste odlingar, vi kunne upvisa, vara begrafna under skog och vatten". At Jordbrukets ofullkomlighet, at försummade odlingar, äro i allmänhet ojäfagtige bevis på en förliten Folkmängd, kunne vi med Förf. icke antaga; ty andra orsaker än folkbrist kunna medföra samma beklagansvärda verkningar. At åter denna brist är et ganska hufvudsakligt hinder för svenska Landtbruket, det är ovedersägeligt, det har Förf. med skäl yrkat, det hafve vi redan medgifvit. Men flera än detta finnas; Förf. har upräknat några af dem; vi vilje tillägga ännu flera, och bland dem några rätt hufvudsakliga. Ofelbart kunde, äfven med de armar vårt Landtbruk äger, den redan uptagna jordens afkastning blifva större, och betydligare inkräktningar göras på våra ödemarker. Hvarföre sker icke detta? Derföre, at en ganska stor del af Sveriges jord, icke besittes af ägare, icke af Åboer som äga långvarig och säker besittningsrättighet; derföre, at Landtbönder icke få använda hela deras arbetsförmåga på den jord, som skall nära dem; och ändteligen af det skälet, at et rätt begrep om Ångsculturens värde och nödvändighet saknas i allmänhet både hos den som bör gifva, och den som skall taga exempel; hos den större jordägaren, som af omsorg för sig sjelf, och af pligt emot Staten borde vara en tänkare i sit yrke; och hos Bonden, som är och bör vara sen och varsam i

nya

nyheters antagande, men som likväl alltid antager hvad han ögonskenligen ser vara gäneligt.

Förf. framställer en ryslig, men sann målning af våra ringaste och gäneligaste Medbröders Barna-upfostran: han anser dess felagtigheter vara betydligt bidragande til Folkbristen, och hvem skulle väl neka detta? "I en vanvårdad trädskola", säger Förf., "bli de fleste träden sjuke, stadna i växten, upätas af mask, få ändteligen kallbrand och dö. De, som komma til lifs, bli tränige och bära ingen frugt: — likaså med barnen. Förflytten tillåter Uslingens koja fyllas med barn til Statens behof, oagrad den svaga spis de njuta. Men huru vårdas dessa ovärderliga skatter af en Stat, som likväl har nästan den största vidd, som något Rike, i jämförelse med sin folkmängd, kan upvisa? Föräldrarne qvida öfver bristande föda: at samla ihop den, måste de ut — och barnen inläsas i stugan, i sällskap med eld, vatten och äggjärn! Vid hemkomsten önska Föräldrarne med tårar, at Gud ville taga bort barnen. De blifva bönhörde: Koppor, köld, svält, vanskötsel, sjukdomar och vådliga händelser, göra snart deras antal drägligt. De öfverblefne utdrifvas så snart de kunna gå, halfnakne, skolöse, i köld och slask, at tigga, i stället at i tid danas til Skaparens kändedom och fruktan, i stället at vänjas til slit och nyttiga arbeten, tilbringas tiden i lättja och alla möjliga oarter. Antingen flöta de sina lif i obotliga sjukdomar, eller i fängelserna, sedan de blifvit de vanrtigaste landsstrykare, onyttige för sig sjelfve, för Landet för Staten. Jordbrukets tunga arbete, Bondens knappa utkomst, otillräcklig för de många utskylderna, til föda och kläder för honom sjelf, hustru, barn och tjenstfolk, drifva de fleste af barnen til släderna, dels at tjena, dels til handverk, dels til Regementerna, och derifrån

til Sjöfs och ur Riket, men ifynnerhet til Stock-
 holm, at, för mera maklighet, blifva granna la-
 kejer och kuskar hos Herrskaperna, hvarigenom,
 de vänja sig vid fömn och sysslolöshet, få ofmak-
 för alt arbete, och sedan de genom lösagtighet, li-
 derlighet eller andra händelser blifvit oduglige, o-
 förmögne, sjuke och obotlige, upföka de, like för-
 lorade sonen, deras födflobygd, eller upfylla de
 Hospitalerne". — Om något ämne i världen för-
 tjänar Statsmänns och Författares upmärksamhet och
 behjertande, så är det, utan all gensägelse, detta;
 och en styrelse-vishet skulle näppeligen utan blygd
 kunna gifva sig, eller af andra mottaga, detta
 namn, om den, försummade uptänka och använda
 kraftiga botemedel, för at mota en sjukdom, som
 tär och rasar i Statskroppens innersta, mærg. Män-
 ne icke äfven våre rike Jordägare, skulle genom
 någon omsorg om fattiga, barns närande och upfo-
 stran, kunna göra säkrare anspråk på anseende, be-
 reda sinnet en ljufvare tilfridsställelse, än de, som
 hämtas af equipager, betjening, våningar, målti-
 der och kostflamma tidsfördrif? Och vårt Präster-
 skap! — Vi vete, at vördnadsvärde Lärare gifvas
 i hufvudstaden och i provinserna, som genom en
 aldrig hvilande nitälskan, utverka af de förmögne
 bröd och bergning för deras Församlingars verke-
 ligen nödlidande invånare af alla stånd: samvetets,
 bifall, Medborgares agtning och de nödlidandes
 erkänsla, äro de belöningar, som aldrig uteblifva
 för en verksam dygd, så enlig med den välgörande
 Lära de bekänna och predika; men vi vete ock-
 så, at i hufvudstaden och i provinserne äro fattig-
 inrättningarne antingen icke nog talrike, icke nog
 vidsträckte, eller icke vårdade med den verk samma
 omsorg, som man icke allena väntar, utan äfven
 har fullkomlig rättighet at fordra af väl lönte Lä-
 rare. Dessutom torde med sanning kunna anmär-
 kas

kas, at det andeliga Läroftåndets nit, där det visar sig rent och gagneligt, är i allmänhet mera verksam i sit bemödande at lindra vårt Släktes närvarande lidande, än at bilda dess upväxande telpingar för sammanlefnaden och Fosterlandet; at inrättningar för fattige barns upfostran äro ännu sällsyntare, än de som äro fristäder för den äldre uslingen; at ungdomens undervisning mera uppehåller sig vid andeliga mystärer, än vid den samma och fördomsfria Sede- och Samhälls-uplysningen. Denna fria anmärkning skall väl icke kunna misshaga någon Lärare, som mera drifves af kärlek til människor, än af Ståndsnit. — Den rörande tafla Förf. framställt, är i allmänhet sanna, utan allt undantag för någon landsort, när frågan är om de barn, som äro inhysesbjons, arbetskarlars och torparens beklagansvärde afkomlingar; men när vi vid ordet *Allmoges* — och detta hade Förf. kanhända bortd anmärka — fäste et begrep af uselhet och vanmägt, kan detta i vårt Fädernesland icke egentligen syfta på andra än Frälsejordens åboer; ty vår sjelfständiga skatte-allmoge, ehuru betungad af bördor, som han kanhända icke borde bära, och i saknad af den uplysning, som för dess belägenhet och yrken vore tjenlig, utgjör ändå en människo-class, som med hvar och en annan täflar i välmåga och redbara tänkesätt.

Författaren leder sin Läsares upmärksamhet på sättet huru, under det allmänna behofvet af *Allmoges* Skolor, de ofta rätt ansenlige Kyrko- och Fattig-Cassorne, samt de på fattigdomens bekostnad sammanockrade Sockne-Magazinerna, användas; huru vidsträckta och yppiga Kyrkobyggnader aldrig sakna nödiga tillskott, under det, at man af Socknarnas fattigdom eller inskränkta frikostighet tror sig vara ursäktad, när "kännedomen af den lampa Gu-

dens dyrkan, uplysningen om barnens skyldigheter emot Fäderneslandet, sig sjelfve och sine medbröder, samt deras egna rättigheter, blifva för dem lika väl förseglade kunskaper, som möjligheten, at på ärligt sätt åtkomma sitt bröd". I sanning, när man ser öfver allt i vårt af stor och allmän förmögenhet icke utmärkta Land nybyggde eller utvidgade Kyrkor, prägtiga altartaflor, förgyllda predikstolar, lysande orgverk, kostbara målskakar, massiva kalkar, m. m.; kunde en verkelig människovän, med en suck för Fäderneslandet, önska, at det nit och den inslytelse på människor, som förmått utverka af Församlingarne nödiga medel för dessa, den yttre Gudstjänstens påviska prydnader, i stället velat grundlägga sitt anseende, söka sin tilfredsställelse, eller smickra sin fåfänga, genom allmänna upfostringsanstalter: detta vore åtminstone mycket enligt med den Lära de bekänna, som yrkar sinnets jure-bifall, yrkar begrepet och hjertats förädling, och förkastar den skrytsamma högtidlighet, som et äregirigt Prästerskap fördom lånade ur Hedendomen, för at dermed blända en fäkunnig allmänhets skumma lyngåfva. — Författaren föreslår sluteligen sådane hjälpmedel emot de brister han upräknat, som, om de med klokhets användas, icke kunna förfela det stora ändamålet: *Människoslägtets ökade förädling och lycksalighet.*

I detta VI:te Stycke förekommer dernäst en Artikel med tittel: *Pro peñus til et epithetico-predicatioque-titulatoriskt och reverentialiskt Lexicon.* Dets Författare förfelar på intet sätt sitt syftemål, at förlöjliga den i vårt land nog allmänna hagen, at lysa med et främmande värde. Det torde i allmänhet komma at se tämligen mörkt ut med allmänna vettets framsteg, så länge det personliga värdet skall fortfara at bestämmas efter rangordningen. —

Häls.

Häftet slutas med en biographisk underrättelse, kanhända altför obetydlig för att äga ett rum ibland gäneliga Afhandlingar; och med ett bref från Torneå, som ger anledning till viktiga anmärkningar.

IV:de Bandets första Stycke framlägger för Allmänhetens ögon en Afhandling *Om möjligheten och nyttan af Sockne Disconter*. "Utom den hjälp", säger Förf., "en idog hushållare ur dem kunde hämta vid de upodlingar han ville företaga, skulle de i flera afseenden tillskynda Allmogen mycken förmån. Det är vissa tider på året, då Bonden har betydande utgifter. Vid andetiden, då han behöfver det mesta folket, är hans villhus merändels tomt. Brist på penningar nödgar honom då, att dels emot 25 procent låna på nästa magasin, dels ock att borgen hos Hökaren, som, för det anstånd han lämnar med betalningen, tager anseelig ränta, hvilken ännu mera ökes derigenom, att han om hösten, då Bonden skall betala sin skuld, misshandlar hans vara. Vid Michelsmässlo-tiden skall Bonden aflöna sitt tjenstefolk. För den orsaken måste han hafva med att tröska sin säd och föra den till staden. Den myckna tillförslen på en gång, gör, att stadsboen betjenar sig af tillfället, och nödgar honom att sälja sin vara till underpris; ej att förtiga den tidspillan, som detta förorsakar på en tid, då dagsverken så väl behöfvas till angelägnare göromål. Längre fram på hösten skall Bonden betala sin skatt: han nödgas då sälja, hvad han ännu kan hafva att afyttra. Härvid möter honom samma olägenhet, som ofta tvingar honom att sälja sig så när, att han om våren blir föranlåten, att antingen emot för högt pris återköpa sina varor, eller ock, som ännu värre är, låna på magasinet. Alt detta kan ju icke annat, än göra Bonden till en beständig kraslare. Ännu mera: en olyckshändelse

delse inträffar: han mister t. ex. sin häst: han kan icke umbära detta kreatur: utan penningar, måste han skaffa sig det på Credit, och, för at erhålla den, öfverlämna sig til hästprånglares präjeri". Desse äro de viktige olägenheter, som ligga i vägen för våra gagneligaste medbröders förkörfvan, och hvilka af Författaren med käunedom och fanning, utan all öfverdrift, blifvit framlagde. Ännu flera torde kunna anföras, hvilka väl inträffa mera sällan, men derföre icke underlåta, at vara af mycken vikt; t. ex. at Bonden kan vara i behof af en Bördesskilling; kan äga tillfälle at göra et fördelagtigt hemmansköp, at ingå i en lönande, och loflig handelspeculation; kan vara tvungen at fullfölja en ägotvist; och i dessa fall ser han sig icke sällan nödsakad, antingen at falla i ockrars händer eller at afstå sina verkliga fördelar. Odlingshågen är väl ännu icke så allmän hos vår Allmoge, at den genom några inrättningar skulle hastigt kunna göras verksam; men det är likväl af vikt, at en Bonde, som äger nog klokhet och tagfenhets för at värdera och löka en långväga vinst, måtte för sig finna en utväg öpnad at på detta sätt gagna sig och Fäderneslandet. Derigenom torde Allmogen också efterhand kunna inom sit eget stånd få goda efterdömen at följa, hvilka ofelbart blefvo de mest verkande. Alt detta bevisar tillräckligt nödvändigheten af Författarens förslag, at inrätta *Sockne-Disconter*, där den hjälp man önskar sig, icke behöfver sökas långväga, icke är underkastad onödiga omvägar, icke med mannamån utdelas. På et värdigare och gagneligare sätt kunde väl också våra Kyrko- och Fattig-medel icke användas. At deras närvarande förmögenhet i allmänhet icke är nog stor, kan väl näppligen anses såsom et betydligt hinder; ty när dessa små Discontinrättningar erhålla samma Privilegier, som de stora

ra vi redan äge; när det blefve en fördel för enskilda at med sina Capitaler utvidga dessa Cassor, antingen såsom delägare i inrättningen, eller för at der, emot lindrig ränta, på kortare tid insätta eljest frugtlösa Capitaler; skulle Cassornas tillväxt sannolikt blifva hvarken långsam eller obetydlig. At säkre Mäns borgen borde vara lika gällande, som pant och inteckning, yrkas af Författaren på goda skäl, och är tämligen handgripligt. Man har svårt at begripa, med hvad rättighet och af hvad skäl, Consistorierne i åtskilliga delar af Riket kunnat betaga Församlingarnas invånare denna fördel, då likväl Kyrko- och Fattig-Cassor äro af de sistnämndes frivilliga tillskott inrättade: denna besattnings synes åtminstone icke höra til själavården; månne den fastmera skulle kunna bevisa någon ännu fortfarande håg, at, där det går an, blanda sig i Medborgares världsliga angelägenheter? — Det kan icke sela, at ju Författarens patriotiska förslag skall mötas af mångfaldiga enskilda intressens inkast och motarbete; men han har redan i förväg med styrka och tydlighet vederlagt de förora: det sednare torde icke heller, i en uplytare framtid, blifva oöfvervinneligt.

Den Afhandling, som i samma häfte dernäst förekommer, har til tittel: *Sveriges lyckliga tidehvarf under LODBROKISKE Konunga-Åttens Regering uti 9:de, 10:de och 11:te Århundrade*. Vi finne här en långvarig sällhet för vårt Fädernesland afmålad, hvilken man skulle vara böjd at anse för en dikt, om den icke vore grundad på oemotfägelig historisk sanning. För at bevisa dess verklighet, citerar Förf. ibland annat, vår förtjente Häfdatecknare, *Botin*: "Tillståndet var godt, och Folket i allmänhet välmående, lättingar sällsynte och uslingar obekante. Härpå hafve vi et märkeligt bevis i en

en rik och gudfrugtig Enka, benämnd *Frideburg*, i *Ausgaris* tid, som genom testamente pålade sin dotter, at gifva sin egendom efter sin död til de fattiga, hvilket, när dottren ville efterkomma, funnos inga fattige i Riket, utan måste hon resa til Dorstad i Ytrechtska landet med sin egendom, och där fullgöra sin moders yttersta vilja". Författaren up söker "de Författningar och den ställning, hvaruti Riket då var", för at i dem igenfinna orsakerna til det dåvarande allmänna välståndet. Läsaren finner här en mängd vigtiga historiska sanningar, beledsagade af anmärkningar, som synas äga et ännu högre värde. Sedan Författat hvad enkelhet varit rådande i den dåvarande styrelsen och Embetsmannas befattningen, tillägger han: "alla härutom nu förtiden varande många Embeten och Syfslor, hvilkas aflöning fordrar så dryga skatter, äro sednare tiders inrättningar. K. Magnus Birgersson afskaffade *Jarlsemetet*, och delte det imellan *Drotts* och *Marck*, hvilkas syfslor förvandlades til Riksemeten, då de förut ej sträckte sig utom Hofvet; hvartil sedan kom *Häfmästare* och *Canceller*. Men största tilökningen af nuvarande många embeten skedde först i första Århundradet under Drott. Christinas och K. Carl XI:s minderårighet och deras adeliga Förmyndares regering. Under den första fastställdes RiksRådens antal til 25; inrättades Hofrätterna, Cancellie, Kammar-Krigs- och Amiralitets-Collegierne; fördeltes Landtregeringen emellan 23 Landshöfdingar, som dock hvart 3:dje år skulle ombytas, och utan ständig lön; och förordnades 14 Lagmän. Hofstaten tilöktes med *Stallmästare* och *Jägmästare*, och sattes under en *Öfverste-Marskalk* med RiksRådsvärdighet; och Arméen sattes, som sagt är, på ständig fot. "Denna nya inrättning", säger Eberhardt, "borde så mycket mera komma Adeln til pass, som

Som den medförde en anseelig tilökning i Rikets
tjenster, til hvilka de, som voro Adel, efter Pri-
vilegierna ägde formånsrätt". Under Carl XI:tes
mindreårighet öktes RiksRådens antal til 40, och
flere Collegier kommo til stadga. År 1637 förord-
nades Barön Carl Bonde til President i Bergs-
Collegio; År 1651 RiksR. Johan Berndes til Pre-
sident i Comm. Collegio. Stats-Contoiret var för-
enadt med Kamr. Collegium til 1680, men behöll
gemensam President til 1720. KammarRevision blef
ej uphöjd til Riks-Collegium förr än 1697, då
Gref Gyllenstierna blef President derstädes". — En
undersökning om *Hushållning med Paper* slutar det-
ta Häfte; utan at kunna göra anspråk på stor be-
tydighet, är dock dess innehåll väl värdt Läsar-
ens upmärksamhet.

RÄTTELSE:

Sid. 47. r. 7. Rår: vilfarele, läs: vilfarelse.
 — 109 — 28 — ofständig — omständigheterna.
 — 140 — 4 — flyttar — flyttar.

Bunden af
A. G. Söderberg,
Halmstad.

